

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

42

CARTEA FACERII

I

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA ÎNTÂIA

I

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Regimentul, retras de pe poziţii, se găsea ca rezervă a diviziei. Era seară. Ultimele lovituri de tun răsunaseră de mult. Pe ici, pe colo, cu deosebire la dreapta, dincolo de Predeal, se mai auzeau în răstimpuri împuşcături răzleţe de patrule. Altfel liniştea obişnuită şi odihna mare a munţilor se înstăpânise. Prahova curgea în vale, clipocindu-şi mereu povestea ei străveche. Din când în când se oprea, apoi pornea din nou. Parcă voia să strângă în cale sufletele morţilor, să le înfăşoare în şoaptele ei pline de dragoste, să le ducă şi să le împrăştie în câmpie, ca să le poată îndruma spre locurile de unde au pornit, spre toate satele şi oraşele Olteniei, Munteniei şi Moldovei, cari îşi trimiseră aici copiii ca să se bată.

Un regiment întreg nu putea fi lăsat ca rezervă a unei divizii. Acesta îşi închircise însă numărul atât de mult, mai ales după ultimele douăsprezece zile de luptă, încât abia dacă mai avea efectivul unui batalion. Comandantul diviziei îi acordase, deci, favoarea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să se refacă puţin în rezervă. O favoare cam problematică, deoarece tot greul primejdiei ar fi căzut din nou asupra lui, dacă s'ar fi ivit nevoia unei intervenţii.

Destinderea unor clipe de repaos, relativ şi el, era atât de mare, că soldaţii s'au aşezat cu toată nădejdea pe la rădăcinile brazilor, uitând ce i-ar putea aştepta în orice clipă. Unii ajunseseră să sforăe în braţele unui somn adânc, alţii, cu foamea nervoasă a oamenilor cocliţi în focul de moarte al luptelor, ronţăiau ultimele bucături ce mai găseau prin buzunare. Cei mai mulţi stătcau întinşi, cu capul pe raniţă şi cu mâinile sub cap, dormitând, fără să închidă ochii, într'o moleşeală caldă. Alţii vorbeau.

Fireşte, că aşa cum era răsfirat, regimentul îşi păstra unităţile în aşezarea lui. Companiile şi batalioanele, ca tot atâtea inele înlănţuite de o supremă necesitate sufletească, se lipeau unele de altele şi se simţeau unite în umbrele serii, oricât de mare ar fi fost distanţa dintre ele. O vorbă, un ordin scurt, ar fi fost de ajuns, ca toate să se strângă, cu repeziciunea cu care se strâng degetele într'un pumn, gata să lovească.

Compania a noua, din batalionul al treilea, era tocmai la aripa stângă, mai aproape de râu. Din câţi plecaseră în August mai rămăseseră douăzecişinouă. Unii au murit în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

primele încăerări dela Dârste, alţii au căzut în aspra ciocnire dela Porumbac, o seamă au dispărut în retragerea din Transilvania şi cei mai mulţi au pierit în crâncenele lupte din munţi, dealungul graniţei. Dintre ofiţeri n'au mai rămas decât sublocotenentul Mache Ploeşteanu, de fel din Mizil, dar crescut la Bucureşti, şi comandantul companiei, acum comandant de batalion, locotenentul Andrei Retezeanu. Printre figurile reprezentative se mai număra în viaţă şi ajutorul de bucătar Năstase Geanăalbă, ajuns bucătar şef, după ce Piperea, bucătarul adevărat, fusese rănit. Geanăalbă era un ţigan cu capul mare şi cu buzele clăpăuge, cu trupul scurt şi cu picioarele lungi, lacom şi fricos, potrivit să înveselească regimentul, în ceasurile când glumele puteau să prindă viaţă în mintea flăcăilor. De asemenea, mai răspundea la apel şi furierul Harry Grünberg, socialistul pus sub supraveghere de către colonel, un redactor al unui mare cotidian din Bucureşti.

Nu se ştia bine pentru ce, dar compania a noua suferise mai mult decât toate celelalte, dela începutul războiului. Intreprinderile cele mai grele totdeauna ei i-au fost încredinţate. Ea a trecut cea dintâi graniţa. Ea a acoperit retragerea la Perşani şi tot ea a executat un contra atac primejdios

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în luptele grele din urmă. Băeţii credeau că fostul comandant al batalionului, maiorul Vasilescu, un om sever şi tăcut, rănit la Porumbac, nu-l putea suferi pe locotenentul Retezeanu, din pricină că-i iubea prea mult pe ei. Ofiţerii aveau credinţa că atitudinea glacială şi mândră a boerului, cum îi spuneau, faţă de toţi superiorii, precum şi o bănuită protecţie necunoscută, de care se bucura, atrăgea asupra companiei această pacoste. Adevărul era şi de o parte şi de cealaltă. Andrei Retezeanu manifesta faţă de soldaţi un spirit de o îngăduinţă adeseaori exagerată. Acest liberalism nu pornea însă dintr'o dragoste prea mare pentru ei, după cum îşi închipuiau soldaţii, ci mai mult din plăcerea de a contrazice a lui Retezeanu, o plăcere diabolică, care se înstăpânea asupra lui pe măsură ce creştea primejdia şi pe măsură ce semnele de îngrijorare încreţeau mai mult fruntea colonelului. Cât privea protecţia, ea exista, fără ştirea lui, datorită stăruinţei coanei Smărăndiţa, mama sa, o persoană foarte influentă la Bucureşti.

Iată pentru ce, ori de câte ori se ivea prilejul unei acţiuni grele, maiorul Vasilescu, băiat de ţăran din Ialomiţa, se oprea totdeauna cu o prea puţin frumoasă plăcere asupra lui Retezeanu, spre mai marea spaimă a soldaţilor. Să-l vedem pe ciocoi, îşi zicea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

maiorul, disimulând cu greutate un zâmbet acru de strămoşească ură. Şi Retezeanu răspundea totdeauna tuturor ordinelor, cu o placiditate aproape insultătoare, rece, fără să ceară nici o lămurire, schiţând un zâmbet de dispreţ la rândul lui, care pătrundea până în măduva oaselor vigurosului fiu de clăcaş.

Atâţi câţi mai rămăseseră din compania a noua, se putea spune, că erau cei mai buni soldaţi din regiment. Suferinţele comune îi legase şi-i împrietenise ca pe nişte fraţi. Toţi îşi cunoşteau slăbiciunile şi se complectau, ajutându-se unii cu alţii. In aspra viaţă masculină a războiului isbutiseră să creeze o familie, cu gingăşii şi desinteresări, născute dintr'o curată sentimentalitate necunoscută de ei până atunci. Nici când nu se îndepărtau prea mult deolaltă. Aşa şi de data aceasta. Strânşi în jurul unui brad mare, culcaţi pe cetină, se acoperiseră cu foile de cort şi dormeau, ca nişte copii cuminţi, cărora li s'a poruncit să doarmă, fiindcă a sosit ceasul culcării.

Andrei Retezeanu sta puţin mai la o parte, învăluit în blană şi răsturnat cu capul pe un muşinoi. Işi terminase ţigara. A aruncat-o cu un gest de scârbă şi a închis ochii, pregătindu-se să aţipească. Noaptea se închegase deabinele. Luna privea din cerul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

senin, curioasă şi tristă. Munţii mătăhăloşi şi păroşi, ca nişte urşi enormi îngrijoraţi de puii lor, se aplecau asupra ostaşilor din vale, cu o părintească înduioşare bimilenară. Retezeanu nu voia să ştie însă nimic, nici de frumuseţile înlăcrimate ale lunii şi nici de ocrotitoarea legănare a Carpaţilor. Instrăinat şi rece, el nu dorea decât să doarmă şi să se odihnească. Un om de legătură dela regiment s'a oprit însă în dreptul lui.

— Domnul locotenent Retezeanu Andrei!

— Ce e?

— Trăiţi, ordin dela domnul colonel, să vă prezentaţi la dânsul.

— Acum?

— Acum.

Plictisit s'a sculat într'o rână, stând par'că un moment la îndoială, să plece sau să nu plece, apoi, răzgândindu-se, s'a urnit din loc, strângându-şi blana împrejurul corpului. I s'a făcut frig dintr'o dată şi s'a întrebat căscând, ce putea să însemne această sgândăreală târzie. O nouă acţiune încredinţată lui? I se părea imposibil. Băeţii s'au trezit. Glasul cucuvelei, aşa îi spuneau ei omului de legătură, i-a făcut să tresară.

— Ce-o să fie, ce-o să fie, îşi ziceau unul altuia, cotindu-se.

— Ce e, măi vere, îndrăzni să articuleze unul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Omul de legătură, conştient de meseria lui, n'a răspuns însă nimic.

— Cucuvaia dracului, murmură întreagă compania, plină de temeri nelămurite.

Şi Retezeanu s'a înfundat în pădure.

Colonelul Ionescu-Gabroveni, într'un luminiş, era înconjurat de toţi ofiţerii. I se mai spunea şi Ionescu-Burtilă, nu numai din pricină că era mare mâncău, dar şi fiindcă abdomenul lui, pornit vertiginos din regiunile inferioare, da prilejul acestei porecle. Mic cum era, umbra bondoacă i se desena ironică pe pajişte. Poate că povestea o anecdotă scabroasă căci chicotele înfundate ale ofiţerilor se auzeau de departe.

— Ei, iaca şi domnul locotenent Retezeanu!

Colonelul nu pierdea nici o ocazie de a i se adresa în acest fel lui Retezeanu, pe un ton făţiş batjocoritor. Trecuse vre-o câţiva ani prin armata austriacă, de unde adunase o mulţime de «vitzuri» vieneze. Printre nenumăratele obiceiuri ale vechei capitale îşi însuşise şi pe acela de a-şi tutui subalternii, în semn de camaraderie. Lui Andrei nu-i acorda însă niciodată acest binevoitor semn prietenesc.

— La ordin, domnule colonel.

— La ordin, da, domnule locotenent, şi încă ce ordin?! Să-mi spui dumneata, cum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
se poate ca sublocotenentul Mache Ploeşteanu, ofiţer brav şi luptător, care declama la toate reuniunile patriotice versuri pentru Ardeal, să nu ştie ce e aia Alba-Iulia? A fost atâta vreme sub comanda dumitale!

Ofiţerii râdeau şi se ghionteau. Retezeanu nu pricepea nimic. In afară de povestea cu Mache Ploeşteanu, revărsarea aceasta neobişnuită de umor a colonelului îi era cu totul neaşteptată. Şi ce-l surprindea şi mai mult era inexplicabila familiaritate veselă a tuturor ofiţerilor, bătrâni şi tineri, rezervişti şi activi, deavalma, în cap cu colonelul. Trebuie că s'a întâmplat ceva, şi-a zis, neplăcut atins de brutalitatea bucuriei sgomotoase din faţa lui. Căuta cu ochii pe cineva ca să se lămurească. Colonelul îl urmărea cu satisfacţie, aşteptând efectul şarjei lui spirituale.

— Ei?

— Nu înţeleg nimic, domnule colonel.

Ofiţerii au râs din nou. Mache Ploeşteanu, lung şi deşirat, cu glasul lui piţigăiat, a încercat să se explice, gângăvind o seamă de scuze, în protestările generale. Căpitanul Niţă i-a tăiat vorba.

— A, nu, amice, adevărul e următorul. M'ai întrebat azi după masă, care e capitala Ardealului. Ţi-am răspuns că Ardealul n'are nici o capitală. Atunci m'ai întrebat, ce e Braşovul şi ce e Clujul. Ţi-am spus că sunt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

oraşe ca şi celelalte. Atunci care din aceste două este Alba-Iulia, m'ai întrebat din nou, geografule. Atât şi nimic mai mult. Dumneata îţi închipuiai că Alba-Iulia e un fel de Ulpia Trajană, cu atât mai mult, cu cât marele dumitale înaintaş, Mihai, intrase în ea acum patru sute de ani.

Hazul şi-a ajuns culmea. Colonelul smânca furios din burtă, râzând cu poftă. Mache Ploeşteanu începu să râdă şi el, având aerul că a făcut o glumă isbutită. Retezeanu, plictisit de întreaga poveste, a răspuns scurt şi apăsat.

— Mă ertaţi, domnule colonel, dar sublocotenentul Ploeşteanu şi-a făcut educaţia în şcoala militară şi dumneavoastră îl comandaţi mai de mult decât mine.

Tonul sec şi gestul nervos cu care şi-a întovărăşit vorbele au curmat într'o clipă isvorul veseliei. Colonelul şi-a muşcat buzele. Mache însuş, ca să schimbe conversaţia, s'a întors spre colonel.

— Dar, mi se pare, nu pentru aceasta ne-aţi chemat, domnule colonel.

— A, da, uitasem. In noaptea aceasta divizia noastră va fi înlocuită. Noi trecem în refacere la Bucureşti. Să-ţi fie oamenii gata, a zis colonelul.

Retezeanu a tresărit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am înţeles, domnule colonel.

A făcut apoi stânga împrejur. Căpitanul Niţă n'a putut să nu-i arunce din urmă:

— Face pe prostul. Par'că nu se bucură el mai mult, că pleacă de pe front. Cine ştie, dacă nu prin intervenţia lui, ne întoarcem şi noi acasă!

Revenit printre oamenii săi, Retezeanu şi-a căutat locul cu muşinoiul. Ştirea bună, pe semne se răspândise în întreg regimentul, prin vre-o ordonanţă ori altcumva, căci soldaţii erau trezi şi zumzăiau ca un roi de albine. Bucuria corpului ofiţeresc şi descătuşarea disciplinei rigide din faţa morţii trecuse repede şi la ei. Unul răzima un fag şi gemea amarnic într'o ploaie de glume nesărate ale câtorva camarazi din apropiere.

— Ţine-te, nea Ioane! Nu te lăsa, vere!...

Retezeanu, indignat, a luat-o în altă parte.

— O, ce bestii, şi-a zis scârbit.

Apoi s'a trântit undeva lângă un brad, trimiţându-şi dispreţul tuturora din preajmă-i. Incă odată, ca de atâtea ori în vreme de două luni şi mai bine, s'a întrebat ce caută el printre ei. Nimic nu-l lega de mutrele ofiţerilor şi nici o trăsătură de unire nu găsea între el şi bocancii puturoşi ai soldaţilor. Ce căuta printre ei? Ziua de August 1914 i-a revenit din nou în minte, cu toată frământarea ei catastrofală.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

. . . . . .

Era la Paris. Mobilizarea generală se decretase în Franţa. Metropola de pe Sena palpita caldă sub impresia războiului început. El se găsea la masă în familia unui prieten, baronul de Lassarde. Bătrâna baroană prezida, ca de obicei, având la dreapta pe bărbatul ei, la stânga pe el şi în faţă pe Jean, care, îmbrăcat în uniformă de cuirasier, trebuia să plece în după amiaza aceea la Nancy, la regiment.

Clipele s'au strecurat repede. Bătrânii, emoţionaţi, abia înghiţeau bucatele şi Jean, febril şi preocupat, adeseori greşea vorbele, schimbându-le. Masa apoi terminată fiind, tânărul francez s'a sculat svelt şi hotărît.

— Mamă... Tată... Adio, dragă amice!...

Şi uşile s'au deschis şi s'au închis, ca în urmă vechea casă de pe rue de l'Université să rămână tristă şi goală. Baroana s'a oprit la fereastră, ştergându-şi lacrimile mari, rare şi domoale. Bătrânul, încruntat, a început să se plimbe cu paşi măsuraţi prin odae.

— Ce să-i fac? Ce pot să-i fac? Dacă eram eu n'aş fi făcut tot aşa? Altfel ce-ar fi zis toţi aceştia de pe pereţi?

El, înstrăinat în casa care l-a primit de atâtea ori ca pe un copil al ei, tăcea. Un penibil sentiment îl strângea de gât. După plecarea lui Jean se simţea inutil şi ridicol.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1991-1932

Baronul, continuându-şi gândurile, s'a oprit în faţa lui.

— Ori nu? Şi-acum ce te faci dumneata, iubite tinere? Ce va face ţara dumitale?

Intrebarea aceasta, venită ca din partea unui judecător, l-a făcut să tresară. Nu şi-o pusese până atunci, în tragica precipitare a evenimentelor. Ca în lumina unui fulger, a văzut pe mamă-sa la Bucureşti. Gângăvind a căutat să dea un răspuns oarecare şi a plecat umilit.

In stradă lumea roia îngrijorată. Numai portarii, răzimând porţile, ceteau imperturbabili gazete şi comentau pentru nevestele lor importantele ştiri din urmă.

Prin dreptul lui Pont d'Alma a luat-o pe cheiul stâng al Senei, înteţindu-şi paşii sub presiunea unui foc lăuntric năvălitor.

Cheiul, totdeauna solitar pe această parte a râului, acum era neobişnuit de populat. Cu cât pătrundea mai în sus, cu atât mulţimea se îndesa mai mult pe trotuare, făcând loc automobilelor, cari se încrucişau şi se ocoleau în goană, suflând stăruitor din sirene. Din când în când, trecătorii se opreau, salutând respectos vre-o personalitate politică ori militară. La un moment dat, într'un automobil închis, ochii vii ai parisienilor au deslușit figura albă a bătrânului generalisim.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A fost un delir. A fost o nebunie. Intr'o clipă vehiculele toate s'au oprit şi o mare de oameni, strânsă ca prin farmec, a înconjurat automobilul. Până la ministerul afacerilor străine n'au încetat strigătele şi urletele frenetice. Călare pe burta unei bretone, probabil o bucătăreasă atinsă de furoarea patriotică, ghiontit din dreapta şi din stânga, împins de val, a mers şi el înainte, uluit, palid şi tremurând, având prima oară printre francezi sentimentul de groază al unui element străin, rătăcit într'o cascadă de patimi necunoscute.

In faţa palatului ministerial în care a dispărut automobilul generalisimului, mulţimea a ezitat o clipă, pierzându-şi ţinta materială, îngroşându-se însă în clipa următoare, umflându-se şi aprinzându-se sub loviturile nouilor veniţi, ca un uriaş balon comprimat, gata să crape. Atunci cineva, cu glas de clopot dogit, un lungan besmetic, cu pălăria pe ceafă şi cu braţele murdare în vânt, plimbându-şi enormul măr al lui Adam dealungul beregatei, aşa după cum vărsa cântecul din el, a început Marseilleza. Bătrâni, femei, copii şi bărbaţi, tot ce adună strada în unda ei pestriţă, l-a urmat, regăsindu-şi ca nişte valuri stăvilite, alvia trebuincioasă. Şi fluviul de oameni s'a pornit din nou. Ritmul cântecului îi trăgea după el pe toţi, deschizând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932
drumul spre sfânta incertitudine creatoare a tuturor mulţimilor. Pe razele vorbelor lui Rouget de l'Isle cocoşul galic se arăta sburând sălbatic, cu ciocul deschis, şi cu ghiarele încleştate, scăldat în soarele gloriei franceze.

Undeva mulţimea a cotit-o la dreapta, continuându-şi revărsarea de lavă aprinsă şi aruncându-l pe el cu violenţă peste Pont Neuf, cum ar arunca oceanul la mal o scândură stingheră dintr'o corabie naufragiată. Luvrul, sombru şi ostil, nu l-a primit. Umbra severă a monumentalei aşezări de piatră, ca o mână haină, îl alunga din urmă. Asemeni unui făcător de rele, s'a strecurat pe lângă ziduri, copleşit de un gând turburător: — Cum, Parisul, cetatea inimii lui, capitala ţării lui de adopţiune, Parisul, scumpul lui Paris, ale cărui colţuri le cunoştea în toată intimitatea lor, care i s'a desvelit vreme de douăzeci de ani cu atâta caldă prietenie frăţească, Parisul, îl refuza acum şi-l gonea ca pe un străin!...

Trecând din stradă în stradă, orbecăind printre casele cu prăvălii, ale căror vitrine se uitau chiorîş la el, dintr'odată s'a găsit în faţa catedralei Notre Dame. Biserica părea o cloşcă fantastică, cu pliscul ridicat în vânt, cu aripile burzuluite, furioasă şi gata să sfâşie pe oricine s'ar apropia de puii ei,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pitiţi printre penele-i de piatră, ca tot atâţi drăcuşori elastici, fini şi batjocoritori, ce scoteau limba către întreg continentul înfăşurat în foc şi sânge. Ingrozit, a aruncat o privire asupra ei şi a pornit mai departe, simţind cu putere arsura loviturii pe care o aplica atunci primitorul oraş tuturor paraziţilor lui.

Sta într'o casă de pe Boulevard des Italiens. S'a grăbit, deci, spre locuinţă. N'a făcut însă doi paşi pe bulevard şi în dreapta lui vitrina mare a unei prăvălii s'a spart în mii de bucăţi, sub loviturile câtorva bastoane. O altă vitrină, mai încolo, a avut aceeaşi soartă. Ca din pământ au răsărit pe trotuar feţe fulgerătoare de mânie şi pumni ridicaţi în vânt. Cete de tineri cu ochii injectaţi de sânge se agitau în toate părţile. In câteva minute bulevardul întreg a fost transformat într'un vast câmp de bătae. Mărfuri sburau din diferite magazii, zdrobite cu pasiune sălbatică de trecători şi ţipete răguşite întretăiau sgomotul lugubru al rulourilor trase cu repeziciune. Căutătorii de spioni spărgeau prăvăliile bănuite că ar fi ale duşmanilor.

Spectacolul era înfiorător şi aerul otrăvit. Un nod în gât îi oprea răsuflarea. La hotel, portarul, râzând tare, l-a anunţat la plural, cu mândrie, că se duce la regiment: — noi plecăm, domnule! I s'a părut lui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ori avea un zâmbet ironic pe buze? A sărit scările câte patru şi când a ajuns în odae, a căzut mototol pe un divan. Ce să mă fac, i-a fost prima întrebare, după ce s'a desmeticit. Nu ştia încă bine ce s'a petrecut cu el. Totul îi părea mai mult un vis. Ruşinea mare a umilirii suferite o simţea însă în întregime. Fusese repudiat. Parisul îl aruncase ca pe o lămâie stoarsă. Il aruncase. Dar unde?...

Fără nici un razim sufletesc, fără o preciziune în faţă, se frământa neputincios. Un plâns nervos l-a apucat fără veste, sguduindu-i rărunchii. Şi atunci, prin ceaţa lacrimilor aprinse, coborît din adâncurile tainice ale sângelui lui, într'un colţ al odăii, în cel mai dosnic colţ, s'a arătat, sfios şi potolit, cu ochiul clar şi cu fruntea senină, bătrânul prieten al lui Petru cel Mare al Rusiei, exilatul lui strămoş moldovean, tristul prinţ cărturar, Dimitrie Cantemir. Avea un zâmbet bun în jurul gurii. Par'că îi zicea cu blândeţe: — Eşti trist? Haidem, acasă! Vremuri mari, vremuri grele, sunt acum. Se sgudue stâlpii pământului. Trebuie să ai rădăcini sdravene ca să te ţii. Haidem acasă, nepoate. Iacă, îmi strâng şi eu oscioarele înstrăinate şi mă întorc pe moşia mea...

A doua zi şi-a adunat lucrurile, ce a putut împacheta mai repede şi a plecat. In gară,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cum s'a smâncit trenul ca să se urnească, îi părea că a primit ultimul picior, bine potrivit în spate, picior ager de francez.

Așa a fost ziua aceea de August 1914, zi grozavă, care l-a urmărit neîndurată. Retezeanu a revăzut-o de atunci deseori în memorie, scrutându-i cu pasiune bolnavă toate amănuntele. O revedea și acum. Și de data aceasta, ca totdeauna, nu-i găsea însă înțelesul deplin. Parisul, după a cărui ființă își modelase ființa lui, așa cum a putut el mai bine, de douăzeci de ani, din liceu, trecând prin universitate, până la vârsta de treizeci și doi de ani, Parisul, îl alungase în clipa mare a războiului! Țara lui în schimb, nu o putea primi el, în ciuda tuturor îndemnurilor strămoșești. De doi ani de zile, singur și rece, a plutit deasupra vieții, desmoștenit, înfruntându-și dârz soarta, deși obosise în vremea din urmă, căutând să se mulțumească cu sine însuș, ca tristul erou al lui Ibsen.

. . . . . .

— Ce nenorocire, murmură plictisit, ce nenorocire!...

— Eu sunt, domnule locotenent. Am o scrisoare.

— Cum?

Furierul Harry Grünberg credea că lui îi vorbise Retezeanu. Fusese la divizie după poștă și avea o scrisoare pentru el.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— O scrisoare pentru mine?

— Da.

— Mulţumesc.

La lumina lunii s'a uitat peste cartea poştală acoperită de câteva slove mari şi a lăsat-o să cadă pe pajişte. Dintr'un sentiment de pietate pentru gândurile lui, ar fi voit mai bucuros să fie dela mamă-sa. Era dela Ana. A ridicat-o însă totuşi mai târziu. Din fiecare vorbă răsărea par'că obrazul frumos şi ochii negri, mari, ai femeii de care se legase în vremea din urmă. Din fiecare rând picurau sărutări aprinse şi calde chemări de dragoste. Moleşit, s'a întins pe iarbă, oftând uşor şi lăsându-se furat cu oarecare plăcere de perspectiva întoarcerii la Bucureşti.

* * *

Un soare trist de toamnă, ca un ochiu înroşit de plâns, se uita a doua zi peste gara din Sinaia asupra Vârfului cu Dor. Regimentul aştepta de două ceasuri ca să fie învagonat şi nu-i mai venea vremea. Şeful gării îşi da toată silinţa, dar împotriva trudei lui, era imposibil să plece din Sinaia un tren înainte de ora şapte seara. Colonelul, exasperat, tuna şi fulgera.

— A nu, aşa nu se face războiul. In felul acesta, dacă nu suntem în stare să închipuim

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

când trebuie, nici măcar un mizerabil tren pentru câteva sute de oameni, mai bine şedeam acasă, mai bine ne vedeam de treabă. Ce? Război ne trebuia nouă? Cu cine să ne măsurăm noi?

Ofiţerii, împărţiţi în grupuri mici de câte doi sau trei, se plimbau dealungul peronului. Retraşi de pe front, uitaseră cu desăvârşire toate mizeriile luptelor şi întreagă încordarea morală din faţa morţii. Informaţi asupra cursului evenimentelor, discutau cu pasiune soarta războiului. Divizia care i-a înlocuit, le furnizase toate ştirile de lipsă, astfel încât puteau să vadă clar icoana nu tocmai îmbucurătoare a tragicei sforţări româneşti. Spectrul grozav al Turtucaei plutea deasupra lor. Ofensiva din Ardeal nu isbutise. Ţara, încolţită cu putere din două părţi, ca o căprioară rănită, se sbătea în convulsiunile invaziei apropiate. Vorbele colonelului au putut deci să cadă brutale şi decisive, cum au şi căzut, asupra conştiinţei lor sbuciumate.

Soldaţii, obişnuiţi cu aşteptările, stăteau lungiţi pe terenul din faţa gării şi se frământau şi ei, îngânduraţi sub povara noutăţilor auzite. Geanăalbă, într'o roată de flăcăi, croncănea a primejdie.

— Grele vremi, fraţilor. Mi se pare că am mâncat-o nespălată.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Un căprar l-a pus la locul lui.

— Taci, măi cioroiule, nu-ţi vârî ciocul unde nu-ţi fierbe oala.

Harry Grünberg, printre furieri, asculta în dreapta şi în stânga, strângând impresii. Pe faţa lui fină, uşor atinsă de pecetea strămoşească, se desena zâmbetul unei ironii înţelegătoare şi o satisfacţie prea puţin ascunsă. Retezeanu a plecat. Cuvintele nătângi ale colonelului l-au scârbit şi tabloul trist al neputinţii româneşti, schiţat prin mica scenă desfăşurată înaintea ochilor lui, îi tulburase tot sufletul.

— Mor aici, înecat într'un ciubăr, şi-a zis urcând scările din faţa gării, mor făcând parte dintr'un popor mic de număr şi mic de însuşiri, oriental şi ridicol, care nu e în stare să înregistreze nici de data aceasta un act mare în istorie, mare cel puţin printr'o cădere formidabilă.

Vilele cochete ale Sinaei l-au făcut să zâmbească cu amărăciune. Ele i-au evocat pe toţi acei prinţi români cari fac deliciile străinătăţii şi de cari el s'a ferit totdeauna cu multă grije, de teamă să nu se compromită. Le-a privit lung şi de oarece mai avea vre-o două ore până la plecare, s'a hotărît să cerceteze mai deaproape orăşelul.

In faţa castelului regal, Peleşul curgea gureş şi cam mahalagizat de câte auzise şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

văzuse în cincizeci de ani. Locul era frumos. Brazii viguroşi se înălţau plini de majestate, luându-se la întrecere cu munţii de alături. Dar, ce folos! Castelul greoi şi încurcat în două arhitecturi, un mare hotel burghez, strica tot. Nu s'a oprit deci prea multă vreme prin preajma lui. Şi-a făcut calea întoarsă, grăbindu-şi paşii şi meditând cu asprime asupra dinastiei străine, întemeiată de un german deştept, care a făcut tot ce a putut pentru ţara lui împrumutată, cumpănindu-i însă interesele mai mult prin prisma intereselor sale.

Retezeanu învăţase carte românească la Paris, dela un tânăr profesor din Iaşi, care îşi continua studiile la Sorbona. Totdeauna l-a interesat mult bizarul caleidoscop al frământărilor moldo-valahe. Nu pierduse nici o lecţie şi-i rămăseseră în memorie vii o mulţime de fragmente caracteristice. In special epoca fanariotă îi trezise mult curiozitatea. Moldoveanul, puţin cam poet, întrebuinţând o elocinţă binişor pătrunsă de un romantism frecuent în istoriografia tuturor începuturilor, îi povestea cu patimă toate peripeţiile hospodarilor, cari apăreau şi dispăreau la suprafaţa istoriei, ca scoşi dintr'o cutie fermecată. La fiecare mazâlire, Retezeanu se oprea râzând: — Iar, frate, ce dracu, prea se întâmplă des! Şi profesorul îi povestea,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

explicând cu amănunte curioase, stranii şi exotice pentru el, fiecare nouă catastrofă. Atunci privea de departe istoria ţării lui. Acum o trăia. Atunci îi făcea plăcere. Acum îl durea.

Mânăstirea restaurată nu l-a oprit. In faţa bisericuţii spătarului Mihai Cantacuzino a stăruit însă mai mult. Gândul i-a sburat, fără să vrea, la Notre-Dame. Glorioasa catedrală altfel ştia să slăvească pe Dumnezeu. Din pietrele ei vii, ca dintr'o gigantică orgă, se ridica spre ceruri cel mai puternic imn, un strigăt de biruinţă al sufletului francez descătuşat de lanţurile prostiei omeneşti şi liber să sboare îndrăzneţ, spre cele mai avântate culmi. Câtă vreme, biata alcătuire românească, pitită între munţi, zguliţă şi fricoasă, abia dacă îndrăznea să ridice un ochiu timid spre ideal, abia dacă putea să schiţeze un gest, care să prindă în el eterna tendinţă către perfecţiune a umanităţii.

Bisericile medievale sunt tot atâtea braţe întinse spre lumină, avea el obiceiul să zică. Din noaptea vremurilor acelora ele se înalţă implorând desnădăjduite raza binefăcătoare a infinitului. Retezeanu a văzut multe în călătoriile lui. Totdeauna, fie că se adăpostea sub bolta senină a unei catedrale romane, fie că se strecura pe sub umbra

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

severă a unui dom gotic, aripile de piatră ale monumentalelor clădiri îl săltau viguroase, împrumutându-i forţe noui şi împrospătându-i încrederea în el, prin acel mândru contact cu veşnicia ce-i prilejuiau. Dar aici, din mica bisericuţă, ce să ia? Ce să scoată el din nevoiaşul bârlog, care nu putea ocroti în strâmta lui încăpere un Dumnezeu adevărat? Din morga lui de solitar rătăcit pe aici ar fi putut cel mult să-i arunce el o fărmitură.

Pe faţă i se întipărise o grimasă de dispreţ, cum se plimba în sus şi în jos, contemplând cu privirile ascuţite modestul lăcaş zidit de vechiul boer muntean. O ţigară aprinsă îi chinuia colţul gurii. Capul îi era aplecat înainte şi mâinile convulsionate i se strângeau una pe alta la spate. O atitudine de sfidare îi săgeta muşchii şi în minte îi gâlgâiau gânduri de blasfemie. Ar fi voit par'că să iasă dintre umilele ziduri acel Dumnezeu cu barba albă al românilor, teribilul despot al ciobanilor din Carpaţi, ca să-l poată înfrunta, să-l sguduie, să-l ia de piept şi să-l arunce în Prahova. Minunea aceasta nu s'a întâmplat însă, astfel încât, neputincios şi batjocoritor, a trebuit să se mulţumească şi mai departe cu înodarea firului comparaţiei pe care o începuse.

Retezeanu fusese în Spania. Ţara grandezzei şi a splendorilor moarte l-a impresionat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

adânc. Niciodată n'a putut să uite acel munte de tristeţe inchizitorială, care e Escurialul, răsărit din inima bolnavă a nepotului Ioanei Nebuna şi din ţărâna ingrată a câmpiei spaniole. Faimoasele rămăşiţe maure l-au lăsat mai rece, părându-i de o concepţie inferioară. Călătorind pe drumul uşor şi leneş al unui arabesc, cu greu poţi ajunge să gâdili talpa eternităţii. Dar totuşi, ce măreţie sacră se desprinde din marele templu dela Cordoba! Arabii au reuşit să nemurească în el o concepţie a lor. In mulţimea colonadelor înşiruite se resimte duioasa chemare a pădurilor umbroase, de cari trebuia să viseze poporul african, sub ploaia aprinsă a soarelui Saharei. Monumentalitatea moscheei nu avea grandoarea catedralelor apusene, avântate spre văzduhurile sfinte ale creştinătăţii. Arabii, sensuali, par'că îmbrăţişează cu frenezie pământul în arhitectura lor, cerându-i bietului glob limitat contactul cu Dumnezeu.

— Oricât de inferiori ar fi copiii lui Mohamed, strănepoţilor lui Vercingetorix, bunăoară, oricât ar fi mai puţin săltaţi peste ţărâna pământească, totuşi, în inferioritatea lor, la ce înălţimi siderale se ridică deasupra văgăunii româneşti. A, da, văgăună! Vorba e potrivită. Bisericile noastre reprezintă ideia văgăunii. Nu s'ar putea spune că nu e şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceasta o concepţie oarecare, şi-a zis Retezeanu întorcându-se în drum spre Cazino, copleşit de greutatea unui sentiment de adâncă umilinţă.

I se părea că tot trecutul românesc, al părinţilor lui, al strămoşilor lui şi al lui, nu era altceva decât o văgăună întunecoasă în care s'a refugiat un popor întreg, fugind de carul grozav al istoriei. Carpaţii, leagănul românilor, au ocrotit pe aceşti bieţi ciobani latini, oblojindu-i sub cojocul sălbatic al codrilor şi ferindu-i cu o tragică grije de toate atingerile fatale ale civilizaţiei, susţinută prin lupte şi aspre ciocniri de către alţii mai sdraveni. Avea impresia că destinul a fost dispreţuitor de milos cu nişte neputincioşi. Iată de ce, în realizarea concepţiei lor despre divinitate, românii nu au putut avea nici avântul spre ceruri al catedralelor apusene şi nici orizonturile largi ale moscheelor maure. Dumnezeul românesc trebuia să easă din bezna pământului, de undeva de sub rădăcinile brazilor, ori din peşterile munţilor, ca un popă haiducit, lăţos şi crud, lipsit de lumina generozităţii şi apăsând greu asupra capului poporului său.

— Pentru amândouă celelalte concepţii ne lipsea şi îndrăsneala trebuincioasă şi conştiinţa propriei valori, cari nu se găsesc de împrumut nicăeri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ne lipsea!...

Retezeanu a încetat de mult să se mai considere un străin. Din 1914, de când a intrat în ţară, a constatat cu groază că e român, a văzut mai târziu că trebuie să fie român şi s'a convins însfârşit că va rămâne în mod iremediabil român, în ciuda tuturor simţurilor trezite la şcoala unei culturi pe care şi-o credea a lui, până în clipa când l-a isgonit cu violenţă. Cu toată această constatare, oridecâteori trebuia să o confirme, zicând fiorosul «noi» pecetluitor, o puternică repulsiune îl pătrundea, angajându-i întreagă fiinţa în sguduitoarea descoperire pe care o făcuse. Acest «noi» îl tulbura şi mai mult, cu deosebire de când a început războiul, de când, cu arma în mână, sub porunca unei implacabile voinţi, a pornit să împărtăşească soarta tuturor acelora, de cari nu era legat decât printr'o neertătoare descendenţă.

Ne lipsea, a murmurat Andrei, privind căznit de revoltă vechea bisericuţă şi gândindu-se cu toată intensitatea amintirilor la vremea când, liber şi fără nici o răspundere, beneficia de plăcerile întregi ale civilizaţiei. Câtă schimbare de atunci! Pe timpul acela creştea neted din apa limpede a personalităţii lui. Astăzi era confundat cu mulţimea unor opincari dunăreni, frânt în ce avea el

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai scump şi silit să urmeze un drum, pe care îl dorea şi îl ura din toată puterea sufletului. Ce mizerie! I se părea că făcuse o regresiune intelectuală, cum ar face un pictor, dela înălţimea fineţii lui Watteau, la primitivitatea cu sfinţii buzaţi ai iconografiei balcanice. Un gest de desnădejde l-a urnit din loc şi a pornit iar printre veselele vile din Sinaia.

La o cotitură un glas cunoscut de femeie l-a strigat din urmă.

— Andrei! Andrei!...

S'a întors cam posac şi a văzut pe vară-sa Anne Marie Soroceanu.

— Ei, ce e, ce e? Opreşte-te, nebuno!

Anne Marie îl zărise din fereastra vilei lor, unde se instalase de o săptămână cu mamă-sa. Aduseseră, împreună cu alte doamne, din partea Crucii Roşii o seamă de vestminte pentru soldaţi, strânse la repezeală în Bucureşti. Cât ce l-a zărit, s'a precipitat furtunatecă pe urma lui. Voia să-i facă o surpriză. N'a reuşit. El se îndepărtase prea mult şi picioruşele ei, oricât de repede s'ar fi învârtit, nu-l mai puteau ajunge. De aceea a ţipat.

Retezeanu a strâns-o în braţe şi a sărutat-o. Dintre toate rudele, ea singură îl însenina. Anne Marie, deşi se desvoltase cu o precocitate meridională, îşi păstrase

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încă toată frăgezimea copilărească şi mai ales îşi păstrase curata veselie a unui clopoţel de argint. Când râdea ea, totdeauna cu gura plină şi din adâncul pieptului, sguduindu-şi sânii tari, Retezeanu, orice ar fi avut pe suflet, nu putea să nu râdă şi el. Când pleca ochii şi-şi potrivea buzele a supărare, trebuia să o mângâie pe frunte şi să-i arunce o glumă prietenească. De data aceasta, îmbujorată de fugă, gâfâind, cu ochii scânteietori de bucurie, era mai frumoasă decât oricând. Andrei a luat-o de braţ şi a pornit cu ea la vale.

— Bine îţi mai şade infirmieră, Anne Marie; dar spune-mi ce cauţi tu pe aici?

— Eu? Am venit cu mama. Mâine ne întoarcem. Dar tu? Tu ce cauţi aici? Ai fugit de pe front? Văd că nu eşti rănit.

— Nu, nu. Merg cu regimentul la Bucureşti, în refacere.

— Ce bine îmi pare. Stai mult? Ştii că te aşteaptă.

— Cine?

— Flirtul tău.

— Vezi-ţi de treabă. Spune-mi mai bine, ce face mama.

— Tante Smărăndiţa e bine. Ea şi cu mine suntem singurele la Bucureşti cari ne-am mai păstrat firea şi n'avem frică de război. Incolo, brrr, o groază şi un blestem.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Toţi cred că vom fi bătuţi şi că are să fie rău de tot, foarte rău. Tu ce zici?

— Ştiu eu? Incolo ce mai e?

— Incolo nu mai e nimic. Adică, nu, mai e ceva. Aeroplanele. Ai auzit? In fiecare zi ne bombardează. E îngrozitor. Mie nu mi-e teamă. Ultima oară când au fost, le-am privit din balcon, sfidându-le. Au murit mulţi. Şi mai e ceva.

Aceasta însă nu ţi-o spun decât dacă ghiceşti.

— . . . . ?

— Jean.

— Ce Jean?

— Ei, ce Jean? Baronul de Lassarde, amicul dumitale. Anne Marie a roşit pronunţând numele francezului.

— Cum, ce caută el aici?

— A venit cu misiunea franceză. Dar par'că nu te bucuri de loc? Mi-a vorbit aşa de frumos de tine. Drăguţ băiat.

Vorbele din urmă, spuse de către Anne Marie pe un ton destul de naiv, dar cu o desinvoltură de femeie stăpână pe simţurile ei, au îndepărtat instinctiv braţul lui Retezeanu, un biet braţ de văr, a cărui atingere curată nu-şi putea potrivi gingăşia cu palpitaţiile vinovate ale celuilalt braţ.

La o cotitură Cazino-ul a apărut mare şi pompos. Anne Marie continua să ciripească

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

despre întâmplările din Bucureşti. Veniseră şi ofiţeri ruşi în capitală şi englezi şi italieni, dar toţi laolaltă nu erau aşa de drăguţi ca francezii. Retezeanu, preocupat, nu mai prea asculta. Venirea prietenului său Lassarde, după doi ani de despărţire, în starea sufletească în care se găsea, îl surprindea neplăcut. Mai ales în urma frământărilor acestor două zile Jean îi răsărea în cale cam indiscret, ca un ochiu critic, intempestiv îndreptat asupra unui om cu toaleta în neorânduială.

Localul de petrecere al Sinaei, transformat în spital, nu-şi schimbase nimic, firește, din liniile lui. Răsturnat pe pajiştea dealului, ca o femeiuşcă venită în vilegiatură, ascundea pe răniţi cu aceiaşi cochetărie sub dantelele-i de eftină calitate, întocmai cum ascundea cu câteva luni mai înainte pe veselii vizitatori ai staţiunii climaterice. Andrei a intrat cu desgust în el. Un miros acru de puroi amestecat cu desinfectante l-a isbit în obraz. Războiul e roşu pe front şi e galben în spitale. Sângele sprinten al soldaţilor, care ţâşneşte viguros pe câmpul de luptă, împrăştiindu-se cu frenezie sălbatecă, aici, bolnav şi molatec, se scurgea mizerabil într'o dezagreabilă secreţiune puturoasă. Sălile toate şi coridoarele erau pline cu răniţi, întinşi în paturile lor,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nemişcaţi, galbeni de suferinţi, cu ochii aprinşi încercuiţi şi cu frunţile înăduşite. Doctorii treceau grăbiţi dela om la om, iar infirmierele, prea puţin îndemânatece la începutul carierei lor, semănate pe la căpătâiul câte unui pat, argintii în bătaia razelor de soare, ele singure descomplectau această grozavă simfonie galbenă a durerii.

Intovărăşit de Anne Marie şi de mama ei venită mai din vreme la spital, Andrei a trecut cu grije şi cu groază prin câteva săli. Un doctor tânăr, văzând din ce regiment face parte, l-a întrebat dacă nu vrea să cerceteze vre-un camarad, anunţându-i că e un maior într'o sală apropiată.

— Da, da, adică... da...

Era maiorul Vasilescu, fostul comandant al batalionului lui. Retezeanu n'ar fi intrat dacă tânărul doctor nu l-ar fi luat prea repede şi dacă n'ar fi fost prea obosit şi prea fără voinţă după atâta sbucium sufletesc.

Cei doi vrăjmaşi s'au salutat privindu-se întrebător şi amândoi n'au putut să-şi interzică un zâmbet amabil. Maiorul, vindecat după cinci săptămâni, de când fusese rănit, avea o expresie mai puţin aspră în faţă, iar paloarea îi da un apreciabil aer de distincţie, care nu i-a scăpat lui Retezeanu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bravo, domnule locotenent! Iţi mulţumesc. Eşti singurul din tot regimentul care te-ai gândit la mine.

Andrei a roşit. Situaţia era absolut falşă. Nici prin gând nu-i trecuse să-l caute pe maior. Din ochii, odinioară atât de întunecoşi, ai lui Vasilescu porneau însă două raze de reală mulţumire. Era deci cu neputinţă să nu şadă pe un scaun şi să nu-i povestească în câteva cuvinte fostului asupritor al lui povestea recentă a regimentului. Vasilescu asculta cu atenţie şi-i cerea mereu detalii. Ţărănos cum era şi cam îngust la judecată, avea o dârză energie populară şi un spirit de disciplină exaltat, cari făceau din el un admirabil ofiţer. Retezeanu, cum povestea, cu toate că trebuia să-şi reamintească desele hărţueli pe cari le-au avut împreună, nu putea să nu-i recunoască cel puţin acum calităţile adevărate. Când a ajuns la pierderile pe cari le-a suferit regimentul şi cu deosebire compania lui, uşa s'a deschis încetişor şi în pervaz a apărut ca o stafie, cu o scufie în cap şi cu o pereche de bocanci într'o mână Piperea, bucătarul. Faţa i s'a lungit mirată când l-a văzut pe Retezeanu, bocancii i-au căzut din mână, iar cealaltă mână a dus-o la scufie milităreşte, strângându-şi picioarele cu emoţie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Toată sala a râs. A râs şi el.

— Să trăiţi, domnule locotenent!

— Ce-i Pipereo? Eşti aici?

— Aici, să trăiţi. Dar nu sunteţi rănit, domnule locotenent?

— Nu sunt rănit, Pipereo. Mergem cu regimentul în refacere la Bucureşti. E în gară şi plecăm acum.

— Vai de mine, domnule locotenent...

— Ce-i?

— Păi, vin şi eu, domnule locotenent. Luaţi-mă şi pe mine. M'am tămăduit, să trăiţi...

Un hohot de râs a subliniat gestul prin care se lămurea unde s'a tămăduit Piperea. Maiorul care, cu bunăvoinţa doctorului, îl mai oprise câteva zile pe fostul bucătar, ca să-l servească, deoarece pleca şi el peste câteva zile din spital, râzând, i-a făcut semn să se îmbrace. Piperea şi-a trântit scufia într'un colţ şi halatul într'altul, plecând repede la magazie după haine.

Afară, în faţa Cazinoului, doamna Soroceanu şi Anne Marie l-au mai reţinut câteva clipe pe Andrei. Mătuşe-sa era îngrijorată. Perspectivele războiului, după ştiinţa ei, erau dezastroase. Retezeanu a înregistrat totul cu indiferenţă. Când s'a ivit Piperea, gata de drum, cu un munte de calabalâc în spate, a strâns mâna celor două femei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aproape distrat şi a luat-o repede spre gară, inspirând din plin, ca să se învioreze, aerul limpede şi ~~ca~~n umed al Sinaei.

Bucătarul, la doi paşi în urmă, se ţinea după el.

Mic şi aţos, cu ochii negri inteligenţi, acest ţăran din Muscel, trecut de patruzeci de ani, era cel mai bătrân soldat din regiment. Pe faţa lui smeadă necazurile îşi scriseseră urmele prea de vreme. Avea însă o lumină tânără în priviri, ori de câte ori potrivea o glumă. Tata regimentului. Aşa fusese botezat. Iar el, folosindu-se de această poreclă, îi şfichiuia pe toţi cu ironia lui săltăreaţă şi uşoară, a cărei amărăciune abia dacă se simţea. Nu-i cruţa nici pe gradaţi şi câteodată nici pe ofiţeri. In faţa lor se oprea totdeauna într'o atitudine pe jumătate glumeaţă, pe jumătate serioasă. E drept că slujba de bucătar îi îngăduia multe, căci din mâna lui porneau singurele bunătăţi ale războiului. Mai ales bătrâneţea îi da însă superioritatea de care, firește, că nu prea abuza, de cât cel mult faţă de Geanăalbă, ajutorul lui, pe care îl plesnea cu lingura plină de ciorbă şi-l freca cu funingine, ori decâteori n'avea altă ghiduşie mai bună de făcut. Dela începutul războiului şi până la retragerea în munţi, Piperea fusese singurul isvor de veselie, nesecat încă de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

focul mitralierelor şi de bubuitul tunurilor. Dela început şi până la retragere, când o schijă de obuz i-a curmat şi lui pe o vreme oarecare zâmbetul de pe buze. Fuseseră trei zile în şir atacuri înverşunate la Predeal. Compania a noua, mereu în linia întâi, abia a treia zi a isbutit să primească mâncare caldă. In ziua aceea Piperea, după ce a împărţit borşul, a stat şi el în tranşee şi a tras câteva cartuşe. Un obuz s'a spart tocmai în dreptul lui şi l-a rănit uşor. Retezeanu l-a evacuat repede. De atunci s'a gândit deseori la el. Ce l-a îndemnat pe acest bucătar să pună mâna pe armă? Ce vrajă a putut să-l îndrume spre moarte? Cum mergea spre gară, l-a întrebat, întorcându-se către el.

— Dar tu ce lipsă aveai să tragi cu arma?

Piperea a râs.

— De, păcatele mele, domnule locotenent. Mă gândeam şi eu la Stanca mea. Era să zică că-s un neblesnic, dacă nu păţeam şi eu ceva în război. Nu mă mai primea în pat, să trăiţi. Ştiţi, n'am copii, vai de capul meu...

Acest fel şugubăţ de a răspunde, ocolind întrebarea, l-a neliniştit totdeauna pe Retezeanu în legăturile lui cu soldaţii. Nu-i pricepea şi nu ştia de unde să-i ia, ori de câte ori încerca să se apropie de ei. Sunt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr:1901-1932

închişi, îşi zicea, sunt suflete de licurici, cari luminează numai în noaptea lor. Şi totuşi opt sute de mii de ţărani s'au sculat de pe la vetrele lor în acest război, făcând un act de voinţă colectivă, pentru o ideie. Prin ochiul limpede al lui Piperea, Retezeanu îi vedea pe toţi, mişcându-se şi năzuind în toate părţile, ca un muşinoi răsturnat de ciubota grea a istoriei. Ii vedea pe toţi şi poate pentru prima oară a simţit în inimă bătând nelămurit tainicul sentiment al rasei, altfel decât l-a simţit până atunci.

— Bine, Pipereo, a zis îngândurat...

In faţa gării se făcuseră preparativele de îmbarcare. Apariţia lui Piperea a stârnit senzaţie printre soldaţi...

— Iacă şi tata. Ce-i tăticule?... Ţi-au cusut locul cu norocul. Ţi-e sănătoasă buca?

Ofiţerii prinseseră o gazetă şi Mache Ploeşteanu cetea ştirile cu glas tare. Harry Grünberg, din spirit profesional, se apropiase şi el. Mache l-a văzut.

— Ciuleşti urechia, hai? Şterge-o de-aci, că te plesnesc.

Retezeanu a căzut tocmai pe această scenă. Livid, cu obrazul scofâlcit de insultă, Grünberg l-a primit cu o privire înlăcrimată de durere.

* * *

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Trenul alerga pe valea Prahovei în jos. Andrei, într'un vagon de marfă cu întreagă compania, se uita dealungul terenurilor petrolifere. Sondele smolite îşi ridicau nenumăratele ciocuri în aer şi pe ici pe colo, prin diferitele gări, mari rezervoare de petrol, pitite unele lângă altele, anunţau trecătorului munca ce se săvârşea aici, pentru punerea în valoare a unei formidabile avuţii subpământene. Cu privirile moi, Retezeanu mângâia acest peisagiu în liniile căruia se lămureau urmele mâinii omeneşti: — o plăcere pe care n'a mai simţit-o de mult cu atâta intensitate.

Pe vremea când era la Paris, obosit de fumul fabricilor şi copleşit de ivirea la fiecare colţ de stradă a inteligenţii umane în acţiune, sufletul, dospit de civilizaţie, i se cerea mereu în largul misterului naturii. Işi aducea aminte câtă bucurie avea atunci, când, scăpând din oraş, putea să contemple un bou basc la poalele Pireneilor şi îşi da seama ce adâncă mulţumire şi linişte îl cuprindea acum, în faţa acestei păduri de sonde.

Părea că fiecare sondă e o soră bună de a lui, o soră a sufletului lui poleit în marea fabrică de suflete de pe malurile Senei. Avea această părere şi fără să vrea s'a gândit la Verhaeren, cântăreţul ciocanelor creatoare, răsărit ca o protestare din cărnurile flamande ale lui Rubens şi Jordaens, întocmai cum răsărea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi el acum din primitiva aşezare a poporului său.

Un zâmbet bolnav i se înstăpânea pe buze, cum făurea aceste gânduri. Harry Grünberg, alături de el, îl păştea cu întristare, aşteptând clipa când să-i vorbească. Retezeanu i-a dibuit dorinţa pe obraz, cu toate că începuse să se înopteze.

— Ei, Grünberg, ce mai spui?

— Ce să spun, domnule locotenent? Mizerie, ca totdeauna.

— Cum? Ne întoarcem în Capitală. Nu te bucuri?

— De ce m'aş bucura? Tot una e şi acolo. O ţară în război, ori în ce colţ al ei, îţi oferă cu mici nuanţe acelaş tablou dezolant. Mai bine m'aş duce în pustiu, în Sahara, să nu mai văd oameni.

— De ce exagerezi, Grünberg? Vezi, acesta e păcatul rasei dumitale. Şi exagerarea nu este un bun sfătuitor în viaţă. Ea poate duce la poezia de un lirism sălbatec din Cântarea Cântărilor, ori la plângerile lui Eremia, dar nu duce nici când la o chibzuită normă de viaţă. Adică, cum? De ce să mergi dumneata în Sahara, când poţi merge la Bucureşti? Pe acolo sunt animale, cari muşcă mai straşnic decât Mache Ploeşteanu şi te-ai prăpădi, Grünberg...

Retezeanu a râs cu bunătate. Harry Grünberg, strângând din buze, a tăcut. Intre ei doi,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cunoscându-se numai din viaţa militară, deosebirea de rang ţinea loc distanţei care i-ar fi despărţit în viaţa socială. Andrei a avut însă totdeauna pentru Grünberg un sentiment de înţelegătoare ocrotire. Il simţea pe acest evreu inteligent şi cult tot atât de preocupat de adânci frământări sufleteşti şi tot atât de străin în ţara lui ca şi el. Pe acest temei comun simpatiile lor s'au întâlnit cu stăruinţă, astfel că Retezeanu a stat deseori de vorbă cu Grünberg, despre probleme intime ale inimii, cum făcea de data aceasta, şi cum nu făcea cu alţii din regiment.

— Da, da, Grünberg, exagerezi. Omul cult, copleşit de barbarie, nu poate fugi decât în civilizaţie. Dumneata care eşti un om cult, lovit de Carpaţii însângeraţi, nu poţi să doreşti Sahara. Pustia vine numai după o saturaţie intelectuală, cum vine primitivismul artei moderne, după îmbâcsirea inteligenţii din zilele noastre. Iată de ce, cum zic, nu poţi fugi din război în ţara leilor, ci trebue să preferi să te opreşti la Bucureşti, să iei o baie, fie cât de proastă. Aşa judec eu. Aşa judecam, trecând printre aceste sonde pe cari le-am salutat cu dragoste frăţească, simţind o mare asemănare între mine şi între ele, o îngemănare, pe care îmi făcea bine să o constat.

Harry Grünberg a râs cu amărăciune.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Domnule locotenent, îmi daţi voe să vă spun, că într'un singur punct aveţi dreptate. Sondele seamănă într'adevăr cu dumneavoastră, ca nişte surori cu un frate. Atât de mult semănaţi, încât îmi iau libertatea să vă spun, că şi ele sunt făcute de străini, cum şi dumneavoastră sunteţi făcut la Paris — dumneavoastră şi sondele, singurii reprezentanţi ai civilizaţiei în ţara aceasta.

Furierul era cam îndrăzneţ. Retezeanu i-a răspuns deci pe un ton sec.

— Da, va fi adevărat, dar şi eu şi petrolul ne-am născut din pământul acestei ţări. Fabricaţia va fi streină, dar materia primă e autohtonă.

In convorbirile lor de până acum au ocolit cu îngrijire orice posibilitate de a atinge rana adâncă pe care o purta ascunsă fiecare în felul lui în suflet. Retezeanu a găsit că pasionatul său tovarăş, în mod nu tocmai delicat, s'a cam grăbit cu desvelirea ei. Harry Grünberg ar fi căutat să o precizeze şi mai bine, a şi răspuns ceva, dar cuvintele i s'au pierdut într'un crâncen sgomot de oţele. Trenul, scăpat din regiunile de munte, se îndemnase binişor la drum. Mecanicul a oprit brusc în gara din Băicoi. Această oprire le curmă convorbirea şi stârni o ploaie de înjurături prin toate vagoanele.

— Aoleo, ţipă Piperea dintr'un colţ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ptii, fire-ar al dracului! Mi-a turtit nasul, scrâşni altul.

Băeţii, aşezaţi ca sardelele, cum se culcaseră cu capul pe raniţă, dormeau duşi în legănatul monoton al vagoanelor. Treziţi în acest fel, unora li s'a speriat somnul şi au început să vorbească. Piperea era printre aceştia. Se aşezase lângă unul din satul lui, unul Ghiţă Năgăilă, cel mai sdravăn din companie. Nu se prea potriveau ei cu firea şi nu se înţelegeau, nici când erau flăcăi tineri, nici mai târziu în satul lor. Abia de când milităreau împreună, dacă s'au mai apropiat. Năgăilă era fecior de bani gata, băiatul celui mai chiabur ţăran din sat. Piperea era printre cei mai săraci. Năgăilă era spătos şi încet la vorbă. Piperea era scurt şi repede. Mai avuseră apoi o ceartă, cândva, pentru nişte porumb împrumutat şi nedat înapoi la vreme. Dar acum, că-şi împărtăşeau soarta, s'au mai îndulcit între ei şi Năgăilă se găsea adeseaori făcând avansuri lui Piperea, care era mai îndemânatec şi mai bine privit de către ofiţeri.

— Ce-o mai fi şi războiul acesta, zise Piperea ce-o mai fi, măi Ghiţă? Te urcă într'un vagon, te închide ca pe vite, te duce, te duce şi pe urmă îţi dă drumul ca să te baţi.

— Ştiu eu, răspunse Năgăilă îngândurat, te pomeneşti că s'o fi coborît Antihârţ, măi frate. La Bucureşti, în Dealul Spirii, înainte de a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pleca, era una de boscorodea zi şi noapte şi lega farmece şi zicea că ea opreşte pe Antihârţ şi că nu se mai face războiu. Dar tot s'a făcut şi i-au luat bărbatul. A murit, săracul şi el. Ştii, ăla, Mitache, a murit pe lângă Sibiu într'o patrulă...

— Eu, zise din nou Piperca, eu am auzit că se face războiu ca să ne dea pământ. Zice că dacă batem pe inamic îi luăm pământul şi atunci le rămâne destul boerilor ca să ne dea şi nouă. Mai ştii? N'ar fi rău...

— Despre partea mea...

— Ştiu, că tu ai. Dar şi din partea mea tot atât ar fi. Numai să scăpăm sănătoşi... Nu ştiu ce-o fi făcând Stanca...

—Nici dela a mea n'am mai primit nici o ştire.

— Eu i-am scris o scrisoare, să vie la Bucureşti. Poate că stăm mai mult şi o văd.

— Eu n'am scris.

In cealaltă parte a vagonului, alţi doi, schimbau şi ei vorbe pe înfundate. După câteva minute de aşteptare trenul s'a pornit din Băicoi, la început rara - rara, pe dibuite, pe urmă, prins subit de o sburdălnicie necunoscută, repede, ca un gândac speriat. Noaptea se închegase pe de-a'ntregul. Stele răsleţe clipeau fugare printre zăbrelele vagoanelor, asemeni unor gânduri luminoase într'un creer întunecat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Retezeanu, urmărit de cuvintele lui Grünberg, a stat o vreme întins ca toţi ceilalţi, apoi mai târziu, supus de o moleşeală adormitoare, cum se întâmplă după oboselile lungi, a căzut într'un fel de jumătate somn nervos, străbătut de imagini precipitate cu stăruinţă din cele mai nelămurite colţuri ale simţurilor. Ana i-a apărut în minte, înaltă, subţire şi ademenitoare. Părul negru îi flutura pe frunte în inele săltăreţe, ochii mari îi râdeau plutind în ape vineţii, buzele cărnoase îi surâdeau întredeschise, atât cât puteau să-i desluşească primejdia albă a dinţilor, sânii i se sbăteau ca două porumbiţe speriate şi braţele îi cădeau dealungul trupului ca doi şerpi obosiţi de marmoră. O vedea vie înaintea ochilor împăenjeniţi şi un cutremur de voluptate l-a încins din creştet până în tălpi.

— A, femee, femee, a murmurat.

El nu iubise niciodată. O mulţime de prietene i s'au fost strecurat prin braţe. Nici una n'a reuşit să-i trezească însă adâncimile slave ale sufletului, cum obicinuia el să spună, lăsându-l toate în domeniul pozitiv, fără mister, clar şi strâmt al latinităţii. Până acum nici nu prea dorise o complicaţie sentimentală. Furat de cărţi şi sbuciumări intelectuale, abia din când în când, în clipe grele de singurătate morală, abia atunci, robit de slăbiciuni, dacă se îndrepta cu braţe tremurate spre cuibul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cald al unei dragosti adevărate. Abia atunci şi nici atunci, căci valul vieţii îl scutura repede.

Pe Ana a întâlnit-o la Bucureşti în primele luni ale reîntoarcerii. Fata unui arhibogat moşier ridicat de curând, măritată cu profesorul universitar Patridi, medic savant rătăcit în politică, această superbă incarnaţiune a rasei româneşti a ajuns în scurtă vreme gloria saloanelor bucureştene. N'o iubea nici pe ea, cum n'a iubit nici pe altele, dar a supus-o pentru plăcerea de a o avea, cucerind astfel, într'un timp scurt celebritatea cuvenită printre fanţii Capitalei. N'o iubea şi o chinuia bucurându-se de toate defectele pe cari i le descoperea, ca o răsplată, îşi zicea el, pentru concesia pe care o făcea societăţii din jurul lui, atunci când îi accepta rodul cel mai de elită. N'o iubea, deşi în cursul legăturilor de aproape doi ani, Ana, cu pasiunea ei, a izbutit să-i stăpânească până la un punct simţurile.

Harry Grünberg nici nu bănuia prin ce regiuni sboară gândurile lui Retezeanu. Văzându-l tăcut îşi închipuia, pe bună dreptate, că vorbele lui l-au atins prin francheţa lor neobişnuită. Ar fi căutat deci un prilej ca să reia conversaţia, pentru a-şi cere ertare şi mai ales pentru a-i face o mărturisire complectă acestui om, despre a cărui generozitate şi largă vedere era cu desăvârşire convins. Multă vreme a pândit prilejul, fără să-l

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

găsească. S'a svârcolit, a tuşit, şi-a aprins o ţigare, dar totuş n'a reuşit, până ce, luându-şi inima în dinţi, în sfârşit, i-a zis cu timiditate.

— Domnule locotenent, dormiţi?

— Nu. Ce este Grünberg?

— Mă ertaţi, dar aşi dori să vă vorbesc ceva. Poate că vă deranjez.

— Nu, de loc. Spune.

— Aşi dori să vă cer ertare, să vă explic... dar poate că aveţi altele în cap...

— Nu. Vorbeşte Grünberg. Te-am ertat. Vorbeşte. Mă gândeam la o femee. Când te gândeşti la femei, eşti mai ertător decât oricând. Spune.

Harry Grünberg s'a dat puţin mai la o parte şi a început.

— Domnule locotenent, am îndrăznit să vă vorbesc adineaori într'un mod care a putut să vă supere. Nu ştiu cum, eu simt însă şi am simţit întotdeauna până acum, că în dumneavoastră întâlnesc un om, care are din belşug înţelegerea umană a lucrurilor şi a împrejurărilor. V'am urmărit din clipa cea dintâi când v'am văzut, în cele mai mici amănunte, găsind că dumneavoastră sunteţi primul român întreg, primul mare român, aş zice, dacă îmi permiteţi această vorbă sinceră.

Retezeanu n'a putut să nu-şi oprească râsul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr-1901-1932

— Iar exagerezi, Grünberg. Ştii, exagerarea...

— Nu, domnule locotenent. Lăsaţi-mă să vă vorbesc, aşa cum cred eu. Oamenii mari sunt judecaţi şi proclamaţi mari numai după ce au făptuit ceva. Dar nu sunt ei aceiaşi şi înainte de a-şi fi materializat prin fapte o părticică din sufletul lor? Cum, adică, Dante era mai mic înainte de a-şi fi scris Divina Comedie şi mai mare după aceea? Vorbesc din punctul de vedere al economiei inteligenţii omeneşti şi nu din punct de vedere istoric, care e un foarte prost punct de vedere.

Retezeanu l-a întrerupt, de data aceasta cu severitate.

— Ascultă, Grünberg. Azi ai suferit o nouă insultă, ca de atâtea ori înainte. Azi, ca de atâtea ori până acum, m'am apropiat cu simpatie de dumneata. E însă suficientă această simpatie, ca să mă proclami om mare şi să mă compari cu Dante, fie chiar înainte de a-şi fi scris Divina Comedie? Nu bagi de seamă că eşti ridicol? Temperează-ţi, te rog, vorbele şi spune-mi, fără aprecieri asupra persoanei mele, ce aveai de gând să-mi spui. E mai bine pentru dumneata şi mai agreabil pentru mine.

— Voiam să vă spun, domnule locotenent, că alături de dumneavoastră am simţit mereu bătând din aripi şoimul îndrăzneţ al individualităţii, am simţit acel tainic fâlfâit al

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sufletelor alese, la umbra cărora se adăpostesc deopotrivă bogaţii şi săracii cu duhul, cum m'am adăpostit şi eu. Am simţit aceste şi, în întreg cursul campaniei până acum, gonit ca un ciumat de către ceilalţi, bănuit şi insultat, prezenţa dumneavoastră singură mi-a fost de ajuns, ca să mă pot reculege, când mă apropiam de sfârşitul răbdărilor. Altfel, nu ştiu ce aş fi făcut, căci sufăr, domnule locotenent, sufăr ca evreu şi ca socialist, purtând îndoita sarcină a sângelui şi a convingerilor mele.

— Ei, şi?...

— Nu îndepărtaţi, vă rog, nota de seriozitate din convorbirea noastră, fiindcă, vedeţi, eu dacă aş şti că în restul campaniei aş fi lipsit de ochiul înţelegător al dumneavoastră, mai bine aş dispărea.

Retezeanu a surâs plin de bunăvoinţă.

— Eu înţeleg că urăşti războiul, Grünberg, de oarece o întreagă ideologie te îndeamnă la aceasta. Eu înţeleg că urăşti în deosebi acest război, pe care îl faci în condiţii umilitoare, ca furier, la ordinele lui Mache Ploeşteanu. Dumneavoastră socialiştii ar trebui să aveţi însă un anumit simţ al masselor, salvator în astfel de împrejurări. Ştii, ca struţul, când vine cataclismul, te pleci în nisip, te acoperi cu el şi, împărtăşindu-i soarta, îţi vine mai uşor. E mai greu de noi aceştia, individualităţile, cum zici dumneata, cari n'avem nisip

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în care să ne ascundem capul, n'avem masse, ci descoperiţi şi goi, ne bat toate furtunile vremii.

— Vă înşelaţi, domnule locotenent. In ce mă priveşte, eu nu mai pot mărturisi religia masselor, cel puţin pentru moment, nu. Ce fel de masse? Ale cui? Ale mele? Dar nu vedeţi cum aceste masse mă refuză? Nu băgaţi de seamă cum mă elimină ca pe un corp străin, cum mă aruncă în margine de drum, ca pe o zdreanţă netrebnică? Şi de ce? Fiindcă sunt evreu, domnule locotenent, fiindcă sunt de o altă rasă, fiindcă port scris pe frunte un blestem, un mare blestem bimilenar. Războiul acesta spurcat a distrus legăturile dintre popoare. Izbutiserăm să aruncăm în ultimele decenii câteva punţi dela neam la neam, care acum au fost toate sdrobite, cu prima lovitură de tun. Dealungul liniilor de căi ferate şi dealungul telegrafelor şi telefoanelor ne trimiteam sufletele dela unul la altul, dumneata la Paris, alţii la noi. Şi acum? Ce nenorocire! E fericit acela care poate să se confunde cu poporul său, ca să distrugă şi să omoare alte popoare. Eu nici măcar această tristă fericire nu pot să o am...

Cuvintele lui Grünberg loveau grele în urechea lui Retezeanu. Era un cântec pe care îl cunoştea atât de bine. Era cântecul lui, început la Paris în 1914. Era grozava baladă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a suferinţelor lui, într'o variantă deopotrivă de dureroasă.

Iată, doi oameni, se gândea ascultându-l pe Grünberg, doi izolaţi în mijlocul celui mai crâncen vifor, două luntri fără cârmaci, doi indivizi fără popor. O ceaţă grea i s'a aşezat pe suflet, cum se gândea. Şi ca de atâtea ori în turburătoarele lui lupte sufleteşti, l-a cuprins desnădejdea, simţind că e un învins în orgolioasa cetăţue în care se închisese, învins definitiv.

Trenul alerga, năzuind spre Bucureşti. Oţelele îşi sunau lugubra lor cadenţă. I se părea că vagonul lui e un fantastic car mortuar, ce sbura spre cimitir cu cadavrele a doi nenorociţi. Mai mult pentru sine l-a întrebat pe Grünberg.

— Te înţeleg, dar nu ţi-ai putea găsi oare un punct de sprijin? N'ai putea să-ţi găseşti un culcuş în sânul acestui popor? Nu te-ai putea cumva împăca cu ţara?

Grünberg a râs.

— Cum? Dacă nu se împacă ea cu mine! Şi ce punct de sprijin să găsesc? Eu am crescut în zodia ideilor de civilizaţie. O viaţă întreagă n'am făcut altceva decât am căutat să-mi însuşesc elementele acestor idei, cercând să trag ultima consecinţă din ele. Toate aceste elemente le-am primit de aiurea. Nimic nu mi-a dat ţara. O, dacă aş fi fost în Franţa,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr-1901-1932
de pildă, acolo m'aş fi legat de ceva, de un vitraliu din Rouen, de o piatră a Bastiliei şi mi-aş fi găsit un rost în vâltoarea lumii. Dar aici? Daţi-mi galeria de tablouri pe care s'o apăr şi să mor lângă ea. Daţi-mi o instituţie la umbra căreia să mă culce gloanţele mitralierelor duşmane!

Retezeanu, aducându-şi aminte de felul cum a plecat din Paris, a murmurat.

— Lasă Franţa. Nici vitraliul din Rouen, nici piatra Bastiliei şi nici instituţiile răzimate pe ele nu sunt ale dumitale şi nici nu te sprijinesc. Dacă nu-ţi dai seama de aceasta, ducându-te să le întrebi, desigur că ţi-ar şti răspunde ele astfel, încât nu le-ai mai întreba niciodată. Indreaptă-te poate în altă parte.

Grünberg i-a răspuns.

— Nu se poate. Nu am strămoşi îngropaţi aici, ca să-mi permit argumentaţii liniştite ca aceea pe care o întrebuinţaţi faţă de mine. Singurele mele moaşte sunt acele pe cari le-am spus, sunt de împrumut, dacă vreţi, dar eu le consider ca fiind ale mele. In cazul că nu le mai pot păstra, voi rămâne pustiu, ca o casă părăsită...

— Strămoşii... strămoşii...

Retezeanu a râs cu amărăciune, reţinând numai acest cuvânt.

— Strămoşii, dragă Grünberg, nu sunt aceia cu cari se laudă o seamă dintre compatrioţii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noştri, biete nume prizărite prin cine ştie ce hrisoave, acte de danie sau procese pentru moşii. Strămoşi sunt numai aceia cari şi-au scris numele într'o operă nemuritoare, cari au făcut o cruciată, cari au sprijinit pe un Leonardo în epoca Renaşterii, cari au răzimat pe umerii lor o reformă ca a lui Luther, ori cari au schimbat cu vârful sabiei harta lumii în vremea marii revoluţii. Toţi ceilalţi sunt simple instrumente oarbe în mâna naturii, pentru perpetuarea speţii. Strămoşi sunt numai aceia pe cari îi poate revendica umanitatea întregă drept strămoşi. Aceasta ţi-o spun eu ca s'o ştii dela mine.

Grünberg, uluit de această mărturisire, a gângăvit.

— Atunci?

— Atunci să-ţi cauţi în altă parte sprijinul moral şi dacă nu-l găseşti, te plâng, iubite amice...

Vorbise prea mult. Şi-a dat seama cam târziu. Cu prima rază de lumină de lună care a străbătut prin zăbrelele vagonului, undeva pe albastrul cerului, s'a proectat chipul lui Dimitrie Cantemir, de data aceasta mustrător, nu blând ca la Paris. Retezeanu l-a sfidat cu îndârjire, dar totuşi n'a mai continuat. Şi-a aprins o ţigară şi a început să fumeze cu lăcomie, învelindu-se în blană. Grünberg n'a îndrăznit nici el să mai vorbească. Razele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lunii s'au înteţit din ce în ce mai mult, desvăluind rând pe rând chipurile soldaţilor din vagon. Feţe bărboase, feţe roşcovane şi feţe îngălbenite de suferinţă zăceau unele lângă altele. Un miros acru de năduşeală şi murdărie veche se lupta cu boarea ce năvălea de afară. Din când în când, câte o sforăitură năvalnică se ridica deasupra sgomotului trenului. Pe pieptul desgolit al unui soldat, trei păduchi se plimbau agale, ca la ei acasă...

La ora unu şi jumătate, trenul s'a oprit gâfâind în gara Bucureşti. Regimentul a debarcat şi a plecat cu paşi repezi spre cazarma din Dealul Spirei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

II

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Coana Smărăndiţa Retezeanu era în salon. Mică, cu părul alb, cu ochii albaştri şi prea puţin desfigurată de cei aproape şaptezeci de ani, sta în fotoliu. Îşi aştepta oaspeţii. Era Vineri, ziua ei de primire. Nu o mai ţinuse dela începutul războiului, de cât de vre-o două ori. Mergea în fiecare zi la spital. Acum, că a sosit Andrei, ştia că se vor găsi mulţi, din familie şi prieteni, cari să se abată pe la ea, ca să-l vadă sau să aibă ştiri despre el. De aceea a rămas acasă.

Trecuse ora cinci şi nu mai venea însă nimeni. Era să se supere. Cum? Atâta lipsă de atenţie faţă de băiatul ei? Ca să se potolească a scos cărţile din sertar şi a pornit o pasenţă. Şi-a ales-o pe cea obişnuită, a lui Napoleon. Pe la mijloc a'ncurcat-o. A strâns cărţile şi le-a numărat. Asul de pică lipsea. Nu era în sertar. Firește, iar hăbăucul de Niculae a trebuit să-l cocoloşească pe undeva. A sunat enervată. Niculae a intrat, ciorsăindu-şi picioarele pe parchet, ca totdeauna.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Unde-i asul de pică?

— L-am găsit eri pe jos, coniţă, şi l-am strâns în albumul de fotografii.

— Acolo ţii tu cărţile? Adă-l aicea.

Niculae, liniştit, a luat albumul de pe etajeră, dintre o mulţime de bibelouri, răsturnând câteva din ele, a răsfoit o seamă de pagini şi i-a întins stăpânii cartea cu pricina, tot atât de liniştit, cum o va fi aşezat-o în ziua precedentă, răsturnând alte bibelouri, apoi, auzind că sbârnâie soneria dela intrare, a eşit, ca să se întoarcă imediat.

— Domnişoara Maria, coniţă.

— Să vie.

Maria a intrat roşie la faţă, timidă şi frumoasă. Costumul de infirmieră îi cădea în linii netezi pe corp. O şuviţă de păr castaniu îi răsărea de sub bonetă.

— Sărut mâna.

Coana Smărăndiţa s'a înveselit.

— Ei, fetico, ce este? Şezi aci şi spune-mi, ce mai e pe la spital.

— Nu e nimic nou. Am plecat mai de vreme. Azi a fost fratele meu la mine şi mi-a spus că a rămas tot pe dinafară. L-aş ruga pe domnul Retezeanu, poate că-mi ştie da dumnealui vre-o îndrumare. De aceia am venit. Săracul, fratele meu, e aşa de supărat că nu-şi găseşte un rost de atâta vreme.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Las'că am să vorbesc eu mâine sau poimâine la minister. Ce va să zică accasta? Dar cu Andrei n'ai vorbit?

Maria a roşit din nou.

— Nu. Eu am plecat de dimineaţă. Dumnealui, obosit, s'a sculat mai târziu. Nu l-am văzut.

— Trebue să vie. Păcat că ai rămas aseară la spital, fiindcă am stat mult de vorbă. Eram numai noi. Mi-a povestit, ce primire frumoasă i-aţi făcut şi cum v'a întâlnit pe urmă la Braşov în refugiu.

— A fost foarte bun cu noi. Tata îmi povesteşte mereu de ziua aceea şi-mi spune că-l pomeneşte totdeauna la biserică. Dacă nu era dumnealui, cine ştie ce se alegea de noi. Am auzit tocmai alaltăeri că mulţi preoţi de-ai noştri au fost arestaţi şi vre-o câţiva au fost şi spânzuraţi.

— Săracii. Dar, auzi că sună! Asta trebue să fie Coraliţa. O cunosc după mers. Ori nu! Nu e ea!

Niculae a deschis uşa.

— Doamna Patridi.

Coana Smărăndiţa a surâs cu înţeles. Ştia şi ea ce ştia oraşul.

— A, dumneata eşti. Ce bine îmi pare. Te confundasem cu Coraliţa. Iartă-mi injuria, dar ea obişnueşte să vie cea dintâi în fiecare Vineri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ana a priceput dedesubtul cuvintelor coanei Smărăndiţa. Graba cu care s'a precipitat să-l întâlnească pe Andrei tocmai la el acasă era într'adevăr prea indiscretă. A râs cu râsul ei nervos şi s'a aşezat în fotoliu.

— Doamna Istraty e foarte simpatică. Imi faceţi plăcere că mă confundaţi cu ea. Mă mir că a întârziat, ea care iubeşte atât de mult pe domnul Retezeanu.

Această jumătate de mărturisire era aproape o sfidare. Venise, adică, şi ea să-l vadă pe Andrei. Dar Ana iubea atacurile directe.Era o veche specialitate a ei într'o lume, în care sensul cuvintelor şi culoarea atitudinilor se tociseră.

— Da, ai dreptate, i-a răspuns coana Smărăndiţa, privind-o drept în faţă. Mă mir şi eu că a întârziat, cu atât mai mult, cu cât ea e mătuşa lui Andrei...

Ana a râs din nou.

— Dacă nu vin mătuşile, vin prietenii. Dumnealui însă unde e?

— E la regiment. Trebue să sosească.

Maria a petrecut cu ochii mari şi miraţi pe Ana. O mai văzuse. Prestanţa şi eleganţa ei îi trezeau un sentiment de umilinţă pe care nu şi-l putea stăpâni. Legăturile ei cu Andrei o îngrozeau. Şi ce o îngrozea şi mai mult, era complicitatea veselă a coanei Smărăndiţa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu știa bine, dar avea impresia că mama lui Andrei privea cu oarecare bunăvoință faptul că băiatul ei stăpânește pe cea mai frumoasă femee din București. Își câștigase această părere din interminabilele discuții pe cari le angaja mereu mătușa lui Retezeanu asupra relațiilor dintre Ana și Andrei. De o lună de zile, de când era în casă, coana Coralița, care venea să ia masa zilnic cu ele, nu înceta să bârfească pe nevasta celui mai imoral om și a celui mai fără de scrupule deputat guvernamental.

Nu înțelegea această eclipsă morală a bătrânei boeroaice, văzând bine în aceeaș vreme cât de severă era cu alții. I se părea că binefăcătoarea ei, care o primise în casă cu atâta generozitate curată, în urma scrisorii ce-i trimisese Andrei dela Perșani, oricât ar fi fost de bună, trecea totuș cu mult prea mult dincolo de limitele sentimentelor ci de mamă.

Ana a intrat și i-a spus bună ziua Mariei, fără să-i întindă mâna. Mai apoi, ca să schimbe vorba, s'a întors și spre ea, plină de bunăvoință, continuând însă a-i vorbi tot coanei Smărăndița.

— Ce frumușică e protejata domnului Retezeanu. O frumusețe rotundă. Ardelencele au ceva din sănătatea merelor pe cari le-am mâncat odată la Brașov.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mama lui Andrei nu s'a putut opri să nu-şi plaseze şi de data aceasta o săgeată al cărei venin, de altfel, nu era prea primejdios.

— Da, e adevărat. Ardelencele au linii rotunde în obraz şi linii drepte în viaţă, noi avem linii drepte în faţă şi...

— Curbe în viaţă, a adăugat Ana râzând, fără să-i scape nota de tachinerie cam stăruitoare a coanei Smărăndiţa.

Maria, ajunsă fără de veste la suprafaţa convorbirii, ca un copil ruşinat, intimidată, şi-a plecat capul în pământ apoi, îndrăzneaţă şi l-a ridicat iar, cu ochii aprinşi de un gând şi mai îndrăzneţ.

— Se alunecă uşor pe toate liniile, fie că sunt drepte sau curbe. Mi se pare că exageraţi în bine pentru noi.

Coana Smărăndiţa a protestat.

— A, nu, fetiţo, să nu mai spui aşa ceva. Ce-ar zice părintele Văleanu, dacă te-ar auzi?

— Tata-i de legea veche...

O undă de pasiune îi scotea vorbele din inimă. Dacă ar fi putut, Maria ar fi continuat pe aceeaş coardă şi cine ştie ce prostii ar fi spus. Niculae a intrat însă din nou în salon, anunţând acum pe coana Coraliţa.

Mică şi ea, grăsulie şi intempestivă, mătuşa lui Retezeanu s'a rostogolit supărată în odae. Cea dintâi privire a aruncat-o tăioasă Anei, căreia i-a întins mâna. Pe cumnată-sa a să-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rutat-o. Tot astfel a sărutat cu o vădită ostentaţie şi pe Maria. Sărutările coanei Coraliţa erau celebre şi foarte eftine. Numai pe cei mai antipatici nu-i împărtăşea de buzele sale, necăjită poate mai mult fiindcă nu-i putea săruta, decât că-i erau antipatici. Pupături muscăleşti, le zicea ea, cum se cuvin unei adevărate moldovence!

— Uf, ma chère, ce plictiseală. Şi e o cale dela mine din strada Romană până aici la Şosca. Ori ce zici, Mario? Să vă desrobim, n'am nimic de zis, dar dacă s'ar putea în trăsură.

Ana a zâmbit.

— Vasăzică lipsa trăsurii era de vină...

— Că n'a sosit ea cea dintâi, a adăugat coana Smărăndiţa.

— Ce să fac, scumpă doamnă, dacă nu mai pot avea picioarele dumitale? Adică, nu, picioarele dumitale nu le-am putut avea niciodată, i-a răspuns coana Coraliţa Anei, pe un ton special de înţepat, apăsând pe cuvintele din urmă şi gândindu-se la ceva, foarte urît.

Maria, sprijinită pe prezenţa coanei Coraliţa, împotriva tuturor obiceiurilor ei şi a bunei cuviinţi şi-ar fi permis poate şi ea o ironie pe care o avea în cap, dacă n'ar fi văzut mutra solemnă a stăpânei casei. Coana Smărăndiţa, de teamă ca nu cumva conversaţia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să ia un curs vijelios, potrivit temperamentului cumnatei sale, a încruntat din sprâncene, a tușit și s'a înfundat în fotoliu, punând cu insistență problema războiului.

— Știți că Andrei, întors de pe front, e foarte pesimist. Credința lui e că în scurtă vreme armata noastră are să fie sdrobită, în cazul că nu vin mai repede Rușii. Ei se vede că n'au de gând să vie. Imi spunea eri un fruntaș guvernamental că se menține svonul trădării muscalilor. E vorba ca Rusia să facă pace separată pe socoteala noastră, păstrându-și Moldova și dând Austro-Ungariei Muntenia. Mie mi se pare imposibil, dar cu toate aceste, situația cred că e foarte gravă. Dacă s'ar întâmpla o astfel de nenorocire, mă întreb, ce ne facem? Catastrofele simplifică împrejurările și vă spun drept că, lăsând toate la o parte, mă gândesc mult la Andrei. N'aș vrea să-l îngroape dezastrul. A luptat destul până acum, poate că ar fi bine să treacă puțin și la spatele frontului.

Ana era mai bine informată.

— Povestea cu Rușii nu e adevărată. Rușii vin încet, ca totdeauna, dar vor veni. Până să ajungă însă ei, se va da o luptă în fața Capitalei, care poate să fie o a doua Marnă, ori sfărâmarea complectă. Această bătălie va fi cea mai mare pe care o vom da noi. Va fi crâncenă și domnul Retezeanu ar trebui, deci,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

într'adevăr, să se odihnească puţin. Sunt atâţia cari dela începutul războiului nici nu s'au mişcat din Bucureşti.

Coana Coraliţa, cu simţul ei fin de buldog, a străbătut uşor dincolo de vorbele cumnatei sale şi ale Anei, în culcuşul cald al sentimentelor din cari porneau. Tragedia obştească lua proporţii atât în imaginaţia mamei cât şi în a amantei, mai mult din pricina îngrijorării ce o aveau amândouă pentru soarta lui Andrei. Işi iubea şi ea nepotul. Mai bucuros ar fi murit dânsa, decât să se prăpădească ultimul vlăstar din neamul Retezenilor. Impărtăşirea durerii ei cu o femee ca Ana o refuza însă cu indignare.

— Să vezi ceva, Smărăndiţo, a zis coana Coraliţa, continuând pe acelaş ton înţepat, mă mir foarte mult că te laşi impresionată de toate fleacurile, cari circulă prin saloanele bucureştene. Vorba «dezastru» eu am auzit-o dela începutul războiului şi am ştiut, din ce isvoare se trage. Dar după negustorii cari stăpânesc azi ţara, te iei tu? Dacă ar trăi săracul Retezeanu şi toţi prietenii lui conservatori, te asigur că nici tu nici alţii n'aţi mai îndrăzni să vorbiţi aşa cum vorbiţi. Alta ar fi situaţia. Cât îl priveşte pe Andrei, el s'a luptat ca un leu. Ce-i drept, ar putea să se dea puţin la o parte. Dar de ce spui tu toate acestea în faţa lumii? O să-i iasă vorbe, Smărăndiţo...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Ana, serios preocupată de Andrei, n'a voit să înregistreze noile hărțueli ale coanei Coraliţa. O ştia duşmana ei neîmpăcată. Privind spre fereastră, afară, în toamna care arunca cu frunze moarte în geamuri, a murmurat cu glas scăzut, fără să-şi dea seama, tocmai cuvintele coanei Coraliţa.

— Da, ar trebui să se dea puţin la o parte.

Maria auzise în ultimele zile aceeaş jalnică povestire a gravelor evenimente ce se succedau cu repeziciune. N'o mai mişcau atât de mult. Soarta lui Andrei o îngrijora însă şi pe ea, cel puţin în aceeaş măsură ca pe Ana. Dar n'a spus nici o vorbă. Infriguratã, a tăcut în colţul ei, lăsându-le pe celelalte trei să-şi vânture mai departe temerile, credinţele şi pasiunile. Rând pe rând salonul s'a populat apoi cu toate rudele şi prietenii casei. Ea, uitată la o parte, cu sfială în priviri şi cu inima frământată, tresărea ori de câte ori se deschidea uşa şi apărea în pervaz mutra posacă de slugă bătrână a lui Niculae, ca să anunţe pe un nou venit.

Baronul de Lassarde a venit şi el, însoţit de contele Cernomorskii, un alt prieten dela Paris al lui Andrei, acum căpitan în armata rusă. Francezul, mic, subţire şi cam adus de spate, părea că se cobora dintr'o estampă cu lipsa lui de culoare, cu fineţea lui şi cu aerul lui vag de distincţie occidentală.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Rusul, cenuşiu ca toţi Ruşii, uşor congestionat de vutca pe care o băuse el şi mai ales strămoşii lui, ciolănos şi înalt, se deosebea mult de tovarăşul său, cu toate că de la prima vedere putea fi trecut şi el în aceeaş familie a oamenilor fini. Intrarea lor s'a remarcat printr'o scurtă tăcere şi prin câteva scârţâituri de scaune. Coana Smărăndiţa l-a aşezat pe Lassarde lângă ea. Coana Coraliţa pe Cernomorskii.

— Ei, spuneţi-ne, spuneţi-ne! Ce este nou?

Amândoi străinii au surâs cu bunăvoinţă.

— Să vă spună domnul de Lassarde toate noutăţile, a zis Cernomorskii, fiindcă este un aliat mai credincios şi francez cu simţul discernământului. Eu sunt tot atât de imaginativ ca şi dumneavoastră, ori poate şi mai mult...

— Cea mai mare noutate pentru mine e sosirea lui Andrei, a răspuns Lassarde, astfel că nu pot să vă povestesc altceva nimic. Unde e?

— Domnul Retezeanu îşi pregăteşte o primire triumfală, a zis Ana, strălucind ca un luceafăr în fotoliul ei. Nu vine, ca să fim toţi strânşi, când îşi va face apariţia.

Coana Coraliţa n'a scăpat ocazia.

— Intr'adevăr, ar fi trebuit să vină Andrei până acum, mai ales că-l aşteaptă de atâta vreme, atâtea cucoane frumoase...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Coana Smărăndiţa s'a supărat.

— Lasă-l şi tu, săracul, că are să vie, dacă scapă dela regiment.

Niculae s'a ivit iar în uşa salonului.

— E el, e el, au strigat cu toţii. Vedeţi că soseşte.

— Nu e el, vă înşelaţi, a răspuns un glas dogit, din antreu.

Era Patridi, care venise să-şi ia nevasta. Figura lui de arnăut, intrând, par'că a uns cu funingine tot salonul. Avea părul negru, ochii verzui, barba castanie închisă şi pielita feţei arămie. Nu s'ar fi putut spune despre el că este cu adevărat ceeace se chiamă un bărbat brun. Infăţişarea lui, gestul, atitudinea şi mai ales glasul cavernos, străbătut printre nişte buze cărnoase şi mari, îi împrumutau însă această culoare noptatică. Patridi îţi dă impresia că e negru, fiindcă are un suflet negru, a spus despre el odată un adversar politic, fără a-i pătrunde însă bine toate tainele sufletului.

— Iaca şi Arno, a zis Ana.

Patridi s'a plecat în faţa coanei Smărăndiţa, bălăbănindu-şi braţele lungi şi râzând cu o gură triunghiulară, fioros săpată în obrazul lui, de asemenea triunghiular.

— Decepţie, hai?

— Te cred, a murmurat coana Coraliţa, ca să nu audă însă nimeni.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu vă supăraţi, căci aduc veşti bune.
— Să vă auzim veştile.

Patridi, în ciuda slabei reputaţii pe care o avea, se bucura totuş de o autoritate politică recunoscută, cu atât mai mult, cu cât în ultimii ani ziarele îl pomeneau la fiecare nouă combinaţie ministerială. Insăşi coana Coraliţa, îi cântărea toate aprecierile şi-i înregistra părerile, repetându-le chiar câte odată printre amici.

— Se pare că la cartierul general, a zis Patridi, stăpâneşte în momentele din urmă o mai bună dispoziţie. Comandamentul nostru pune mari nădejdi în lupta care se va da pe Argeş. Se spune că, strângându-ne toate forţele, vom putea sfărâma cele două armate inamice, înainte ca ele să se unească. Azi la consiliul de miniştri s'a discutat situaţia într'o atmosferă mai limpede. Hotărîrea de a se evacua Capitala să ştiţi însă că se menţine şi ar fi bine, dacă v'aţi gândi să plecaţi la Iaşi, până nu vă apucă vremuri mai grele. Acesta este cel puţin sfatul meu.

— Frumoase veşti, a întrerupt cineva dintr'un colţ.

Andrei a intrat grăbit, fără ca Niculae să aibă vremea de a-i preveni pe cei din salon. Coana Coraliţa, ţipând, a izbutit să-şi facă drum printre ceilalţi, aplicându-i ea cea dintâi câteva pupături răsunătoare. Pe urmă, în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rumoarea generală, au venit celelalte rude, după rang și bătrâneţe și în sfârșit prietenii.

— Ei, ce este? a întrebat Retezeanu, terminând cu strângerile de mână.

Părea cam obosit. Lunile de campanie l-au slăbit. In expresie a câștigat însă mai multă bărbăţie. Ochii căprii îi ardeau învăpăiaţi sub sprâncenele negre și din jurul gurii i se desprindea o notă de voluntate pe care nu o avusese, o notă care-i da un aer aspru, descoperit cu plăcere, mai ales de către Ana. Altfel era tot cel vechiu, mijlociu, bine închegat, cu mustaţa rasă, cu nasul puternic, cu mâinile fine și nervoase, cu piciorul ferm și mic, cu capul răzimat pe umeri solizi, un tip de român cum a fost totdeauna, din cea mai curată rasă moldovenească.

— Ei, ce este? Bine, sănătoși cu toţii? Și tu Lassarde, ce cauţi pe aici? Nu mă mir de Cernomorskii, căci el e din partea locului...

Nu știa de ce, dar aşteptându-se să-i găsească adunaţi pe toţi cei de faţă, îşi închipuia că pe Ana o va surprinde alături de Lassarde. Avea această credinţă nelămurită și poate că de aceea a intrat, aşa, fără de veste. Nu era gelos. Opiniile lui despre Ana nu băteau însă mai departe. O credea cel puţin snobă, dacă nu și stricată, iar lui Lassarde, supus de o patimă, pe care nu voia încă să și-o mărturisească, ar fi dorit să-i găsească o vină. S'a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înşelat. Amanta lui şedea pe un fotoliu tocmai în partea opusă a salonului. Enervat, fiindcă nu i s'a izbândit prevederea, s'a trântit pe un scaun, schiţând un zâmbet ironic. A sărit însă repede dela loc. Două priviri umede şi lungi l-au ridicat.

— Dumneata eşti? Să mă erţi dar te credeam de-ai casei.

Era Maria căreia îi întinsese mâna, ca tuturor celorlalţi, fără a-i spune o vorbă.

— Nu e de-ai casei? a întrebat coana Smărăndiţa, urmărindu-l dela intrare cu aceiaşi ochi râzători de mamă fericită.

— Da, dar totuşi...

Andrei s'a îndreptat spre domnişoara Văleanu, sărutându-i respectuos mâna.

— Imi pare rău că n'ai venit eri la cină. M'am gândit la dumneata.

Maria s'a făcut ca un bujor.

— N'am putut. Au sosit mulţi răniţi, până noaptea târziu. Am dormit la spital.

— Ce face părintele Văleanu?

— Bine. Vă mulţumesc. Slujeşte la o biserică. E cam trist.

— Imi închipui. Dar altfel sănătos?

— Da.

— Aşi vrea să-l văd şi pe dumnealui.

Intors iar pe scaunul lui, Andrei, n'a putut să nu reţină peste chipurile celorlalţi frescheţa virginală a acestei fete,pe care o scăpase

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1938

dintr'o grea primejdie, apoi, redevenind centrul tuturor privirilor, a continuat să se întreţină rând pe rând cu toată lumea.

S'a vorbit despre război, despre el, despre unii generali incapabili, despre viitor, despre cei cari nu-şi fac datoria şi despre toate cunoştinţele ce se găseau pe front, înregistrându-se morţii şi răniţii. Lassarde a povestit câteva ştiri noi din Franţa şi Cernomorskii s'a plâns cu amărăciune de o seamă de apariţii ciudate dela Curtea din Petrograd. Pe urmă vorbele s'au isprăvit repede. Era stare de asediu şi se apropia seara. Oaspeţii au plecat. Ana invitase la masă pe Lassarde şi Cernomorskii. L-a rugat pe Andrei să meargă şi el. Coana Smărăndiţa n'a zis nimic. Coana Coraliţa a strâmbat din nas. Maria abia şi-a putut reţine lacrimile. El, având aerul că face o politeţă pentru prietenii săi veniţi la Bucureşti, a primit. O camionetă de a Crucii Roşii, care sta la dispoziţia lui Patridi, i-a încărcat pe toţi cinci.

* * *

Parcul Ioanid e cartierul bogătaşilor proaspeţi. Vile mari, case greoaie, unele zidite în aşa zisul stil românesc, cu acoperişele ca nişte căciuli trase pe ochi — singura lor notă românească — împodobesc acest colţ al Bucureştilor. Patridi îşi avea şi el vila aici, asc-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

muitoare cu toate celelalte. Ana nu o putea suferi. Când se măritase nu avea încă un cuvânt hotărîtor în căsnicie. Răspunderea gustului cădea deci întreagă asupra soţului ei, care, ca să şi-l ascundă, formulase maxima că nu e bine, dacă vrei să trăeşti într'o societate, să te deosebeşti de ea nici chiar zidindu-ţi o casă mai frumoasă, fiindcă sfidezi prostia generală, adică opinia publică.

Interiorul nu era urît. In diferitele ei călătorii prin Italia, Franţa, şi Germania, Ana a strâns o seamă de lucruri frumoase. Peste toate mobilele şi obiectele de artă stăpânea însă o răceală de muzeu. Lipsea acea iradiare de prietenie, despre a cărei absenţă ea îşi da seama mai bine ca oricine.

Lassarde s'a plimbat prin salon admirând în deosebi câteva porţelanuri de Saxa.

— La Bucureşti, a zis, sunt o mulţime de interioare frumoase. Acestea dovedesc cât de artişti sunt românii. Sunt încântat de-o seamă dintre ele.

— Vreţi poate să spuneţi bogate, a replicat Ana.

Patridi, ori de câte ori venea vorba de casa lui, avea aceeaşi oftare.

— Nevastă-mea se plânge că e frig la noi. Dacă ar fi un copil, care să încălzească şi să dea viaţă tuturor pânzelor de pe pereţi şi scaunelor şi meselor...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cernomorskii privea nişte desenuri de Carrière.

— Uite, aveţi aci patru copii de Carrière. Sunt admirabili. Eu când eram la Paris şi sufeream o nouă înfrângere amoroasă — prietenii mei ştiu că sunt multe — mă duceam totdeauna la Luxembourg în faţa «Maternităţii» pictorului familiei şi juram că am să mă însor peste douăzeci şi patru de ore.

Andrei a râs, aducându-şi aminte de câteva aventuri de ale lui Cernomorskii.

— Carrière e prea stins, cel puţin pentru tine. Copiii lui par'că sunt crescuţi cu biberonul. Peste întreagă opera acestui pictor se întinde zâmbetul maladiv pe care îl avea el în jurul gurii. Nu dă căldură, ci tristeţe.

Ana l-a aprobat.

— Ai dreptate. E oarecum sur.

Patridi a râs.

— Ca viaţa de familie.

Lassarde şi-a apărat pe francezul lui.

— Ce vreţi? Sunt copii de oraş mare.

—Da, a răspuns Andrei. De altfel căldura unu interior nu o dau nici lucrurile din el şi nicichiar viaţa care se petrece acolo. Un interior, ca să fie cald, trebue să aibă o tradiţie. Trebue să se strecoare o vreme oarecare până ce se creiază legătura sufletească, dacă aş putea spune aşa, dintre diferitele obiecte, strânse din cele patru colţuri ale lumii. E

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nevoie ca un scaun empire, de pildă, să aibă lungi coloquii nocturne şi lungi explicaţii cu o masă Louis Philippe, bunăoară, până ce ajung să se înţeleagă. Altfel stau toate bă-ţoase, fiecare închisă în mândria epocii din care a pornit, certate unele cu altele şi reci, cum ziceţi dumneavoastră.

Patridi l-a întrerupt maliţios.

— Ai dreptate. La mama dumitale este un astfel de interior.

— Nu e. Casa mamei are, dacă vrei, tradiţie, dar n'are nici o artă. Pe deasupra tuturor bibelourilor moştenite, trece răsufletul unui gust de pension, fără a atinge însă praful de pe ele.

Un fecior a intrat anunţând că masa e servită. Ana a luat de braţ pe Lassarde.

— Poftiţi şi lăudaţi acum bucătăria românească.

Cernomorskii s'a precipitat.

— Eu desigur că am s'o laud. Am un stomac sălbatic. Ştiţi, mănânc ruseşte, mai ales astăzi.

Sufrageria era sobră. Un aer de solemnitate se reflecta din lustrul mobilei vechi. Trei icoane bizantine stăruiau pe peretele principal. Cernomorskii s'a închinat râzând.

— Sfântă Maică Prea Curată, ajută-mi să înfulic o cină copioasă.

Şi au mâncat toţi cu poftă. Vinul alb de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dealul Mare, dar mai ales Cotnarul, s'au petrecut repede. Patridi nu număra paharele. Nici Cernomorskii. Lassarde, corect şi echilibrat, gusta cu plăcere. Retezeanu a băut şi el. Ana, arzându-şi pasiunea din ochi, ca din două candele pâlpâitoare, vorbea, sfărâmând mereu cuvintele în râsul ei neliniştit.

— In războiul acesta omul e de multe ori mâini, adese ori picioare şi numai arareori stomac ca acum, a zis Cernomorskii.

— Eu cred că e stomac totdeauna, i-a răspuns Patridi.

Lassarde mărturisea altă părere.

— N'aş putea să zic. Războiul a răscolit cele mai grele probleme sufleteşti ale umanităţii. La noi în Franţa...

Cernomorskii i-a tăiat vorba.

— Va fi răscolit la voi. Se prea poate. Noi ăştia din mahalaua Europei murim însă fără probleme, simplu, ca gândacii în para lumânării. Pac, vine glontele şi te culci, ca să nu te mai scoli. Aceasta e singura problemă. Ori ce zici, dragă Retezenc?

Lassarde a continuat.

— La noi în Franţa războiul a mişcat până în adâncuri sufletul poporului şi noi vom învinge mai mult prin forţa morală decât prin facultăţile fizice — dacă vom învinge...

Ana ştiindu-l pe Andrei mereu preocupat de gândurile războiului, l-a privit lung. An-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

drei, întunecat, a privit-o și el. Vorbele i-au căzut grele și amare.

— Nu-mi place să întrebuințez terminologia obișnuită în această discuție. Unii vorbesc de stomac, alții de suflet, ca motive ale războiului. Mi se pare că e meschină și ridicolă o ceartă pe această temă. Războaele sunt catastrofe misterioase, cari sgudue din creștet până în tălpi popoarele, cu sufletul lor, cu stomacul lor, cu inima și cu rărunchii lor cu tot. Ce vreți, cred că trebue să ai o inteligență înăcrită, cum e a lui Marx, ori a altui preot de altă religie, ca să te îndeletnicești cu astfel de categorisiri. Știți povestea medievală a lui Heine cu călugărul și cu rabinul cari-și lăudau fiecare în parte pe Dumnezeul lui, înjurându-l pe cel potrivnic. Să zicem și noi ca gingașa domniță spaniolă: — nu pot să-mi dau seama, care are dreptate, ceeace știu e că amândoi put! Războiul e altceva.

Patridi își avea concepția lui materialistă despre viață. Își făcuse studiile în Germania și cariera politică și-a început-o ca socialist. Practica vieții îi era de asemenea materialistă. Cum vorbea Andrei, l-a măsurat cu un ochiu ironic și i-a răspuns.

— Din punct de vedere, cum s'ar zice mistic, vei fi având dreptate, însă din punct de vedere științific să-mi dai voie să mă plec în fața lui Marx, al cărui materialism istoric a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lămurit pentru totdeauna eternele legi economice ale evoluţiei umane şi deci şi ale războaielor.

Lassarde, surprinzând privirea lui Patridi, s'a grăbit să îmblânzească tonul conversaţiei.

— E un reviriment chiar şi în tabăra marxistă de o vreme încoace, astfel încât catechismul formidabilului evreu nu mai stă în picioare în întregime.

Andrei a primit liniştit gestul bărbatului Anei. Obişnuita sporovăială asupra războiului îl plictisea.

— Nu sunt mistic, a zis, fiindcă din păcate mă opreşte rasa latină să fiu, rasa latină şi grecii cari vor fi şi în mine, ca în toţi românii răsăriţi dincolo de massele populare. Nici ştiinţific nu sunt. Vorbesc şi eu aşa...

Ana s'a cuibărit nervoasă pe scaun. Simţea şi ea săgeţile pe cari şi le trimiteau pe dedesubtul vorbelor Patridi şi Retezeanu. S'a amestecat deci în discuţie, impetuoasă după cum îi era obiceiul, trimiţându-i lui Andrei cu îndrăzneală toată căldura gândului.

— Lăsaţi banalităţile, Arno, spuse şi răspuse de către toţi micii şi marii savanţi. Domnul Retezeanu are dreptate. Războiul e o misterioasă catastrofă. Aşa e. Eu, de câte ori stau singură şi închid ochii, vrând să-mi creez o icoană a evenimentelor mondiale, totdeauna am grozave viziuni apocaliptice şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mă întreb, ce poate să însemneze această nesăbuită goană spre moarte a oamenilor. Toate le înţeleg, interesele economice, cum ar spune bărbatul meu şi preocupările de ordin moral, cum zice domnul de Lassarde. Le înţeleg. Foarte bine. Dar spuneţi-mi, vă rog, pentru ce căsăpeala aceasta continuă, pentru ce moartea aceasta fără răgaz? De ce vor oamenii să moară? Eu nu pricep...

Cernomorskii a dat pe gât un păhărel de coniac şi a surâs.

— Fiindcă aşa le place lor, scumpă doamnă. Nu râdeţi. Eu cred că oamenii iubesc tot atât de mult moartea ca şi viaţa. Şi să vă spun de ce. Iarna trecută luptam în Galiţia. O zăpadă grea şi mare albea împrejurimile. Frigul umed era insuportabil. Abia scoteai nasul din tranşee şi te pătrundea până la oase. Acţiunile militare se întrerupseseră de vre-o lună. Zile şi nopţi întregi nu eşiam din bordeiul meu, unde duceam casă bună cu păduchii şi cu putoarea. Trăiam, aşa, ce să zic, destul de bine, din ceai până în prânz şi din prânz până în cină, rumegându-mi tacticos clipele. Intr'o noapte am inspectat tranşeele companiei. Se făcea o lună palidă, înspăimântată acolo pe cer şi tremurătoare, ca un ţipăt înăbuşit al văzduhurilor. Mujicii mei miroseau ca totdeauna a mahorcă şi sforăiau din greu. Totul era deci în bună ordine. M'am întors. Din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şanţul de legătură, dintr'o parte mai ridicată, am aruncat o privire asupra câmpului din faţă. Pe ici pe colo câte un arbore zgriburea singuratic. Incolo pacea albă a nămeţilor se întindea fără de hotare. Pacea lui Dumnezeu. Par'că şi-ar fi întins Prea Sfântul barba peste pământ, ca să ne mai potolească: — staţi aci, diavoli împieliţaţi, staţi aci la sânul meu şi nu vă mai omorîţi! Nu ştiu cum să vă spun, dar, uitându-mă în lumina jucăuşe a zăpezii, am avut întâia oară fiorul mare al nemărginirii. Am rămas încremenit, privind multă vreme înaintea mea. A doua noapte, ademenit de acelaş peisagiu, m'am reîntors. Luna era şi mai palidă. Mâini nevăzute îi fluturau vălul alb de logodnică a singurătăţii. M'am uitat din nou pe câmp. Era acelaş. Undeva, la marginea zării, am văzut un punct alb care se deslușea din ce în ce mai mult imaginaţiei mele, prinzând ca prin farmec chipul unei femei. Imi părea că visez. M'am frecat la ochi şi am privit iară, încordându-mi toată atenţiunea. Hotărît, că era o femee. Se înălţa albă din albul zăpezii şi sveltă şi surâzătoare. Aveam cu mine ordonanţa, un siberian din guvernământul Tobolskului. Zic, Grişa, ce vezi tu acolo? Şi i-am arătat direcţia. Grişa s'a uitat lung şi a prins să zâmbească cu gura lătăreaţă. Zice, mi se pare că ar fi o femee. Ce femee să fie acolo, măi Grişa, după tran-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şeele duşmane, îl întrcb eu plin de nedumeriri. Te pomeneşti că o fi moartea, vaşii blagorodie, mi-a răspuns el cu nepăsarea lui de ţăran păţit. Şi ne-am dus să ne culcăm. A treia noapte, iar am eşit. Vedenia mea era la locul ei, impenetrabilă şi chemătoare. Intreagă compania o vedea. Le vorbise Grişa flăcăilor. A patra zi a văzut-o regimentul. La început ne-a înspăimântat. Pe urmă ne-am obişnuit cu ea şi am îndrăgit-o. De multe ori eşiam noaptea să povestim potoliţi, sub privirile ei de ghiaţă, despre necazurile noastre de acasă, despre femei şi mame. Ajunsese un fel de tainică tovarăşe, de care nu ne-am fi despărţit bucuroşi, astfel încât ne mersese vestea în întreagă armata şi am fost botezaţi prietenii morţii, adică regimentul prietenilor morţii. Intr'o zi am primit ordin să atacăm tranşeele din faţă, pentru o rectificare de front. Operaţia a fost executată întocmai, cum scrie la reglement. Nemţii au părăsit buluc prima linie de tranşee. Au pierit destui şi dintr'ai noştri. Când m'am uitat la morţi, cu bărbile stufoase şi înfăşuraţi într'o aureolă de sânge, toţi mi-au părut liniştiţi şi culcaţi plini de împăcare pe zăpadă, în braţele morţii, ca în braţele eternităţii. Pe mine, firește, ca toate amantele, m'a înşelat şi aceasta. A doua noapte am revăzut-o în faţa tranşeelor, tot atât de albă, tot atât de sveltă şi tot atât de surâzătoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Frumoasă moarte, a zis Patridi râzând sarcastic.

— Par'că ar fi trimis-o pe pământ Dostoewski, a adăogat Lassarde râzând şi el.

— Nu ştiu cine a trimis-o, a răspuns Cernomorskii înfierbântat, Dostoewski sau altă căpăţână mare ca a lui. Ceeace ştiu e că am văzut-o, cum te văd pe tine, Lassarde. Cât despre frumuseţea ei, vă jur că era frumoasă. Şi când mă gândesc că în clipa în care o vedeam eu cu Grişa, milioane de alţi semeni de ai mei o vedeau deopotrivă de răpitoare pe toate continentele, pe uscat şi pe apă, din tranşee şi din submarine, albi şi negri, creştini şi păgâni, duşmani şi prieteni, cum să nu vă spun, doamnă, că oamenii iubesc tot atât de mult moartea ca şi viaţa, ori poate şi mai mult.

Ana, cutremurată de avalanşa de imagini a rusului, privindu-l fix a murmurat:

— Se vede că am ajuns la acel grad de înălţare sufletească sau de depravare, încât într'adevăr ai dreptate dumneata şi astăzi suntem în stare să confundăm moartea cu viaţa.

Patridi a schimbat un zâmbet plin de înţeles cu Lassarde.

— Dumneata, domnule baron, ai văzut pe front această ciudată femee a prietenului dumitale? Văd că nevastă-mea e foarte impresionată. Spune.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lassarde a râs.

— Nu, n'am văzut-o. Poate că nu eram pe front în vremea aceea. Ştiu eu...

Cernomorskii, încolţit, s'a trezit puţin din aprinsa-i pornire.

— Vedeţi, îmi pare rău că m'am mărturisit în faţa dumneavoastră, a zis, puţin cam stingherit. Dumneavoastră nu puteţi să mă înţelegeţi. Noi ruşii avem — cum să vă spun — o inteligenţă dorsală, care simte adevărurile, fără a le putea exprima în formule limpezi latine.

Retezeanu, care urmărise cu plăcere povestea lui Cernomorskii, zâmbind plin de bunăvoinţă, l-a bătut pe umăr.

— Scumpul meu mastodont sensitiv, i-a zis, numai noi gustăm cu plăcere pelinul morţii. Nu te supăra. Eu te înţeleg. Fiecare epocă îşi are moartea ei. Aceasta, pe care o descrii tu, e moartea nouă, îndrumătoarea epocii noastre. Până acum imaginaţia populară, singura în stare să lumineze marile adevăruri, zugrăvea moartea în chip de femee bătrână, o hârcă îndoliată, care venea noaptea ca să te strângă de gât în pat, ori, când era mai năpraznică, se făcea cu coasa în mână, fulgerătoare şi rea. Astăzi, aceeaşi imaginaţie populară va trebui să o adopte aşa cum ai văzut-o tu, dragă prietene. Nu râde Lassarde. Adineaori, când povestea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cernomorskii, am văzut-o şi eu reflectându-se pe chelia ta timpurie, întocmai cum a văzut-o el pe câmpiile Galiţiei.

Patridi şi-a mai turnat un păhărel de coniac, după ce a turnat şi celorlalţi.

— Nu fiţi macabri, pentru Dumnezeu, mai ales după o masă atât de copioasă. Ce avem noi acum cu moartea? Lăsaţi-o, acolo unde va fi. Să trăim, domnilor!

Lassarde, închinând, a aruncat o săgeată perfidă.

— Să trăim şi să ne întoarcem din război mai puţin înamoraţi de moarte decât amicul meu Retezeanu şi mai puţin slabi. Nu-i aşa, doamnă?

Aluzia lui Lassarde nu era atât de străvezie încât să nu o poată brava Ana, obişnuită să înfrunte orice.

— Amorul morţii e suprema pasiune, a zis ea, îmbrăţişându-l pe Andrei cu privirile, astfel că domnul Retezeanu nu-mi pare slab, fiindcă are acest amor. Vedeţi deci că v'aţi îndreptat greşit cu întrebarea. Prea sunt prietena domnului Retezeanu şi prea sunt femee, ca dumnealui să nu crească în ochii mei prin acest amor nenorocit şi platonic deocamdată.

Cernomorskii a golit păhărelul şi a strigat voios:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bravo, doamnă, bravo! Eu am nevoe totdeauna de cineva care să-mi traducă vorbele, ori în ce limbă aşi vorbi. Spuneţi-le, vă rog, spune-le tu, Retezene, ce am voit să zic, limpede, aşa, de două ori doi fac patru, ca să nu mai fiu ridicol.

Retezeanu, potolit, şi-a continuat vorba, neînregistrând nici răutatea prietenului său, nici mărturisirea Anei şi nici crunta privire a lui Patridi.

— Moartea, a zis, era până acum silnică, fiindcă era individuală. De aceea era urîtă şi bătrână. Moartea de azi, întru cât, cu prima lovitură de tun a acestui război s'a prăpădit poate şi cel din urmă rest al principiului individualităţii, moartea de azi, ridicată pe aripile nebuniei colective, s'a făcut frumoasă şi nu mai vine ea la noi, ci mergem noi la ea.

Fiecare vorbă a lui Retezeanu a sburat pe o undă de simţire întunecată în odae. Neagra solemnitate a sentinţelor lui i-a cucerit pentru o clipă pe toţi. Cernomorskii s'a ridicat în picioare, cu paharul în mână.

— Trăiască moartea, a strigat, aşezându-se apoi din nou pe scaun şi acoperindu-şi faţa cu mâinile.

Patridi, nemişcat, şi-a împietrit într'un zâmbet toate tenebrele sufletului. Lui Lassarde i-a sporit paloarea cu o nuanţă verzue. Ana, răsărind par'că din inimile celor patru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bărbaţi, roşie ca o floare a pasiunii, răspândea în jurul ei, fermecătoare parfumuri veninoase, ca şi cum ea singură ar fi cuprins întreg sensul cuvintelor ce s'au rostit, ca şi cum ea singură, asemeni unui satanic trandafir al morţii, ar fi concentrat în ea esenţa tragicelor preciziuni ce se făcuseră.

Au urmat, apoi, câteva momente de tăcere. Cernomorskii, ridicându-şi privirile, s'a uitat la stăpâna casei.

— Eşti mai frumoasă, i-a şoptit.

— Decât cine? l-a întrebat Ana.

— Decât moartea...

Un hohot de râs a fost răspunsul. Toţi ceilalţi au tresărit. Râsul Anei le-a străbătut în suflete prelung, ca un ţipăt în nişte biserici pustii.

— Ce e, ce e? a întrebat Patridi enervat.

— Nimic, nimic, a zis Cernomorskii, ruşinat şi dulceag.

— Nimic, a răspuns şi Ana, adică nu, este ceva. O prostie rusească, dacă-mi permite contele Cernomorskii.

— O, mă rog, poftească. Toate prostiile sunt ruseşti. Aveţi dreptate.

Rctezeanu, contrariat, s'a încruntat şi el.

— Ce e?

Nu-i plăceau salturile în conversaţie. Le botezase: — vrăbii intelectualc ale nevropaţilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ana, în loc de răspuns, fără a da vre-o atenţie bărbatului şi nici amantului, isprăvindu-şi pe îndelete râsul şi redevenind gânditoare,pe măsură ce se pătrundea de sinistrul compliment al rusului, l-a privit pe acesta câteva momente cu stăruinţă, drept în crucea ochilor. Ideia că ar putea fi ea femeia de ghiaţă a imaginaţiei lui Cernomorskii, spre care se îndreaptă frenetici milioane de bărbaţi, cei mai adevăraţi bărbaţi ai lumii, a cutremurat-o. Un val de voluptate i-a încins întreaga fiinţă.

Lassarde, subliniind cu un surâs ridicolul supărărilor lui Patridi şi Retezeanu, deopotrivă de autoritare amândouă, a încercat să schimbe vorba, punându-i Anei o întrebare anodină. Ana nu i-a răspuns.

— Ce curios, a zis furată de gânduri, ce curios e că toate popoarele văd moartea în feminin. Spuneţi-mi de ce?

Cernomorskii era gata cu răspunsul. Patridi i s'a aşezat însă cu hotărîre deacurmezişul.

— A, nu, încetaţi vă rog, cu acest filosofism nesuferit. Dumneata, domnule de Lassarde care surâzi, — şi ai tot dreptul să surâzi —, să ştii că boala aceasta, filosofismul acesta maladiv, frecvent mai ales la femeile noastre nemuncite, e de origine franceză. Nu zic că la dumneavoastră acasă e tot aşa, dar îl

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

exportaţi cu prisosinţă — bon pour l'orient— mai ales prin poeţii pe cari îi aveţi acum, niște cotoi lirici, cari umplu biblioteca nevestii mele, miorlăind fiecare în parte câte o întrebare asupra unei probleme rezolvite de mult de către oamenii sănătoşi. De ce? De ne-ce? Cum, când? Unde? Până când?...

Retezeanu a ascultat cu interes această eşire ironică. Ana s'a impacientat.

— Da, să ştiţi că este aşa. Şi să mai ştiţi că acest filosofism nu se potriveşte de loc cu firea poporului nostru. Vedeţi, eu prin părinţii mei sunt de curând venit în această ţară. Uitaţi-vă de altfel la mine şi daţi-vă seama repede că nu sunt latin dela Dunăre. Am învăţat însă să iubesc şi să mă confund chiar cu sufletul românilor. Românul e fleac, cum se spune aici printr'un calificativ care nu se găseşte în altă limbă, e fleac, adică un om extrem de agreabil, suplu, fin şi plin de graţie, care nu te supără insistând prea mult, fie în bine fie în rău, asupra lucrurilor, nici nu te urmăreşte cu tenacitate de protestant, până 'n pânzele albe, dacă i-ai greşit ceva. E fleac românul, adică generos, fără să-şi facă un sistem din generozitate şi plin de talent, fără să-şi facă economia raţională a talentului.

El urmăreşte o credinţă exact atâta cât poate s'o urmărească, fără a trage ultimele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

consecinţi din ea. In sfârşit, românul este o fiinţă nebănuit de simpatică prin faptul că nu-ţi pune şi nu-şi pune întrebări, asupra cărora ar trebui să-ţi dea sau să-şi dea un răspuns tulburător. Ei bine, faceţi, vă rog, onoare acestui spirit românesc şi nu mai insistaţi asupra unei probleme prea interesante, o recunosc, dar prea tulburătoare...

Sarcasmul lui Patridi era destul de accentuat, ca să-i poată opune măsura echivalentă altcineva decât Ana.

— Cunosc teoria voastră, a noilor veniţi, a zis ea, vădind un uşor dispreţ. Noi băştinaşii avem însă altă părere despre noi şi botezăm discreţie ceeace nu înţelegeţi voi, meridionali balcanici şi zgomotoşi, lipsiţi de supremul dar al ironiei.

Discuţia a luat apoi sfârşit. Ana însăşi, după câteva clipe, a îndrumat-o pe calea normală a banalităţii. Când s'au sculat oaspeţii ca să plece, Retezeanu a sărutat ultimul mâna amantei sale...

— Mâine te aştept, i-a şoptit, strângându-i cu putere mâna, în cuibul nostru.

* * *

Maria a luat masa cu coana Smărăndiţa şi cu coana Coraliţa. Niculae le-a servit tacticos, cum îi era obiceiul. Bătrânele, în cursul mâncării, şi-au mai spus odată impresiile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

asupra lui Andrei, au trecut în revistă pe cei cari fuseseră ca să-l vadă, lansând pe ici pe colo câte o răutate şi pe urmă s'au mutat în salon, ca să-şi bea cafeluţele. In momentul când coana Smărăndiţa şi-a întins cărţile pentru pasenţă Maria a cerut voe ca să se retragă. Simţea că dacă ar mai fi rămas în salon, ar fi izbucnit în plâns.

— Du-te, dragă, du-te şi te culcă. Trebuie că eşti obosită de atâta spital, i-a zis coana Coraliţa, întinzându-i mâna să-i-o sărute. Ce nostimioară eşti astăzi...

Afară, în hall, s'a oprit. Inima îi bătea cu putere şi tâmplele îi svâcneau. Şi-a dus mâna stângă la inimă şi mână dreaptă la frunte, apăsând violent cu amândouă. Cum s'a întins în vârful picioarelor, s'a clătinat puţin, ca o creangă răsleaţă.

— Ce prostie, ce prostie, şi-a zis pornind grăbită spre scări.

— Domnişoară, domnişoară Maria, i-a strigat Niculae din urmă, aş vrea să vă spun ceva.

— Vino la mine sus.

Maria avea o cameră la etaj, cu faţa spre Şosea. Niculae s'a urcat greoi şi a bătut la uşă.

— Ce e, Niculaie?

— Mă iertaţi, domnişoară. Aş vrea să vă spun ceva.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Spune.

— Am auzit că părintele Văleanu slujește la o biserică aici în București. M'am gândit să-l rog să-mi citească o slujbă. Daţi-i banii ăştia din partea mea. Dar să nu mă spuneţi coniţei.

— De ce, Niculaie?

— Eu aici nu mă duc niciodată la biserică. Nu-mi plac popii ăştia. Părintele e altceva. E dela noi. Dumneaei zice că sunt păgân.

— Şi de ce atâţia bani, Niculae? O sută de lei e mult.

— Nu-i nimic. Să fie slujba primită, domnişoară. Părintele va fi având şi sfinţia sa nevoie.

Maria a roşit.

— Ştiu eu ce-i vremea de război. V'aţi lăsat toate acasă şi aţi plecat. Păcat. Eu n'aşi fi plecat. Când mă gândesc la căsuţa mea din Perşani! Am auzit că au fost lupte grele pe acolo. Te pomeneşti că a ars. Pentru casă să cetească părintele, pentru temelie...

Pe faţa bătrânului servitor, pe mutra lui rasă de lacheu obosit, treceau unde nelămurite de simţire.

— Să-mi cetească părintele. Poate că ne ajută Dumnezeu ca să ne mai întoarcem odată acasă. Nu mai plec atunci. Mă aşez în sat la mine, las să-mi crească cotoarele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

astea, ca să-mi prăsesc iar mustață și nimeni nu mă va mai scoate Dumineca din strană, unde am să cânt până la moarte heruvicul. Ha, ha, ha!...

De mult plănuia Niculae reîntoarcerea la casa lui din Ardeal, de unde plecase. De câte ori își depunea leafa de pe un an la bancă surâdea cu plăcere, mângâindu-și visul de bătrânețe al oricărei slugi: — independența materială și putința de a porunci altora...

Maria l-a privit cu milă și cu înduioșare.

— Cum, vrei s'o lași pe coana Smărăndița?

— O las eu, ori mă lasă dumneaei pe mine. Știu eu, cum va fi? Casa asta, de când a murit boerul ăl bătrân, moare pe rând și ea. N'are să mă mai ocrotească multă vreme. Asta o știu...

Maria a prins interes.

— De ce? Nu văd de loc.

— Ce să vezi dumneata, domnișoară, venită de o lună de zile. Eu care sunt aici de treizeci și patru de ani, eu văd bine. Pe vremea boerului era belșug, era veselie mare, era trai, nu glumă. Acum, de vre-o zece cincisprezece ani, stau câteodată cu lunile singur ca un bufniță supărat și casc de dimineața până seara și casc și mă prăjesc și mă usuc, că n'am nici o treabă. Cocoana tot umblă, așa, fără căpătâi. Vorba aia: — azi aici,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mâine 'n Focșani. Nu știu, cum i-or mai merge treburile. Moșia s'a părăginit. Am auzit că acum le-o ia statul. Iar băiatul ăsta, vai de capul lui, ce-o mai fi făcând și el pe acolo prin străinătăți. Pe semne, mănâncă banii și nu face nici o treabă. Cu el știu bine că n'am să mă pricopsesc. Abia îmi aruncă câte o vorbă. E tot morocănos și pământiu. Și l-am purtat în brațe, când era mic. Mi-aduc aminte că zicea boerul odată: — măi Niculae, l-am avut cam târziu, dar bun... Dacă l-ar vedea acum... Nu, n'am să mai fac eu mulți pureci pe-aici. Să treacă războiul și...

Tonul acesta de sinceritate familiară și-l lua Niculae în mod foarte firesc față de fata popii din Prisaca. Maria, cu bunăvoință, a încercat să-l înlăture.

— Lasă Niculae, a zis, că se isprăvește războiul, luăm Ardealul și te întorci sănătos la Perșani, cânți un heruvic la biserică și vii iar la coana Smărăndița.

— Asta am s'o văz, când mi-oi vedea ceafa. Luăm Ardealul! Imi tot spunea mie și boerul ăl bătrân c'o să facă și-o să dreagă dumnealor. N'au făcut nimic. Și dacă n'au făcut dumnealor, or să facă ăștia? O, Doamne, Doamne! Te pui cu împăratul?! Poate cu rușii, știu eu, au și ei împărat...

— Ei, vom vedea, Niculae. Banii am să-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dau tatii şi are să-ţi cetească de bună seamă slujba pe care o ceri.

— Mulţumesc, domnişoară.

— Noapte bună, Niculae.

Maria s'a uitat lung în urma lui. Era un desrădăcinat şi acest ţăran, ras pe mustăţi de porunceală, îmbrăcat în livrea şi mutat la Bucureşti. A stat treizeci de ani şi mai bine departe de satul lui de sub munte, dar tot nu s'a putut obişnui cu o viaţă nouă. Poate că această neobişnuire era un noroc pentru el. Poate că, întors de unde a plecat, să se regăsească trăind încă o seamă de ani adevăraţi. Poate...

Dar ea? Mama îi murise de vreme. Răposata fusese fata celui mai bogat ţăran din Prisaca. Din starea preotesei părintele Văleanu a ştiut să chivernisească o avere destul de frumoasă pentru copiii lui, pe cari dorea să-i ridice cu orice preţ dincolo de limitele înguste ale satului. Fratele ei era student la universitate. Invăţa dreptul la Budapesta. Ea a stat şase ani în mânăstirea Ursulinelor din Sibiu.

Ce vreme şi vremea aceea petrecută la şcoală!

Işi aducea cu dragoste aminte de zidurile albe ale mânăstirii şi cu îndoită dragoste de maica Michaela. Sub haina cernită a acestei călugăriţe se ascundea o inimă plină de viaţă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi din obrazul ei fin şi ofilit adeseori puteai să culegi tresăriri de patimi târzii. Era născută contesă, dintr'o familie veche ungurească din Ardeal şi a îmbrăcat rasa cu o exaltare religioasă copilărească, pe care nu şi-o mai putea explica la vârsta de patruzeci şi cinci de ani. Era profesoară de istorie naturală şi, acolo, în tainica atmosferă veştedă a mânăstirii, iubea cu pasiune florile şi în deosebire de celelalte maici, căuta să păstreze în eleve dragostea pentru viaţă.

Maica Michaela i-a fost ca o mamă. Ea a învăţat-o să se îmbrace, ea i-a desvoltat gustul pentru lucrurile frumoase, ea îi alegea cărţile, când pleca în vacanţă, cărţi oprite în mânăstire şi tot ea i-a dat sfaturi pentru zilele grele ce aveau s'o aştepte.

— Ce păcat, zicea de multe ori maica Michaela către ea, ce păcat e că voi româncele faceţi parte dintr'un popor de ţărani. N'aveţi societate. Vă ridicaţi în puterea unor năzuinţi individuale sau ale părinţilor şi pe urmă cădeţi în mâna cine ştie cui. Dacă sunteţi distinse vă ia un bădăran, dacă sunteţi frumoase, vă ia un om sărac. Şi pe urmă viaţa aceea dela sate sau din micile oraşe de provincie! O, ce mizerie! Mi-e milă de voi, zău, mi-e milă...

Tot maica Michaela, cu bunătatea ei, i-a oblojit sufletul în primii ani, după ce a pă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răsit şcoala. Abia a eşit din mânăstire şi s'a repezit s'o ceară de nevastă un ţopârlan cu unghiile negre, un notar despre care se spunea mult bine prin împrejurimi. Dar când a cerut-o Titus Glaja? Ce luptă! Acesta era avocat la Făgăraş, un Adonis rural încrezut şi irezistibil în toată Ţara Oltului. La un bal a sărutat-o pe umăr, aşa, tam-nesam şi i-a spus că o iubeşte. A crezut că se surpă sala pe ea şi toate fibrele i s'au contractat de desgust, iar a doua zi, când a venit părintele Văleanu, fericit, şi i-a anunţat marele eveniment, s'a cutremurat în toată fiinţa, simţind încă pe umăr sudoarea de pe buzele nesuferitului îndrăsneţ.

— Săraca maica Michaela, şi-a zis în gând Maria, dacă ar fi acum aici, aş putea să plâng din nou în poalele ei, ca atunci. Ori, dacă ar fi fost în ziua aceea de August...

Pentru ea războiul a venit ca un sol de pace sufletească, prevestitor de orizonturi noi şi de visuri împlinite. Din prima zi când a izbucnit, a aşteptat să-i intre în casă, printr'o schimbare norocoasă a sorţii, fără de veste, mirele necunoscut. Şi Andrei a intrat într'o după amiază, în tovărăşia mai multor ofiţeri, mici, veseli şi guralivi. Nu era mai înalt decât ceilalţi, dăr prin fruntea lui şi prin privirile lui se înălţa ca un munte deasupra tuturora. L-a văzut şi din clipa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în care l-a văzut, şi-a dat seama că el era aşteptatul. Tot sufletul i s'a topit într'un zâmbet şi faţa i s'a deschis frumoasă, ca un trandafir la soare. Din molatică şi bolnăvicioasă ce era, a simţit că sângele a început să-i curgă sprinten în vine şi corpul întreg i-a fost cuprins de o dulce sburdălnicie. Ar fi voit par'că să se prefacă într'o floare mică-mică şi roşie-roşie, atârnată de pieptul lui viguros.

Acum, firește, vedea clar în nebunia acelei zile. Dar atunci, când, remarcându-i pianul, el a rugat-o să-i cânte, atunci era altceva. Sărmanul negru credincios, cum obişnuia ea să-i spună pianului, singurul tovarăş al singurătăţii ei, i-a zâmbit din clapele albe şi Sonata Lunii şi-a răspândit în odae armoniile divine. Poate cea dintâi şi cea din urmă oară a cântat bine aceste pagini sonore ale bătrânului z u al muzicii.

Atunci era altceva. Acum, umilită în ce avea ea mai scump, în simţirea ei curată şi caldă ca un râu de lacrimi, acum înţelegea că dintr'o visare nesăbuită căzuse, se rostogolise, pe povârnişul unei realităţi din ce în ce mai crude. Andrei nu numai că nu o iubea, dar nici nu putea să o iubească. Distanţele dintre ei erau atât de mari, încât probabil că pentru el, ea nu avea sex. Şi totuş era dumirită că-l iubeşte cu toată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

patima unei fecioare, simţind adânc, cum îl iubeşte. Işi vedea pe suprafaţa sufletului florile iubirii, aşa cum se văd ieşind din afunzimi pe suprafaţa lacurilor nuferii albi, cărnoşi şi dornici de razele aprinse ale soarelui.

Nicolae îi vorbise pe faţă, aproape ca unei cumetre. Evident că el era un ţăran simplu. Slugile reflectă însă până în cele mai mici nuanţe, cu o fineţe de animal domestic, cele mai ascunse gânduri ale stăpânilor, astfel că-i era uşor de ghicit, cam ce părere puteau să aibă cei din jurul lui Andrei, coana Smărăndiţa, coana Coraliţa, precum şi celelalte rude despre ea. Pentru toţi, ea nu putea fi nici mai mult nici mai puţin decât o simpatică gâsculiţă din Ardeal, o fată de popă dela ţară, ori în cel mai bun caz o mică burgheză, cu care te porţi bine, căreia îi întinzi mâna şi-i surâzi cu amabilitate, dar căreia nu-i acorzi nici odată intimitatea, chiar dacă ai primi-o din motive patriotice în casă. Despre aceasta era convinsă.

Să aibă oare şi Andrei aceeaşi părere? Nu. I se părea imposibil. Purtarea lui a fost dela început de o corectitudine îngrijită şi neatinsă de răceala unei politeţi obişnuite. Nu. Altele erau deosebirile dintre ei. Maria înţelegea că ea nu-i putea oferi decât zâmbete şi lacrimi, singurele daruri mari cu cari a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înzestrat-o natura. El era un cerebral chinuit şi nu se putea mulţumi cu atât. Lui îi trebuiau scăpărări din pietrele scumpe ale inteligenţii. Ea nu avea. Ea nu putea decât să-l iubească cu simplitate, aşa cum era ea, dându-i să bea cu prisosinţă din fântâna nesecată de simţire a sufletului ei. Atât şi nimic mai mult. Fast, bogăţie şi strălucire nu avea de unde să-i îmbie. Ea nu putea să-l iubească, decât aşa cum iubeşte brazda, plugul care o sfâşie şi o face susceptibilă de roadă. Atât. Ea nu era Ana.

Pe Ana a simţit-o dela început că era adversara firească. Ana avea tot ce nu avea ea. Ana putea să se înarmeze cu tot artificiul de care are nevoie un biet sentiment omenesc, pentru a-şi găsi calea în viaţă. Ea nu putea. Cum spune oare la evanghelie? Fiţi înţelepţi ca şerpii şi blânzi ca porumbeii. Ana avea toată înţelepciunea şarpelui. Ea nu avea decât blândeţea porumbelului.

Comparaţia aceasta a revoltat-o. I se părea că Dumnezeu a fost nedrept cu ea. De ce oare tocmai ea să fie pedepsită? De ce? Tocmai ea, care iubeşte atât de mult şi care vrea atât de mult să fie iubită! Ea, care are atâta nevoie de iubire! Un val de mânie i s'a urcat în obraz, cum îşi vedea nenorocirea şi printre lacrimi a întrezărit imaginea evanghelică transformată după clipa ei de ne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vroză:—de o parte şarpele ispititor şi de cealaltă parte o carte postală ridicolă, cu doi porumbei cioc în cioc.

— Ce prostie, ce prostie, şi-a zis din nou, începând să se desbrace.

In faţa patului avea o oglindă mare. Descheindu-şi haina a lăsat-o să-i cadă dealungul trupului. Un fior cald şi necunoscut i-a străbătut prin vine, cum s'a văzut în oglindă. Rând pe rând şi-a scos ghetele şi ciorapii, cu popasuri lungi, lăsându-se furată de veninul unei moleşeli cutropitoare. Rămânând în cămaşă, s'a aşezat pe pat şi a şezut pierdută, cu mâinile în poală.

Deasupra genunchiului, pe pulpă, avea o aluniţă. S'a uitat la ea. Mică cum era, părea un drăcuşor căzut ironic pe un câmp de crini. Şi părea că vorbeşte. Părea mai ales că râde. In orice caz părea că mişcă, bătând uşor din aripioare şi rezemându-şi bărbia în palmă, cum o privea.

Repede şi-a ascuns genunchiul, a stins electricitatea şi s'a întins în pat. Pe sub plapomă însă, pe tot corpul, iscusitul drăcuşor, pătrunzând la ea, a prins s'o sărute. Buzele lui erau aprinse şi răsufletul cald şi învăluitor. S'a apărat de el, ghemuindu-se lângă perete, dar n'a izbutit. Nesăţios şi plin de patimă el a sărutat-o înainte. Atunci, strângându-şi toate puterile fecioriei ei ne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

învinse, a sărit din pat şi a deschis fereastra, dând drumul aerului răcoritor ca să pătrundă în odaie.

In noaptea de afară luna trecea palidă şi liniştită pe cer, ca o împărătească bizantină, în mantie albastră ţintuită cu aur. Plopii şi teii din Şosea foşneau stăruitor cântecul lor de satiri bătrâni. Copaci fără roade, aceşti plopi şi aceşti tei! Pe crengile lor aplecate nu atârnau decât fructele nevăzute ale sărutărilor, cari pocniseră ca mugurii prin preajma lor, atâţia ani dearândul.

Maria nu a apucat celebra alee a Bucureştilor în toiul exerciţiului funcţiunii ei de ocrotitoare a îmbrăţişărilor din Capitală. Vechea sfătuitoare vinovată, după începerea războiului, părăsită şi leneşă, dormea în praful amintirilor şi aştepta. Işi aştepta victimile. Şi Maria putea să-i fie o victimă. Deaceea a prins Şoseaua să suspine din toate ramurile refrenul vicţii ei: — prinde clipa, n'o lăsa să treacă neîntrebuinţată, stoarce-i toată dulceaţa!...

Un sgomot de paşi s'a auzit pe scări. Era Andrei care se întorcea dela Ana. Tot sângele i s'a strâns la inimă Marici. Lungită cum era în pat, a îngheţat ca o moartă. Uşa părea că s'a deschis ca în vis şi sgomotul paşilor părea că se îndreaptă spre uşă. Abia a putut să-şi înăbuşe un ţipăt. Un sentiment

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de groază, de plăcere şi de desnădejde era în acel ţipăt. Andrei, firește, nu avea cum să-l audă şi chiar dacă l-ar fi auzit, nu i-ar fi înţeles rostul. Grăbit şi preocupat s'a strecurat în odaia lui ca să se culce.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

III

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mache, scoală Mache, scoală, să nu dea grecul peste noi!

— Dă-l dracului, n'o să vie tocmai acum!

— Dar dacă ţi-am spus odată. Are obiceiul să vie dimineaţa, de când cu războiul. Inainte de spital, trece de multe ori pe la mine, să mă vadă. Şi n'aş vrea ca chiar acum... Inţelegi şi tu...

A înţeles Mache. Căscând, întinzându-se şi mormăind, s'a sculat, şi-a scos pijamaua galbenă şi a început să se îmbrace.

A înţeles Mache, dar i-a căzut greu. Inainte de război, era mai puţin simţitor. De când a dat însă ochi cu moartea, nu ştia nici el de ce, se schimbase. Acolo, în tranşee, s'a gândit adese ori la Miţa lui. Câte odată, când îi era frig, îşi închipuia că e în pat cu ea şi atunci se încălzea ca la un cuptor de amintirea ei.

— Mă scol, iaca, mă scol. Ii fac loc grecului.

Miţa, urmărindu-i mişcările, a râs.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Aoleo, nu cumva eşti gelos?

— Te pomeneşti, a zis Mache, uitându-se lung la ea.

Miţa a râs din nou.

— Ştii că eşti nostim? Imi placi, zău, îm placi, Mache, în ipostaza asta. Stai să te pup, curcănaş supărat ce eşti.

Invins, Mache a bufnit de râs şi el, a sărutat-o de două ori pe obraz şi a muşcat-o de buze — aceasta era porţia lui de despărţire — apoi a sărit vesel din pat, continuând să-şi facă toaleta.

— Ba nu zău, Miţo, nu crezi şi tu că ai putea să isprăveşti odată cu spurcatul acesta de arnăut? Ministru n'a ajuns, ca să-ţi facă un hatâr mai mare, parale prea multă nu-ţi dă! Cu ce te cunoşti!.

Miţa, rămasă singură în pat, s'a întins şi ea, a căscat şi s'a cuibărit bine sub plapomă. Era frumoasă Miţa şi bine făcută. Şi tânără era. Abia trecuse de douăzeci şi patru de ani. Părul întunecat îi cădea admirabil în jurul grumazilor, ca coama unei epe de rasă, iar ochii de diamant negru îi străluceau nelămurit sub sprâncene. Buzele resfrânte puţin, sânii oblici şi picioarele solide şi gingaşe, vorbeau fiecare în parte o limbă greco-ţigănească, străbătută de cel mai oriental sensualism.

— A, nu, a răspuns Miţa, n'am să-l las

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe Patridi, săracul, mai ales acum. Azi, mâine evacuăm Bucureştii şi el m'a băgat la teatru. Tot el m'ar scoate. Şi pe urmă mă lansează! Nu pricepi? Actriţă la Teatrul Mare şi amanta lui Patridi e ceva în ţara românească.

— Dar dacă cu te iau de nevastă?

— Atât mi-ar mai trebui, bebeule, să mai fiu şi nevasta ta, acum în vreme de războiu.

Mache iar s'a supărat. Glumise el, dar în gândul lui s'a gândit de multe ori la o însurătoare cu Miţa. Ideea că ar lua de nevastă pe una din cele mai frumoase actriţe, îl măgulea. Miţa l-a îmbunat însă din nou, aşa cum numai ea ştia.

Tocmai când se împăcau mai bine, trei lovituri puternice în geam, i-au făcut să sară cât colo unul de altul. Miţa, furioasă, a scrâşnit printre dinţi câteva înjurături.

— Ei vezi? Nu ţi-am spus?

Mache, eroic, a pus mâna pe sabie. Dar nu era nevoie. Patridi nu avea obiceiul să-şi anunţe sosirea în acest fel. La fereastră era Cernomorskii, care urmărea de vreo câteva zile pe Miţa. Trecea întâmplător prin dreptul casei ei şi voia să vadă dacă era acasă. Miţa, trăgând perdeaua cu grije, când l-a văzut, a răsuflat uşurată, a râs şi l-a ameninţat cu degetul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eşti nebun, rusule, nu se poate, pleacă de aici!

Mache, îmbărbătat, a scos şi el capul ca să vadă ce-i.

Cernomorskii ştia de legătura Miţei cu Patridi. Când a văzut că mai e şi un al doilea, scârbit, a făcut un gest de plictiseală şi i-a trimis printre dinţi o vorbă de ocară.

— Salle putain, i-a zis şi a plecat mai departe.

Casa Miţei era pe cheiul Dâmboviţei, mai în sus de palatul administrativ. Mache, eşind, şi-a luat drumul spre Dealul Spirii, la cazarmă. Străzile erau aproape goale. Rareori se arăta câte un om grăbit, care se uita îngrijat şi des spre cer. De teama aeroplanelor, lumea nu-şi lăsa bucuros locul sigur din pivniţi şi din subsoluri. Numai în dreptul cazărmilor era mai multă viaţă. Aici, pitiţi pe lângă ziduri, o mulţime de ţărani şi de ţărance aşteptau pe soldaţi cu de-ale gurii, cu schimburi şi cu lacrimi. Unii aşteptau degeaba. Intr'o parte plângea o văduvă, cu o fetiţă alături.

— Unde a murit, măi Neacşule? îl întreba pe un fost camarad de-al bărbatului, sughiţând de durere.

— La Braşov, tu Anico, acolo l-am şi îngropat.

— Unde vine aia?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cum treci pe la Predeal, dincolo de munte, în Ardeal.

— Of, săraca de mine, arză-l focu de război.

Şi fetiţa plângea şi ea, fără să prea ştie de ce, plângea cu lacrimi mari, ţinându-se de fota mamei sale şi îmbucând din când în când dintr'un măr creţesc, adus anume pentru tatăl său.

In altă parte plângea un bătrân. Uscăţiv şi arămiu cum era, barba albă şi părul de argint îi încadrau faţa, ca unui sfânt Nicolae din icoanele ruseşti. Lacrimi nu mai avea bătrânul la vârsta lui. Icnea mai mult din coşul pieptului şi-şi bombănea jalea neputincioasă:

— Vai de mine, vai de mine...

Ori câte grozăvii ar fi văzut şi ori cât sânge, Mache, în faţa lacrimilor s'a dat bătut ca totdeauna. A încercat să-şi înghită nodul din gât de câteva ori, dar n'a putut. După vre-o doi-trei paşi, dându-şi ifose, ca să se înşele singur, şi-a scos pieptul milităreşte şi a strigat:

— La o parte, că vreau să trec.

Ajunsese în faţa unui grup mare de ţărani, cari toţi erau trişti. Dar cum şi-a deschis gura i s'au slobozit şi stăvilarele ochilor. Strănutând căpreşte, a plâns ca un copil. Mai ales nenorocirea bătrânului l-a impre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sionat. Şi-a adus aminte de tatăl lui, nea Guţă Ploeşteanu, băcan dela Obor, răposat înainte cu cinci ani, pe când el era încă în şcoala militară.

Un soldat, un vlăjgan bine legat, înconjurat de întreaga familie şi vesel că s'a regăsit sănătos printre ai săi, l-a văzut.

— Uite, că şi domnul sublocotenent plânge, a zis.

— Brută, l-a înjurat Mache, trecând repede mai departe.

La biurourile regimentului era forfotă şi mai mare. Două noutăţi îi strânseseră pe ofiţeri. Colonelul Ionescu-Gabroveni a fost numit comandant de brigadă, iar maiorul Vasilescu, înaintat locotenent-colonel, lua comanda regimentului. Toţi se mirau de pripeala aceasta şi o comentau în sensul ei adevărat, înţelegând că nu vor sta prea mult în Capitală.

— Nu vă supăraţi, băeţi, căci tot eu rămân tatăl vostru, i-a mângâiat colonelul, intrând pe uşe cu toată majestatea ce-şi putea împrumuta din noua sa situaţie.

— Să trăiţi, i-au strigat ofiţerii în cor, linguşindu-l.

— Noroc băieţi şi izbândă!

Retezeanu, dintr'un colţ, ca de obicei, nu participa la această zumzuială generală, cum nu participase nici la altele. Impasibil,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

își fuma țigara. Colonelul îl căuta însă din ochi schițând o grimasă, ca atunci când voia să spună o glumă.

— Nu vă părăsesc, băieți. Unul singur ne părăsește, cu tot regretul.

Toți ofițerii s'au oprit din vorbă.

— Locotenentul Retezeanu...

— Nici nu putea să fie altul, a întrerupt căpitanul Niță, ca un ecou al tuturor celor de față.

— ...Retezeanu Andrei, a continuat colonelul, cu ziua de mâine se detașează pe lângă misiunea franceză.

— Ha, ha, ha! Bun loc. Asta nu-i partea sedentară, au exclamat vre-o câțiva.

Colonelul își cetea știrea de pe un ordin venit dela divizie și a plescăit din limbă când a terminat.

— Acesta este ordinul. Cum? Aud?...

Toți ofițerii au râs batjocoritor. Până și Mache Ploeșteanu, de altfel foarte respectos în alte împrejurări, și-a permis să-l fixeze ironic pe Andrei, care, uluit, nu pricepea nimic.

— Eu nu înțeleg, domnule colonel, a îngăimat, simțind cum roșește de rușine în tot obrazul.

— Nici eu, dragul meu, i-a răspuns colonelul, râzând în hohotele tuturora.

— Ba eu înțeleg, a zis căpitanul Niță.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Adică, de, dacă te gândeşti puţin, poate că ajungi să înţelegi şi dumneata, a adăogat colonelul, râzând din nou.

Furios, Retezeanu l-a privit pe colonel în faţă, înţepenindu-şi picioarele în pământ.

— Domnule colonel, vă afirm pe cuvântul meu, că nu ştiu nimic de această mutare.

— Tot ce se poate, prietene. Te cred. Dumnezeu îţi pune de multe ori mâna în cap, fără să-l rogi. E destul să ai un sfânt, care să te salte din când în când, fie chiar împotriva voinţei tale.

Lovitura aceasta a colonelului a fost definitivă. Ilaritatea ofiţerilor şi-a ajuns culmea.

— Am să vă dovedesc, a strigat Andrei ieşind, fără să-l asculte însă cineva.

— Ciocoi spurcat, i-a aruncat căpitanul Niţă din urmă.

Fără îndoială că mamă-sa, coana Smărăndiţa, a operat în taină această detaşare umilitoare. Andrei şi-a dat seama imediat că numai ea a putut îndrăzni să intervie, fără ca să-l întrebe. Era revoltat şi scârbit. Ii părea că gestul mamei sale nu se deosebea, ca vulgaritate, de ironia colonelului. Aceeaşi calitate de gândire! Şi cine ştie ce mijloace a întrebuinţat, ca să-i obţie mutarea! Te pomeneşti că s'a folosit de ajutorul lui Patridi! Ori poate că l-a rugat pe Lassarde. In orice caz, cineva a trebuit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să înregistreze umilirea lui, căci așa, din senin, nimeni nu s'a putut gândi la el. O astfel de slujbă trebuia de altfel să fi avut și mulți alți competitori. De sigur că s'a dat și o luptă în jurul ei. Cine știe câți condamnați să rămâie simpli eroi, îl vor invidia pentru ea! Și câte mame nu-și vor fi plimbat boicria mieroasă prin diferitele ministere pentru a o câștiga pe seama odraslelor lor!

Toate aceste gânduri i-au trecut lui Andrei într'o clipă prin cap și, cum se îndrepta spre compania a noua, i se părea că plutește cu greutate printr'o băltoacă de noroi. Era o veche obsesiune a lui.

La companie, cel dintâi care l-a întâlnit a fost Piperea. I-a eșit înainte cu un zâmbet în colțul gurii.

— Domnule locotenent...

— Ce e?

— Să trăiți, am o rugăminte.

—Spune.

— N'aș vrea să mai înfund și de aici înainte gurile flămânzilor acestora. Mai ales că s'ar părea că nici nu mai prea am cu ce.

— Nu pricep. Spune lămurit ce vrei.

— Să rămâie tot Geanăalbă.

— Ce?

— Bucătar.

— Bine.

— Și mai am o rugăminte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Spune şi isprăveşte odată.

— Asta-i mai grea.

— ...?

— Dacă m'aţi lua pe mine ordonanţă? Ion al dumneavoastră şi aşa a intrat în spital...

— Lasă-mă acum.

Piperea nu l-a văzut nici când pe Retezcanu aşa de apucat. Totdeauna l-a ascultat cu blândeţe. Aşa i se părea cel puţin lui. Adevărul era că Andrei, deopotrivă de rece cu toată lumea care-l înconjura, nu ridica tonul niciodată, cum făceau ceilalţi ofiţeri, nici chiar faţă de soldaţi. Dispreţul lui, pururea acelaş faţă de toţi, se manifesta sub forma unei placidităţi apoase, pe care soldaţii o schimbau în închipuirea lor cu o bunătate excesivă. Piperea ar fi jurat că Retezeanu e cel mai blând om de pe lume. Il găsea chiar prea blând. Aproape slăbănog. Tocmai din pricina aceasta îl şi iubea. Credea că are vre-o boală. Alteori îşi zicea că i-a murit nevasta, de nu înjură niciodată, nici măcar de cruci, necum de Maica Domnului, pe nimeni. De multe ori, având această credinţă, îi alegea bucata cea mai bună din borş şi i-o ducea în triumf, garnisită cu cele mai alese glume, ca să-i facă plăcere şi să-l vadă cel puţin zâmbitor. La această primire nu se aştepta deci de loc Piperea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Niciodată nu ştii, mă vere, cum să le ieşi în calc ăstora, i-a zis dezolat lui Năgăilă, care îl aştepta într'un colţ. Dacă eşti vesel tu, sunt supăraţi ei. Dacă sunt veseli ei, eşti supărat tu. Dracu să mai ştie, de unde să-i iei.

— Ei, ce-i, l-a întrebat Năgăilă plin de curiozitate.

— Nu-i nimic. Ce să fie? N'am făcut nimic. Nu mi-a spus nimic. Nimic.

Şi au trecut amândoi printre ceilalţi soldaţi ai companiei, cari se înşiruiseră pe două rânduri la ivirea lui Retezeanu. Piperea a trecut la flancul stâng şi Năgăilă la cel drept.

— Par'că te-ai făcut mai mic. Treci mai la stânga, nenişorule, i-a zis încet unul care l-a văzut plouat şi îi ştia păsul lui Piperea.

— Tacă-ţi potaia, strâmbule, i-a răspuns fostul bucătar printre dinţi.

Retezeanu s'a uitat peste companie cu ochi fugari. Cele mai multe feţe îi erau necunoscute. Regimentul, refăcut, avea un aspect cu totul nou. Şi-au făcut apariţia scutiţii şi ei i-au schimbat faţa. Nişte bieţi oameni blegi erau aceşti oameni noi. Unii îşi ţineau arma pe umăr ca pe o sarcină grea, crăcindu-şi picioarele şi gârbovindu-şi spatele, alţii, căutând să-şi ia aere marţiale de poruncealâ, tremurau din genunchi şi-şi încleştau fioros fălcile şi din ochii tuturora

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

porneau raze triste de resemnare mută. Vre-o treizeci dintre ei cereau să fie trimiși în spital cu hernii inveterate, cu plăgi sifilitice necăutate și cu semne de ftizie acută.

Un fior de groază l-a cutremurat pe Retezeanu văzându-i. Gândul i-a zburat la mamă-sa, la Ana, la toate rudele și cunoscuții lui din București, la Patridi și la toți oamenii pe cari i-a văzut în curs de doi ani în țară.

— Cum, și-a zis plin de amărăciune, așa îndrăsnesc aceștia să se arate pentru prima oară în istoria universală?

Și din nou s'a uitat peste companie. De astă dată cu mai multă băgare de seamă. Pe ici pe colo străluceau de sub cozoroace perechi de ochi inteligenți și vii. Pe alocuri se desena câte o figură spirituală și fină. Piperea mai ales se deslușea dintre ceilalți cu mutra lui mucalită de muntean gânjos. Toți laolaltă pluteau însă într'o ceață de suferință aproape bestială, cu stigmatele mizeriei pe frunte și cu pecetea primitivității în suflet.

— Vai de voi, nenorociților, le-a zis Retezeanu murmurând și a intrat repede în biurou.

Acolo îl aștepta Harry Grünberg, întovărășit de un evreu bătrân. Le-a făcut semn să-l lase singur și s'a așezat la masă, cu capul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în palme şi cu inima grea, ca o ghiulea de plumb. Se vedea din nou în volbura mare a-războiului, clătinându-se pe o frunză aruncată de vântul istoriei. Frânturi de amintiri îi sfredeleau năstrușnice creerul. Aci îi răsărea în minte un sat alb pierdut în verdeață prin Bavaria, aci i se năzărea ca o nălucă vr'un burg din Elveţia, vreo casă de pe vremea Renaşterii din Italia, vreun peisagiu scoţian, sau cine ştie ce tablou văzut undeva, într'un muzeu al Europei. Era mai tulburat decât oricând. Ca într'un caleidoscop fermecat, i se învârteau în memorie fel de fel de lucruri văzute în lungile lui călătorii de studii. Tot ce a strâns din ţările occidentului, ca un talisman al inteligenţii lui, tot ce i s'a depozitat în suflet, în mod firesc, ca într'o veche ladă de zestre, părea că se răscoleşte. O clipă a avut iluzia că se frânge în două, despicându-se. Grozave goluri nebănuite s'au arătat în el. Atunci lacrimile i-au pornit fierbinţi şi mari, scurgându-i-se cu repeziciune printre degete. Şi multă vreme a stat acolo, cu capul în palme.

* * *

In salonul coanei Sinărăndiţa, printre multele lucruri inutile, se găseau şi obiecte de preţ. Grünberg bătrânul, tatăl lui Harry, ştia să le aprecieze şi le cunoştea în parte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aproape nu era casă în Bucureşti pe care să nu o fi văzut. Meseria lui de anticar îl ducea peste tot locul. Fusese şi la coana Smărăndiţa pe vremuri. Dar nu-şi mai aducea bine aminte. Deaceea, cum aştepta pe stăpâna casei, şi-a pus ochelarii şi a început să se uite în dreapta şi în stânga. Strângea o carte subsuoară şi se uita cu stăruinţă.

Barba lui Solomon Grünberg tremura totdeauna când proprietarul ei, pironit de un lucru care-l interesa, se gândea cum ar putea mai uşor să-l aibă. Tremura barba şi cerea să fie mângâiată, ca o pisică sură, bună şi blândă. Ca şi cum ea ar fi făcut afacerea. Barba îi tremura bătrânului evreu şi ochii vineţi, veşnic înlăcrimaţi, i se umpleau de o duioşie copilărească.

— Uite, uite, a zis tare, descoperind printre mobila îngrămădită o frumoasă oglindă mică.

Coana Smărăndiţa l-a surprins tocmai în această atitudine admirativă.

— Ei?

— Sărut mâna, sărut mâinile, cocoană.

— Ce doreşti, jupâne Grünberg? N'am nimic de vânzare.

— Ştiu, ştiu...

— Nici de cumpărat nu mai cumpăr. Prea te-ai scumpit.

— Eu? He, he, he!...

— Atunci?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Altceva, altceva, cocoană! Am o rugăminte, cocoană.

— S'o auzim.

Solomon Grünberg, ploconindu-se mereu, ca în bunele vremuri vechi, s'a aşezat sfiicios alături de un scaun, iar coana Smărăndiţa, dintr'un fotoliu, l-a privit cu ochi glumeţi. Era aproape sigură că ştia de ce a venit. Andrei îi povestise de Harry şi îşi închipuia că alt scop, pe astfel de vremuri, nu putea să aibă bătrânul anticar, decât mijlocirea unei intervenţii în favoarea fiului său.

— Am o rugăminte, vă rog, a repetat Grünberg.

— Bine. Să ştii însă că eu sunt patrioată şi nu admit ca cineva să fugă de pe front.

— Dar de unde ştiţi, vă rog?

— Uite, ghicesc şi eu, aşa...

— Adecă, nu, eu nu cer ca băiatul meu să fugă de pe front, s'a apărat reculegându-se bătrânul, eu cer numai ca să rugaţi pe fiul dumneavoastră ca să-l ia cu domnia-sa şi pe Harry al meu.

— Dar nu sunt împreună? Mi se pare la aceiaş companie.

— Până azi, cocoană, a zis tatăl lui Harry plin de dulceaţă, până azi au fost împreună.

Coana Smărăndiţa, surprinsă, n'a priceput la început. Nu-i venea să creadă că vorba ei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a putut avea un efect aşa de repede. Solomon Grünberg i-a povestit însă, cum a fost la regiment şi cum a cetit el cu ochii lui ordinul care îl trecea pe Retezeanu pe lângă misiunea franceză. Rugămintea lui era ca Harry să treacă şi el pe lângă aceeaşi misiune, alături de Andrei.

— Fiindcă e un om atât de învăţat şi băiatul meu, cocoană. Ştie franţuzeşte, englezeşte şi italieneşte, perfect. Nu mai vorbesc de nemţeşte. Şi apoi e singurul copil. Şi mi-a spus că, dacă pleacă domnul Retezeanu dela regiment, el se împuşcă.

Mama lui Andrei, auzind vestea, s'a luminat de bucurie şi era cât pe aci să-i promită lui Solomon Grünberg tot sprijinul ei, dacă nu ar fi intrat coana Coraliţa tocmai în clipa aceia în salon. Cumnată-sa a împiedicat-o, s'a uitat cu dispreţ la bietul bătrân, care a salutat-o respectuos, şi a întrebat pe franţuzeşte, ce caută individul. Coana Smărăndiţa, în româneşte, i-a explicat.

— Inchipueşte-ţi, Coraliţo, că Andrei a fost detaşat astăzi pe lângă misiunea franceză. Jupânul Grünberg vine dela cazarmă unde a citit ordinul.

— Bine, dar dumnealui ce vrea?

— Vrea să facem ceva şi pentru băiatul dumisale, care e în compania lui Andrei, ca să-l trecem şi pe el...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Unde? Cine eşti tu? General? Marele Stat-Major?

Şi coana Coraliţa a continuat tot pe franţuzeşte.

— Eşti nebună, Smărăndiţo, crede-mă. Au să-ţi iese vorbe, ţi-am mai spus. Şi ai să superi pe Andrei. Le faci toate în gura mare şi la lumina zilei, de par'că ţi-ar fi toată lumea rudă. Bine. Să nu zici că nu ţi-am spus...

Solomon Grünberg nu ştia franţuzeşte, dar obrazul coanei Coraliţa putea fi cetit pe orice limbă. Mai ales hieroglifele resentimentelor ei puteau fi descifrate cu uşurinţă şi de un copil. De aceea tatăl lui Harry, întrerupt prin intrarea coanei Coraliţa, a continuat, întorcându-se spre ea cu o faţă şi mai dulce decât la început.

— Ascultaţi-mă, cocoană.

Povestea lui era povestea tuturor părinţilor evrei, cari îşi iubesc copiii mai presus de orice. Coana Coraliţa o asculta, fără să audă ceva din ea, dând dumirită din când în când din cap.

— Da, da, vă ştiu eu.

Solomon Grünberg a spus tot ce a auzit dela fiul său despre Retezeanu, reeditând în parte, aşa cum pricepea el, discuţia pe care o avusese Harry cu Andrei în tren. Când a mărturisit că băiatul lui e socialist, mătuşa lui Andrei a sărit friptă de pe scaun.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cum? Şi pe un astfel de om? Auzi, Smărăndiţo! Mai învaţă-l, jupâne, să-şi iubească ţara şi pe urmă să vii cu dealdeastea, pe urmă să te trimită la noi domnişorul. Lasă-l, că bine e unde e, socialistul!

Solomon Grünberg, firește, a protestat. Pe faţa lui de patriarh s'a încreţit un zâmbet de nesfârşită tristeţe. Băiatul lui nu l-a trimis cu astfel de misiuni şi dacă ar şti s'ar supăra foc. Inima lui de părinte a trebuit însă s'o facă şi pe aceasta.

El îşi da seama că încercarea lui era o mare îndrăsneală, dar a socotit că cine are un copil cu o inimă atât de bună ca a lui Retezeanu, este însuşi un suflet moale şi înţelegător.

Coana Smărăndiţa s'a înduioşat. A înduioşat-o în primul rând chipul blând, scăldat în lumina durerii, al bătrânului. In al doilea rând a înduioşat-o ideia că şi acest om era tatăl unui copil pe care voia să-l scape dela moarte, cum l-a scăpat şi ea pe al ei.

— Lasă, jupâne, că am să-i vorbesc băiatului. Poate că găseşte el vreun mijloc. Nu te lua după dumneaei. Nu-i nici dânsa aşa de rea, după cum pare.

Solomon Grünberg a râs satisfăcut.

— Ştiam eu, ştiam eu...

— De altfel, uite-l, poţi să-i vorbeşti singur, căci vine...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Retezeanu era schimbat la față. Când a intrat în salon, s'a uitat distrat jur împrejur și s'a oprit stângaci, căutând o vorbă, care nu-i venea de loc pe buze.

— Cine... da... cine e dumnealui?

Toți au înghețat, Solomon Grünberg gândindu-se la Harry, coana Smărăndița gândindu-se la fapta ei și coana Coralița, aducându-și aminte că maniera ei de a trata pe evrei nu-i plăcea de loc nepotului său.

— E tatăl lui Harry Grünberg, a zis coana Smărăndița onctuoasă, al băiatului de care mi-ai povestit; dumnealui e anticarul cel mai cunoscut din București și prietenul celor mai bune case.

— Și ce dorește?

Solomon Grünberg a încercat tremurând să se apropie. Retezeanu i-a făcut însă semn cu mâna ca să șadă, el rămânând totuși mai departe în picioare.

— Nu-i nevoie. Șezi te rog.

Abia s'a putut închega conversația. A înșeilat coana Smărăndița câteva vorbe și a gemut și Solomon Grünberg alte câteva, până ce în sfârșit a priceput Andrei despre ce era vorba. Și atunci a râs un râs tare și nervos pe care numai mamă-sa l-a priceput, un râs sec de om profund tulburat.

— A, da, am înțeles. Pentru ce nu mi-ați spus limpede dela început? E vorba deci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să-l scăpăm de foc și pe amicul meu Harry. De ce nu? Spune te rog, domnule Grünberg, cam cum îți închipuești dumneata afacerea asta și pe urmă să cerem sfat și de la mama, fiindcă dumneaei e mai umblată prin țară și mai apropiată de obiceiurile pământului.

Pe bătrân, din încurcat ce era, văzându-se la strâmtoare, l-a cuprins dintr'odată elocința desnădejdii.

— Domnule Retezeanu, a zis plângător, despre noi se spune că nu avem patrie. Se poate să fie adevărat. Dar dacă nu avem patrie, atunci avem familie. Aceasta e patria noastră. Probabil că tocmai din acest motiv au evreii atâția copii. Își lărgesc mereu hotarele patriei lor. Eu am însă o patrie atât de mică! Băiatul meu e singurul pe care îl am. Dacă l-aș pierde, gândiți-vă ce s'ar alege de mine. Intrebați pe mama dumneavoastră, care trebue să mă priceapă. Domnule Retezeanu, vă rog cu lacrimi în ochi, ajutați-mă! Nu lăsați pe băiatul meu, pe Harry. Mi-a spus că dumneavoastră sunteți singurul om care îl țineți în viață. Așa mi-a spus, domnule Retezeanu. De aceea am venit.

Andrei a râs din nou.

— Bine, domnule Grünberg. Nu-i nevoie să te rogi așa de stăruitor. Te pot asigura că băiatul dumitale are să rămână tot cu mine, cât va ține războiul...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Solomon Grünberg, cutremurat de fericire, s'a uitat cercetător la Andrei, căutându-i în obraz seriozitatea făgăduelii. Ochii lui Retezeanu ardeau cu stranii văpăi metalice, al căror rost bătrânul nu l-a putut tălmăci.

— Cum adică, a zis nedumerit.

— Nici un cum. Ţi-am promis. De ce să mai sporim vorba?

— Ţi-a promis, ce mai vrei, i-a zis şi coana Coralița, enervată.

— Vezi, jupâne Grünberg, a adăogat coana Smărăndița, mai mult ca să zică şi ca ceva.

— Atunci să-mi daţi voie, a zis Solomon Grünberg, să-mi daţi voie şi să nu vă supăraţi, dacă vă ofer ceva. Aşa suntem noi negustorii. Nu-mi luaţi în nume de rău.

Şi i-a întins lui Andrei cartea pe care o strângea subsuoară.

— Ce-i asta, l-a întrebat Andrei.

— E biblia lui Şerban Vodă, cea mai frumoasă carte pe care o am în prăvălie. M'am gândit că vă face plăcere. Trebue să o cunoaşteţi. Sunteţi de altfel şi rudă cu Cantacuzinii.

— Da, rudă. Cartea n'am mai văzut-o. E a lui Vodă Şerban, care a trădat în lupta dela Viena.

— Nu, n'a trădat pe nimeni, a protestat bătrânul, de par'că el era descendent de-al

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui Şerban Vodă, a fost un mare domnitor şi spiţă împărătească.

— Ştiu, i-a răspuns sarcastic Retezeanu, domnii noştri cu cât au trădat mai mult, cu atât au fost mai mari. Trădarea era raţiunea lor de a fi.

— Vai de mine, glumiţi domnule Retezeanu, a zis Grünberg râzând. Primiţi cartea, vă rog, şi nu mă uitaţi.

— Bine, o primesc şi n'am să te uit, cu atât mai mult, nu, cu cât acum m'ai cumpărat, a zis Retezeanu.

— O, mă rog...

Solomon Grünberg a râs iar şi s'a sculat satisfăcut de pe scaun. Barba, din pleoştită ce era, a început iar să i se agite şi ochii înlăcrimaţi i s'au înviorat.

— Vă mulţumesc, domnule Retezeanu, vă mulţumesc. Vă sărut mâinile cocoană, coconiţelor!...

Şi a ieşit tot ploconindu-se, cum a intrat. Din uşe s'a mai întors odată şi apoi a dispărut.

— Uf, ce nesuferit e, a zis coana Coraliţa.

— De ce? E şi el un părinte iubitor ca atâţi alţii, a răspuns acru Retezeanu.

Coana Smărăndiţa, vinovată, s'a apropiat de fiul său, privindu-l cu dragoste în ochi.

— Ce ai? Eşti tulburat, Andrei.

— Da, sunt.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Şi de ce?

Retezeanu a zâmbit cu răceală.

— Sunt turburat fiindcă mă chinueşte o întrebare de când am plecat dela cazarmă. Odată am întâlnit o americană la Paris, care m'a întrebat, dacă în România populaţia e aproape exclusiv ţigănească. Atunci am protestat cu indignare. Astăzi mă întreb însă, dacă n'a avut cumva dreptate miss Helene Rockwood. Şi sunt cu atât mai tulburat, cu cât îmi vine să cred că şi eu aş putea să port în mine picături din sângele acestui pitoresc popor de nomazi.

Coana Smărăndiţa s'a uitat îngrijorată la el.

— Nu pricep Andrei, ce vrei să spui.

— Vreau să spun că dacă vre-unul dintre nenumăraţii mei strămoşi sau strămoaşe mi-a transmis în mod clandestin o moştenire ţigănească, atunci trebue să-mi verific întreagă conştiinţa, schimbându-mi întreg felul meu de a fi. Eu ştiu că ţiganii au avut un mare rol în educaţia înaintaşilor noştri. Ţiganii i-au legănat pe vechii boieri şi sub aripa repede a bogatei lor imaginaţii vagabonde au văzut părinţii noştri primele icoane ale lumii. Dar această influenţă se poate înlătura printr'o serioasă disciplină de gândire. Nu tot astfel e când moştenirea ne e în sânge. Spune, mamă, nu ştii vre-o anecdotă din trecut, care să mă lămurească?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Coana Smărăndiţa a întrebat din nou şi mai îngrijată.

— Ce vrei să spui? Nu pricep, Andrei.

Retezeanu care se plimba prin odae s'a oprit din mers.

— Nu pricepi? Dar nu-ţi dai seama, mamă, că numai printr'o moştenire ţigănească pot să-mi explic amestecul dumitale brutal într'o afacere atât de delicată, cum e participarea mea la răsboi? Nu-ţi dai seama că «detaşarea» mea pe lângă misiunea franceză, pentru mine, aşa cum sunt eu, cu nervii mei, cu mândria mea şi cu principiile mele de viaţă, e o ruşine şi o nedemnitate? Dar şi pentru strămoşii de cari faceţi voi atâta caz, ea nu poate fi nici o laudă. Acolo la misiunea franceză aţi văzut că e Lassarde şi sunt alţii pe cari eu nu i-am considerat nici când superiori mie şi cari au toţi practica vieţii civilizate. Iţi închipui deci în ce situaţie falşe m'ai aşezat faţă de ei?

Fiecare vorbă a lui Andrei a lovit în plin. Coana Smărăndiţa şi-a acoperit faţa cu palmele şi ochii ei albaştri i s'au umplut de lacrimi mari.

— Cum, aşa-mi răsplăteşti tu dragostea mea? Şi eu care credeam, că-ţi fac un bine...

— Aaaa... la aşa ceva tot nu mă aşteptam, spun drept, a zis coana Coraliţa indignată.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Firește, a răspuns Andrei, firește că nu v'ați așteptat, fiindcă nu mă cunoșteați și n'aveți cum să mă cunoașteți.

— Dar la mine nu te gândești deloc? Eu, dacă te prăpădești tu, ce să mă fac singură? De ce-am mai îmbătrânit crescându-te, a zis coana Smărăndița printre sughițuri.

— Să lăsăm, mamă, lacrimile și recriminațiunile sentimentale. Nici prea egoiști să nu fim. Sunt lucruri în ordinea morală cari trec dincolo de legăturile de familie.

Coana Coralița nu-și mai putea stăpâni mânia.

— Dar asta de unde ai mai scos-o? Ești revoltător. Mărturisesc că prefer pe țiganii cari ne-au dat nouă educație, cum zici tu, tuturor dascălilor tăi, cari te-au sălbăticit cu totul. Auzi? Ordinea morală omoară legăturile de familie. Asta-i curată nebunie.

Retezeanu a zâmbit din nou, căutând să-și păstreze echilibrul în marea sforțare pe care o făcea.

— Să lăsăm lacrimile și să încercăm, mamă, să ne înțelegem. E cu mult mai bine. Eu, poate din păcate, mi-am însușit o parte cel puțin din ceeace îndeobște se chiamă suflet apusean. Anumite legi fixe au ajuns să mă cârmuiască și nu mai sunt al meu ci al lor. Sunt robul acestor legi și-mi face plăcere, oricât m'ar durea, să mă supun lor. Știu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că v'aţi născut şi trăiţi aici într'o atmosferă prielnică bălăriilor intelectuale. Creşteţi dezordonaţi cu toţii şi fericiţi, n'am ce zice, din vigoarea anarhică a solului, trandafiri şi pălămidă, unii peste alţii, fără nici o alegere. Eu am trecut însă prin mâna grădinarului, care m'a tuns şi m'a modelat, m'a chinuit şi mi-a dat o mutră, de care nu mă mai pot despărţi. Nu înţelegi, mamă, că aşa cum m'am făcut, ori în ce loc m'aş duce, chiar şi printre hotentoţi, cu nu mai pot renunţa la peria de dinţi şi la necesitatea de a face bae zilnic?

Coana Smărăndiţa plângea mai departe, iar coana Coraliţa, lăcrămând, abia putea articula pe ici pe colo câte un *a* şi câte un *o* prelung, uitându-se cu durere la cumnată-sa. Andrei adoptase faţă de ele o purtare blândă şi ocrotitoare, ca faţă de nişte copii. Niciodată nu avusese o isbucnire atât de violentă. De multe ori le asculta cu răbdare poveştile lor lungi despre cele trecute vremi şi depăna alături cu ele firul tuturor cronicilor cari le fermecaseră tinereţea, înainte cu patruzeci de ani. Amândouă bătrânele îl credeau uşor de îndrumat, deşi răcelile lui intempestive le neliniştea câteodată. Superioritatea lui intelectuală nu le pricinuise până acum nici o grije specială şi nici bărbăţia lui sombră nu le impresionase prea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mult. Andrei rămăsese pentru ele tot copilul răsfăţat de acum treizeci de ani. El îşi da seama de aceasta şi pe cât de mult îl înduioşa tandreţa lor naivă altădată, pe atât de mult îl supăra acum. Tocmai de aceea, sub lovitura surprinzătoarei neplăceri ce-l ajunsese din partea lor, s'a hotărît ca să se lămurească puţin cu ele.

— Eu, a zis, continuând cu cruzime, eu mi-am făcut mutra mea şi nu mi-o mai pot reface. Revenind în ţară nu pot să-mi tai capul, înlocuindu-l cu altul, nici nu-mi pot scoate creerul, pentru a-l schimba. Legile mele mă stăpânesc şi aici. Ele îmi poruncesc să nu fiu laş şi să nu-mi substitui binele meu binelui obştesc. Evident că e o tragedie aceasta, fiindcă toate fibrele mele, mamă, tot ceeace mă îndrituesţte să-mi zic om, se împotriveşte amestecului meu cu un astfel de mediu. Cred că îţi închipui că nu dragostea de a omorî mă duce în război şi cu atât mai puţin dragostea pentru această societate de oameni primitivi din care destinul a hotărît să fac parte. Eu înfrunt moartea şi o caut pentru a-mi potoli setea mea de a mă apropia de înălţimile pe cari le-am visat totdeauna şi pentru a-mi potoli foamea mea grozavă de a fi om în accepţia întreagă a cuvântului. De multe ori mă văd mort pe câmpul de luptă şi atunci simt o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

profundă satisfacţie, gândindu-mă că în ciuda tuturor piedicilor nu m'am plecat, ci am rămas acclaş până la sfârşit. Voluptatea aceasta poate că nu o pricepeţi. Nici n'aveţi cum...

Ultimele cuvinte ale lui Andrei au sculat pe coana Coraliţa de pe scaun şi au împins-o îngrozită mai departe, pentru a putea face semn coanei Smărăndiţa să fie cu băgare de seamă, că fiul ei s'a cam stricat la cap.

Coana Smărăndiţa s'a uitat printre lacrimi la Andrei.

— Iţi baţi joc de mine, îţi baţi joc de tine şi-ţi baţi joc de tot ce ai în jurul tău. Andrei, cum poţi vorbi aşa? Nu ţi-e frică de Dumnczeu, Andrei?

Retezeanu, care se plimba cu paşi apăsaţi prin odaie, a făcut un gest de dispreţ. Faţa i se descompusese, două cearcăne negre îi tăiau obrajii dedesubtul ochilor aprinşi şi buzele îi tremurau nervoase.

— A, nu mi-e teamă de Dumnezeul vostru. Un mic tiran oriental, un fel de Vodă sângeros, îmbâcsit prin bisericile balcanice.

Amândouă bătrânele, cuprinse de spaimă, şi-au făcut cruce.

— Doamne, Sfântă Maică Prea Curată, a zis coana Coraliţa, ducându-şi palma la gură.

Andrei s'a oprit din mers şi a râs ironic.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

S'a uitat în dreapta şi în stânga, apoi, văzând o veche icoană bizantină zugrăvită pe lemn şi reprezentând pe Maica Domnului, s'a îndreptat spre ea şi a luat-o de pe perete.

— Care? Aceasta? a zis apropiindu-se de coana Coraliţa.

— Piei satano, a strigat mătuşe-sa, îngălbenindu-se.

— Da, da, ştiu eu, i-a răspuns Andrei contemplând cu îndrăsneală bătrâna relicvă familiară. Ştiu eu. Icoanele aceste v'au nenorocit. Uită-te la ea. E slabă şi îmbrăcată în haine bogate, ca închipuirea unui om sărac. Buzele subţiri pare că-i predică sumisiunea absolută. Ochii stinşi şi nasul subţire, ca muchia unui cuţit de lemn şi bărbia ascuţită, toate, toate vorbesc de neputinţă în faţa necunoscutului şi de obedienţă mută în faţa unei puteri nepricepute. Aşa, înţepenită cum e, pare că-l văd la spatele ei pe călugărul care a zugrăvit-o, cu brânca lui de schimnic pădureţ şi cu fruntea lui îngustă, pe care n'a putut-o lumina poezia renaşterii şi n'a putut-o lărgi uriaşul braţ spintecător de întunecimi medievale ale teutonului dela Wittemberg. Icoanele aceste v'au nenorocit...

Vorbea ca scos din fire şi părea că şi-a uitat unde e. Coana Smărăndiţa s'a sculat îndurerată şi l-a privit cu nesfârşită dragoste

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1981-1982

în ochi, petrecându-i braţul tremurat de mamă bătrână şi bună pe după gât.

— Andrei, dragul mamei, copilul meu, te bolnăveşti. Nu te mai chinui. Am greşit poate şi eu, dar nu înţelegi că te iubesc, că tu eşti singurul meu sprijin şi singura mea nădejde? Andrei, potoleşte-te, dragă, şi lasă-le toate în pace acum...

Coana Coraliţa nu-şi revenise încă din frica ce o cuprinsese. Neîncrezătoare, se uita la nepotul său şi la cumnată-sa. Retezeanu, învins, şi-a sfărâmat două lacrimi în pleoape şi durerea lui cea mare nu era, că a fost tratat la cazarmă aşa cum a fost tratat, nici că mama lui, necunoscându-l, s'a amestecat, aşa cum s'a amestecat, în viaţa lui intimă. Durerea lui cea mare era, că deodată cu această întâmplare, s'a precizat în toată goliciunea ei soarta lui pecetluită pentru totdeauna şi s'au lămurit definitiv grozavele prăpăstii pe marginea cărora avea să se târască de aci înainte. Era poate cea dintâia oară, de când se întorsese în ţară, că, din spectator desgustat ce era, a fost silit să primească în faţă, luptându-se cu ele, valurile tumultoase ale vieţii. Palid şi extenuat, s'a desprins uşurel din braţele mamei sale şi a dat să iasă din salon.

— Bine, mamă, a zis, le las pe toate. De altfel nici nu erau pentru voi aceste gân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

duri ale mele... Dar te rog să nu-mi mai tulburi altădată afacerile. Mă voi întoarce între orice împrejurări la regiment şi-mi voi face calea mea înainte. Dar te rog, să nu te mai amesteci.

Coana Coraliţa s'a uitat mult în urma lui.

— Fie, că grozave vorbe ne-a spus, Smărăndiţo.

— Lasă-l, săracul, e prăpădit de război. Vom mai vorbi noi şi altă dată, a zis coana Smărăndiţa uşurată.

— Da, dar după cum se arată acum, are să ne mai facă multe buclucuri.

Şi coana Coraliţa a isbucnit în plâns.

— Ei, ce ai acum şi tu? a întrebat-o cumnată-sa.

— Când mă gândesc că e gol tatăl său, Smărăndiţo...

— Ai dreptate, Coraliţo. Şi el era violent şi încăpăţânat.

Şi amândouă bătrânele s'au pus pe plâns. Boabele de lacrimi li se scurgeau domoale pe obraz şi se opreau o clipă două în preajma şirului de mărgăritare mari pe cari le aveau la fel în jurul gâtului, ca să le cadă apoi grele în poală.

* * *

De acasă Retezeanu a plecat la cazarmă unde a stat o vreme şi pe urmă s'a dus să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se întâlnească cu Ana. Hărțuit cum era și plin de amărăciune simțea nevoia unei calde mâini feminine, care să-l mângâie și să-i netezească asperitățile sufletului. De multe ori, în furtunoasa viață de campanie, l-a încercat această nevoie și totdeauna s'a gândit la Ana. De data aceasta, biruit de o tristețe fără nume, nu prea credea în feminitatea tămăduitoare a amantei sale. Narcoticul simțurilor ei îl chema însă cu toate aceste.

— Dă-mi o fiolă, Ano, a zis, intrând în odaie.

— Ce?

— O sărutare.

Și buzele lor s'au împreunat în supremul deliciu al pasiunii, ale lui căutând să soarbă otrava trebuincioasă inimii lui sfărâmate, ale ei gustând cu nesaț dulceața băuturii tari pe care o căutase o viață întreagă.

Casa unde se întâlneau de obicei, era undeva într'o stradelă veselă dintre bulevardul Colței și Calea Dorobanților. O căscioară cu trei odăi și cu o verandă de sticlă totdeauna plină cu mușcate. In față avea o grădiniță umbrită cu tufe de liliac, cari o ascundeau privirilor străzii. Andrei aproape o cumpărase, atât de mare era chiria pe care o plătea unei bătrâne, care dispărea imediat ce se ivea unul dintre ei, grăbită să-și vadă un nepot veșnic bolnav.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Odăiţele erau tot aşa de curate ca mai înainte. Un buchet de busuioc veşted stăruia deasupra icoanei cu Botezul Domnului şi pe fiecare fereastră îşi vădeau râsul lor galben câte trei gutui bulbucate. Numai Ana părea mai aprinsă ca altă dată. Războiul o măcinase şi pe ea şi lipsa lui Andrei o chinuise. Mâinile vieţii îi munciseră faţa. Frumuseţea-i mare câştigase însă în expresie şi se precizase. Era în culmea strălucirii. Haina simplă de infirmieră o lămurea şi mai bine. Mişcările uşoare îi cântau desăvârşita armonie a corpului. Retezeanu, obosit, s'a întins pe patul răcoros acoperit cu o scoarţă oltenească şi şi-a aprins o ţigară. Două şuviţe de păr i se rostogoliseră pe frunte. Ana a şezut lângă el, i-a trecut mâna prin păr, mângâindu-l uşor şi l-a întrebat, de unde vine. El i-a povestit întreagă păţania zilei, cu toate amănuntele, mărturisind că a fost prea slab, lăsându-se purtat de o violenţă neobişnuită. In deosebi scena pe care i-o făcuse mamei sale îl durea. Biata bătrână, în definitiv, nu era vinovată de altceva, decât că-şi urmase fără înconjur instinctul ei de mamă.

Ana, îngândurată, l-a ascultat până la sfârşit, fără să zică o vorbă, apoi l-a sărutat şi l-a privit cu bunătate.

— Te iubesc, Andrei, i-a zis, fiindcă eşti un suflet curat. Voi bărbaţii, chiar şi când

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sunteţi stricaţi, aveţi o candoare specială, aproape copilărească. Tu, încalte, te-ai păstrat neatins de spurcăciunile lumii şi tocmai de aceea e păcat, Andrei, că te cheltueşti în bani mărunţi. Mama ta avea dreptate. Spiritele distinse trebuesc ocrotite. Sacrul egoism al oamenilor de seamă nu se conduce după legile vulgare.

Părerile Anei se deosebeau cu totul de ale lui. Despre ceeace el numea civilizaţie, Ana mărturisea că avea o ideie foarte puţin clară. Nici apusul, pe care îl cunoştea foarte bine, nu o speria prea mult şi în orice caz nu o robea. Işi împrumutase din acest apus tot ce putea să-i înlesnească viaţa, băile, rochiile, automobilele şi electricitatea, dar sufletul i-l repudia în mod conştient, fără de nici o ipocrizie.

— Ce vrei, Andrei? Prea are multe legi, cum zici tu, acest apus şi prea îţi complică viaţa. La tot pasul te loveşti de o constrângere a societăţii. Ba una, ba alta, ţi se aşează în cale, îţi creiază scrupule, te chinuie şi te uzează în mod inutil. Şi de ce, te rog? Pentru ca să-ţi zici om civilizat? Eu, îţi spun drept, că de câte ori m'am întors acasă dintr'o călătorie în străinătate, am avut impresia că am scăpat dintr'o vastă temniţă. Ochiul puţin vigilent al gardistului nostru m'a redat totdeauna mie însu-mi şi liber-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tăţii mele, mai scumpă pentru mine, decât toate civilizaţiile din lume.

Andrei a surâs cu bunăvoinţă.

— Totdeauna am apreciat, i-a zis, nota de francheţă care te-a caracterizat.

Ana a continuat.

— Să nu râzi, fiindcă aş mai avea multe de zis împotriva apusului tău. Ţineam să ţi le spun de mult. Pe lângă că te oprimă şi te scade în valoarea personalităţii tale, nivelându-te, te mai şi usucă. Te seacă. Apusul îţi omoară simţirea. Ţi-o subţiază. Atât de mult ţi-o subţiază, până ce ţi-o perverteşte şi ţi-o omoară. Uită-te numai ce au ajuns femeile în mâna apusului tău civilizat. Nişte bastoane bune de zugrăvit cu imaginaţia picturală încornurată a cubiştilor! Uită-te la ele şi uită-te la mine, Andrei! E oarecare deosebire, nu-i aşa? N'am nevoie să fiu nemodestă, ca s'o constat. De câte ori le văd, îmi vine să le aduc aici la noi, pe Bărăgan, să le pun cu faţa în spre cerul albastru, ca să le ardă soarele, să le coacă, şi pe urmă să le urc în vârful Caraimanului, să le dau în grija unui cioban roşu şi frumos, ca acolo, între cer şi pământ, să le fecondeze simţirea şi sânii şi coapsele veştede. Nu, nu, Andrei! Eu detest inteligenţa şi cred că numai ceeace chiamă inimă baba aceasta care ne dă nouă un refugiu,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

numai inima este suverană în viaţă, inima care n'are legi şi nici o constrângere. Tot restul sunt mici vicleşuguri omeneşti pentru a satisface un orgoliu nemăsurat. Aceasta este credinţa mea, mica mea filozofie, pe care mi-am câştigat-o până acum...

— Şi pe urmă alături de lipsa de culoare, gândeşte-te că aproape tot ce numeşti tu apus, catedralele tale, de cari îmi vorbeşti atât de des, pânzele, cărţile şi muzica, sunt de pe vremea, când apusul nu era ce este astăzi. Tu îmi vorbeşti mereu de mlaştina morală şi primitivismul grosolan de aici. Mie mi-e dragă însă această mlaştină morală, Andrei! E mai caldă, mai pasionantă şi mai prielnică nouă. Din ea au răsărit şi în alte părţi lucrurile mari. Din ea am răsărit eu, Andrei! Şi tot din ea ai răsărit şi tu. In tot apusul, ori unde am umblat, nu am întâlnit un bărbat ca tine. Cunoştinţele tale, preocupările tale, le-am mai întâlnit. Dar bărbia ta voluntară, gura ta stăpânitoare, nasul tău ca un cioc de vultur, ochii tăi străbătători şi fruntea ta îndrăzneaţă, nu le-am întâlnit nicăeri. Nici braţul tău voinic, Andrei, nici pieptul tău ocrotitor, nu le-am găsit la nici un apusean.

— Nu, dragul meu, lasă-mă, cu toate himerele tale. Realitatea e aci, bună şi mare. Eu te iubesc cu toată taina fiinţei mele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ce mai vrei? O lume întreagă se răstoarnă în jurul nostru. Să se răstoarne. Noi să strângem în cuibul nostru toate dragostele alungate de uraganul războiului, să le strângem şi să le strivim în braţe. Nu zic că multe din părerile tale nu sunt drepte, dar gândeşte-te că nici un colţ de pământ nu ne-ar fi putut oferi acum o temelie mai sigură pentru dragostea noastră decât această ţară. Va fi bine în alte vremuri şi în apus, se prea poate. Uită-l însă acum, Andrei, rămâi unde te-a aşezat mama ta şi unde te rog eu să rămâi.

Retezeanu a surâs din nou.

— Eu te înţeleg, a zis, netezindu-i fruntea de zăpadă, eu te înţeleg şi-ţi spun drept că îmi pare rău că nu sunt înzestrat şi eu cu cinismul tău sănătos. Te înţeleg, fiindcă îmi dau seama că o femee ca tine, cu viaţa şi cu sensibilitatea ta nu-şi poate găsi refugiul decât aici. Dacă aş fi şi eu ca tine, problema mea s'ar fi rezolvit de mult.

Ana l-a întrerupt. Răceala judecăţii lui a durut-o.

— Cinismul meu, a zis, e organic şi are singurul păcat că nu-şi poate însuşi altă religie decât dragostea pentru tine, pe care tu se vede că o laşi să treacă pe alături...

Retezeanu n'a mai surâs. S'a sculat enervat din pat şi şi-a aprins o ţigară, apoi s'a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

apropiat de ea, punându-i mâna domoală pe umăr, pentru a o liniști prietenește.

— Ce trist e că n'am găsit, i-a zis, o ființă care să mă simtă în acești doi ani de zile, fără ca eu să am nevoie să-i mai dau explicații. Am ajuns să cred că cuvântul e cel mai odios dar hărăzit omului de natură și-mi închipui că animalele trebue să se înțeleagă cu mult mai bine între ele; se privesc, dau cel mult din coadă și isprăvesc. Umanitatea mută are să fie umanitatea înțelegătoare. Da, așa este. De doi ani de zile nu fac altceva decât să lămuresc până și cele mai mici mișcări ale conștiinței mele, fie pentru mine însu-mi, fie pentru alții. Acum am obosit. Scotocirea aceasta cotidiană a sufletului e și nedelicată și cheltuitoare de energie. Ajungi să te înăsprești și să împrumuți ceva din cruzimea protestanților, acești mari cercetători îndrăciți ai conștiinței.

— Vreau să mă înțelegi odată, Ano, fără a mă mai tulbura cu veșnice întrebări. Să mă înțelegi și să mă iubești, așa cum sunt. Să mă iubești discret. Dacă se poate, să taci și să mă iubești. Să taci cu deosebire acum, când am mai mult decât totdeauna pudoarea frământărilor mele. Acum m'am înțeles pe mine mai bine și am pătruns până în adâncimi starea în care mă găsesc.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Soarta mea e pecetluită, Ano, și nimic nu o mai poate schimba. Ai văzut de sigur prin parcurile englezești arbori crescuți în formă de liră, strâmbați cu prisosință ani dearândul și crescuți ca niște monștri, spre mai marea mulțumire a burghezilor mirați. Un astfel de monstru am fost și eu. Cu picioarele în țară aici și cu capul la Paris, m'am lungit dealungul continentului, am crescut strâmb și m'am lungit, pentru a putea soarbe din fagurul galic eterna micre a cunoștinții omenești. Toate cântecele vieții au fost cântate pe lira mea până la război. Lacom, ca un trântor printre albine, n'am făcut altceva decât să mănânc din creerul lumii, încât și astăzi mă mir, cum de nu l-am epuizat cu mulții mei tovarăși din toate colțurile pământului. Războiul însă m'a îndreptat. Mi-a luat fagurul din gură și m'a pus în picioare. Nu mai știam să umblu și mă simțeam atât de lung și deșirat, încât loveam cu capul în lună, înebunit de durere. A trebuit o vreme oarecare până ce mi-am putut face operația necesară. Acum am făcut-o. E simplă. M'am scurtat. Am eliminat din mine ataşamentul la viață: — stomacul. Astăzi sunt, ce-i drept, un altfel de monstru, dar mă simt mai bine. Astăzi sunt numai un cap enorm care umblă pe două picioare și își caută groapa. Vreau să în-

Cluj • Bibliotec
ROMÂNIA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/anul-1-1934-nr-1-1-13/

grop acest cap pe aici, pe undeva. Poate că din groapa lui vor răsări vreodată câteva spice de grâu; le va secera vreun țăran, își va face o pâine și se va hrăni cu ea. Așa sunt eu acum. Închipuește-ți, deci, că nici elocința ta amoroasă și nici naiva ocrotire a mamei nu mai au asupra mea nici o înrâurire.

Ana l-a ascultat la început supărată, pe urmă curioasă, pentru ca la sfârșit să o podidească lacrimile. Repede s'a sculat din pat, a închis obloanele și a tras peredelele. L-a acoperit de sărutări.

— Nebunule, nebunule, i-a zis, câte prostii nu-ți trec prin cap! Singurătatea morală din fața morții vă dă acolo în tranșee viziuni călugărești. Dar tu nu-ți dai seama că acum ești în brațele mele, că eu trăesc, că eu te vreau, că tu ești al meu, Andrei?

Retezeanu s'a apărat obosit de năvala buzelor ei.

— Oprește-te, i-a zis. Viziuni călugărești e drept că am des. Chiar și acum le simt cum mă cuprind. Venisem cu gândul ca alături de tine să mă lecuesc. Dar nu se poate. Uite, cum pun mâna pe tine, cum părul tău e negru, cum ochii tăi sunt negri și cum totul e negru în odaie, eu simt parfumul pestilențial al păcatului... Il simt, dar nu mă robește. Boala lui Crist mi s'a în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fipt în oase. Moare carnea pe mine, Ano. Inima mea pare că-i o cupă cu tămâie aprinsă şi din degetele mele, cum te ating, pare că cresc crini albi, cu a căror nevinovăţie aşi vrea să te mângâi, fiindcă totuş tu ai fost singura care mi-ai oferit ceva în viaţa mea de aici. Poate că nu mă înţelegi, dar aşa e...

Ana îi sugruma vorbele în gură. Sărutându-l, l-a tras în pat lângă ea şi l-a strâns cu putere în braţe. Toată căldura trupului ei s'a aprins dogoritoare ca să-l învăluie.

— Gustă-mă, i-a şoptit, gustă-mă întâi, Andrei, şi pe urmă vorbeşte.

Retezeanu îngheţa însă din ce în ce mai mult. Un val de linişte l-a străbătut.

— Ia-mă, Andrei, ia-mă şi vindecă-te, Andrei, i-a şoptit din nou Ana, muşcă din mine, eu sunt poama ta răcoritoare.

Retezeanu se imunizase. Braţul i s'a lăsat greu pe după mijlocul ei şi faţa transfigurată i s'a înseninat.

— Ştii ce, i-a spus cu nuanţe de vagă slăbiciune în glas, eu sunt mereu urmărit de icoana morţii, aşa cum ne-a zugrăvit-o fantezia nebună a lui Cernomorskii. Poate că totdeauna am fost copilul trist al nefiinţii şi sfârşitul mi-a fost scris în sânge dela început. Nu ştiu. Ceeace ştiu e că adeseori am simţit căscându-se în mine

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
prăpăstii nepricepute, pe cari le-am umplut până acum totdeauna cu vlaga tinereții mele. Astăzi nu mai pot. De doi ani de zile simt, cum cad mereu într'un abis, cad mereu, mă cufund și nu aud în jurul meu decât țiuitul gol al nimicului și ploaia mărunță și rece a unei dureri necunoscute. Am câteodată impresia că toată tristețea contemporană și-a făcut cuib în inima mea și mă sfâșie ca o bufniță a întunerecului adânc ce s'a lăsat peste mine.

Ana, înfiorată și învinsă, a încetat să-l mai sărute. S'a întins moale alături de el și murmura din când în când sguduită de friguri.

— Dragul meu, dragul meu...

Devenise femeea ce-i trebuia lui, înlăturând impetuozitatea aproape masculină ce o cuprinsese înainte cu câteva clipe. El a simțit-o și i-a prins mâna repede, mângâindu-i-o cu blândețe. Apoi a continuat.

— Poate că și războiul să mă fi distrus, cu moartea lui mare proiectată pe cerul idealurilor noastre. Imi aduc aminte că am văzut la Madrid, în muzeul Prado, un tablou de Rubens, Calea Laptelui îi spune. O femee puternică își strânge țâța plină, țâșnind din ea pe cerul albastru lichidul alb și binefăcător al copilăriei noastre. Mie nu-mi prea plac concepțiile într'adevăr cam lăptoase ale acestui flamand prolific. Pânza

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceasta mi-a rămas însă în minte. Ea umanizează oarecum cerul şi dă o savoare specială, fragedă şi copilărească, neînţeleselor haruri celeste. Astăzi, dacă ar fi un Rubens nou, în locul femeii lui ar zugrăvi-o pe a lui Cernomorskii şi din ţâţa acesteia ar ţâşni pe cer veninul pe care l-am supt eu, venin care să însemneze acolo sus o nouă cale, calea vremurilor noastre, calea morţilor. Pe calea aceasta am apucat eu, draga mea prietenă, la început protestând, pe urmă din ce în ce mai resemnat, ca astăzi să calc dealungul ei sigur de mine şi cu o angelică beatitudine în suflet.

Retezeanu şi-a terminat spovedania suspinând uşor. Un fior l-a cutremurat, cum cutremură lacul ultimul val de după furtună. Apoi s'a potolit. In gură doar de-i rămăsese un gust amar în urma acestei amare cumineeături cu credinţele lui.

— Acum mă înţelegi? a întrebat Andrei, nu fără oarecare nevinovată ironie.

— Nu ştiu bine, dacă te înţeleg, i-a răspuns Ana. Ar trebui mai întâi ca să mă înţeleg pe mine însu-mi. Atâta ştiu că astăzi e cea dintâia oară, când nu-mi pătrunzi în suflet prin simţuri. Şi par'că te iubesc mai mult. Par'că te iubesc adevărat. Imi pare însă că-mi scapi Andrei, că fugi de mine. Nu mă lăsa, te rog, nu mă lăsa...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu te las, dar nici tu să nu mă urmăreşti, i-a zis Andrei.

In odaie se sporise întunericul. Afară se înserase şi nici o dâră de lumină nu mai pătrundea prin obloane. O pace sepulcrală s'a aşezat peste ei, dintr'odată, ca peste doi copii morţi într'un somn candid. Multă vreme au stat nemişcaţi. Retezeanu a fost cel dintâi care s'a sculat binişor, ca să nu o tulbure şi s'a pregătit de plecare.

— Adio, Ano, i-a zis.

— La revedere, Andrei, i-a răspuns ea, rămânând încă o vreme oarecare în patul mirat par'că şi el de această ciudată întâlnire a celor doi amanţi.

Retezeanu a ieşit domol din curte şi a pornit spre casă, plutind în umbrele serii spiritualizate, ca o fantomă a propriei sale fiinţe. Ţipenie de om nu era pe stradă şi din nici o fereastră nu pleca nici o lumină. Felinarele erau stinse. Când a intrat acasă, coana Smărăndiţa şi coana Coraliţa stăteau în jurul unei lămpi mici în salon, lucrând la nişte ciorapi pentru răniţi. Păreau mai bătrâne decât erau, cum se zguleau cu ochelarii pe nas ca să vadă mai bine. Maria era şi ea cu ele, curată şi sănătoasă.

O nesfârşită bunătate înlăcrimată i-a picurat în suflet acest tablou familiar. A sărutat pe mamă-sa plin de duioşie. A avut

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o vorbă bună şi pentru coana Coraliţa. Mariei i-a strâns mâna cu căldură, privindu-i blând faţa tulburată.

— Ce vremuri am ajuns, a zis întristat, încât şi o fată tânără ca dumneata şi nevinovată să fie luată de apa tulbure a evenimentelor.

Şi s'a dus ca să se odihnească puţin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

IV

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Anne-Marie era poate mai tristă decât toţi, că Andrei a refuzat să-şi părăsească regimentul. Ea îl iubea ca pe un frate.

— Nene Retezene, i-a zis a doua zi după cruda explicaţie a lui Andrei cu mamă-sa, ne-a spus Tante Smărăndiţa azi dimineaţă, a fost azi dimineaţă la noi şi ne-a spus, că vrei să te întorci iar pe front. De ce faci prostii, nene? Tante Smărăndiţa a plâns grozav şi nouă ne-a fost foarte milă de ea.

Mama Anne-Mariei a surâs, privindu-şi fata cum încerca să-l convingă pe Retezeanu.

— Induioşază-te, i-a zis şi ea, induioşază-te de lacrimile mamei tale şi mai ales de rugămintea fetei. Nu vezi cum te roagă de cu foc?

Anne-Marie s'a uitat dojenitor la mamă-sa.

— Mamă...

— Da, da, s'a amestecat şi Soroceanu în vorbă, eu ca tată al Anne-Mariei trebue să te rog, şi eu. Eşti, cum s'ar zice, ambasadorul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Franţci pe lângă curtea noastră. Şi ce face biata fată dacă pleci? Da, da...

Anne-Marie a protestat din nou.

— Tată! Toate lucrurile scrioase dumneata le întorci pe glumă.

Retezeanu a înţeles ceeace bănuise la Sinaia. S'a uitat mai întâi la Anne-Marie, la mama ei, pe urmă la Soroceanu şi a căutat cu ochii pe Lassarde. Jean era într'un colţ, pe o sofa, înconjurat de vreo trei prietene ale Anne-Mariei.

— Da, da, a murmurat Andrei, am înţeles şi îmi pare rău că trebue să plec. Problema s'a rezolvit însă azi dimineaţă. Mâine sunt din nou la compania mea. Imi pare foarte rău că nu pot să-mi pun în valoare talentele diplomatice.

Anne-Marie şi-a muşcat buzele de ciudă. Părinţii au râs cu hohote. Retezeanu, rece, a examinat cu atenţie această delicată scenă familiară şi a dat să se îndrepte către Lassarde. Mătuşa lui, despre ale cărei aventuri ştia multe, ca şi bărbatul ei, un crai bătrân nepotolit încă în întregime, nu-l interesau niciodată. Anne-Marie, rugătoare, l-a silit să o ia de braţ şi să stea de vorbă cu ea. Povestea ei era cu mult mai gravă, decât îşi închipuia el. Fata moştenise dela tatăl său şi dela mamă-sa o singură însuşire: violenţa simţirii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Rămâi, Andrei, nu pleca pe front, i-a zis Anne-Marie cu lacrimi în glas.

Retezeanu a prins-o de bărbie, a mângâiat-o pe obraz cu dragoste şi i-a surâs în ochii aprinşi toată compătimirea lui.

— Va să zică de aceea ai insistat atât de mult ca să vin azi la voi la ceai? Voiai să mă converteşti. Bine, să mai vedem Anne-Marie. Poate că revin asupra hotărîrii mele, mai ştii...

— Andrei, Andrei, i-a repetat Anne-Marie, fără a mai putea însă continua, căci Lassarde şi celelalte fete, văzându-i împreună, i-au înconjurat, cicălindu-l pe Retezeanu.

— De ce pleci? De ce nu stai? Ce om nesimţitor! Se poate aşa ceva? Doamne, ce încăpăţânare!

Veselia aceasta era atât de îndepărtată de stările sufleteşti ale lui Retezeanu, încât râsul lui, amestecat cu celelalte râsuri, a distonat pentru urechile tuturor. Au râs cu toţii, ca pe urmă să se cufunde fără de veste într'o scurtă tăcere penibilă.

Soroceanu cu glasul lui de clopot spart a intervenit.

— Singurul om care ni-l poate salva pe Andrei, e baronul de Lassarde.

Andrei a mişcat din cap în semn negativ.

— Nu, a zis ironic, Lassarde, scos din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cadrul Parisului, nu mă mai impresionează atât de mult. Aşa sunt toţi francezii. Dacă le tragi decorul cetăţii lor dela spate trec şi ei în rândul celorlalţi muritori, fără să-ţi mai pară fiinţe supra-omeneşti.

Lassarde, simţind gustul amar al gândului lui Retezeanu, a râs.

— Nu pot să-l salvez, a răspuns, fiindcă Andrei a trăit totdeauna după ultima teorie pe care şi-a făurit-o. Acum e stăpânit de teoria masselor. Ideia că trebue să se confunde cu ele este atât de covârşitoare, încât e imposibil să-l scoatem la mal. Trebue să aşteptăm răbdători până îşi va formula alta nouă. Atunci poate că se întoarce în sânul familiei din nou.

Retezeanu şi-a încrucişat privirile nelămurite cu ale amicului său.

— Vezi, aceasta e deosebirea dintre noi-i-a zis. Eu îmi făuresc singur teoriile, bune sau rele, ca să le trăesc sbuciumat, câtă vreme tu le primeşti deagata, tot bune sau rele, lucrate de către alţii şi le trăeşti liniştit. Diviziunea muncii este supremul câştig al civilizaţiei ţării tale şi numai tu poţi să beneficiezi de ea, dragă Jean.

Doamna Soroceanu, l-a întrerupt pe Andrei, cu gândul de a-l plictisi.

— Diviziunea muncii, a zis ea, l-a adus pe baronul de Lassarde în ţară la noi, ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să reprezinte Franța la București. Tot diviziunea muncii ar trebui să te îndemne și pe tine să rămâi pe lângă misiunea franceză ca să reprezinți România. Nu putem lăsa pe ori și cine ca să stea de vorbă în numele nostru cu baronul de Lassarde...

Retezeanu s'a întors ceremonios către mătușe-sa și i-a răspuns:

— Eu nu pot reprezenta țara mea nicăeri și în nici o împrejurare. Rolul acesta l-ar putea juca mai bine unchiul Soroceanu, dumneata sau altul de seama voastră. Prea m'am sălbătăcit pentru astfel de treburi. Și nu sunt un reprezentativ. Aceasta, întrucât mă privește. Lassarde e cu totul în altă situație. Eu nu mă pot măsura cu el. Aristocrația franceză, în mâinile republicii, a făcut totdeauna o operă de mare valoare. Și face cu deosebire astăzi. Un aristocrat francez printre americani, de pildă, un duce mai ales, plângând cu noblețe pe ruinele castelului său devastat în război, trage în cumpănă, pentru interesele franceze, cât un regiment de berberi, ori poate și mai mult. Un baron, printre noi, cântărește tot atât. Dar eu cu ce-aș putea să-l sperii pe Lassarde? Nu, lăsați discuția acestui punct negru al conștiinței mele și să vorbim mai bine despre alte lucruri. Ori ce ziceți, fetelor? In vremea din urmă, am ajuns atât

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de nesuferit, încât fuge lumea de mine și mă înconjoară adeseori goluri de tăcere, ca pe un om rău și înăcrit. Nu-i așa?

— Așa-i, așa-i, i-au răspuns fetele în cor, și au râs cu toții.

Retezeanu a luat-o pe Anne-Marie de braț și a trecut cu ea alături, într'un salonaș din dreapta. Problema ei îl interesa mult. Îl interesa problema ei și totdeauna și-a păstrat față de ea rolul de văr mai în vârstă. O ocrotea și ar fi dorit ca s'o ajute în viață, cu atât mai mult că părinții ei nu puteau decât să-i strice. Anne-Marie simțea aceasta și-i era recunoscătoare.

— E deci adevărat ce-mi spune tatăl tău, a întrebat-o pe Anne-Marie, punându-i mâna pe umăr și silind-o să șadă lângă el pe divan.

— Da, i-a răspuns Anne-Marie, tremurând din pleoape.

— Îl iubești?

— Da.

— Și el știe ceva?

— Nu, n'a putut afla nimic.

— Bine. Atunci grijește-ți secretul cât mai mult și gândește-te totdeauna că eu sunt lângă tine, păsărică nebună.

Anne-Marie, biruită de spovedania pe care și-o făcea întâia oară cu glas tare, în fața

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unui martor, a început să plângă. El i-a luat mâinile între ale lui și a tăcut, gândindu-se la Lassarde. Prietenul lui era fără îndoială un om bine crescut și uza în viață de toate mijloacele mari. Jean era însă o figură destul de ștearsă. Nici când nu se putea vedea mai bine decât acum aceasta. Proectat pe fondul colorat de o sălbăticie viguroasă al peisajului românesc, francezul dispărea ca un fir de iarbă uscată printre maci. Și totuși vara lui și-a legat inima de el. Aceasta nu putea să însemne, și-a zis, decât obișnuita chemare a florilor crescute în arșiță după o rază blondă din apus. Are să se vindece, și-a zis aproape tare.

— Ce spui? l-a întrebat Anne-Marie.

Două fețe curioase și patru ochi șăgalnici cari au apărut și au dispărut la ușa salonașului și un chicot de râs au răspuns în locul lui. Anne-Marie s'a sculat, zâmbind printre lacrimi.

— Au să spună că tu ești pricina tristețelor mele, a zis, ștergându-și ochii.

— Ce prostii vorbești!

— Ai să vezi. In lipsa altora, toate au câte un văr.

— Nebunelor!

In salonul cel mare râsul s'a comunicat repede dela om la om. Andrei a intrat râzând și el. Toți l-au felicitat, făcându-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de nesuferit, încât fuge lumea de mine şi mă înconjoară adeseori goluri de tăcere, ca pe un om rău şi înăcrit. Nu-i aşa?

— Aşa-i, aşa-i, i-au răspuns fetele în cor, şi au râs cu toţii.

Retezeanu a luat-o pe Anne-Marie de braţ şi a trecut cu ea alături, într'un salonaş din dreapta. Problema ei îl interesa mult. Il interesa problema ei şi totdeauna şi-a păstrat faţă de ea rolul de văr mai în vârstă. O ocrotea şi ar fi dorit ca s'o ajute în viaţă, cu atât mai mult că părinţii ei nu puteau decât să-i strice. Anne-Marie simţea aceasta şi-i era recunoscătoare.

— E deci adevărat ce-mi spune tatăl tău, a întrebat-o pe Anne-Marie, punându-i mâna pe umăr şi silind-o să şadă lângă el pe divan.

— Da, i-a răspuns Anne-Marie, tremurând din pleoape.

— Il iubeşti?

— Da.

— Şi el ştie ceva?

— Nu, n'a putut afla nimic.

— Bine. Atunci grijeşte-ţi secretul cât mai mult şi gândeşte-te totdeauna că eu sunt lângă tine, păsărică nebună.

Anne-Marie, biruită de spovedania pe care şi-o făcea întâia oară cu glas tare, în faţa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unui martor, a început să plângă. El i-a luat mâinile între ale lui și a tăcut, gândindu-se la Lassarde. Prietenul lui era fără îndoială un om bine crescut și uza în viață de toate mijloacele mari. Jean era însă o figură destul de ștearsă. Nici când nu se putea vedea mai bine decât acum aceasta. Proectat pe fondul colorat de o sălbăticie viguroasă al peisajului românesc, francezul dispărea ca un fir de iarbă uscată printre maci. Și totuși vara lui și-a legat inima de el. Aceasta nu putea să însemne, și-a zis, decât obișnuita chemare a florilor crescute în arșiță după o rază blondă din apus. Are să se vindece, și-a zis aproape tare.

— Ce spui? l-a întrebat Anne-Marie.

Două fețe curioase și patru ochi șăgalnici cari au apărut și au dispărut la ușa salonașului și un chicot de râs au răspuns în locul lui. Anne-Marie s'a sculat, zâmbind printre lacrimi.

— Au să spună că tu ești pricina tristețelor mele, a zis, ștergându-și ochii.

— Ce prostii vorbești!

— Ai să vezi. In lipsa altora, toate au câte un văr.

— Nebunelor!

In salonul cel mare râsul s'a comunicat repede dela om la om. Andrei a intrat râzând și el. Toți l-au felicitat, făcându-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

semne cu înţeles, iar când s'a arătat Anne-Marie veselia s'a ridicat ca o furtună, sguduind tablourile strămoşeşti atârnate posace pe pereţi.

— Te-a convins, te-a convins, i-au strigat toate fetele, ridicându-se pe vârful picioarelor şi dând din mâini ca nişte libelule. Anne-Marie a făcut o piruetă şi un compliment, ca o dansatoare care şi-a câştigat publicul, apoi s'a ameştecat şi ea în vârtejul general. Retezeanu a urmărit-o. Era plină de graţie vara lui. Ochii scăldaţi în apa curată a sufletului i se măriseră şi obrazii i se îmbujoraseră. Alegreţa picioarelor îi purta tinereţea prin odaie, ca pe un fulg. Uitat într'un colţ a privit-o multă vreme şi s'a gândit dumirindu-se la marea orchestraţie prin care îşi cântă viaţa imnul singură. Alături de notele tenebroase, cernite de doliul morţii, ale războiului, singurele cari îl stăpâneau pe el, iată că-şi pot găsi locul în universala simfonie şi ţilincele răsunătoare ale acestor copile sburdalnice. Undeva pe o etajeră, un Pan rebegit îşi vădea picioarele împăroşate şi cornuţele ironice. El era meşterul. Retezeanu l-a simţit cum se ridică greoi şi ridicol, cum creşte peste casa în care se găsea, peste câmpii şi peste munţi, peste ţări şi peste mări, diriguind din înălţimi, cu naiul între buzele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui pătimaşe, uriaşa fanfară, nesfârşită, variată şi plină de disonanţe, a unor forţe necunoscute şi fatale.

A eşit. Tiptil s'a strecurat afară şi a pornit spre casă. In suflet îi stăruia vaga amărăciune a unui regret. Niciodată nu s'a învârtit în jurul lui o fetiţă ca vară-sa. Niciodată nu s'a întors în preajma lui, ca floarea soarelui, o copilă ca Anne-Marie. Prelungirea aceia capricioasă a copilăriei nu şi-a scuturat nici când florile în sânul lui de piatră.

— Uf, gândesc ca un bătrân, şi-a zis, ridicându-şi chipiul din cap şi trecându-şi mâna prin păr, unde ştia că are destule fire cărunte.

Răceala serii de toamnă l-a pătruns, înteţindu-i paşii.

Pe străzi se întâlnea cu oameni tot atât de grăbiţi ca şi el. Mergea preocupat, fără să vadă pe cineva. La un colţ s'a isbit de un trecător care s'a uitat în urma lui bodogănind câteva vorbe de supărare.

— Pardon.

— Să fii sănătos amice, i-a zis necunoscutul plictisit.

— Amice!

Şi-a adus aminte de tatăl său. Aşa obişnuia să-i zică bătrânul. Estompată în zarea amintirilor vorba aceasta îi răsuna în urechi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca un ecou îndepărtat din niște păduri afunde.

— Amice! Amice!...

Copilăria lui s'a istovit repede într'o căldură domoală de mângâieri bătrânești. Tatăl său trecuse de culmea vieții când l-a avut pe el și capul de corb ca și glasul cârâit nu mai putea să și le potrivească alintărilor, iar mamă-sa nu avea plenitudinea instinctului de maternitate, astfel încât zilele de atunci i se deschideau în memorie ca niște odăi mari și goale, a căror tăcere nu o tulburau decât tictacul unui ceas hodorogit și pașii leneși ai slugilor.

Săracă copilărie! Retezeanu simțea cum i se suprapunea în suflet pe temelia ei mohorîtă turnul de cărți al anilor din urmă. Un miros blând și sec de busuioc se răspândea par'că din toată viața lui, ca din schitul unui călugăr, la al cărui altar n'a slujit decât inteligența, firavă și străbătută de melancolia singurătății. Inima lui n'a fost până acum decât o pagină albă umplută cu slove negre, al căror chip bizar, și-a scris apocalipsul în el. Nici o pasiune mare nu i-a clocotit în sânge, nici un val mare nu i-a tulburat lacul de munte, limpede, adânc și rece al sufletului.

Acasă, cum a deschis Nicolae ușa, primindu-l cu reverența obișnuită, par'că a in-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trat deadreptul în primii ani ai vieţii. Pereţii păreau că se dau sfioşi la o parte şi mobilele părcau că se mişcă, ferindu-i-se din drum, pentru a-i reînvia şi mai bine prin mişcarea lor trecutul. O atmosferă blajină s'a grăbit ca o bătrânică să-l sărute pe frunte, iar cuvioasa odoare de mucegai a tuturor lucrurilor vechi din odăi l-a mângâiat prietenește.

Retezeanu a oftat şi s'a urcat la el, unde a deschis ferestrele, apoi s'a întins în pat acoperindu-şi tristeţea cu zăbranicul unei crude desnădejdi.

* * *

A doua zi s'a sculat disdedimineaţă şi a plecat la cazarmă. Ţinea ca noul comandant al regimentului, vechiul lui vrăjmaş, să-l găsească la companie. A ajuns însă prea târziu. Locotenent-colonelul Vasilescu era în curtea cazărmii şi povestea cu o ţărancă bătrână. Retezeanu l-a salutat. Vasilescu s'a apropiat de el şi i-a strâns mâna cu căldură.

— Ştiu, i-a zis, mi s'a telefonat eri dela divizie.

Bătrâna cu care povestea locoţenent-colonelul era mama lui. Venise din Ialomiţa ca să-l vadă. Pe faţa ei scorojită îşi tăiase su-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ferința în lung și în lat toate brazdele cu plugul adânc. Ochii îi străluceau de plăcere. Ori de câte ori îl saluta cineva pe Vasilescu, ea se îndrepta din spate și mulțumea amabil, trăgând satisfăcută și asupră-și o parte din cinstea ce i se cuvenea fiului său. Așa i-a mulțumit și lui Retezeanu, care și-a repetat salutul, zâmbind.

— Vezi-l pe ăsta, i-a zis Vasilescu mamei sale, e un mare boer. Multă vreme l-am dușmănit, fără să știu că e un om de treabă. Nu seamănă cu ceilalți...

— Ce spui, s'a mirat bătrâna, distrată de nenumăratele saluturi cari plouau din toate părțile.

Retezeanu i-a urmărit cu coada ochiului și s'a dumirit repede asupra purtării lui Vasilescu. Dușmanul lui, născut din pântecele trudit al acestei femei, nu putea fi decât cum era, aspru, mândru în calea ascendentă pe care o urma sprijinit pe propriile sale puteri, răsbunător și mistuit de amintirea umilințelor suferite. O întreagă categorie de oameni vorbea prin înfățișarea lui bădărană, energică și cuceritoare. Erau self-mademan-ii vieții noui a lumii.

O imagine i-a trecut prin cap. Acești Vasilești sunt mâinile inteligente ale civilizației, mâinile pasionate cari frământă cu stăruință aluatul viitorului. Retezeanu îi vedea pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

toţi mişunând prin oraşele celor cinci continente, pentru a pune fabricile în mişcare, pentru a da o viteză cât mai mare trenurilor, pentru a urni automobilele, pentru a îndruma corăbiile, pentru a scufunda submarinele şi pentru a înălţa aeroplanele. O filozofie îl învăţau, cum se gândea la ei, aceşti executori implacabili, cari au luat par'că cu chirie geniul omenesc, ca să-l sbiciuie cât mai mult, să-l stoarcă cu lăcomie şi să se sature, îmbuibându-se de toată lumina lui.

Vasilescu era un selfmademan. Era mediocru, avea dispreţul individului şi avea religia turmei organizate, Tiranizat de aceste însuşiri şi de aceste credinţe, nici vorbă că Vasilescu trebuia să se impună, mai ales în armată, pentru a tiraniza la rândul lui pe cei mai puţin pregătiţi decât el. In temeiul principiilor stăpânitoare pe care le reprezenta, era indicat să fie şef. Dar tocmai această şefie o refuza Retezeanu din tot sufletul lui, o refuza cu atât mai mult, cu cât o înţelegea mai bine şi cu cât o îndreptăţea mai temeinic printr'un raţionament care cădea însă în afară de el.

La companie, când a intrat, era mare gălăgie. Un râs şi o hoinăreală pretutindeni. Nevasta lui Piperea, Stanca, venise la Bucureşti. A umblat femeea o zi întreagă până

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
a dat de cazarma din Dealul Spirei. Piperea, cum a văzut-o, i-a întins mâna potolit, zicându-i apăsat: — ce-i, tu muiere, a privit-o cercetător în ochi şi i-a arătat o mică pajişte, la umbra unui salcâm din curte.

— Şezi!

Stanca s'a aşezat binişor, căci era obosită, şi-a potrivit cu un gest obişnuit marama pe cap şi a oftat din inimă.

— laca, şed!

Apoi au început poveştile. Ea i-a spus despre ce a lăsat acasă, el despre ce a păţit în război. Ea a scos din sân o batistă în care împăturase banii luaţi dc pe un viţel. El a numărat banii, leu cu leu, scuipând din când în când printre degete, ca să-i poată apuca mai bine. Şi pe urmă au ieşit pe poartă amândoi, el sâsâind printre dinţi, îngândurat, ea legănându-se agale pe şoldurile rotunde strânse în fotă.

Ce vor fi făcut? Unde vor fi fost? Nimeni n'ar fi putut spune. Piperea nu s'a întors la cazarmă decât a doua zi dimineaţa, beat mort.

— Ce e, mă, l-au întrebat băieţii, cari nu-l mai văzuseră în aşa hal.

— Nimic.

— Cum nimic, mă? Abia te ţii pe picioare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nimic, le-a răspuns Piperea sughiţând din greu.

— Dar nevasta unde ţi-e?

— La dracu 'n praznic. I-am dat pe piele. Am bătut-o.

— Bine, mă netotule, acum te-ai găsit tu să-ţi baţi muierea?

— Acum. Să mă ţie minte, căţcaua, că dac'oi muri, nu mai pun mâna pe ea, că era cât p'aci să-mi dau ortul popii şi să n'o mai văd.

Şi a început să fluere ca un neblesnic. Năgăilă l-a luat domol, ca să-l ducă să se culce, dar el s'a împotrivit, îmbrâncindu-l printre înjurături.

— Lasă-mă, mă prostule, că tu nu pricepi ce e aia muiere, mă! Că muierea-i mai rea ca diavolul, mă! Şade mamonul în fundul iadului şi tot întinde cu dinţii o piele de muiere şi n'o poate rupe. Intinde, îi scapă din dinţi, i se frâng colţii în ea şi se izbeşte cu capul de jghiaburi şi latră pe limba lui sudălmi de se cutremură mărunţaiele pământului. Şade mamonul în fundul iadului şi tot întinde cu dinţii o piele de muiere şi n'o poate rupe...

Năgăilă, dac'a văzut că nu poate birui cu el, l-a lăsat în pace şi a început să-i lămurească pe ceilalţi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vedeţi-l cum se clatină? Numai de două trei ori îi vine pe an, dar atunci se căftăneşte deabinelea. Şade la capătul satului, are casa pe un grueţ şi strigă de-l aude satu 'ntreg. Işi teme nevasta, nebunul, pe Stanca, fiindcă-i mai tânără decât el şi-i frumoasă, şerpoaica, după cum aţi văzut-o.

Retezeanu a căzut tocmai pe ultimele isbucniri ale lui Piperea. L-a măsurat lung cu privirea. Piperea şi-a strâns ultimele puteri ca să stea drept.

— Să trăiţi, dom'locotenent.

— De ce te-ai îmbătat?

— Să trăiţi, muierea, a zis Piperea împleticindu-se şi strângând din ochi.

Toată compania a râs hohotind. Retezeanu a ordonat unui sergent să-l ducă să se culce, iar el a intrat grav în birou, unde a dat peste Mache. Bietul Mache a sărit ars, ca un răcan. Aştepta această întâlnire şi se temea. Auzise şi el de revenirea lui Retezeanu. Se simţea vinovat faţă de fostul lui comandant, de care-şi bătuse joc împreună cu ceilalţi ofiţeri. Işi bătuse joc fără să prea ştie de ce, căci el, altfel, l-a respectat totdeauna pe Retezeanu. Niciodată n'a putut admira îndeajuns pe acest boer posomorît, al cărui nobil calm îl robea, ale cărui maniere îl încântau şi a cărui superioritate intelectuală o simţea covârşitoare prin instinct.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ajunsese să-şi aşeze chipiul ca el, să calce ca el şi îi împrumutase chiar şi unele ticuri nervoase, de cari râdeau ceilalţi ofiţeri. Iar când se credea că Retezeanu a plecat pentru totdeauna, Mache a încercat să-şi însuşească repede chiar şi o anumită morgă de om mai bine crescut. Avea aerul că el e moştenitorul legitim al răposatului... Dar răposatul s'a întors şi Mache se găsea în faţa lui roşu în obraz şi plin de remuşcări. Andrei i-a întins liniştit mâna, schiţând un uşor zâmbet înţelegător.

— Ce mai e nou?

Mache a stat o clipă fără să găsească vorbele, a răsuflat adânc trecându-şi mâna peste frunte şi abia într'un târziu a putut culege de printre fălci câteva cuvinte alandala. Mult nu l-a ţinut însă zăpăceala, căci îmbelşugatul izvor de cuvinte cu care l-a dăruit Dumnezeu şi mahalaua unde se născuse, şi-a reluat îndată cursul. I-a povestit lui Retezeanu dintr'o răsuflare toate «intrigile» ce s'au ţesut împotrivă-i şi «stupoarea» ce a pricinuit întoarcerea lui fără de veste la regiment.

— Căci e o adevărată stupoare, domnule locotenent. Acum să-l vedeţi pe căpitanul Niţă, în ce hal e. Râde regimentul de el, fiindcă el a făcut mai mult haz de «dezertarea» dumneavoastră...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1901-1932

Firește că numai el Mache știuse ce avea să se întâmple și numai el aștepta cu încredere revenirea, fiindcă numai el îl cunoștea pe «șeful» lui, cine e.

Retezeanu l-a ascultat cu bunăvoință și râdea. Din când în când da din cap dumirit și trăgea cu satisfacție fumuri groase dintr'o țigară englezească.

A intrat în biurou și Harry Grünberg. Mache, supărat că e întrerupt — el mai avea încă multe de spus — s'a dat furios la spatele lui Retezeanu și i-a făcut semn furicrului să iasă, marcându-i din vârful buzelor câteva înjurături.

Grünberg n'a voit să înțeleagă însă nimic, s'a oprit îndoit în fața lui Andrei și a salutat.

— Domnule locotenent, vă rog să mă credeți...

— Bine, Grünberg, nu mai stărui. Știu. Așa sunt părinții.

— Dar, domnule locotenent...

— Lasă. Spune-i însă tatălui dumitale că, drept pedeapsă, am să-i rețin biblia. E un frumos exemplar.

— Aceasta e o afacere care îl privește numai pe tata.

— O afacere din care el a pierdut o bunătate de carte, cu care știu bine că nu se mai întâlnește curând, i-a răspuns Retezeanu râzând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Grünberg a dat din umeri, s'a înclinat şi a anunţat pe părintele Văleanu, care venise cu băiatul şi aştepta în odaia de alături.

Părintele Văleanu era un om trecut de cincizeci de ani. Inalt, bine legat, cu părul creţ şi negru revărsat peste un frumos cap sănătos, cu barba tunsă îngrijit şi cu pălăria mare cu borduri late, ai fi spus mai curând că e un pictor flamand decât un preot.

— Bună ziua, domnule Retezeanu. Imi daţi voie să-mi recomand băiatul. Treci aici Traiane, să-l cunoşti şi tu pe domnul Retezeanu. Dumnealui e binefăcătorul nostru.

— O, te rog, a protestat Retezeanu îmbiindu-i să şeadă, n'aş putea spune cu conştiinţa liniştită o astfel de vorbă, cel puţin până nu se termină războiul. Dacă iese prost, atunci poate că ar fi fost mai bine să nu ne întâlnim la Perşani.

— E adevărat, a zis părintele Văleanu râzând, dar vorba e că nu dumneata m'ai scos de acasă. Am plecat eu, ca un bătrân nebun ce sunt, căci altfel n'am cum zice. Mai era apoi şi fata care mă îndemna...

Traian s'a uitat dojenitor la tatăl său.

— Nu te uita urît, băiete, fiindcă aşa e. Am întâlnit aici în Bucureşti o mulţime de ai noştri de pe Ţara Oltului şi toţi ne-am întrebat că adică, la urma urmelor, noi de ce am plecat de pe la vetrele noastre? Unul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ne-a povestit plecarea lui. Am râs, deşi eram cam la fel cu toţii. Era un popă dintr'un sat înfundat sub munte, un popă cam sărăcuţ şi cam prostuţ. Popa Tăun îi zicem noi. Şi ne spunea popa: Măi fraţilor, când s'a pornit războiul şi am auzit că vine România şi cătanele se trag către vale, eu m'am ascuns. Auzisem din patruzeci şi opt ce e războiul. M'am ascuns. Dar unde? Aveam în grădină o clae cu fân şi m'am băgat în claie. Preoteasa a rămas afară ca să păzească casa. Mai închidea uşile, le mai deschidea. Se făcea şi ea aşa, că nu-i e frică. Când au trecut ungurii, zice unul de fusese pe la noi, un jandarm al dracului, zice: — părintele unde-i? Zice preoteasa: — nu-i, dragul meu, s'a dus, a fugit la Făgăraş. Dar el de colo: — hoţ popa! Şi s'a mai cam cărăbănit, că-l ardeau călcâile. Eu ţâţâiam în claie, îmi rodeam barba de frică şi mă gândeam că nebunii puteau să-mi dea foc, să mă pârpălească acolo, ca pe un porc. Dar s'au dus şi am rămas tot în claie, că nu ştiam ce se întâmplă. Şi era o căldură în zilele acele de August, o cloceală, de să mă aprind. Curgeau şiroaiele de năduşală pe mine şi se umezise fânul în jurul meu, se încinsese, ca de ploaie. Preoteasa îmi aducea noaptea de mâncare şi eu o întrebam: — vine România, tu preoteaso? Dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ea: — vine, dar nu se vede. Vai, vai, mă gândeam, cât am să stau eu aici? Până ce, a treia zi, pe înserate, iaca preoteasa în fuga mare: — ieşi, părinte, că vine România! Şi am eşit. Dar tot nu aveam destulă încredere. M'am uitat bine în dreapta şi în stânga, am ascultat mult cu poarta încuiată, ca să-i cunosc pe soldaţi după vorbă, că după port nu-i puteam lămuri cumsecade. Aud pe unul zicând: bre, par'că-i pustiu satul acesta. Atunci am înţeles. Am descuiat şi i-am zis preotesei: — ei, vezi nevastă de ceva de-ale gurii, taie toţi puii câţi îi ai şi scoate vin să ne ospătăm că s'a făcut România Mare. Era şi un ofiţer. Il chema Ionescu. Ne-am aşezat la masă. Am băut şi am mâncat. Am cântat. Am jucat hora unirii. Colea, către miezul nopţii, numai cc mă pomenesc cu Ionescu al meu: — acum părinte îţi mulţumim şi să ne vedem cu bine. Am crezut că m'a trăznit din senin. Zic: cum, nu dormiţi aici? Zice: noi ne întoarcem, căci nu suntem decât o patrulă mai înaintată, grosul trupelor e în urmă. Zic: dar ungurii nu mai pot veni înapoi? Zice: ba, pot ca şi noi, tot în patrulă, până mâine când cred că vom ocupa satul. Atâta mi-a fost de ajuns. Am sărit ca un ţap dela masă şi pe aci ţi-e drumul, băiete, către Negoi, în ţara românească! Şi dus am rămas

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

până astăzi. Cine dracu m'a pus pe mine să ies din claie până ce nu s'au lămurit lucrurile?! Iacă, așa a păţit popa Tăun şi ca el mulţi alţii, domnule Retezeanu. Nu trebuia să ieşim din claie...

— Exagerezi, tată, a zis Traian încruntat.

— Ba, nu exagerez de loc. Eu vorbesc de noi bătrânii. Voi tinerii sunteţi altceva. Tinereţii îi şade bine cu nebuniile. Voi sunteţi însufleţiţi. Tu vii de pildă acum să intri voluntar, căci de aceia îl căutăm pe domnul Retezeanu şi vei avea astfel prilejul ca să fii eroul nostru.

— A, da, mi-a vorbit mama, a răspuns Andrei, zâmbind şi uitându-se gânditor la părintele Văleanu, ale cărui linii viguroase le urmărise cu interes în tot cursul povestii cu popa Tăun.

Traian, fratele Mariei, nu semăna de loc cu sora sa. Era uscăţiv şi mititel, umerii i se aplecau înainte şi în ochi avea strălucire de metal. Mache îl examinase cu deamănuntul în vremea, când vorbea părintele Văleanu. Nu i s'a părut tocmai simpatic. Ii era cam străin. De aceea l-a întrebat cu oarecare neîncredere.

— Dumneata ai făcut armata?

— Nu, a răspuns Traian.

— Dar e neam de vânător. Ştie să tragă cu puşca, i-a întrerupt părintele Văleanu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Poate că eşti seminarist, a zis râzând Mache.

— Nu, nu, sunt doctor în drept.

Retezeanu s'a sculat în picioare.

— Bine. Atunci să caut să vorbesc cu domnul colonel. Eu cred că n'are motive ca să nu te primească în regiment şi cred că te poate trece la compania mea.

Mache a râs din nou.

— Păcat că nu eşti seminarist fiindcă am face un cor...

Lui îi plăceau corurile şi de mult îşi căuta un tovarăş care să se priceapă bine, pentru a cânta «La arme» în patru voci cu vre-o câţiva cântăreţi din regiment.

Harry Grünberg tocmai pleca să vadă dacă Retezeanu putea să-i vorbească colonelului, când a intrat Vasilescu în biurou, călcând apăsat, după cum îi era obiceiul şi tuşind cu ifos la intrare. A aflat deci şi el de dorinţa lui Traian, l-a lăudat pe tânăr pentru avântul lui patriotic şi i-a promis că-i va face formele în cea mai scurtă vreme. Apoi s'a întors ceremonios spre Retezeanu.

— Dumneata, domnule locotenent, după cât se pare, faci şcoală. Trebue să-ţi mărturisesc cu toată sinceritatea că am un profund respect pentru dumneata, cu deosebire în urma ultimei dumitale fapte. Am venit anume să-ţi spun aceasta. Revenirea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dumitale la regiment, în condițiile în care o faci, este nu numai un act care te onorează, dar e și o faptă bună, menită să întărească temeiul moral al colegilor dumitale. Știi bine că nu mă prea prinde să măgulesc pe cineva. Ai avut adesea prilejul să mă consideri ostil dumitale și mi se pare că am fost dușmani în lege. Astăzi ar fi însă o nedreptate, dacă nu ți-aș întinde mâna cu emoție și dacă nu te-aș ruga să mă socotești printre prietenii dumitale.

Părintele Văleanu și Traian au ascultat cu sfințenie cuvintele colonelului, spuse poate pe un ton prea solemn. Mache a prins mai ales partea teatrală și se bucura dinainte de tot ce avea să scoată din ea, pentru a povesti camarazilor. Retezeanu a roșit în tot obrazul și abia a putut articula câteva cuvinte.

— O, vă rog, vă rog...

Vasilescu i-a strâns mâna cu putere și l-a privit deschis în ochi.

— Multe ne-au putut și ne pot despărți pe noi, i-a zis, dar sentimentul datoriei îl avem în aceeași măsură. Și acesta ne unește, dragă domnule locotenent.

Apoi a ieșit tot atât de serios cum a intrat. Părintele Văleanu și Traian l-au urmat în curând. Grünberg s'a retras și el, discret. Numai Mache ar mai fi rămas, dacă nu l-ar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fi ars sub limbă, ca să fie el cel dintâi care duce vorba despre cele întâmplate.

Retezeanu s'a aşezat binişor la masa lui de brad. Trei raze de soare bolnav se hârjoneau ageamii pe fereastra colbuită şi se întreceau care mai de care să pătrundă la el. Una a izbutit să-i fluture o clipă tocmai în creştet. El şi-a trecut mâna prin păr ca şi cum ar fi voit s'o alunge şi a început să lovească cu piciorul în pământ cadenţa unui marş. Nu era mulţumit de el. S'a frământat câteva zile în şir, desfundând izvoarele tuturor patimilor lui, s'a flagelat cu cele mai grozave gânduri, s'a ars cu fierul roşu al celui mai crud criticism, a făptuit deopotrivă de violent şi totuşi nu a ajuns la nimic. Nu ştia de ce, dar avea sentimentul că, venind la cazarmă în această dimineaţă, o parte cel puţin din calvarul lui moral se isprăveşte şi când colo, ce s'a întâmplat? Nimic. Adică, nu, s'a întâmplat ceva. S'a împăcat cu colonelul, care avea aerul că l-a ertat de un păcat. Nu-şi da tocmai bine seama, dar i se părea că acest Vasilescu, umflat în onorabilitatea lui burgheză şi înţepenit într'o corectitudine seacă, împlinea par'că faţă de el un rol fatal. Avea impresia că colonelul l-a primit «între ai săi» ca pe un fiu pierdut, cu tot ceremonialul de ocazie, cu generozitatea mieroasă a părinţilor din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
cartea de cetire şi cu anumite laude ticluite într'un mod deosebit de bine intenţionat.

Dar de unde oare aceste evanghelice bătăi pe umăr ale colonelului?...

* * *

Acasă, seara, când a intrat în salon, l-a găsit pe Cernomorskii în tovărăşia mamei sale, a coanei Coraliţa şi a Maricl. Rusul vorbea tare şi femeile râdeau.

— A, bună seara sfinte Andrei, l-a întâmpinat vechiul lui prieten.

— Bună seara nu mai puţin sfinte Constantine, i-a răspuns Andrei.

Cernomorskii, cu toată apariţia lui zgomotoasă, îi făcea totdeauna plăcere lui Retczeanu. Trecerile repezi dintr'o stare sufletească într'alta ale acestui copil veşnic frământat de o legiune de ciudate viziuni ale realităţii îl interesau.

— Da, da, sfânt, a stăruit Cernomorskii.

— Cum sfânt? au întrebat cu toţii.

— Uite cum. Sfinţenia nu este altceva decât paroxismul ideii de sacrificiu. Toţi sfinţii din calendar şi-au sacrificat cu pasiune ceva din viaţa lor pentru a se putea bucura apoi de îndelungata pomenire a urmaşilor. Ei bine, dacă ei cari nu sunt tocmai atât de numeroşi — trebue s'o recunoaştem — şi nici n'au pătimit cu mult mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mult decât soldaţii de azi coborîţi în transee, dacă ei au putut fi făcuţi sfinţi, mă întreb cu, de ce n'am fi beatificaţi şi noi aceştia cari luptăm, exaltând până la demenţă spiritul nostru de sacrificiu? De ce n'ai fi canonizat întru sfinţi şi tu, Retezene? Nu-l cunosc pe sfântul Andrei cel adevărat, dar fapta ta, plecarea ta pe front, împotriva ordinelor primite, nu cred că ar fi mai prejos decât ale lui, ori cari ar fi ele. Prin urmare, dragă sfinte Andrei, mă înţelegi...

Retezeanu a râs.

— Eşti cam puţin respectuos cu colegii noştri, iubite sfinte Constantine. In orice caz, venerabilii din calendar au murit toţi şi numai după aceea au fost canonizaţi. Aşteaptă deci, până mor şi eu. Atunci, dacă vrei, fă o intervenţie pe lângă patriarhul vostru dela Moscova, să strângă un nou sobor la Nikeia şi să mă beatifice şi pe mine. Andrei, martirul Bucureştilor.

Coana Coraliţa era o femee foarte credincioasă. In viaţa ei greşise multe şi cu fapta şi cu gândul. Mai ales din şapte zeci şi opt, când cu războiul turcesc, avea destule amintiri nu prea bisericoase. Veniseră şi atunci ruşi în ţară şi coana Coraliţa pe vremea aceea era frumoasă foc. Dar era credincioasă. Chiar habotnică. Nu-i putea ierta lui Andrei purtarea lui faţă de biserica

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ortodoxă. Las'că așa ceva nu era de loc de rangul lui în societate, zicea ea, dar de când l-a auzit, ce spusese despre icoana Maicii Domnului, se convinsese că nici nu credea în nimic. Și i se părea ei, că mai ales acum, în timp de război, când numai Dumnezeu mai putea hotărî de soarta oamenilor, o astfel de necredință era deadreptul primejdioasă prin inoportunitatea ei. Deaceea i-a zis cu tâlc lui Cernomorskii:

— Pentru a fi sfânt, se mai cere să și crezi în ceva, dragă domnule. Dar Andrei... mai bine nu zic nimic. Generația de astăzi și-a uitat și de Dumnezeu și de datoriile ce are față de societate.

Retezeanu a aprobat-o, înțelegând bine unde bate.

— Tante Coralița are dreptate. Cum am să mă fac sfânt eu, când în fiecare zi îmi sfarm o credință?

Coana Smărăndița se uita cu grije la băiatul ei, îi cetea din față furtunile prin cari a trecut și a zis dusă pe gânduri.

— Nu glumiți cu cele sfinte niciodată.

Inima ei de mamă suferea cea dintâi durere mare care o copleșea. Se strecurase printre anii mulți cu ușurință, bogată și mulțumită. Toate amintirile și le păstra ca pe niște jucării atârnate de o brățară de aur, pe care o desfaci scara când te culci și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dormi liniştit, fără ca să te tulbure. Dar acum?...

Cernomorskii nu s'a dat învins.

— Eu nu glumesc, a zis. Mie mi se pare că astăzi se sbuciumă pe pământ cam vre-o două zeci de milioane de sfinţi. Unii dintre ei vor rămâne anonimi, cei mulţi, ca şi sfinţii din prima eră creştină, dar vor rămâne şi cu numele, sfinţi în lege, pe cari îi vor venera veacurile viitoare. Tu spui, Andrei, că nu poţi fi făcut sfânt, fiindcă în fiecare zi îţi sfarmi o credinţă. Dar de unde ştii tu că din munţii de jertfă de acum nu se va ridica fumul de tămâie al unei noui divinităţi ascunsă până astăzi? In orice caz, nu simţi tu, cum se spiritualizează lumea tot mai mult şi cum răsar tot mai multe mistere în calea noastră? Războiul e fără îndoială un mare triumf al spiritului asupra cărnii. Aceasta trebue s'o recunoşti. Şi ce va eşi de aici, nu putem şti şi nici nu putem bănui.

— Nici nu ştiu, nici nu bănuesc, a zis Retezeanu. In cât mă priveşte, n'aş fi în stare să certific ce afirmi tu, deşi spiritul meu încearcă mereu să se bizuie pe puterile lui împotriva protestărilor zilnice ale cărnii mele. Fac tot aşa şi ceilalţi din jurul nostru? Sunt oare numai eu o excepţie? Mai ştii!

Cernomorskii l-a privit pe Andrei râzând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1900-1938

— Teoria mea, dragă prietene, mi-am scris-o pe fruntea ta. Ai o severitate în linii şi un foc în ochi, cari îţi trădează sfinţenia. Noroc că eşti ras şi semeni mai curând cu un pastor protestant, altfel foarte uşor mi te-aş putea închipui aşezat frumuşel într'o icoană, cu barba rară pieptănată îngrijit, cu mustaţa tunsă deasupra buzelor, cu nasul cam strâmb, ca orice sfânt pravoslavnic şi cu privirile drepte ţintuite în gol. Hospodi pomilui!... Crede-mă, că te-ai cam preoţit, ori nu ştiu cum să mai spun.

Au râs cu toţii. Retezcanu s'a îndreptat spre Maria.

— Auzi ce zice rusul, domnişoară? Am eu aerul de sfânt ortodox? Spune dumneata şi te rog să protestezi în numele meu.

Maria a roşit şi în ochi i s'a aprins o lumină stranie, a râs nervoasă şi s'a mişcat aşezându-se mai bine pe scaun.

— Eu ce să zic? Sfinţii tineri sunt totdeauna mai interesanţi pentru femei decât alţi oameni. Numai sfânt bătrân să nu te facă. Atunci aşi protesta şi eu.

A zis şi pe urmă a roşit din nou, s'a făcut palidă şi o groază nespusă i-a cuprins toate încheeturile. I s'a părut că şi-a descoperit întreagă taina ei. N'a mai suflat nici un cuvânt şi s'a strecurat cu grije afară din salon.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cernomorskii n'a stat mult nici el. Venise ca să-l vadă pe Retezeanu, fiindcă avea să plece pentru vre-o câteva zile din Bucureşti, în Dobrogea şi nu ştia dacă la întoarcere l-ar mai fi găsit.

— Ce vreţi, aşa-i războiul. Eu cred că niciodată mai mult decât acum, tocmai fiindcă ne pregătim ca să fim canonizaţi, n'ar trebui să ne folosim mai mult de fiecare clipă a vieţii şi de fiecare prieten.

Coana Coralița s'a uitat lung în urma lui şi vechi amintiri din tinereţe i-au picurat în inimă o dulce melancolie. A oftat.

— N'am ce zice, e băiat simpatic rusul acesta.

Apoi a plecat şi ea. Se ducea în vecini, la o prietenă care căzuse cu reumatisme la pat de vre-o cinci ani. Să-i mai spună noutăţi şi să revie pentru vremea mesei.

— Biata Zincuţa, nu mă îndur să o părăsesc. Au uitat-o toţi.

Retezeanu a rămas singur cu mamă-sa. Coana Smărăndiţa croşeta. El s'a plimbat o vreme în sus şi în jos prin salon. Au fost câteva minute de tăcere. Coana Smărăndiţa, cum sta cu ochelarii pe nas şi cu capul plecat asupra pieptarului de lână pe care-l lucra, părea îmbătrânită cu totul. Andrei s'a uitat la ea şi îşi da seama de această gârbovire repede. O nesfârşită milă l-a cu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prins, gândindu-se la supărarea ce i-a pricinuit. Ochii pururea râzători cari se mişcau mereu neliniştiţi, uitându-se ca doi copii sburdalnici de după pleoapele jucăuşe, se împăenjeniseră şi se înfundaseră mai adânc în cap. Buzele i se împreunau mai subţiri şi mai trase peste dantura falşe. Hotărît, că suferise în timpul din urmă.

— Mamă, i-a zis adânc mişcat.

— Ce e, dragă?

— Ştii la ce mă gândesc?

— La ce?

— Mă gândesc că dumneata abia acum eşti mama mea adevărată.

— Ce fel de vorbe sunt astea?

— Nu te supăra, fiindcă aşa este. Până acum nu prea ai avut de ce să te plângi de mine. Acum ai. Suferi. Şi eu cred că o femee nu e nici odată mamă deplină, dacă nu suferă greu de pe urma copiilor.

Coana Smărăndiţa s'a uitat la el îndurerată şi două lacrimi mari i-au căzut pe după ochelari. El, înduioşat, s'a aplecat încet şi i-a sărutat mâinile.

— Biata mea mamă, săraca de tine!

Bătrâna şi-a pus croşeta pe masă, l-a mângâiat uşor pe cap şi l-a făcut să şadă alături de ea pe un scaun.

— Ştiu, i-a zis, cam ce păreri ai tu despre mine. Ai în mare parte dreptate. Ori, mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

binc zis, ai avut dreptate, fiindcă anii din urmă au trecut peste mine cu mari schimbări.

Retezeanu a încercat să protesteze.

— Nu, nu, lasă! Din toate discuţiile tale, din toate judecăţile pe cari le faci, criticând pe alţii de seama mea, eu ştiu ce să aleg şi ştiu ce să reţin pentru mine. Viaţa mea s'a scurs nu atât de uşoară, cum îţi închipui tu, cât mai ales goală. Aceasta-i adevărat. Dar spune, ce eram să fac eu în împrejurările în cari m'am născut şi din cari n'am avut puterea să mă smulg, ca tine? Cu bibelourile mele, cum zici tu, cu fleacurile mele, am petrecut aici aproape cincizeci de ani, dintre cari mulţi au putut fi inutili. Unul singur, acela când te-am purtat pe tine în sân, credeam că e binecuvântat şi cu oarecare folos pentru mine. Să nu-ţi închipui însă că atunci, când m'am întors eu dela Paris — eram de optsprezece ani — să nu-ţi închipui că eu n'am simţit, poate în mai puţină măsură decât tine, fiindcă eram femee şi eram mai tânără, toată greutatea acestui colţ întunecat de pământ. Pe vremea mea era mai rău. Părinţii mei erau cu mult mai întârziaţi. Dacă ai fi văzut Bucureştii de atunci cu ochii tăi de azi, ai fi fugit fără să te mai uiţi înapoi. Dar, încă odată, ce era să fac? M'am aninat şi eu, ca o pasăre stingheră,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în codrul acesta sălbatec, m'am potrivit lui cât am putut şi mi-am făcut cuib ca să nu mor. De sigur, că lucrurile aceste s'au întâmplat de mult, foarte de mult. Aproape nici nu-mi mai aduceam aminte. Tu, cu sbuciumările tale, mi le-ai împrospătat în memorie şi nu ştiu cum, dar par'că mă simt acum tot atât de singură, ca înainte cu cincizeci de ani. Deosebirea e că astăzi nu mai am fericita inconştienţă visătoare a celor optsprezece ani plini de nădejde. Astăzi sunt bătrână şi neputincioasă. Sunt atât de bătrână, încât durerile cari mă lovesc acum, mă fac să-mi aduc aminte de una dintre cele mai grozave întâmplări pe cari le-am văzut în viaţă. Eram copilă mică şi toate amănuntele le-am păstrat vii. In curtea unei moşii a bunicului tău, unde mergeam vara, vechilii băteau o ţigancă. Nu ştiu ce făcuse nenorocita. Destul că o băteau. Şi ţiganca era bătrână. Părul alb i se sburlise în jurul capului negru. Avea nişte ochi ţigăneşti, cu lumea albăvineţie, holbaţi de suferinţă. Par'că-i văd şi acum. O băteau şi ea primea loviturile lungită pe pământ, icnind după fiecare lovitură un gemăt surd. Nu protesta. Când am zărit-o am ţipat îngrozită şi am chemat pe mama. Mai văzusem astfel de bătăi, căci pe atunci se obişnuiau, fiind ţiganii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

robi. Nici una nu m'a impresionat însă atât de mult. In mintea mea de copilă mi se părea că, slabă cum era ţiganca, o sdrobiseră vechilii şi o spărseseră ca pe o strachină veche. In deosebi suferinţa pasivă a ţigăncii m'a durut, aşa după cum îmi pot eu lămuri acum simţirile mele de atunci, neputinţa ei de a se apăra, şi de a-şi striga cel puţin durerea. Ei bine, aşa sunt şi eu acum, ca ţiganca aceasta bătrână. Primesc toate loviturile vieţii şi nu fac altceva decât să holbez ochii ca ea, făr'de putere şi roabă a bătrâneţii mele.

Andrei a ascultat pe mamă-sa, din ce în ce mai tulburat. Cum vorbea reamintindu-şi tinereţea, chipul par'că-i lua diferite aspecte din fotografiile pe cari le păstra într'un album. Şi o vedea, când subţirică şi mirată, ascunsă într'o crinolină, când bine împlinită şi voluntară, cuprinsă într'o rochie de bal de prin anii optzeci şi patru. Iar aluniţa de pe obrazul stâng îi vrăjea toate miniaturile fragede şi neîndemânatece, pe cari le făcuse un francez pripăşit pe la Bucureşti, când era coana Smărăndiţa de doi, trei şi patru ani.

— Mamă, i-a zis, nu eşti nici aşa de bătrână, cum spui şi nu eşti nici aşa de singură. Ce, nu mă ai pe mine?

Pe faţa coanei Smărăndiţa s'a petrecut amărăciunea unui zâmbet dureros.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bătrâneţea mi-o simt destul şi mi-o pot măsura cu nepotrivirea părerilor noastre. Pe tine te am şi nu te am, dragă copile. Poate că e şi vina mea. Te-am ţinut prea mult departe. Prea te-ai înstrăinat.

Niciodată nu vorbiseră aşa. El a avut dese isbucniri în faţa ei, cari se potoleau însă toate în pragul unei bune cuviinţi reci. Ea i-a spus în multe rânduri ce credea despre el, dar totdeauna în pilde şi vorbe alese, fără să-şi iasă vreodată din rolul ei de mamă de zahăr, de mamiţică, cum zicea coana Coraliţa. Tonul acesta de absolută sinceritate le-a lipsit. In clipa în care îl întrebuinţau, le-a strâns deci inimile amândurora cu putere, legându-le în ritmul misterios al svâcnirilor aceluiaş sânge.

— Mamă, mamă, draga mea mamă, a zis Andrei, sărutându-i mâinile din nou, de ce vorbeşti aşa?

Toată durerea lui de izolat, de om neînţeles şi pribeag, s'a strâns în aceste cuvinte, îndreptându-se caldă spre singurul culcuş ocrotitor ce putea să găsească.

Coana Smărăndiţa s'a uitat plină de lacrimi la el.

— Cum, nu-i aşa?

Acest strigăt i-a venit lui Andrei pe buze, ca un ecou îndepărtat al conştiinţii. Era mărturisirea înfrângerii lui şi recunoaş-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

terea nelămurită încă a trebuinței unui punct de sprijin, altul decât moartea, în desechilibrul lui moral. Cum sta aplecat asupra mâinilor mamei sale, s'a așezat binișor șezând pe covor, ca un copil, cu capul în poala mamei lui, iar coana Smărăndița a trebuit să-și scoată ochelarii, căci lacrimile îi curgeau șiroaie.

— Nu, mamă, nu. Și dacă vrei să-ți dau o dovadă că mă ai al tău și întreg, iată îți spun că acolo pe front erai singura ființă care mă cercetai mereu în nopțile mele de sbucium. De multe ori vorbeam cu dumneata, ca și când ai fi fost de față și îți simțeam mâna mică pe frunte, bună și milostivă. Atât de puternic era acest sentiment, încât și acum am credința că în nopțile înstelate de obuze ale războiului, când se omoară om pe om și sboară drăcește duhul neființei peste coaja pământului, în nopțile acele, mamele toate din lume se apleacă peste marginile tranșeelor și blestemă și-și frâng mâinile și se roagă și plâng...

— Poftim... poftim...

Niculae intrase în salon de vreo câteva secunde. O astfel de scenă n'a mai pățit în casa plină de convențiuni a coanei Smărăndița. Deaceea îi da ghies o gălușcă cu lacrimi în gâtlejul lui bătrân și nu putea să treacă. Venise ca să-i poftească la masă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Poftiţi, masa e servită, a zis după mari icneli şi a strănutat mânzeşte, ducându-şi mâinile la ochi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

V

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Regimentul se întorcea pe front. In curtea cazărmii era sdroabă mare. Colonelul, în ţinută de campanie, împărţea ultimele ordine. Mai grav decât el era numai Piperea, avansat la rangul de ordonanţă a lui Retezeanu. Fostul bucătar îşi purta simandicos sacul, ca pe o nobilă sarcină, împrumutându-şi aerul de stăpân din lucrurile ce avea în el. Mache se învârtea enervat dintr'un colţ în altul. Regreta puţinul timp petrecut alături de Miţa. Harry Grünberg executa ca o maşină ploaia de ordine ce primea. Năgăilă îl invidia pe Piperea, iar Geanăalbă fugea într'o parte şi în alta, zăpăcit şi cu obrazii vineţi. Mâncase o pereche de palme dela plutonier.

Intr'o anume clipă, când regimentul, pe două rânduri, aştepta să plece, un ofiţer dela flancul stâng, dinspre poarta din jos, a strigat tare de a răsunat întreagă curtea: Locotenent Retezeanu Andrei!... Retezeanu a plecat într'acolo ca să vadă ce-i. Era Ana.

— Ce nebunii sunt astea? a dojenit-o.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am venit. Iartă-mi romantismul de fetiţă.

— Bine, dar te vede lumea.

— Nu-mi pasă. Am venit să-ţi aduc... uite aici. E un medalion. In el sunt câteva fire din părul meu şi o mică fotografie. Ia-l, căci te apără şi te rog, fereşte-te de primejdii.

— Bine.

— Să ştii că dacă te întorci, nu te mai las să pleci. Nu mai pot fără tine.

— Adio, Ano.

— Adio.

De trei ori şi-au luat rămas bun, dar ea tot nu-l lăsa de mână.

— Dar mama ta, n'a venit să vadă, cum pleci?

— Nu, căci i-am interzis.

— Adio, i-a zis pentru ultima oară.

Regimentul s'a format apoi în coloană de marş şi s'a urnit din loc. Bocancii au scrâşnit mânioşi pe pietrişul din curte şi un adânc oftat a umflat piepturile tuturor. Soldaţii îşi făceau cruce. Unii, cei noi, cari nu mai fuseseră pe front, erau plini de îngrijorări. Puţini, cei vechi, călcau cu nădejde, a drum lung. Ei erau obişnuiţi. Işi învăţaseră meseria.

Se înopta. Colonelul, călare, a indicat direcţia spre calea Griviţei, şoseaua Piteştilor. Compania a noua era cap de coloană. Re-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tezeanu mergea în fruntea companiei, călare şi el, întunecat şi plin de presimţiri rele. Ştia că cea mai apropiată luptă mare, pentru apărarea Capitalei, pe care o judeca el atât de aspru, se va da în curând. Cum părăsea Capitala, hălăduind în noapte, i se părea că, din caerul umbrelor căzute, o mână ironică ţesea figura grotescă a unei femei cu capul acoperit de o pălărie modernă, cu mijlocul încins într'un cordon de funcţionărească flămândă şi cu picioarele goale.

— Vai de tine, şi-a zis în gând.

S'a uitat înapoi. Uriaşa pată a Bucureştilor se sgulea par'că tot mai mult, tremurând stingheră pe întinsurile câmpiei româneşti.

— Şi totuş aici sunt oameni, a continuat să-şi zică, sunt fiinţe frământate şi desnădăjduite!...

O milă nesfârşită l-a cuprins, pentru tot ce lăsa în urmă.

Mache, când a trecut de barieră, a oftat şi şi-a înfundat chipiul pe ceafă.

— Săraci Bucureştii mei, a murmurat, acum abia câteva luni, ce mai zaiafeturi pe aici, ce mai chiolhane, ce fleici, ce mititei şi ce mai şprituri!... Par'că-mi lasă gura apă.

Plutonierul mergea în urma lui. L-a auzit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eu, domnule sublocotenent, i-a zis, m'aş mulţumi şi cu o bragă.

Retezeanu, zâmbind înţelegător, şi-a scos o ţigară, a aprins-o grăbit şi s'a uitat la lumina chibritului, ca să deslușească mai bine chipurile celor doi tovarăşi întristaţi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA A DOUA

I

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lassarde se gândea să nu facă vreo prostie. Tot sufletul i se îndruma spre această fată tânără. Se întreba însă dacă nu cumva e răpit de pornirile romantice ale tuturor călătorilor prin ţări exotice. Parisian adevărat, născut şi crescut pe marginea Senei, el nu prea pricepea obiceiurile societăţii în care pătrunsese de vreo câteva luni. Aproape nu era om care să nu-i fi vorbit limba. Dincolo de perfecţiunea gramaticei franceze, neapărat că era ceva strâmb, schimonosit şi ridicol, ceva ce l-ar fi făcut pe Voltaire să protesteze cu violenţă. Despre aceasta îşi da seama bine. Dar oricum ar fi fost societatea, Anne-Marie, i se părea lui că răsare dintre toţi ca un exemplar de lux, biruitoare nu numai în mijlocul alor ei, ci oriunde s'ar fi găsit, în Franţa, în Anglia, pe întreg continentul.

Incercase în mai multe rânduri să-i alunge farmecul copilăresc, sglobiu şi pururea viu, dar n'a reuşit niciodată. Aşa şi acum. Ea i se împletea printre gânduri, ca o rază

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de soare nebunatică şi pătrunzătoare, care topeşte toate umbrele. Nu era atât de frumoasă, nici atât de spirituală şi nici atât de fragedă, încât să fi putut zice că nu mai întâlnisc una ca ea. Ceeace nu mai întâlnise el, era libertatea ei de simţire, de gândire şi de mişcare. Era ca un izvor curat şi orice ar fi putut trece peste ea, fără să-i tulbure limpiditatea veşnic triumfătoare... Aceasta era noutatea care îl orbea pe el, omul de lume mereu strâns în chingile convenţiunilor. Anne-Marie, când se uita drept în ochii lui, fugea par'că din el tot Parisul, lăsând să-i năvălească în suflet parfumul câmpenesc şi tare al şesurilor dunărene.

Mergea prin dreptul Cişmigiului să o ia dela spital. Nicăiri nu ar fi îndrăsnit să facă o astfel de inconvenienţă şi faţă de nimeni nu şi-ar fi îngăduit o astfel de îndrăsneală. Mutra severă a lui Retezeanu i-a trecut pe dinaintea ochilor. Ce-ar zice, dacă ar şti el? De sigur că vărul Anne-Mariei şi-ar lua asupra lui, ca o ofensă, această purtare şi l-ar judeca foarte aspru, mai ales că, de când s'au întâlnit la Bucureşti, nu-i mai arăta atâta caldă prietenie ca mai înainte. Ea era apoi şi cu mult mai tânără decât el. Fapta lui ar fi putut deci să-l învăluie într'o lumină şi mai puţin favorabilă.

Dar, nu! Anne-Marie era atât de perso-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nală, încât îşi da seama că pentru toate era mai răspunzătoare ea decât el. Nu-i întinsese oare ea curse, înainte ca el să fi simţit măcar o adiere de îndemn? Şi cu ce cochetărie rafinată de femee deplină! Nu se întâlniseră aproape niciodată, fără să nu-şi fi săltat graţiile ca o păsărică înamorată, care sare de pe creangă pe creangă în faţa bărbătuşului, arătându-se mereu în toate feţele. Iar tinereţea ei nu se aseamănă deloc cu cele pariziene. Avusese mai mult soare şi crescuse repede, luându-şi din vreme forma de amforă plină, cu băuturi aromate. Departe deci de a fi el ademenitorul! El era mai mult învinsul cucerit.

Aşa se gândea Lassarde, cum înainta pe bulevard, spre spitalul de unde trebuia să iasă Anne-Marie la ora aceea. Sau mai bine zis: se gândea şi aşa. Se gândea şi în fundul inimii îl rodea un sentiment de teamă. I se părea că a căzut prea adânc pe povârnişul unei onestităţi de gândire masculină, totdeauna primejdioasă în astfel de cazuri. Un gol fără de margini i s'a deschis în suflet, un gol înfometat, gata să cuprindă în el pe dea'ntregul sămânţa nouă a unor simţiri noui şi definitive. Să fie? Să nu fie? Tocmai aici şi tocmai acum să-l fi cercetat fatalitatea dragostei adevărate, a dragostei de o viaţă întreagă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu-şi da seama. In schimb şi-a revăzut, ca într'un caleidoscop, tot drumul pe care l-a făcut ca să ajungă la Bucureşti, Canalul. Mânecii veşnic înviforat, Marea Baltică, Rusia semănată acum în loc de grâu cu căciuli de cazaci.

Tot şi toate le vedea în memorie cu proporţii de vis. Şi mai ales îşi aducea aminte de prima vedere frumoasă din România. O ţărancă cu maramă albă pe cap, subţire şi înaltă, urcând pe un colnic, cu cobiliţa în spate. De pe fondul verde al pajiştei presărată cu tufe de alun, ţăranca aceasta, simbol al ţărilor din jurul Carpaţilor, l-a fermecat poate şi i-a prezis viitorul cu apariţia ei de basm.

Apoi s'a gândit la ai lui. Ce-ar zice ei? Părinţii, par'că-i vedea, se aşezaseră în cadre printre strămoşi şi ţineau acolo, gravi, împreună cu ceilalţi, sfatul familiei, asupra întâmplării ultimului descendent din neamul Lassarde. Nu le cunoştea verdictul, dar un gând luminos îl mângâia. Cine ştie ce cavaler îndepărtat prin veacurile de mijloc, vre-un cruciat, îşi zicea, trecând pe aici, a dus un strop din cerul albastru al acestui colţ de pământ în ochii lui galici şi l-a transmis generaţiei ce i-a urmat, ca să-i înmugurească în suflet tocmai lui sub forma acestei patimi. Strămoşul acesta va avea grijă de el.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Anne-Marie a răsărit în poarta spitalului surâzătoare şi cu paşi siguri. S'a îndreptat spre el cu mâna întinsă şi l-a agrăit ca şi cum se aştepta să-l întâlnească.

— Ştiam că ai să vii, i-a zis satisfăcută.

— Cum? de unde ştiai?

— Uite, ştiam.

— Şi dacă ţi-aş spune că mă găseam întâmplător pe aici în căutarea unei afaceri urgente?

— Atunci ţi-aş zice bună ziua şi la revedere. M'aş fi înşelat.

Ştia că are să vie, fiindcă în fiecare zi când pleca dela spital, credea că va veni, fără să fi venit vreodată până acum, ce-i drept, dar fără ca ea să-şi fi pierdut nădejdea. Emoţia şi-o ascundea cu atâta putere de voinţă, încât Lassarde nu i-ar fi putut-o desluşi decât din febrilitatea cuvintelor aruncate.

— Bine, a zis el, atunci la revedere.

— Nu. Iţi permit să vii cu mine, i-a răspuns ea, deşi mă compromiţi. Acum fiecare bucureşteancă îşi are «son prince lointain» pe care îl află lumea chiar înainte de a fi venit. Nu, vino! Şi fiindcă vreau să le dau un subiect de sughiţuri morale numeroaselor mele mătuşi, pot să-ţi fac mărturisirea măgulitoare pentru dumneata, că-mi face plăcere că ne-am întâlnit. Acum eşti mulţumit?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lassarde, trezit din divagaţiile lui sentimentale, nu prea era pregătit să susţie o conversaţie pe acest ton. Deaceea i-a spus:

— Nu faci o faptă bună dacă mă primeşti în această zi de toamnă cu o veselie prea mare... Mă tulburi în armonia mea melancolică şi mă răneşti. Mai bine, haide, să fim trişti.

Anne-Marie a râs.

— Nu pot să fiu tristă, a zis, în primul rând fiindcă te-am văzut pe dumneata şi în al doilea rând, fiindcă îmi ceri. In al treilea rând, nu pot să fiu tristă, fiindcă tristeţile nelămurite au pentru spectatorul neprevenit un accent glumeţ. Nu crezi?

— Atunci, cel puţin, să povestim lucruri triste, a zis Lassarde, muşcându-şi buzele.

— Intr'o formă veselă, a adăogat ea.

— Dacă vrei...

— Accept, dar să nu fii plicticos. Inceputul, îţi spun drept, că nu prea promite. Deaceea, cum suntem în preajma Cişmigiului şi cum parcul trebuie să fie acum într'un hal de plâns, fără vizitatori şi fără frunze, cred că ar fi bine să trecem prin el, poate ne inspiră, şi în orice caz, ne dă cadrul potrivit armoniei melancolice care zici că te stăpâneşte.

Lassarde a urmat-o. Ea a continuat.

— Uite, băncile toate sunt goale şi nici o fiinţă nu e pe alee. Iată într'adevăr un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lucru trist. Unde vor fi acum toate bonele cari îşi plimbau pe aici farmecele rustice? Şi mai ales, unde vor fi bărbierii înamoraţi cari îşi oglindeau în lac până de acum figurile palide de lătrători la lună? Şi lipsesc şi caterincile. Ce păcat! Nu ştiu, poate sunt eu o fată cu puternice tendinţe spre vulgaritate, dar trebuie să-ţi mărturisesc că aspectul duminical al parcurilor m'a încântat totdeauna. N'ai să te înspăimânţi dacă îţi voi spune că chiar şi publicitatea care se dă aici amorurilor de suburbie mi-a făcut plăcere? Mă umanizam când o vedeam şi îmi pare mie că lipsa de perdea şi inconştienţa în dragoste ridică şi dă un aer de solemnitate naturală sentimentului. Ce crezi? Eu nu-ţi ascund că de multe ori am invidiat câte o pereche îmbrăţişată în văzul tuturora, care sta colea, pe câte o bancă umbrită de trandafiri. Era frumos, fiindcă altfel n'ar avea de ce să fie trist parcul acum. Iar noi n'am avea despre ce vorbi. Noi şi poeţii sentimentali. Ah, nu pot să-i sufăr pe aceşti poeţi. Totdeauna şi-au cântat băncile lor, sălciile lor şi lacurile lor din parcuri, fără ca să fi putut pătrunde vreodată în taina unei fete dela ţară, rătăcită pe alee şi ameţită de vorbele neînţelese ale unui fante de mahala, ori fascinată de mustăcioara lui răsucită.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lassarde îi asculta cadența glasului sonor și se pătrundea de notele-i profunde. Fiecare accent îi picura în suflet o picătură nouă de simțire răscolitoare. Ochii lui, puțin cam obosiți, au prins să ardă învăpăiați de lumini necunoscute.

— Ce ciudată ființă ești dumneata, i-a zis, mi-e teamă că te iubesc.

— Cum, ce zici? Acestea sunt lucrurile triste pe cari voiai să le povestim? Fugi de-aci, că ești într'adevăr plicticos. Ori, mai bine, să aducem o caterincă, să-i plătim omului să vie, ca să cânte un vals vechiu, când îmi vei face declarația. Știi că e de rigoare în peisagiul care ne înconjoară. O caterincă și un italian, drept mărturie, cu un papagal care strigă «arra» și scoate planete pline de preziceri banale. Nu te emoționa și mai așteaptă puțin. Ar fi păcat să pierdem momentul.

— Nu glumi, a stăruit Lassarde din nou, fiindcă eu vorbesc foarte serios.

Anne-Marie nu glumea deloc. Nu glumise nici atunci, când l-a văzut apărându-i în față și n'a glumit nici mai târziu. Instinctul îi spunea că se găsește în pragul unei clipe hotărîtoare. Toată vorbăria o întrebuința mai mult ca pe o piedică zadarnică împotriva inevitabilului. Se ascundea deci după valul de cuvinte repezi, pentru a-ș acoperi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pudoarea tinereţei ei speriată de o biruitoare realitate în mers brutal către ea. Ar fi fugit, dacă nu s'ar fi temut de ridicol. A şi făcut câţiva paşi grăbiţi, dar numai vreo doi, trei, căci puterile i s'au sfârşit în curând. S'a aşezat pe cea dintâiu bancă şi abia a mai avut energia să rostească o frază.

— Ei bine, dacă vrei şi ţii atât de mult să fie fără muzică, eu mă supun.

Ironia îi venea însă numai de pe buze. Obrazul i s'a înălbit, răsufletul i s'a înteţit şi ochii i s'au deschis mari, cu vârtejuri pripite. Lassarde, văzând-o, adânc tulburat, s'a aşezat frumuşel lângă ea.

— N'aş vrea să-ţi pricinuesc nici un rău, i-a zis, şi n'aş dori să suferi vreodată de pe urma vorbelor mele. Eşti atât de tânără şi eu te preţuesc atât de mult! Aş putea spune că dumneata, pentru mine, ai strâns toate primăverile din lume, le-ai închis în dumneata şi eu numai cu ajutorul dumitale aş putea şti că au înflorit merii, că s'au copt cireşele şi că strălucesc stele pe cer. Nu ştiu, dacă mă mai pricep pe mine însu-mi.

Anne-Marie asculta ţintuită pe loc. De data aceasta nu i-a mai putut răspunde nimic. El a vorbit înainte, chinuind fiecare cuvânt pe care-l rostea.

— Da, aşa este, dumneata m'ai învăţat pe mine, ce este tinereţea. Dacă nu te-aş fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
cunoscut, poate că muream fără să înțeleg taina acestei epoci din viață. Ce să-ți spun? Noi parisienii, s'ar părea că ne naștem pe cale artificială, zâmbim veșted câțiva ani — aceasta s'ar putea numi copilărie — și pe urmă trăim, nu fiindcă ar fi o sevă misterioasă care ne face să trăim, ci fiindcă avem noi voința de a trăi, o voință determinată de inteligența noastră și oarecum în afară de legile naturii. I se mai spune și altfel acestei vieți și poate că deaceea m'am gândit eu odată — căci mă gândesc des la dumneata — că dacă mi-ai cere și aș fi în stare, eu aș dărâma Parisul întreg, aș ara peste el, ca să crească iarbă verde, și n'aș regreta nimic din tot ce am distrus, în cazul că pe malurile Senei, pe o luncă smălțuită cu flori, ai vrea să treci dumneata alături de mine. E, neapărat, o prostie poate cam romanțioasă acest gând al meu. Dar l-am avut și ți-l mărturisesc.

Anne-Marie a roșit.

— Și-ți mai mărturisesc ceva, a continuat Lassarde. Dumneata mi-ai sporit imaginația într'un fel bizar. Acum pare că ar fi un copil de școală scăpat dintre ziduri, aleargă neodihnită și nu se mai satură, colindă în plină libertate și încearcă să-mi dea o culoare interioară, pe care nu o bănuiam până acum.

Anne-Marie a oftat. O gravitate înspăi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mântată i s'a pecetluit pe faţă şi buzele i s'au strâns cu putere. Lassarde i-a surâs obosit.

— Vezi cât bine mi-ai făcut, fără să ştii? Acum că ştii, te rog, aşează o floare pe cetatea aceasta de piatră care e în inima mea şi care arde sub ploaia de soare a ţării dumitale. Spune-mi o vorbă, ca să-mi rămâie mie, care să fie a mea. Tot ce ne-am vorbit până astăzi, nu ne aparţine.

Vorbe nu avea Anne-Marie. I-au pornit lacrimile. Cu stânga şi le sprijinea iar dreapta i-a întins-o tremurătoare. Fiecare deget înflorit trandafiriu la capăt vorbea ceva ce a priceput Lassarde destul de bine. Le-a sărutat pe toate, potolindu-şi cu greutate năvala simţurilor.

— Vezi, i-a zis, ai râs de mine că sunt trist. Dumneata numai ai auzit ce mă frământă şi plângi. Dar dacă ai simţi la fel? Să nu mai râzi. Toate sentimentele adânci sunt triste. Şi ale mele sunt adânci, fiindcă — dă-mi voie să-ţi spun — te iubesc. Uite, îţi fac această declaraţie fără mărturia papagalilor, cum ziceai dumneata şi fără muzică de caterinci, aci în acest parc năpădit de amintirea dragostilor plebee, căruia prezenţa dumitale şi dragostea mea au trebuit să-i împrumute un picur de noblețe.

Anne-Marie nu i-a putut răspunde nimic. Au stat o vreme tăcuţi pe bancă, apoi s'au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sculat amândoi deodată şi au plecat spre casă. In inima ei se sbătea o vâltoare de nelămuriri. El ar mai fi spus ceva, dar nu mai găsea nici un cuvânt. Intr'un rând a cercat să-i prindă mâna într'a lui. Ea i-a refuzat-o cu o privire de ură. Atunci n'a mai stăruit şi în dreptul casei lor a salutat-o mişcat. Ea a mai fărâmat două lacrimi aprinse, a stat o clipă nedumerită, par'c'ar fi căutat o vorbă, apoi s'a repezit ca o furtună pe scări în sus.

Doamna Soroceanu, văzându-şi fata, cu ochii ei de femee pătită, a bănuit îndată ce s'a putut întâmpla. Nu i-a zis însă nimic Anne-Mariei. I-a spus bărbatului. Soroceanu, îngrijorat şi-a scos ochelarii şi a aruncat gazeta.

— Numai de n'ar fi făcut vreo prostie, mititica.

— Aşi, doar nu-i nebună, a zis nevastă-sa căutând să articuleze în gând cu tot ifosul: — la baronne de Lassarde.

* * *

Lassarde nu avea cui să-i vorbească despre Anne-Marie decât lui Patridi. I-ar fi spus lui Andrei, dacă ar fi fost la Bucureşti, dar greu şi lui, căci verii nu pot să-şi ia asupra lor slujbe de acest fel. Patridi, cu toată înfăţişarea lui puţin simpatică, era un om in-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

teligent şi părea a fi obişnuit să mijlocească. De aceea, încă de a doua zi, a plecat să-l vadă pe bărbatul Anei. O prelungire a stării lui sufleteşti, după ce i-a vorbit Anne-Mariei cum i-a vorbit, îi era cu neputinţă, iar a o lăsa pe ea cu mărturisirile lui, fără a i le confirma printr'o formă consacrată, credea că ar fi fost o uricioasă vinovăţie.

Patridi, când a înţeles scopul venirii lui Lassarde, a bătut din palme şi a râs.

— Am spus eu totdeauna, a zis, că singure femeile noastre sunt în stare să cucerească. De-am avea armatele lui Alexandru Machedon şi n'am putea câştiga războiul cu atâta uşurinţă, cum l-am câştiga cu un batalion de femei puse în faţa inamicului, să-i zâmbească, să-i facă cu ochiul şi să-l nenorocească. O, Iuditele noastre sunt admirabile. Ele nu taie nici odată capul lui Holofern. Se mulţumesc să i-l sucească numai şi să-l ducă de nas. A, dar nu vorbesc despre domnişoara Soroceanu. Ea e o fată cuminte, instruită şi delicată. Te felicit din toată inima şi nici nu mai încape îndoială că mă însărcinez cu plăcere să-i vorbesc amicului Edgar. Are să fie fericit. Te asigur. Un ginere ca dumneata, de ţi-ar duce fata la capătul pământului, nu la Paris, şi tot e bun.

Lassarde s'a intimidat puţin de această exuberanţă a lui Patridi, care îi părea lui că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pătează curăţenia Anne-Mariei. Patridi a râs din nou.

— Eşti grăbit, ai? Te înţeleg. Şi eu aş fi fost tot aşa de grăbit. Bine. Chiar astăzi am să mă duc. Dar să-mi dai voie numai un moment. Vreau să-i spun şi nevestei mele. Nu de alta, dar ar fi păcat să nu se bucure şi ea alături de mine. Ano!... Ano!...

A deschis uşa dela birou.

— E în salonaşul ei. Ano! Vino repede. E aici baronul de Lassarde.

Ana a apărut în pragul uşii într'o haină simplă, strânsă pe corp. Era palidă şi obosită. Işi pieptănase părul lins, astfel că expresia de suferinţă i se mărea. Nu înţelegea graba sgomotoasă a bărbatului ei şi s'a uitat întrebătoare la Lassarde.

— Bună ziua, doamnă. Mă iertaţi că vă tulbur după amiaza, a zis francezul.

— Nu-i nimic. Aş vrea să cunosc însă motivul veseliei neobişnuite a bărbatului meu.

Patridi şi-a petrecut braţele unul peste altul, privind cu înţeles când la Ana, când la Lassarde.

— Nu bănueşti? Cum? Nu-ţi spun nimic ochii domnului Lassarde?

Ana a zâmbit ironic.

— Ochii dumnealui îmi spun multe, dar nu ştiu ce să înţeleg.

Patridi se încăpăţâna cu ghiduşia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cum? Nimic? Ceva deosebit?

— Nu.

— Bine, dar nu-ţi dai seama că e pe cale să se logodească?

Lassarde s'a ruşinat.

— E numai voinţa mea, domnule Patridi.

Ana a aflat în sfârşit şi a fost într'adevăr surprinsă.

N'a ezitat un moment să pronunţe numele viitoarei logodnice, înainte de a-l fi spus Patridi. Ştia de mult că Anne-Marie sta bucuros de vorbă cu Lassarde, dar nu şi-ar fi închipuit că, într'o vreme atât de tulbure, toate s'au putut petrece atât de repede.

— A, îmi pare bine, a zis. Ştirea aceasta merită cu adevărat prodigiosul joc al bărbatului meu. Mă bucur şi pentru dumneata şi pentru Anne-Marie. Cred că domnul Retezeanu, când va fi încunoştiinţat, are să fie încântat şi el. Dar doamna Retezeanu şi mai ales doamna Istraty! Ele vor fi fericite. Cele două mătuşi!...

— Ho-ho! Stai! Nu suntem chiar acolo, a întrerupt-o Patridi. Domnul de Lassarde e încă abia la început. Părinţii Anne-Mariei nu ştiu nimic şi dumnealui a venit să ne roage pe noi ca să le vorbim. Adică, m'a rugat pe mine, deşi aceasta-i mai mult treabă de femei şi domnul de Lassarde ar fi făcut mai bine, dacă te ruga pe tine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pătează curăţenia Anne-Marici. Patridi a râs din nou.

— Eşti grăbit, ai? Te înţeleg. Şi cu aş fi fost tot aşa de grăbit. Bine. Chiar astăzi am să mă duc. Dar să-mi dai voie numai un moment. Vreau să-i spun şi nevestei mele. Nu de alta, dar ar fi păcat să nu se bucure şi ea alături de mine. Ano!... Ano!...

A deschis uşa dela birou.

— E în salonaşul ei. Ano! Vino repede. E aici baronul de Lassarde.

Ana a apărut în pragul uşii într'o haină simplă, strânsă pe corp. Era palidă şi obosită. Işi pieptănase părul lins, astfel că expresia de suferinţă i se mărea. Nu înţelegea graba sgomotoasă a bărbatului ei şi s'a uitat întrebătoare la Lassarde.

— Bună ziua, doamnă. Mă iertaţi că vă tulbur după amiaza, a zis francezul.

— Nu-i nimic. Aş vrea să cunosc însă motivul veseliei neobişnuite a bărbatului meu.

Patridi şi-a petrecut braţele unul peste altul, privind cu înţeles când la Ana, când la Lassarde.

— Nu bănueşti? Cum? Nu-ţi spun nimic ochii domnului Lassarde?

Ana a zâmbit ironic.

— Ochii dumnealui îmi spun multe, dar nu ştiu ce să înţeleg.

Patridi se încăpăţâna cu ghiduşia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cum? Nimic? Ceva deosebit?

— Nu.

— Bine, dar nu-ţi dai seama că e pe cale să se logodească?

Lassarde s'a ruşinat.

— E numai voinţa mea, domnule Patridi.

Ana a aflat în sfârşit şi a fost într'adevăr surprinsă.

N'a ezitat un moment să pronunţe numele viitoarei logodnice, înainte de a-l fi spus Patridi. Ştia de mult că Anne-Marie sta bucuros de vorbă cu Lassarde, dar nu şi-ar fi închipuit că, într'o vreme atât de tulbure, toate s'au putut petrece atât de repede.

— A, îmi pare bine, a zis. Ştirea aceasta merită cu adevărat prodigiosul joc al bărbatului meu. Mă bucur şi pentru dumneata şi pentru Anne-Marie. Cred că domnul Retezeanu, când va fi încunoştiinţat, are să fie încântat şi el. Dar doamna Retezeanu şi mai ales doamna Istraty! Ele vor fi fericite. Cele două mătuşi!...

— Ho-ho! Stai! Nu suntem chiar acolo, a întrerupt-o Patridi. Domnul de Lassarde e încă abia la început. Părinţii Anne-Mariei nu ştiu nimic şi dumnealui a venit să ne roage pe noi ca să le vorbim. Adică, m'a rugat pe mine, deşi aceasta-i mai mult treabă de femei şi domnul de Lassarde ar fi făcut mai bine, dacă te ruga pe tine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Aşa! E numai la început povestea, s'a mirat Ana, neplăcut impresionată că Lassarde a avut puţin scrupulosul gust de a se folosi tocmai de serviciile lui Patridi. E la început, dar va ajunge cu ajutorul tău şi la sfârşit, căci eu sunt prea nătângă în astfel de afaceri şi pe urmă eu mai bucuros m'aş mărita pe mine însu-mi, decât să mărit pe altele.

— Dacă divorţezi de mine, a zis Patridi.

— Bineînţeleles, i-a răspuns ea.

Apoi s'au aşezat pe fotolii. Lassarde s'a tulburat. Privirile critice ale Anei l-au zăpăcit, trezindu-i dintr'odată un val de întrebări îngrijitoare. A zis deci, având aerul că se scuză.

— Vedeţi doamnă, sentimentele pentru fete tinere pătimesc totdeauna de un legitimism acut. Poate, fiind prea năvalnice, ca să nu se distrugă, căutăm să le introducem din vreme pe alvia normalităţii. Se vede că de aceea mă grăbesc şi eu, importunându-vă pe dumneavoastră. Altfel singur nu mi-aş putea explica cum, am pornit aşa de impetuos spre însurătoare.

Ana l-a privit cu blândeţe.

— Crezi, i-a zis, crezi că acest legitimism, cum îi spui dumneata, e legat numai de sentimentele faţă de fete? Şi eu care încercam să-l atribui — firește nu în cazul dumitale — mai mult cuminţeniei unei anumite vârste!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Patridi şi-a dojenit nevasta din priviri. Işi închipuia că, potrivit obiceiului ei, a voit să-l ironizeze pe Lassarde. Reflecţia Anei era însă cu desăvârşire personală şi-i venea amară în gând, mai mult ca o întrebare a ei în urma planurilor ce-şi făurea în taină de când a plecat Andrei.

— De ce-l otrăveşti cu scepticismul tău, a zis Patridi supărat. Nu te potrivi, dragă domnule de Lassarde, nouă acestora cari am măcinat o parte din grăunţe la moara vieţii. Noi nu mai avem avântul trebuincios pentru a pluti la înălţimea morală a actului dumitale. Noi suntem «jenseits von Gut und Boese» — cum ar zice filozoful meu. Suntem dincolo de bine şi de rău, în regiunea transparenţelor intelectuale, unde se confundă luminile şi umbrele într'un fel de clar-obscur al cinismului sterp şi trist. Florile ne cresc ele în grădină, dar suntem casă fără copii, pomi fără fructe. Nu-i aşa, Ano? Dar tot ştim să apreciem câte o veste ca aceasta, când ne vine ca o rază de soare rătăcită de pe celălalt tărâm al pasiunilor, pe cari nu le-a cernut sita inteligenţii. Cel puţin, întrucât mă priveşte pe mine, mă înduioşează fiecare împreunare spontană, ca a dumitale, făcută în temeiul întâmplării, singurul isvor generos al vieţii, dragul meu căutător de fericire pe ţărmii schimbători ai Dâmboviţei noastre. Mă înduioşează, fiindcă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prin contrast, îmi evocă tot trecutul meu. Eu mi-am început viaţa, domnule de Lassarde, sub impulsul unei sănătăţi ancestrale, care m'a îndrumat pe calea unui materialism neîmblânzit, sălbatec ca munţii Pindului de unde au pornit strămoşii mei şi plin de sevă ca pământul negru al acestei ţări. Imprejurările au voit să mă trezesc cu această moştenire sufletească într'o vreme când maimuţa lui Darwin luase locul lui Isus pe altarele noastre şi într'o meserie a cărei supremă raţiune de a fi e bisturiul. Eu sunt chirurg, am tot tăiat în carne omenească, de când m'am pomenit şi n'am crezut în altceva până astăzi decât în carne, în frumuseţea ei sau în urâciunea ei. Acum se vede că am cam îmbătrânit. Mă cercetează din când în când duhurile pasiunii pure. Unul dintre meşterii mei, revoltat împotriva spiritualismului creştin, zicea că biblia e cartea bătrânilor, a regretelor deci, şi a contemplaţiunii obosite. E adevărat. Dar tot atât de adevărat e că numai din această carte curge râul curăţeniei sufleteşti. Dumneata eşti creştin şi eşti tânăr, nu păgân îmbătrânit ca mine. Ştii deci să îmbini cele două fluvii binefăcătoare ale umanităţii, curăţenia şi iubirea, într'unul singur, dătător de viaţă prin căsătorie. Te felicit şi mă felicit că pot să-ţi stau în ajutor. Cine ştie, ce păcate îmi răscumpăr prin aceasta!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Satir spurcat, şi-a zis Ana în gând, înfrigurată de scârbă.

Pe dedesubtul vorbelor, printre ele şi pe deasupra lor, ea simţea cum îşi trimite Patridi gândurile asupra ei, într'o năvală îngreuiată de pasiuni pervertite, ca nişte melci ai simţirilor lui bolnave. Se gândea că în noaptea aceea arnăutul tulburat are să-i bată din nou la uşa iatacului, cerşind o intrare pe veci refuzată. De aceea s'a cutremurat, căci ştia că bărbatul ei, împotriva tuturor umilinţelor suferite, o dorea încă cu tot focul lui oriental. Mai ales în astfel de împrejurări, când se lămurea în faţa amândurora, frăgezimea unei dragosti înmugurite, Patridi, străfulgerat de trecut, o căuta cu triunghiul gurii lui flămânde şi încerca să o mai robească odată cu privirile, dinapoia cărora, în hăul unor patimi nepotolite, se frământau dorurile lui, ca o haită de lupi însângeraţi.

— Nu-i aşa, nevastă? a zis.

— Nu ştiu. N'am prea ascultat ce-ai spus. Dar în orice caz nu-i aşa, a răspuns Ana, cu un zâmbet de ghiaţă pe buze. Tu n'ai dreptate niciodată. Ştii că eu nu ţi-o acord în nici o împrejurare.

Patridi s'a uitat la ea, cuprinzând-o întreagă cu ochii. Par'că se bucura că slăbise, fie şi din pricina altuia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— E adevărat, a zis muşcându-şi buzele. Mă şi mir de ce te mai întreb.

Lassarde era obişnuit să nu priceapă multe la Bucureşti. Adeseaori bănuia numai despre ce era vorba. De data aceasta ar fi dorit să înţeleagă toate clipirile întunecate ale privirilor celor doi soţi. Işi închipuia că ar putea să aibă vreo legătură cu hotărîrea lui, cu Anne Marie, ori cu el. Dar n'a reuşit şi s'a chinuit cu fel de fel de întrebări.

— Ei, deci să mergem, iubite tinere.

— Du-te singur, a zis Ana. Mai lasă-l pe domnul de Lassarde, să stăm de vorbă.

— Eu ţi-l las, fiindcă vreau să-ţi fiu agreabil. Ştiu că şi femeile măritate, ca şi bărbaţii însuraţi, au o specială perversitate în a descoase pe logodnici.

Dar Lassarde n'a mai stat. Indoit, cumpănindu-şi gândurile, s'a sculat şi a plecat deodată cu Patridi. Mii şi mii de simţiri îi furnicau inima. La o răscruce a cârmit spre dreapta şi s'a dus acasă.

Patridi a intrat la Soroceanu tuşind tare şi mestecând cu plăcere între buzele lui groase noutatea ce purta asupră-şi. Intre el şi tatăl Anne-Mariei nu era nici un fel de prietenie. Se dispreţuiau reciproc. Boierul scăpătat dar mândru, cu răguşeala lui de om trist, bine mâncat şi bine băut, arunca aproape totdeauna, când i se oferea prilejul, câte o vorbă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

două de ocară parvenitului, pe care totuşi era silit să-l suporte din diferite motive. Patridi nu avea ochi să-i vadă pe aceşti trântori scorburoşi, cum le zicea el. Nu-i rămânea niciodată dator lui Soroceanu cu nimic. Ştia că se văd numai dintr'un interes oarecare şi se mângâia cu gândul că nevoia pe care o avea de a se menţine la suprafaţă prin legăturile cu societatea bună, era numai ceva trecător.

— Bună ziua, boier Edgare.

— Să trăeşti, coane Patridi.

Acesta era salutul lor de totdeauna, din coada căruia sbârnâiau fără milă înjurături în gând.

— Asta mi-e boier? se întreba Patridi.

— Astuia să-i zic eu coane? se întreba Soroceanu.

Şi amândoi zâmbeau cu amărăciune, în semn de bună întâlnire.

Grele vremuri, rău am ajuns, se gândeau amândoi şi-şi dau mâinile.

Aşa s'a petrecut şi acum obişnuita scenă.

— Ei, şi? a mormăit Soroceanu, ca un bivvel vornic de Ţara-de-Sus supărat.

— Bună veste, a râs Patridi, dar nu ţi-o spun, numai dacă mă cinsteşti cu ceva. Să-mi dai mai întâi o ţigară, pe urmă să porunceşti să-mi dea o cafea şi apoi să-mi făgăduieşti că la alegerile viitoare ai să mă votezi pe mine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cam mult, a zis Soroceanu, întinzându-se lenevos înainte de a pune degetul pe butonul soneriei. Deocamdată, poftim o ţigară şi-o să vedem de celelalte.

— Nu, nu glumesc. C'est à prendre ou à laisser!

— Ei haide, haide, eşi cu popa, s'a grăbit Soroceanu, obişnuit în vremea din urmă cu écarté-ul.

— Ce popă? De când te-ai lăsat de chemin de fer, ai adoptat limbajul jocurilor mici? Dar, nu-i vorbă, bine ai făcut că ai pierdut la jockey-club. Câştigi acum la baccaraua vieţii, boier Edgare.

— M'au mâncat pârliţii. E vremea lor. N'am ce să le fac.

Soroceanu nici nu bănuia ce drumuri bate Patridi. Venea atât de rar la el! Se întâlneau mai mult prin cluburi şi pe la mese de prieteni comuni. Ar fi putut deci să fie curios de această vizită. Dispreţul lui mergea însă atât de departe, încât nu voia nici măcar să apară prea învăluit de vestea ce zicea că ar avea să-i spună Patridi. Cât despre o misiune a lui din partea, lui Lassarde nici nu visa.

— Dar îţi vorbeam de baccaraua vieţii, a zis Patridi înciudit.

— Nu ştiu ce-i aia. N'am jucat niciodată jocuri de hazard cu viaţa. Asta-i treaba pârliţilor. Ei pontează pe câte o afacere, care dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

iese bine, îi scoate din nimicinicie şi-i saltă pe scara norocului. Eu sunt liniştit din partea asta.

— Ei, vezi, fiecare om judecă cu sufletul lui. Eu sunt un fel de pârlit, cum zici, de aceia îmi închipuiam ce-mi închipuiam, când mă gândeam că am să-ţi spun ce-ţi voi spune.

— Ptiu, dar enigmatic mai eşti, bre omule! Mişcă. Scoate găluşca din gură. N'o înghiţi.

Patridi a spus atunci ce avea de spus repede, în trei patru vorbe.

— Lassarde... Anne Marie... cununie...

Bietul Soroceanu era cât p'aci să se rostogolească de pe scaun. Şi-a dus mâna la inimă, şi-a dus-o la cap şi apoi şi-a aşezat-o moartă pe masă, căutând aiurit la o muscă ce se plimba liniştită pe un volum de Musset. Patridi îi urmărea mişcările mâinii şi împietrirea feţii cu o curiozitate doctoricească, aşteptând cu plăcere momentul, când ar fi trebuit să-şi pună în valoare sticluţa cu eter, pe care o purta veşnic în buzunar.

— El e liniştit din partea asta. Nu pontează pe nici o afacere, boier Edgar!...

— Cum zici? a murmurat Soroceanu.

Patridi i-a repetat tot aşa de repede, ca mai înainte, rostul venirii lui, crezând că de data aceasta sticluţa îşi va cere cu siguranţă drepturile ei. Işi băgase mâna în buzunar şi-i mângâia cu vârful degetelor dopul ascuţit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar Soroceanu s'a refăcut. Protipendada l-a ajutat să-şi câştige stăpânirea de sine. Ce l-a îndemnat mai mult să se ţie tare a fost tocmai prezenţa acestui străin şi amestecul lui într'o afacere atât de delicată şi atât de intimă.

— Bine, a zis cu răceală, baronul de Lassarde mie mi-e foarte simpatic. Nu ştiu, ce va zice fata. Eu nici odată nu m'am gândit să o mărit. E singurul meu copil şi mă despart greu de ea. In orice caz Anne-Marie se va mărita numai atunci, când va voi ea. Vestea aceasta, de altfel, mă surprinde. Nu mă aşteptam tocmai acum. Şi mă surprinde mai ales că mi-o aduci dumneata. Cum a ajuns baronul de Lassarde să te trimită tocmai pe dumneata?

— Il cunosc, cum îl cunoşti. A fost adeseaori la mine în casă. Ştia că suntem prieteni. De aceea m'a rugat, i-a răspuns Patridi pe un ton acru. Ce, dar par'că nu te bucuri de loc?

— Da, suntem prieteni. E adevărat. Şi-ţi mulţumesc pentru serviciile ce-mi faci. Cum să nu mă bucur? Ce vorbă e asta?

Tocmai la sfârşit se gândise boier Edgar să-i mulţumească lui Patridi şi să-i mărturisească cu o vorbuliţă imensa bucurie ce-i străbătuse sufletul.

— Mă bucur din toată inima, căci cum zic, mi-e drag băiatul. E serios, e bine crescut. E dintr'o familie cu nume istoric. Ce mai vrei?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar mă gândesc la ciudăţenia vremii în care primesc această ştire. Oare mai avem răgaz să nuntim în ţară la noi? Ori ne mănâncă străinii? Nu ştii nimic nou?

— Ştiu atâta că într'o săptămână cel mult trebue să părăsim Bucureştii. Nu ne putem menţine. Poate pe Siret să ne oprim. Sunt unii militari cari mai nădăjduesc. Eu nu cred. Toate arhivele statului şi spitalele se evacuează pe capete. Imi trimit şi eu nevasta azi mâine. De aceea te sfătuesc să-i răspunzi repede băiatului şi să vă mai cam duceţi la Iaşi. N'aveţi mult timp de pierdut, a zis Patridi, grăbit şi nemulţumit de felul, cum a eşit din acest rol de peţitor.

Abia s'a depărtat el şi a intrat Anne-Marie.

— Cine a fost aici, tată? Am zărit par'că pe Patridi.

Soroceanu în faţa ei nu şi-a mai putut pune frâu bucuriei ce-i năvălise gâlgâitoare în inimă. A privit-o pe fată cu dragoste în ochi şi într'o clipă par'că a îmbătrânit deabinelea, încercând sentimente curate şi adânci, cum nu mai avusese până atunci.

— Dragă fetiţo, draga mea copilă.

Avea lacrimi în glas şi Anne-Marie, speriată, l-a prins de mâini.

— Tată! Ce ai tată?

Soroceanu a îmbrăţişat-o, ca un om care abia acum târziu învăţa a plânge.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Anne-Marie... Anne-Marie... eşti singura bucurie a vieţii mele...

* * *

— Tinereţea birueşte toate.

Aceste erau cuvintele coanei Smărăndiţa.

— De-ar fi şi Andrei să-i vadă, zicea coana Coraliţa.

Şi amândouă bătrânele îmbrăţişau şi sărutau pe oaspeţii puţini cari, deşi se găseau Bucureştii într'o tragică frământare, veniseră să ia ceaiul cu nouii logodnici, cu Anne-Marie şi cu Lassarde, ca în vremurile bune, la coana Smărăndiţa. Erau vre-o douăsprezece persoane, câţiva unchi îndepărtaţi şi câteva mătuşi, pe lângă Ana şi Patridi. Pe feţele tuturora licărea o bucurie bună, bătrânească şi demodată, asemenea hainelor roşnite ce purtau.

Intrarea tinerilor a fost salutată cu ofturi şi cu ahturi într'adevăr impresionante, iar conversaţia s'a îndrumat îndată, uşoară, pe făgaşul obişnuit în astfel de împrejurări. Prima care a fost luată la ţintă, nici vorbă că trebuia să fie mama soacră.

— Bine, ma chère, dar n'ai de gând să mai îmbătrâneşti de loc?

— Uită-te la ea, par'că ea ar fi logodnica.

— Fugi de-aci, nu vezi că are peri cărunţi?

— Spune, cucoană, cu câte luni ai sărit peste cincizeci?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apoi a venit rândul lui Soroceanu.

— Ei bine, el e tot vechiul crai.

— Crai ca crai, dar vechi.

— Auzi Sorocene, cum te laudă amicele?

Pe urmă s'au pornit amintirile domoale şi parfumate, ca scoase dintr'o lădiţă cu flori de levănţică.

— Când m'am logodit eu, a început o mătuşă, era o zi de Mai, cum nu mai fusese. Aveam un păr, ţi-aduci aminte părul meu? îmi cădea până în călcâie, de zicea Mihalache că sunt ca Ileana Cosânzeana. Şi mă căzneam să-mi pot purta coafura. Imi era ciudă că am atâta păr — atunci...

— Eu, a continuat alta, m'am logodit toamna, în Noembrie, la ţară, la moş Teodoriţă, la Vaslui. Era bătrân, săracul şi mă iubea nevoie mare. Zicea că bătrânii de aceea sunt făcuţi, ca să aibă nepoţi, nu copii. Ascultă-mă, auzi, aşa avea obiceiul să vorbească, poruncitor; măi băiete, — i-a zis lui Barbu — să'ngrijeşti nepoata, că de unde nu, vai de steaua ta, păgâne. Şi l-a sărutat pe frunte, bietul moş Teodoriţă şi a plâns.

Un unchiu asculta dus pe gânduri şi râdea singur, apoi şi-a potrivit buzele ca să fredoneze:

Pe deasupra casei mele
Trece-un stol de rândunele,
Dar nu-i stol de rândunele,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Că sunt dragostele mele
Care m'am iubit cu ele,
Din tinerețele mele...

— Ian, ascultați-l pe nenea Iancu, au izbucnit cu toții. Mai zi, mai zi!

Nenea Iancu râdea mai departe, cu ochii vineți înlăcrimați de o veche, sentimentală și aromată poveste. Niculae, ca o mobilă veche, încremenise într'un colț, cu o tavă de argint într'o mână. Din când în când se trezea și râdea și el, dimpreună cu scaunele bătrâne, cu fotoliile lăbărțate, și cu bibelourile împrăștiate prin tot salonul. Un râs domol, bâlbâit, fără dinți.

Patridi neapărat că nu se potrivea de loc în mijlocul atâtor fețe simandicoase, blânde și prea nevinovate. Obrazul lui răvășit își striga protestarea aspră printre celelalte. El însuși simțea adânca prăpastie ce-l despărțea de acești omuleți și bătrânioare strecurați printre vremuri până la el. In colțul gurii îi flutura un zâmbet îndrăcit, cum îi privea. Se gândea la războiul ce urla pe câmpiile Munteniei, pe malurile Dunării și în munții Moldovei. Nu s'a putut răbda să nu-i șoptească lui Soroceanu, care ședea lângă el.

— Mă gândesc, uitându-mă în acest salon, că oare pe vremuri, în fața bejeniilor, tot așa petreceau cocoanele și boierii noștri?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Soroceanu l-a măsurat din priviri, înainte de a-i răspunde. In toată viaţa lui, săvârşită între o partidă de cărţi, o aventură galantă şi o masă bună, n'a avut vreme să simtă prea multe simţiri. Fata i-a crescut alături, fără s'o fi băgat în seamă, aproape necunoscută. In ultimul timp au început să-l năpădească reumatismele, să-l chinuiască lipsa de bani şi să-l ameninţe viitorul. Când se vedea copleşit, se culca să nu mai ştie nimic. Somnul! Acesta era leacul ce-şi găsise. Pe Anne-Marie abia atunci a descoperit-o. In câte-o după amiază, silit fiind să stea mai mult acasă, a văzut-o. Descoperirea ei par'că i-a semănat printre crăpăturile sufletului sdrobit câteva flori gingaşe de toamnă. L-a reîmprospătat puţin. Iar logodna, dându-i bătrâneţea cuvenită, prea timpurie, dar singura în stare să-l salveze, l-a îmbrăcat cu haina sură a paternităţii câştigate târziu şi i-a zugrăvit pe obrajii buhăiţi bujorii senili ai unor sentimente calde şi bune, cum sunt sticlele cu apă fiartă, în pat, la picioarele unui moşneag, fost vulcan, astăzi stins. El nu era acum decât tată, cu toată noutatea şi cu toată fericirea ce-l cuprinsese. De aceia i-a răspuns distrat lui Patridi şi fără nici o răutate.

— Nu ştiu, probabil tot aşa...

Lassarde se pierdea în amabilităţi faţă de amabilităţile nouilor rude şi căuta să-şi pună

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la contribuţie întreaga bună creştere, fără a scăpa însă nici o clipă din ochi pe Anne-Marie, care, transfigurată, tulburată, zăpăcită, cu pleoapele neodihnite şi umede, abia putea să-şi mai poarte în piept vârtejul de simţiri disparate. Din când în când, obosită, căuta rugător cu privirile pe cineva care să-i ajute. La toate întrebările răspundea aproape în mod mecanic.

— Imi pare aşa de rău că nu e aici Andrei!..

Coana Smărăndiţa nu pierdea nici un prilej ca să-şi arate şi ea aceeaşi părere de rău.

— Dar mie?

Coana Coraliţa ofta.

— Nu-mi mai vorbiţi că mă prăpădesc, sărăcuţul de el.

Toate îngrijirile, cât de discrete, ale lui Lassarde, chiar şi privirile, Anne-Marie le refuza enervată. Mamă-sa a încercat să o scuze într'un rând.

— E tulburată mititica.

— Mamă, a întrerupt-o Anne-Marie, gata să isbucnească în plâns.

Ana, cu ochiul ei limpede şi pătrunzător, le vedea toate. O nesfârşită milă îi căşunau toţi bătrânii din salon. Ii păreau atât de neajutoraţi, atât de departe de realitate, atât de inutili şi atât de vrednici de plâns, cu micile lor scăpărări de vorbe. Pe Anne-Marie, prinsă pentru întâia oară în hora mare a vieţii, o gă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sea încântătoare. Lassarde fără îndoială că nu era bărbatul care să-i frângă mijlocul. Aşa credea Ana. Ii cetea oarecum de pe fruntea lată proiecţiunea unor umbre ce aveau să vie. Fata Sorocenilor nu se împlinise încă deabinele. Şi dacă va ajunge odată pe culme? Cine o va stăpâni?

Dar toate veseliile bătrâneşti au răsuflctul scurt. Deodată cu gândurile Anei au pătruns par'că în odaie şi aripile fâlfâitoare de vultur ale lui Retezeanu. Deodată cu ele s'au tăiat fără de veste şi glumele de o clipă. O întrebare penibilă şi neînţeleasă şi-a scris din senin golul pe pereţi şi atunci toţi au căutat să alerge speriaţi după surogate de conversaţie. Un unchi a încercat câteva fără nici un succes. De asemenea Soroceanu şi nevastă-sa. Până ce, în sfârşit, a fost găsită Maria într'un colţ, de coana Smărăndiţa.

— Ei, dumneata când te măriţi, fetiţo?

— Mirele dumneaei e în Ardeal, a răspuns cineva.

— Lăsaţi fata, nu vedeţi că roşeşte, a adăogat un altul.

Maria a primit vestea logodnei ca o soră mai mică a Anne-Mariei. O iubea pe vara lui Andrei pentru toate câte îi cetea în ochii mari, pentru curăţenia şi pentru visurile ce-i isvorau dintr'înşii. O iubea pentru fecioria ei aprinsă, pe care i-o bănuia clocotitoare după respi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr-1901-1933

ratia deasă de păsărică prinsă în laț. Multe ar fi dorit deci să-i spună, să-i ureze noroc, să o mângâie și să o întărească în lupta ce începuse. Multe, dar nu în auzul tuturora și mai ales nu față de lumea ce le înconjura. Ploaia de întrebări glumețe, firește că a tulburat-o. N'a răspuns însă nici un cuvânt, ci s'a uitat lung la Anne-Marie, cu încredere, cu o blândă mustrare și cu dragoste. Anne-Marie a înțeles-o din instinct. Îi plăceau liniile bine măsurate ale acestei ardelence. De aceea, fără să-și dea bine seama pentru ce, de unde sta tocmai în partea opusă a salonului, s'a sculat și s'a mutat grăbită lângă Maria, oarecum ocrotitoare.

— A, uite cum o apără de dușmani, a zis care-va.

— Firește că o apăr, a răspuns Anne-Marie. Noi suntem singurele fete aici. Avem interese comune. Numai noi ne înțelegem.

Și i-a strâns mâna cu căldură, Maria. mișcată, și-a tras scaunul mai aproape.

— Îți doresc cea mai frumoasă viață, i-a zis.

— Mulțumesc. Dar par'că ești tristă. De ce?

— Nu sunt tristă. Adică, nu sunt mai tristă de cât altă dată.

Apropierea Anne-Mariei și căldura mâinii ei, i-au vrăjit pe-o clipă apropierea și vigoarea mâinii lui Andrei. A tresărit. Un gând nebun i-a trecut prin minte. Oare va ajunge să-și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

serbeze cândva logodna ei în acest salon? Înfiorată şi-a alungat închipuirea din cap şi două lacrimi i-au căzut în poală.

Anne-Marie a mângâiat-o şi a îmbărbătat-o.

— Eşti prea singură aici în Bucureşti. N'ai nici o prietenă. Vrei să-ţi fiu eu?

Bunăvoinţa şi generozitatea ei erau prea mari. Maria i-a mulţumit recunoscătoare, apucând cu grabă acest punct de sprijin neaşteptat.

Intermezzo-ul coanei Smărăndiţa s'a istovit însă repede. Cărucioarele intelectuale ale bunilor bătrâni nu se mai puteau urni din loc. Vorbele eşiau grele din gurile obosite şi ecoul lor murea cam prin dreptul nasului fiecăruia.

Atunci a intervenit Patridi, cu asprimea lui balcanică.

— Mă bucur de această logodnă, fiindcă se face în zodia cea mai prielnică amorului, în furtună. Domnul de Lassarde face astăzi un gest galic nemăsurat de frumos. Chemat de împrejurări aici, pe-o corabie care se clatină, aruncă ancora în largul mării sbuciumate, nu vrea să ştie de valuri şi — iubeşte. Mă tot uit la dumnealui de când am venit şi-l iscodesc ca să-i găsesc oţelul voinţii în înfăţişarea elegantă şi subţire. Noi suntem obişnuiţi ca energia să ia forme brutale. Noi credem în fălci, în nasuri şi în sprâncene stufoase. Fran-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cezii — aceasta-i taina lor — cresc şi se reliefează numai în interior, sufleteşte, în misterul spiritului. De acolo purced ei întotdeauna, repezi şi tenaci la fapte, ca nişte veveriţe diabolice ale lumii. Mă uit la dumnealui şi fără îndoială că, cu ajutorul drăgălaşei dumneavoastră veselii, îmi vine să uit ce e pe-afară, în vâltoarea în care se sbate fiul doamnei Retezeanu împreună cu atâţia alţii...

— Adevărat, a zis coana Smărăndiţa, logodna tinerilor mei nepoţi e o frumoasă îndrăzneală franceză. Se întâmplă ca pe vremea cavalerilor, care-şi alegeau miresele între două încrucişări de spadă. Dar, à propos de război! Să ne spună domnul Patridi, cari sunt ultimele ştiri de pe câmpul de luptă. E adevărat că plecăm din Bucureşti? Nu cred. Poate că se iau numai măsuri de precauţie. Şi la Paris tot aşa s'a întâmplat.

Ana a râs.

— A, faceţi-l vă rog să vă vorbească de război. E un strateg remarcabil.

Patridi a râs şi el.

— Nevastă-mea mă găseşte laş. Mai ştiu şi eu? Te pomeneşti. Eu cred că sunt rezonabil. Adevărul e că informaţiile mele îmi vin din isvoare sigure.

— Nu te găsesc laş, l-a întrerupt Ana, ci găsesc că n'ai nici o credinţă. Atâta tot.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Patridi n'a mai râs de data aceasta. S'a încruntat.

— Am credinţă, dar nu oarbă.

— Ei, spune-ne, spune-ne, au stăruit cu toţii.

Inainte de a continua Patridi, a intrat însă Niculae, palid, cu ochii rătăciţi, abia răsuflând. S'a uitat la coana Smărăndiţa prosteşte, vrând să rostească o vorbă.

— Ce e, Niculae, l-a întrebat stăpână-sa. Ce s'a întâmplat?

— Nu auziţi nimic, coniţă?

— Ce?

— Nu auziţi tunurile?

— Cum? Au venit din nou aeroplanele?

— Nu.

— Dar ce e?

— Bat tunurile în faţa Bucureştilor, coniţă. Luptele trebue să fie pe aproape. Fuge lumea. Veniţi de vedeţi.

Sângele le-a îngheţat tuturora în vine. O clipă au stat înlemniţi, apoi s'au ridicat ca un vârtej, ieşind buluc pe uşe. Numai Lassarde a zâmbit liniştit, căutând să-şi potolească logodnica. Patridi a avut vreme să mai articuleze un «vedeţi», uitându-se furios la nevastă-sa.

In şosea asfinţea soarele peste vârfurile desfrunzite ale plopilor. La apus cerul părea că-i aprins de un uriaş incendiu. Stâlpi de foc

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

izbucneau din zare, năzuind spre înalturi cu vâlvătăi roşii, portocalii, vinete. Din preajma întregii vetre încinse în depărtare se resfirau nori mici diafani, ca un fum neliniştit şi uşor al măreţei minuni a naturii.

— Acolo arde ceva, a zis Soroceanu gâfâind.

— Ce sate sunt pe acolo, Edgar? l-a întrebat coana Coraliţa.

— Acolo arde soarele în cetatea lui, a zis Lassarde. Nu vă speriaţi!

Detunăturile se auzeau la început mai rari, înfiorătoare, ca nişte răgete ale unor lei fantastici. Pe urmă s'au înteţit într'un fel de ceartă grozavă de bestii apocaliptice, cu replici dese, pornite din ficaţii unei mânii peste fire. Apoi s'au unit toate într'o mormăială prelungă, caşicum pământul, preschimbat în urs, s'ar fi pus să bombăie teribila melodie a prăpădului universal.

Neapărat că luptele se apropiaseră de Bucureşti. Era prima oară când se auzea în Capitală glasul răspicat al războiului. Bieţii bătrâni gângăveau în gând monosilabele unei frici necunoscute. Ori câte cetiseră prin gazete până acum, nu putuseră să-şi schimbe încă vechea concepţie ce o aveau despre război. Pentru ei lupta îşi păstrase încă frumuseţea de baladă eroică. O spadă trasă cu eleganţă! Un glonte ochit cu ironie! Acesta era războiul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lor. Dorobanţul lui Grigorescu, mândru, chipeş, cu arma aruncată pe umăr, agale, în mers spre biruinţă, acesta era simbolul războiului pe care-l ştiau ei. Ori hâtrii buni de glume ai lui Alecsandri! Dar aşa ceva! Era peste închipuire. Aiuriţi, se întrebau, ce e de făcut.

Lassarde şi-a pus din nou în cumpănă zâmbetul liniştitor.

— Potoliţi-vă, vă rog. De-aici până unde se dau luptele e o depărtare aşa de mare, încât nu e nevoie să vă faceţi gânduri negre. Şi la Paris s'au auzit tunurile ca aici şi pe urmă a venit Marna. Dar chiar dacă s'ar auzi mai aproape, n'avem armata noastră în faţă?

Vorbele lui Lassarde poate că ar fi prins, dacă pe şosea nu ar fi alergat de sârg automobile încărcate şi dacă nu s'ar fi sporit din ce în ce mai mult numărul oamenilor grăbiţi să părăsească oraşul. Domni vârstnici, cu geamantanul în spate, călcau voinicește, fără să se uite în lături. Mame cu copii de mână, se îndreptau îngrozite spre Băneasa. Vre-o câteva mahalagioaice, cu caţaveicile pe umăr, cu lucruşoarele strânse în cearşafuri, se duceau şi ele fără să ştie unde, cuprinse de spaimă.

— Vai de mine, soro! Ce ne facem? Ce-o să fie? Ce-o să fie?

Deodată, pe şosea, s'au auzit paşi militărești, scurţi şi îndesaţi. Erau cercetaşi cari se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îndreptau spre Ploeşti. Mici, gravi în solemnitatea lor copilărească şi iuţi, cercetaşii sporeau aspectul primejdiei ce se rostogolea în închipuirea bătrânilor ca o lavină monstruoasă. In fruntea cercetaşilor mergea părintele Văleanu şi un profesor de la liceul din Târgu-Jiu. Preotul de pe Ţara Oltului, cu sacul în spate, cu un baston în mână şi cu jambiere milităreşti înfăşurate în jurul pulpelor, se legăna în mersul lui jalnic de turist al unei tragedii îmbelşugate. Maria l-a văzut şi l-a recunoscut de departe. Ştia că va pleca în scurt timp cu cercetaşii. Dar nu ştia când şi nu ştia cum. Vederea lui a fulgerat-o.

— Tata, a ţipat şi a fugit spre el.

Bătrânul a îmbrăţişat-o şi s'a apropiat de coana Smărăndiţa, ţinându-şi fata pe după mijloc. Era frânt de durere. Cercetaşii au trecut câteva sute de paşi înainte şi s'au oprit, aşteptându-l.

— N'are mamă fata mea, doamnă Retezeanu. Eu nu mai am acum ţară, nu mai am casă. Plec şi de aici. Găzdueşte-mi-o şi fii tot aşa de bună cu ea, caşi până acum. Poate că vom ajunge vremea ca să-ţi pot mulţumi şi eu.

Bătrânii toţi au gemut, ca la mort. Patridi însuşi şi-a şters ochii bobotiţi de două lacrimi. Niculae s'a văitat ţărăneşte, cât a putut de tare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vai, ce nenorocire!

Apoi a plecat părintele. S'a uitat de vre-o câteva ori înapoi şi când a crezut că e destul de departe, şi-a scos batista din buzunar şi şi-a dus-o la ochi. Pieptul lat i se sbătea în suspine şi vântul îi flutura colţurile batistei în urmă. Maria a izbucnit în hohote. Toţi unchii şi mătuşile nu biruiau s'o potolească. Anne-Marie a luat-o de braţ. Coana Coraliţa a sărutat-o, cum a ştiut ea mai bine. Coana Smărăndiţa a mângâiat-o.

— Fetiţo, fii liniştită. Nu eşti tu fata mea?

Niculae şi-a murmurat vechea opinie.

— Nu puteau ei rămâne acasă? Eu, dacă eram în locul lor, nu plecam. Ce? se pun ăştia cu împăratul??

— Dar noi nu mai plecăm? a zis una dintre mătuşi.

— Adevărat, a zis alta.

Şi s'au împrăştiat repede cu toţii, îngrijoraţi. Nicolae abia a dovedit să-i ajute să se îmbrace. Unii şi-au luat singuri hainele şi au plecat. Soroceanu, cu nevastă-sa, au pornit mai domol. Anne-Marie, la braţul lui Lassarde, păşea îngândurată pe aleia tristă, învăluită într'o ceaţă fină de toamnă. Niciodată nu şi-ar fi închipuit că logodna ei s'ar fi putut petrece într'o astfel de zi. Lassarde avea puterea morală să înlăture toate umbrele peisagiului nepotrivit din calea fericirii lui. Ceaiul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rusesc pe care-l băuse îi încălzise înghețurile. Nici plopii din Șosea cari-și ridicau brațele desnădăjduite spre cer, nu erau sufletește ai lui, nici frunzele lor moarte ce le foșneau sub picioare. A lui, din toată țara cutropită și sângerată, în care se pripășise, era numai ființa scumpă, fragedă și caldă, care mergea alături de el și de al cărei braț rotund se simțea legat pe vecie. Ce putea deci să-i pese lui de tot restul? De tunuri, de dușmani, de morți? El era fericit și se mulțumea cu atât. Anne-Marie a fost străbătută și ea pe o clipă de putința de a se izola a logodnicului ei. Un fior i-a înviorat sângele.

— Mă iubești? l-a întrebat pe Lassarde, privindu-l învăluitor prin sita deasă a genelor ei lungi.

— Nimeni nu te-ar putea iubi ca mine, i-a răspuns Lassarde strângându-i brațul.

— Totdeauna am visat un bărbat, i-a zis ea, care să mă ridice în brațe, să mă ia de aici și să mă ducă în țări unde arde soarele mai puțin, unde oamenii nu strigă așa de tare și unde nenorocirile se micșorează în oglinda clară a inteligenții...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

II

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nici acum nu te-ai hotărît să pleci la Iaşi, a întrebat Patridi pe Ana, ajungând acasă.

— Nici acum, i-a răspuns Ana.

— Vrei poate să rămâi aici?

— Nu.

— Atunci ce vrei să faci?

— Nimic deocamdată. Aştept.

— Ce aştepţi?

— Desfăşurarea evenimentelor, a zis Ana râzând.

— Ce vorbe sunt aceste?

— Vorbe pe care le întrebuinţaţi voi în limbajul vostru politic. Nu-ţi plac?

Patridi nu i-a dat Anei nici odată nici un fel de prilej să se plângă de el. Imprumutase o purtare dulceagă faţă de ea, presărată pe ici pe colo cu uşoare ironii. Violent nu fusese încă până acum. Nici de data aceasta nu a fost.

— Aştepţi pe cineva, i-a zis glumeţ.

Ana îşi scotea tocmai o mănuşe. S'a oprit cu mâinile încrucişate şi l-a privit lung în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr190-1382

ochii. Era întâia oară, când îi făcea aluzie la Andrei.

— Da, aştept, i-a răspuns sfidătoare.

Patridi, tresărind, a înconjurat privirile nevestei sale şi a râs. N'ar fi dorit de loc o lămurire, mai ales în seara aceea.

— Bine, aşteaptă, a zis căutând să plece.

Ana l-a simţit. O imensă scârbă a cuprins-o şi ura ce i se strânsese în suflet a muşcat-o de inimă. Dreaptă, cu capul aruncat pe spate, ca o săgeată încărcată de venin, i s'a oprit în faţă şi i-a aruncat vorbe pline de ocară.

— Ce laş eşti! Mă mir, cum mai îndrăsneşti să te porţi îmbrăcat în haine bărbăteşti! Ar trebui să-ţi iei o rochie, să-ţi pui un şorţ şi să te bag slujnică. Şi aşa mai am nevoie de una.

Patridi a continuat să râdă.

— Eu sunt un om rezonabil, a zis. Laşitatea mea e un lucru voit şi cred că ne e de folos amândurora. Mai ales ţie. Ce vrei? Aş fi prea ridicol să-mi mai pun şi rochie, când te slujesc tot atât de bine şi în pantaloni.

— Dar, a zis Ana, atunci de ce te faci că nu ştii şi că nu înţelegi, că eu nu mă pot mişca din Bucureşti, până nu văd, ce se alege de soarta lui Andrei? De ce te miri? Fiindcă pe el îl aştept, după cum bine ştii.

Cuvintele i-au sburat de pe buze, ascuţite, ca nişte lame de pumnal. Ochii i se învârteau în cap, ca două picături de păcură aprinsă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Patridi a pălit, şi-a frânt mâinile şi a trebuit să facă câţiva paşi prin odaie, înainte de a-i răspunde. In obrazul desfigurat de această mărturisire neaşteptată, pe fondul unei dureri adânci, se petreceau svâcniri repezi de fiară rănită. Glasul i s'a stins.

— Haida de, prea te întreci cu gluma, Ano. Tu ştii foarte bine că eu n'am protestat nici odată împotriva amanţilor tăi, precum nici tu n'ai binevoit să protestezi împotriva amantelor mele. Am dus-o bine până acum. De ce cauţi să strici buna noastră învoială? Imi spui de Retezeanu, ca şi când eu n'aş şti nimic. Cum să nu ştiu? Ştie tot oraşul! Trăim într'o societate prea vulgară, ca bărbatul înşelat să nu ştie a doua zi, cine este fericitul posesor al nevestei sale. Iţi dă lumea cu cotul, îţi trage cu ochiul şi te întreabă cu înţeles ce-ţi mai face nevasta, tocmai în faţa aceluia care ţi-a pus coarne. Prin urmare vezi că nu mi-ai spus nici o noutate. Pe Andrei al tău l-am aşezat de mult în rândul celorlalţi, a numeroşilor înaintaşi, fără să mă emoţionez prea mult. E un băiat destul de bun, deşi cred că penultimul era mai de rasă.

— Să taci, i-a strigat Ana.

Patridi a continuat cu răceală.

— E datoria ta să-l crezi singurul adevărat, superior celorlalţi. Aceasta o ştiu. Dar tot atât de bine ştiu că viitorul, urmaşul lui An-

Biblioteca Universitară din Cluj

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr-0001-1932

dreî, se va bucura de aceleaşi avantajioase păreri ale tale. Aşa sunteţi voi femeile. Dar, ce zic? Aşa suntem şi noi bărbaţii. Par'că eu nu păţesc la fel? Totdeauna îmi închipui că ultima e cea mai bună. Şi — fie zis spre lauda noastră — aceste credinţe repetate dovedesc că noi nu suntem făcuţi dintr'o stofă tocmai rea, punem oarecare pasiune în amor şi oareşcare sinceritate într'adevăr simpatică şi — ce e mai mult — tinercască.

— Eşti într'adevăr uimitor, a zis Ana, uluită de atâta cinism. Nu m'aşteptam nici chiar dela tine să-ţi faci această filozofie, să ţi-o faci şi să o mai mărturiseşti liniştit, ca pe un fel de program de viaţă. Trebue să recunosc că eşti cu adevărat insondabil în spurcăciunea ta morală. Ultima otreapă de bărbat s'ar fi revoltat, cel puţin de formă, când i-aş fi mărturisit, ce ţi-am mărturisit eu ţie. Dar tu? Fugi, să-ţi fie ruşine!

Patridi s'a mirat.

— De ce? Nu pricep, de ce ar trebui să-mi fie ruşine? Programul acesta de viaţă l-am avut amândoi, mărturisindu-l pe tăcute, fiecare în parte. Cum, adică tu nu ştiai că eu mi-am schimbat-o pe a mea tocmai în aceeaşi vreme, când ţi l-ai schimbat şi tu pe al tău, luându-l pe Retezeanu? Ştiai foarte bine şi n'ai zis nimic. E acelaş lucru. Deosebirea dintre noi nu e alta, decât că eu vorbesc des-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pre aceste afaceri şi tu, mai ipocrită, ai aerul că te indignezi, acoperindu-le. Dar nici deosebirea aceasta nu mai există acum. Era să uit. Nu mi-ai vorbit tocmai tu mai întâi despre Andrei?

— Să-ţi fie ruşine, a repetat Ana, fiindcă eşti un laş. Un altul, în loc de explicaţii, mi-ar fi pus revorverul la tâmplă, ori s'ar fi mulţumit cel puţin să mă ameninţe. Dar tu? Ah, cum am putut să stau atâta vreme în aceeaşi casă cu tine? Du-te, du-te, să nu te mai văd niciodată.

Patridi s'a mirat din nou.

— Incă odată, nu pricep, de ce ar trebui să-mi fie ruşine? Ţi-am mai spus că laşitatea mea e un lucru voit şi că mă folosesc de ea cum cred că e mai bine. Să nu-ţi închipui că dacă aş socoti că a sosit momentul să o lepăd, n'aş putea să-mi fac ceeace chemi tu datoria mea de bărbat. A, dacă acest băiat, asupra căruia îmi interzici cu atâta dramatică pasiune să rostesc vreo părere, dacă el mi s'ar aşeza greu în cale, cu gândul să mă sdrobească, atunci fii sigură că aş găsi eu mijlocul ca să-l mătur din faţa mea, căci, să nu uiţi Ano, că eu sunt arnăut, după cum zici atât de des şi nu mă înfior, la adicătelea, nici de două-trei picături de sânge. Dar aşa? Ce? Mi te-a luat el? Ai divorţat de mine? Sau eşti pe cale să divorţezi? Un amant? E o banalitate prea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răsuflată. Nu știu dacă-i mai impresionează chiar și pe bunii burghezi dela Curtea cu Juraţi.

Ana a râs satisfăcută.

— A, am înţeles. Ţie numai de divorţ ţi-e teamă, de averea mea, probabil, pe care ai pierde-o, de scandalul care nu te-ar mai păstra ministeriabil. Ei bine, să știi că mă despart de tine. Uite, am să plec la Iași, când voi vrea eu și n'ai să mă mai vezi. Andrei e singurul om pe care l-am iubit vreodată, m'am legat de el cu tot sufletul meu, sunt a lui, poate face cu mine ce vrea. Înţelegi? De aceea te urăsc cu atâta înverșunare. De aceea mă frământ de atâta vreme.

Lacrimile i-au împăenjenit privirile.

— Da, a întrebat Patridi, reîncepând să se plimbe prin odaie.

— Da, i-a răspuns ea.

A urmat apoi o pauză de câteva momente. Patridi își rodea mustaţa cu dinţii. Ana îl urmărea cu privirile.

— Da, da, atunci se schimbă lucrurile. Dar, el, Andrei, ce zice?

Ana s'a cutremurat. Niciodată nu și-a pus întrebarea aceasta așa de neted și mai ales niciodată n'a căutat să-i dea un răspuns hotărît.

— Ce-ţi pasă, i-a zis. Eu îl iubesc și nu mă întreb, ce zice el. Poate să mă iubească, poate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să nu mă iubească. Eu sunt a lui, precum nu sunt a ta. Atâta ştiu.

— Nu, a zis Patridi, uşurat şi muşcător. La întrebarea aceasta trebue să-mi dai un răspuns limpede.

— De ce?

— Fiindcă vreau să ştiu, dacă e nevoie să întrebuinţez revolverul, punând în joc toată bărbăţia mea. Vreau să ştiu, dacă trebue să-l trag la răzpundere pe Andrei, în cazul că scapă de războiu, sau dacă trebue să mă judec cu tine. E nevoie de acest răspuns.

Râdea.

— Nu-ţi sunt datoare cu nici un răspuns, a zis Ana, învăluită de negura deasă ce i s'a lăsat deodată pe suflet. Revolverul tău e tot atât de inexistent ca şi glumele tale de om fără onoare.

A râs şi ea.

Patridi i-a bănuit însă svâcnirile inimii. Ferocitatea privirilor i s'a împrăştiat de pe lumea ochilor. Gura lacomă a încetat să-i mai agite streaşina mustăţilor. Era mulţumit.

— Nu poţi să-mi dai nici un răspuns. Nu că nu vrei... Vezi, Ano, ce nebună eşti? Mai aşteaptă şi tu o vreme, până îţi lămureşti şi ţie această întrebare. Vom mai vorbi atunci.

— Nu mai aştept nimic. Am isprăvit.

— Dar de ce îţi vine nestrămutata hotărîre tocmai acum? Războiul e la câţiva paşi de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noi, fug oamenii înebuniţi de groază, moare o ţară întreagă şi tu nu ai alte gânduri decât cum să divorţezi de mine? Nu-ţi pare că eşti puţin în afară din normalitate?

— Mi-e indiferent tot ce se petrece în jur. Aşa vreau. Aşa fac.

Patridi a dat din umeri şi s'a oprit ironic în faţa nevestei sale, măsurând-o cu ochii de sus până jos.

— Eşti tot frumoasă, Ano, n'am ce zice. Aceiaşi ochi, aceeaşi gură, aceeaşi sveltеţe. Tot cum te ştiu. N'ai pierdut nimic din farmecul de totdeauna. Un singur lucru îmi pare însă că-ţi lipseşte. Mi-e teamă că te-a părăsit frumoasa armonie a simţirilor. Accasta era puterea ta. Acum eşti dezordonată. Am impresia că un punct s'a clătinat în inima ta, punctul acela mult mai mic ca boaba spumii, stăpânul acela fără margini peste marginile lumii tale sufleteşti. S'a clătinat şi te-a tulburat adânc. Nu ţi-aş dori de loc ca din acest accident nenorocit să ieşi îmbătrânită. Te îndemn să te gândeşti însă, că s'ar putea să se întâmple şi aceasta. De obiceiu, când femeile se zăpăcesc, la o anumită vârstă pe care tu nu o ai, dar în toiul unei anumite experienţe, pe care tu o ai, atunci e semn că îmbătrânesc, că s'au uzat, ceeace e tot atât. Bagă bine de seamă, Ano, căci ar fi păcat de tine, de frumuseţea ta şi de toate triumfurile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tale, cari plătesc mai mult, crede-mă, decât nobila înfrângere de astăzi.

Ana îşi scosese pălăria. Părul bogat îi încununa fruntea bombată. Şi l-a netezit cu degetele subţiri. Un zâmbet de dispreţ îi muncea colţurile gurii.

— Ce prost eşti, a zis, şi cum se vede că n'ai mâncat decât carne totaă viaţa. Am trăit ca un animal alături de tine. Rătăcirile mele au putut să te facă să crezi că n'am să mă reculeg niciodată. Nu ştiu, dacă am îmbătrânit. Se poate. Ceeace ştiu însă, e că niciodată nu m'am simţit mai adevărată decât acum. Niciodată nu m'am preţuit mai mult decât acum. Mă uitam astăzi la cei doi logodnici şi aproape că pipăiam, cum îmi creşte şi mie din inimă mirtul unei curăţenii, pe care n'am mai avut-o. Dacă această binecuvântare târzie va trebui să o răscumpăr cu fire albe şi cu ofilirea podoabelor trupului meu, n'are să-mi pară rău niciodată. Un singur regret am să am întotdeauna: că te-am cunoscut pe tine şi că te-am putut suporta atât de mult.

Patridi s'a întunecat. Sinceritatea Anei îl durea. O ură neagră l-a cuprins, gândindu-se la Andrei.

— Eşti peste măsură de nedreaptă cu mine, Ano, i-a zis. Iar dacă e vorba de trecut, atunci să-mi dai voie să-ţi reamintesc povestea ta, ca să-ţi poţi da mai bine seama şi tu, cam cum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ai ajuns acolo, unde te găseşti acum şi cam la ce te poţi aştepta în viitor. Imi închipui că n'ai uitat, cine au fost părinţii tăi. Au murit, ce-i drept, destul de demult, ca să nu te mai încurce prea des cu memoria lor, în sborul pe care l-ai luat... Oricum, eu îmi aduc însă aminte de nenea Nac şi de biata ţaţa Sevastiţa. Când te-am luat eu din mâna lor erai ca o floare năpădită de buruieni. A trebuit să te plivesc mult, până ce ai putut primi singură, fără intermediul meu, razele soarelui. Atunci, firește că m'ai dat laoparte ca pe un grădinar netrebnic. Ori, mai bine zis, te-am lăsat eu să faci ce vrei, fiindcă îmi am părerile mele despre căsnicie. Eu cred că bărbatul şi nevasta trebue să fie în primul rând prieteni. Amorul e o problemă de ordin inferior. De aceea, ţi-am lăsat toată libertatea, nădăjduind că vom ajunge într'o bună zi să ne înţelegem perfect, eu cu amantele mele şi tu cu amanţii tăi, însă prieteni adevăraţi, calzi şi nedespărţiţi. Tu nu m'ai înţeles. Tu vrei acum să mă calci în picioare. Şi pentru cine? Dar bine, Ano, ai judecat tu îndelungat şi te-ai gândit ce legătură poate să fie între tine şi acest Retezeanu? Lasă-mă să-ţi vorbesc în temeiul prietcniei pe care eu o am pentru tine. Nu mă privi aşa de urît şi nu mă întrerupe. Strămoşii acestui Andrei s'au culcat cu strămoaşele tale, le-au folosit şi pe urmă le-au aruncat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca pe niște zdrențe. Crezi tu că va face el altfel cu tine? Tu ești și rămâi pentru el și pentru familia lui fata lui nenea Nae. Aceasta s'o știi și să nu-ți iese din cap niciodată. Crezi tu că are să te ia el de nevastă? Ce naivă ești, prietena mea.

Ana, în toată vremea cât a vorbit el și-a orânduit diferite lucruri prin odaie, a trecut pe o clipă alături în iatac, prefăcându-se că a uitat ușa deschisă și a revenit cu o liniște impusă, înghețată și dispreţuitoare. Par'că nu auzise nimic din tot ce-i spusese.

— N'ai isprăvit? Eu am isprăvit de mult. Argumentele, mai ales ale tale, n'au cum să-mi clatine hotărîrea. Caută-ți de drum. De altfel, dacă vrei să știi, îți pot spune că nici nu te-am ascultat. Ieși.

Patridi a privit-o cercetător în ochi. Răceala ei stranie l-a izbit. Să fie, deci, adevărat tot, s'a întrebat. Nu se poate! Ori, da? I se părea că tot ce a vorbit până acum, a căzut în prăpastia ce s'a săpat adânc între ei. Pe o clipă l-a părăsit stăpânirea de sine. O furie nebună l-a strâns de gât și i-a înțepenit limba în gură. Apoi dintr'odată i-au plesnit zăgazurile nemărginitei răbdări. A făcut un pas spre ea cu pumnii strânși, ca mai pe urmă, tremurând, totuși să se oprească... Simțea cum se dărâmă în el fără de veste toate micile ziduri de poruncealâ, după cari își ascunsese

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1933

până acum durerea de-o viaţă. O undă de foc i-a zbiciuit toată fiinţa.

— Ano, Ano, a strigat ca scos din minţi.

Ana nu i-a răspuns nimic. Nici nu s'a uitat la el.

— Ano, am să te omor. Am să vă sucesc gâtul amândurora. Ano, te iubesc. Nu înţelegi? Te iubesc.

Ana s'a întors zâmbind ironic.

— A, nici nu-mi închipuiam că ştii să joci şi tragedie. Iaca, te-ascult. Incepi să fii interesant. Spune, vorbeşte poate Sofocle din tine.

— Ano, a strigat el dintr'odată, izbucnind în hohote de plâns, Ano, nu-mi lua minţile, Ano...

Nu-l văzuse niciodată plângând. Gemetele lui au înviorat-o. O clipă a avut senzaţia penibil de ridicolă, că Patridi behăe ca un ţap. I-ar fi venit să râdă. In clipa următoare însă s'a schimbat. Un gând ciudat i-a trecut prin minte. Ce grozav e, când plâng oamenii urîţi! Misterioasa tragedie a lacrimei le sapă în obrazul scofâlcit văi de durere cari nu se întâlnesc la alţii. Şi Patridi era un om urît. Gura lui, altfel antipatică şi strâmbă, frământată de plâns, par'că împrumuta o linie nouă, nemărginit de tristă. Ochii verzi, mici şi reci, par'că luau o culoare mai blândă, creşteau cu ape adânci şi se încălzeau de o dogoare neobişnuită.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Numai oamenii urîţi ştiu plânge bine, şi-a zis în gând, ca şi cum ar formula o maximă spirituală pentru o viitoare conversaţie.

Plânsul nu a apropiat-o însă cu nimic de el. O curiozitate bolnavă i-a potolit pornirile de ură, stăvilindu-i otrava din inimă. Inainte de a-l părăsi, mai voia, nu din răutate, ci mai mult pentru a-şi spori documentele omeneşti, voia să-l cunoască pe bărbatul ei şi în această ipostază. Cât despre dragostea lui, nici nu o înregistrase.

— Ei spune, a zis aproape cu bunăvoinţă. Te ascult.

Patridi s'a aşezat istovit pe un scaun. Şi-a şters lacrimile cu batista.

— Şezi, i-a zis, fără se se uite la ea, şi ascultă-mă să-ţi spun ce nu ţi-am spus niciodată. Vreau să-ţi mărturisesc, ce m'a oprit totdeauna mândria mea de om să-ţi povestesc.

— Uite, şed.

— Ano, eşti atât de inteligentă! Cum nu m'ai putut înţelege până acum?

Avea în glas sonorităţi de adâncă sinceritate.

— Erai tânără, erai frumoasă şi aveai bani. De aceea te-am luat de nevastă. E adevărat că nu te-am iubit, fiindcă nu puteam să te iubesc. Deosebirile dintre noi erau prea mari. Şi aveam cu totul alte gânduri atunci, când mă însurasem cu tine. Voiam să ajung. Mă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ridicasem greu şi ambiţios de jos. Eram lacom de bine şi de mărire, plin de mine însumi şi de norocul meu. Ţinteam cu pasiune culmile cele mai mari. Pe tine căutam să te întrebuinţez mai mult ca pe o frumoasă unealtă. In multe privinţi, mi-am atins scopul. Multe nădejdi m'au părăsit în drum. Dela o vreme m'am obosit însă în lupta aceasta. Nu-mi mai găseam justificarea. Mi se părea că-i stearpă. Pentru ce? Şi mai ales pentru cine? Acestea îmi erau întrebările. Copii n'am avut. Mi se coclise cerul gurii de atâta ură şi de atâta singurătate. O zguduitoare dorinţă de iubire mi-a cuprins sufletul gol. Toate deşertăciunile vieţii mă scârbeau de moarte şi cum-mă frământam aşa, te-am descoperit pe tine. Crescuseşi în răstimpul acesta, te împliniseşi, te desăvârşiseşi. Erai atât de strălucitoare în pustiul inimii mele, ca un soare arzător în miezul unei zile de toamnă târzie. Te-am descoperit şi am văzut cu groază că nu eşti a mea, că te pierdusem în drum, ca un zmintit căutător de himere. Ano, de atunci am început să te iubesc. Te-am iubit cum îşi iubeşte un avar comoara lui în taină. Ştiam că n'ai să-mi poţi răspunde niciodată cu nici o simţire la fel, dar mă mângâiam că cel puţin spre sfârşit, peste ruinele mele, îmi vei trimite o rază din căldura ta. Te-am iubit şi am căutat să-mi păstrez toate aparenţele trecutului, fără să mă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

descopăr ţie, ca să nu te sperii de un monstru îmblânzit. Am făcut toate târgurile ruşinoase cu viaţa, numai ca să te pot avea alături de mine. Nu înţelegi, Ano, că am avut zile grozave, când mă bucuram că îţi schimbai amanţii şi că în felul acesta puteam să-mi prelungesc biata mea nenorocire? Iţi aduci aminte de Alhambra. Am fost împreună acolo. Niciodată n'am să uit povestea tristă a lui Boadbil. Şi acum îmi plânge în suflet basmul vechi cu cel din urmă calif din Granada. Aşa sunt şi eu. El a făcut pace cu catolicii. Le-a dat tot. Le-a dat mândria lui. Le-a dat califatul întreg. Un singur lucru le-a cerut: să păstreze Alhambra tot aşa de frumoasă, cum le-o lăsa el. Acelaş lucru l-am făcut şi eu, Ano, am făcut aceeaşi pace cu viaţa. Şi aşa mă răsplăteşti tu acum?

Răceala Anci s'a risipit pe măsură ce i-a vorbit Patridi. Către sfârşit o milă i-a izvorît din priviri. Dar totuş, când a isprăvit el, s'a sculat dreaptă şi i-a spus oftând.

— Nu se poate... nu se poate... nu se poate..

* * *

Cernomorskii a întâlnit-o pe Miţa prin dreptul palatului Poştelor. S'a luat pe urma ei şi n'a slăbit-o din ochi până acasă. Acolo, cât cu gluma, cât cu puterea, a intrat după ea şi n'a mai ieşit până a doua zi de dimineaţă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mița a protestat la început. Furioasă, s'a strâmbat la el, i-a făcut urechi lungi cu mâinile amândouă și i-a spus câteva vorbe oarzăne, cum nu mai prea auzise Cernomorskii. Apoi l-a rugat, prefăcându-se că plânge.

— Domnule, te rog să mă lași în pace. Vrei să-ți bați joc de mine?

La urmă, văzând că n'are încotro, a râs și s'a așezat într'un fotoliu.

— Ei, să vedem, rusule, care pe care?

A luat croșeta dintr'un colț, de pe o etajeră albastră și s'a pornit să croșeteze liniștită, urmărind cu multă grijă un punct nou, pe care nu-l mai făcuse până atunci.

— Să vedem, cine se va plictisi mai întâi? Până dimineață n'am să las lucrul din mână. Dar nu care cumva să fii lăbos și să te atingi de mine! Ai priceput? Că țip și te dau pe mâna poliției.

Cernomorskii râdea și se gudura împrejurul ei, ca un cățel răsfățat. Ochii albaștri îi străluceau veseli și mâinile i se bălăbăneau neîndemânatice.

— Dar, adicătelea, dumneata cine ești? Incalte să știu cu cine am aface, dacă pătrunzi așa în casa mea, pe neîntrebatele și pe nevrutele, l-a întrebat Mița, uitându-se disprețuitoare la el.

— Eu sunt contele Cernomorskii, căpitan de rezervă în armata Majestății Sale Țarului,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a răspuns el aruncându-şi capul pe spate şi sprijinindu-se în călcâie.

— O, drăguţule, dar grozav mai eşti. N'am văzut, ce e drept până acum ruşi cari să nu fie conţi şi cel puţin căpitani în armata Majestăţii Sale Ţarului, a zis Miţa şi s'a sculat de pe fotoliu, în semn de respect pentru autocratul tuturor ruşilor.

Cernomorskii şi-a scos o carte de vizită din portofelul încărcat cu mii de ruble şi i-a întins-o.

— Nu crezi? Uite, cartea mea de vizită.

— Cum să nu cred? Dacă zici.

Dar tot a citit pe carte, silabisind cu ifos numele lui.

— Te cred, deşi nu prea semeni a conte după purtări. N'ai nici o manieră şi eşti urît. Spune, toţi ruşii sunt aşa de urîţi?

— Nu. Eu sunt cel mai urît. Dar tot nu sunt tocmai atât de urît ca Patridi.

— Drace, dar pe ăsta de unde-l mai ştii? Ştii că eşti interesant?

Cernomorskii a ridicat strengăreşte din umeri şi şi-a împăturat cu grije portofelul, aşezându-şi îndelungat bancnotele, ca să se vadă că sunt multe.

Miţa a râs, răzgâindu-se la el.

— Imi arăţi banii, hai? Faci foarte bine, căci numai cu bani m'ai putea cumpăra, altfel...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce, nu-ţi plac banii ruseşti?

— Cum să nu-mi placă? Ian să văd una de o mie, cum e?

Cernomorskii a pus un bilet pe masă.

— Poftim şi s'o ţii ca amintire dela mine.

Miţa şi-a trântit croşeta pe jos şi a început să plângă, acoperindu-şi faţa cu palmele.

— Nu ţi-e ruşine, obraznicule! Nu-i destul că ai năvălit asupra mea ca un tătar, sălbatecule, acum mă mai şi insulţi. Bine, dar eu sunt dealde astea, pentru bani? Aşa, tam nesam, m'ai văzut, te-am văzut, îmi pui mia în palmă şi gata. Ieşi! Du-te de aci că chem sergentul să te dea afară...

Cernomorskii s'a zăpăcit. Nu se aştepta la o erupţie atât de intempestivă a virtuţilor Miţei. Un moment a crezut că-i îmbiase o sumă prea mică. Şi-a scos portofelul şi a căutat să mai numere câteva hârtii. Dar s'a răsgândit repede. Un gând salvator i-a luminat fruntea. Acum e clipa ataculuí suprem, şi-a zis, şi s'a aruncat în genunchi la picioarele ei.

— Iartă-mă, am greşit. Ai dreptate. Sunt un mare prost. Nu înţelegi că sunt un prost? Mai prost decât toţi proştii de pe lume. Nu mai plânge, te rog. Nu pot să te văd plângând. Nu înţelegi? Mi-e imposibil să te văd plângând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi i-a luat o mână să i-o sărute.

— Iartă-mă.

Miţa s'a sculat în picioare. Ochii îi fulgerau scântei.

— Să nu care cumva să te atingi de mine. Auzi?

El a stăruit totuşi, întinzând şi cealaltă mână după ea. O palmă sdravănă a răsunat în odaie, scurt şi îndesat.

Cernomorskii şi-a dus mâna la obraz şi a râs.

— Ei bine, n'am ce zicc, ştii să-i tragi ca un feldwebel. Dar acum cel puţin te-ai răzbunat. Nu poţi zice că nu te-ai răzbunat. Mi-ai lipit una, de-mi pârâie fălcile.

— Ce vrei dela mine, i-a zis Miţa, ieşi de aici, ieşi...

— Nu vreau nimic, a răspuns Cernomorskii pe cel mai dulce glas, nu vreau decât puţină dragoste, puţină...

— Iţi arăt eu, a zis Miţa, aşezându-se mulţumită din nou în fotoliu, după ce şi-a adunat croşeta şi lâna de pe jos.

Cernomorskii a înţeles. Reaşezându-se ea în fotoliu, însemna că el putea să-şi reia jocul, însă pe o altă gamă, mult mai simţitoare.

— Vezi, i-a zis, dându-se mai înapoi, la o distanţă oarecare, vezi, cât eşti de rea cu mine? Şi nu mi-ar fi necaz, dacă nu ai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ştii că te iubesc. Căci ştii. De câte ori m'ai văzut, ai putut să-ţi dai seama.

Miţa s'a uitat la el.

— Ptiu, dar deştept mai eşti. Mai întâiu ai cercat să mă cumperi cu ruble. Acum îmi faci declaraţii de amor. Proastă mă mai socoteşti. Se vede că în Rusia femeile sunt aşa, cum îţi închipui că aşi fi cu.

Cernomorskii a râs.

— Dacă nici declaraţiile nu te înduioşează, atunci trebuie că eşti într'adevăr de piatră. Ce să mă fac? Spune şi dumneata?

— Să te duci şi să mă laşi în pace.

— Ei vezi, asta nu pot s'o fac. Nu mă duc de aici până nu vei fi bună cu mine şi până nu te împaci.

Miţa a început să croşeteze şi a oftat obosită.

— De ce oftezi, a întrebat-o Cernomorskii?

— Oftez, i-a răspuns ea, fiindcă mă gândesc la soarta mea. Unde aş fi eu acum, dacă ar fi trăit tata. De mama nu mai vorbesc, că n'am cunoscut-o.

— Lasă-le acestea, a întrerupt-o Cernomorskii, vă ştiu eu că toate sunteţi de familie bună. Nu cumva a fost şi tatăl dumitale colonel?

— De unde ştii? l-a întrebat Miţa fără să clipească.

— Mi-a mai spus şi alta tot aşa, a răspuns el râzând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cine?

— Una dela Paris, nu de aici.

Miţa s'a făcut că nu înţelege şi a continuat să-şi spună povestea. Şi-o făcuse cu atâta putere de convingere, încât credea în ea ca în povestea ei cea adevărată. Tatăl fusese ofiţer şi mamă-sa murise de vreme. Un beţiv, bătrânul, dar cinstit şi sărac. O bătea. Ei îi plăcea teatrul. La cincisprezece ani s'a îndrăgostit de un actor. A voit să fugă cu el, dar a împiedecat-o tatăl ei. A fugit pe urmă cu un sublocotenent, care a înşelat-o, lăsând-o pe drumuri. Bătrânul a murit. Acum a revenit la teatru. Dar oamenii sunt atât de răi! Nu i se dă nici un rol, fiindcă e frumoasă şi o invidiază celelalte, vârstnicele. De aceea trebuia să trăiască cu Patridi. De aceea trebuia să facă această urîtă meserie.

Cernomorskii n'a priceput tocmai bine, că odată ce-şi începuse Miţa povestea, drumul fericirii lui se deschidea neted şi fără prea multe înconjururi. A ascultat-o cu bună voinţă. Se mira din când în când şi da din cap adesea, compătimind-o. Ea şi-a lungit vorbele, repetând cu plăcere anumite amănunte mai dureroase şi se uita la el, urmărind efectul. Nu-i displăcea rusul. Stăruinţa lui obraznică o încânta chiar. Numele îi mângâia orgoliul de începătoare. Contele Cernomorskii! Suna bine. Ce are să zică toată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1201-1932

lumea fetelor, când se va auzi? Ce va zice Aneta?

Spre sfârşitul naivei sale istorioare sentimentale, Cernomorskii i-a prins mâna încetişor într'ale lui, sărutându-i-o domol, abia din vârful buzelor. Ea a tăcut, oftând din nou cu ochii plecaţi, ca o mironosiţă.

— Ce mână frumoasă ai, a zis el, numărându-i degetele.

— Nu-i aşa?

— Şi ce degete...

— Ştiu...

Preludiul se isprăvise.

— Ah, nebunule, nebunule! Astâmpără-te! Astâmpără-te.

Cernomorskii a prins-o cu putere în braţe şi a sărutat-o pe ochi, pe frunte şi pe păr. Ea s'a mai împotrivit câteva clipe, atât cât era nevoie, apoi dându-şi capul pe spate, a închis ochii şi i-a întins buzele roşii, proaspete şi cărnoase, pradă slobodă patimii lui muscăleşti.

— Iţi plac? a zis, desfăcându-se cu greutate şi aprinsă din încătuşarea lui viguroasă.

— Mai încape vreo îndoială?

— Toată... toată?...

— Toată.

— Dar nici nu m'ai văzut toată.

— Am să te văd.

— Uite-mă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Repede şi-a scos bluza, aruncând-o pe speteaza unui scaun, şi-a rupt brasiera şi şi-a împins cămaşa în jos, scoţându-şi braţele din mâneci.

— Aşa poamă n'ai mâncat tu, pe unde-i mai fi umblat. Şi se arăta ridicându-se din vârful picioarelor.

Cu ochii mari, cu buzele strânse şi cu capul plecat înainte, Cernomorskii, într'o roată de flăcări ale privirilor, i-a cuprins ca dintr'o înghiţitură gâtul încordat, umerii rotunzi, braţele nervoase, sânii veseli, obraznici şi mijlocul subţire.

— De astea îmi erai, bucureşteancă îndrăcită?

— Pssst!... Domol... domol... şi stinge lampa, dacă nu vrei să înnebuneşti, rusule, a zis Miţa râzând, cu degetul la gură, după ce-a făcut câţiva paşi spre pat...

Cernomorskii s'a trezit cel dintâiu a doua zi dimineaţa. S'a sculat binişor ca să n'o trezească. Ea nici nu s'a mişcat. S'a îmbrăcat şi înainte de a eşi a luat mia de ruble de pe masă, vârându-i-o sub perină. Apoi a plecat. Nu a făcut însă nici câţiva paşi, după ce a închis poarta şi s'a şi pomenit nas în nas cu Patridi.

— Bravo ţie, şi-a zis Cernomorskii, ai nimerit-o şi pe asta, dragă Kostya!

Patridi, în urma crudei explicaţii ce avusese cu nevastă-sa, n'a dormit toată noaptea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A cântărit mărturisirile ce-i făcuse Ana şi i s'a părut că a făcut o neiertată greşeală. Prea se umilise. Şi fără să câştige ceva! De aceea, dimineaţa, abia a aşteptat să plece de acasă, ca să poată merge la Miţa. Credea că în acest chip se răsbună. Buimăcit, a luat-o pe jos, strângându-şi bastonul subsuoară. Călca apăsat şi încrunta înciudit din sprâncene. Se ducea plin de încredere în mândria lui recâştigată şi aproape vesel că o are cel puţin pe cealaltă, oricine ar fi ea, dar totuşi o femee. Când l-a văzut pe Cernomorskii răsărind grăbit în poarta Miţii, i s'a făcut negru înaintea ochilor şi-o înjurătură trivială i-a scăpat printre dinţi. Cu prima mişcare a prins bastonul în mână. In clipa următoare gura i s'a amărît de venin.

Cernomorskii a râs prostește, ca un copil găsit asupra unei fapte urîte.

— Bună dimineaţa, domnule Patridi.

— Bună dimineaţa, domnule Cernomorskii.

Furia şi ruşinea îi erau atât de mari, încât, neputincios şi ridicol, l-a prins pe Cernomorskii de mână, ţinându-l strâns, nu cumva să plece. Voia să se flageleze cât mai mult cu prezenţa lui, să se plesnească însuşi peste obraz cu umilirea ce-i pricinuia şi rusul, să se lovească peste piept cu pumnul moral ce primea din nou şi să-şi spintece

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ficaţii cu neomenia care-l dripea a doua oară la pământ.

Rânjea.

— Te-ai sculat de dimineaţă, ai?

— Cu treburile...

Cernomorskii devenea din ce în ce mai zăpăcit.

— Tot aşa şi eu.

— Suntem ocupaţi acum.

— Da.

— Nou ceva mai ştii?

— Acum să văd. Tocmai mă grăbeam. Mă ierţi. La revedere.

— Mai stai. Am auzit...

— La revedere... la revedere... mă ierţi...

Şi Cernomorskii a rupt-o aproape la fugă, neştiind cum să-şi ascundă emoţia neaşteptatei întâlniri. Patridi s'a uitat o vreme lungă în urma lui, apoi a intrat ca o furtună la Miţa.

— Scoală, spurcăciune!

Miţa nici n'a avut vreme să mai zică o vorbă. Patridi a înşfăcat-o cu o mână de plete şi a tras-o jos din pat. Cu cealaltă i-a rupt cămaşa depe ea, lăsând-o goală în mijlocul odăii. Corpul frumos al Miţii sta lungit pe parchet, ca o minunată statue răsturnată. L'a lovit cu piciorul, scrâşnind din dinţi.

— Am să te sparg, am să-ţi frâng coapsele nerușinate...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ochii îi eşeau din cap de mânie şi se uneau par'că într'unul singur, ca al unui ciclop. Gura şi-a mărit triunghiul fioros, răznindu-i-se spre dreapta.

— A, eşti frumoasă, da, n'am ce zice, dar te sdrobesc eu.

O clipă i s'a nălucit că acolo jos înaintea lui e Ana, nu Miţa. Dar, ce? Toate femeile din lume se comprimaseră par'că într'una singură, încărcate de păcate şi de frumuseţi. Şi atunci, înebunit de durere, ca şi când ar încerca să distrugă însăşi feminitatea sub toate formele ei, a călcat-o pe Miţa în picioare, scobindu-i coastele cu vârful ghetelor şi urlând ca o fiară.

Nici nu s'a uitat la ea, cum a lăsat-o leşinată, şi a eşit năvalnic, trântind uşa în urma lui.

S'a dus aţă la spital. Il aştepta o operaţie.

Ajutorul lui, un tânăr harnic şi serios, îi preparase toate, gata, pentru o trepanaţie care nu suferea întârziere. Infirmiera, cu mâinile cruce peste mijloc, se plimba de colo până colo, albă în haina ei curată, liniştită şi rece, ca un instrument oarecare din multele câte atârnau în sală prin dulapurile cu sticle. Era vechea lui tovarăşe din vremea de pace.

— Ei, aduceţi-l, a zis intrând grăbit, după ce s'a desbrăcat în antreu şi după ce şi-a îmbrăcat halatul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu i s'a urcat temperatura?

— Nu, a răspuns tânărul ajutor, are tot 39, ca şi eri.

— Bine.

Apoi şi-a pus scufia albă pe cap. A început să se spele pe mâini. Masa de operaţie, îngustă şi deşirată, ca o veche masă de tortură, îşi aştepta oaspele. El, frământat de o aprinsă febrilitate, se zolea şi tăcea.

Bolnavul era un locotenent de artilerie, înalt, voinic şi frumos. O schije de obuz îi spărsese occipitalul. Rana nu era prea grea mai ales că intervenţia se făcea la timp.

— Domnule profesor, să nu mă omori, a zis locotenentul, zâmbind cu tristeţe, înainte ca infirmiera să-i fi întins fiola de cloroform.

— N'ai grije, lasă-te pe mâna mea, i-a răspuns el distrat.

Lungit pe masă, cu mâinile şi cu picioarele legate, gol de sus până jos, tânărul părea un admirabil gladiator rănit. De mult nu mai văzuse Patridi un corp bărbătesc atât de bine zidit. A zâmbit, cutremurat de ură. Şi-a adus aminte de Miţa, cum o lăsase goală în mijlocul odăii. Liniile ei rotunde şi perfide, minţeau cu fiecare undă de carne tainică şi nepătrunsă în frumuseţea ei. Picioarele subţiri şi gingaşe la extremităţi ale Miţii, vesele în jurul genunchilor, ca nişte glume nevinovate şi redutabile în spre coapse,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca două ziduri de cetate blestemată, nu aveau nimic comun cu picioarele acestui bărbat, învelite sănătos de muşchi bine lămuriţi. Şi pieptul ei acoperit de micii vulcani ai sânilor diavoleşti, din cari mai înainte de a curge laptele, izbucnea lava unui iad de patimi! Câtă deosebire între pieptul ei şi pieptul acestui bărbat, pe al cărui câmp larg şi deschis onestitatea îşi plimba liniştea şi curăţenia în dragă voie!

— Să nu mă omoriţi, a strigat locotenentul delirând.

— Nu frate, nu te omor, a zis Patridi începându-şi operaţia.

Şi când a zis frate, i s'a coborît în inimă ca o mană cerească roua de lacrămi a unei tristeţi nemai avute. Frate! Nu avea un frate. Şi ar fi avut atâta nevoie de un frate, căruia să i se plângă şi care să-l poată plânge în nenorocirea lui. Un frate! Toată viaţa lui de animal fugărit în goana lumii din jur se frământa sub vraja acestui cuvânt.

A lucrat cu grije şi a tăiat în capul locotenentului cu o infinită delicateţă. Nici odată mâna lui noduroasă, brânca lui de chirurg brutal, n'a fost pătrunsă de atâta umanitate înţelegătoare ca atunci.

Când a isprăvit, stors de puteri, după o încordare prea îndelungată, a trecut în biu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

roul lui şi s'a trântit pe divan, greu, ca un urs împuşcat. A sunat telefonul.

— Allo!... allo!... cine? a, bună ziua... pleacă mâine?... o trimit... da, da... bine, mulţumesc...

Era un deputat, un prieten care-l anunţa că a doua zi va pleca un tren de evacuare cu locuri rezervate şi pentru actori. Prietenul îşi avea şi el o amică printre actriţe. Glumea deci în telefon şi se felicita, că-şi pot salva amândoi «păsăruicele»...

* * *

Coana Coraliţa s'a hotărît să plece. Ea era singura care putea găsi o locuinţă la Iaşi. Deşi părăsise de mult Moldova, mai avea totuşi rude pe acolo, cari puteau să-i vină în ajutor. Lumea fugea din Bucureşti. O întârziere ar fi fost o imprudenţă. Iaşii nu erau atât de mari, încât să poată primi pe toţi câţi se refugiau din Capitală. Ideile conservatoare ale coanei Coraliţa şi mândria ei de Retezeancă sufereau, ce-i drept, când se gândea că tocmai ea trebuia să înconjoare o primejdie. Dar ce era de făcut? Cumnată-sa, coana Smărăndiţa, o rugase atât de mult!

— Nu merg, Smărăndiţo, a zis la început, nu pot merge. Mi-e ruşine, nu înţelegi? Ce va zice lumea? Dacă şi noi astea ne lăsăm furate de panică!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Coraliţo, mai lasă-ţi şi tu ifosele, i-a răspuns coana Smărăndiţa supărată, şi gândeşte-te puţin şi ca oamenii. Dar dacă va trebui să plecăm într'o bună zi de aici? Dar dacă, doamne fereşte, păţeşte ceva Andrei? Unde-l aşezăm? Ce ne facem? Fii şi tu rezonabilă, Coraliţo!

Şi coana Coraliţa s'a muiat. Numai argumentul cu Andrei a muiat-o.

— Bine, a zis bodogănind, dar să-ţi fie ţie pe suflet laşitatea mea aparentă.

A zis şi s'a dus acasă să se pregătească de plecare.

Coana Smărăndiţa a trecut pe la Patridi. Găsise el un bilet tocmai în vagonul pentru actori al trenului de Iaşi, pentru a doua zi.

O plecare de-a coanei Coraliţa făcea cât o migraţiune a popoarelor. La ea, în strada Romană, în căscioara sărăcăcioasă unde se aciuiase după moartea bărbatului său, fiertatul boier Costăchel Istraty, era un fel de magazie de antichităţi. In cele câteva camere ce închiriase, se găseau toate lucruşoarele pe care le strânsese cu grije o viaţă întreagă. Sfoara de moşie ce-i mai rămăsese, nu o văzuse de ani de zile şi nu se îngrijea de ea. Putea să se părăginească pe mâna arendaşilor. Ar fi fost în stare chiar s'o vândă. Dar de o fotografie de pe pereţi nu s'ar fi despărţit nici moartă. Nici chiar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de una din multele răspândite prin sertare. Căci avea două feluri de fotografii coana Coraliţa. Unele puse în rame, cele simandicoase, erau mai de preţ. Altele, cele împrăştiate prin unghere, pe mese şi prin dulapuri, erau mai puţin preţuite. Pe toate le iubea însă dumneaei cu o frenetică dragoste de prietenă. Le giugiulea cu privirile, le ţinea lungi monologuri mângâioase în ceasurile ei de singurătate şi le ştergea de praf cu o dulce emoţie înlăcrimată.

Se întâmpla vreodată să aibă vreun drum de făcut? Deschidea o cutiuţă, ca să-şi scoată o cordeluţă. Şi dădea de o fotografie. De obiceiu cădea peste câte una pe care o credea pierdută. Râdea şi se trăgea cu ea la fereastră, ca s'o vadă mai bine. De astea îmi erai, hoţomanco, îi zicea, aici te-ai pitit? Şi se punea cu ea la taifas. Fotografia se întâmpla, ca aproape totdeauna, să fie a unei prietene ce murise de mult. Pălită de vreme, cu un zâmbet întristat întins pe faţa încremenită de o atitudine naivă, sărmana fotografie, par'că vorbea şi ea, bucuroasă că a scăpat pe o clipă din întunericul uitării. Şi coana Coraliţa ar fi fost în stare să nu o mai lase din mână până a doua zi.

Şi nu care cumva să fi deschis scrinul din dreapta uşii, în odaia de culcare, căci atunci se isprăvea cu drumul. Aici era sanc-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tuarul unde se oprea bucuros și Gheorghina, servitoarea dumisale. Poveștile nu se mai isprăveau. Venea noaptea și ele tot în fața scrinului se găseau, luate pe apa lină a amintirilor și învăluite în horbota ei fină de valuri legănate. Scoasă cu totul din vadul realității, coana Coralița lua un evantaliu în mână și începea:

— Săracul, e de pe când eram eu fată. Mă dusesem la bal la Rosnovanu, când l-am purtat mai întâiu și aveam o toaletă albastră ca în povești. Țin minte ca acum. Era iarnă grea. Patru cai abia ne-au scos din curte, pe mine, pe tata și pe biata tante Cleopatra, printre omeți. Aveam blană de samur până în călcâe. Mă ascundeam în ea, ca să nu-mi ia frigul pudra de pe obraz. Bietul papa, îmi zicea: ascunde-ți, veveriță, botișorul și se făcea că îmi desvelește nasul din guler. Mama se supăra. Se temea să nu răcesc... Ce vremuri, doamne, ce vremuri!

— Adevărat, coniță, întărea Gheorghina și lua și ea evantaliul desfăcându-l. Ce sculă frumoasă, pentru degetele cari o pot învârti...

Apoi veneau pantofii. Zeci de pantofi de mătase, în diferite culori, se înghemuiau într'un colț. Coana Coralița îi lua rând pe rând, își băga mâna în ei, îi adia în fața luminii și cu cealaltă mână îi mângâia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vezi, eu cred în pantofi, zicea. Pantoful e lucru mare. Las'că dela pantof începe toaleta! Dar pantoful, după cum îl porţi şi după cum îl alegi, îţi aduce noroc sau nenoroc. Vezi-i pe ăştia aurii? Soacrămea era o mucalită şi-i plăcea să se amestece în toate. Când i-am cumpărat, a zis că nu-mi vin, să-i las la o parte, că sunt urîţi. Dar eu, de colo. De ce? Zice, sunt urîţi. Zic, mie-mi vin, mă prind, simt că mă prind. Şi i-am luat. Şi bine am făcut. De pantofii ăştia se leagă multe, Gheorghino...

Şi coana Coraliţa clipea şireată din pleoape. Gheorghina ofta, fără să ştie de ce, ca să se mire mai târziu, tot fără a pricepe ceva, de dantelele stăpânei sale. Unele erau dela bunica cutare, altele dela mătuşa cutare, minunate bogăţii ascunse în scrinul din dreapta uşei din odaia de dormit, pe cari nu le ştia nimeni.

Bijuteriile erau ultimele. Coana Coraliţa zâmbea mulţumită înainte de a ajunge la ele. Nu erau nici prea multe şi nici prea scumpe. Unele erau lipsite de pietre, oarbe şi triste, ca nişte ochi bătrâni fără lumini. Dar erau vechi. Aurul şi argintul lor sclipeau cu o nobilă melancolie mută. Scoase din cutii şi risipite pe o perniţă roşie de satin roşnit, cum obişnuia să le arate Coana Co-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Raliţa, râdeau potolit cu toatele, ca nişte glume de demult, reamintite într'o imaginaţie obosită. Coana Coraliţa ştia povestea fiecăreia, a inelelor, a cerccilor şi a brăţărilor. Avea un singur colan, în aur greu rusesc, bătut cu safire.

— Vezi, ăsta e cel mai scump dar şi cel mai vechi. Un stră-străbunic al meu, fugise de turci cu vodă Cantemir. Erau rude şi aveau amândoi neveste două Cantacuzinoaice. Fugiseră în Rusia, după bătălia dela Stănileşti ori Stălinceşti, nu mai ţin bine minte cum îi spunea fie-ertat papa. Vodă a rămas acolo. Nu s'a mai întors. I-a murit nevasta şi s'a însurat cu o prinţesă rusoaică. Dar bunicul a venit iar în Moldova şi i-a adus străbunicii mele colanul acesta. E tocmai dela Petru cel Mare, ţarul Rusiei. E de două sute de ani.

— Ce spui, coniţă, se mira Gheorghina şi scuipa ca de deochi.

Aşa făcea coana Coraliţa înainte de a pleca undeva.

Răscolea toată casa, din răscolită ce era şi punea mâna pe lucruri, pe toate nimicurile scumpe ei, prăfuite şi hârbuite. Aşa făcea şi acum. De data aceasta, pe lângă Gheorghina, mai era de faţă şi Niculae. Il trimisese coana Smărăndiţa ca să-i ajute cumnatei sale, căci îi ştia patima. Numai cât

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Niculae nu lua parte de loc la nevinovatele încântări ale coanei Coraliţa. Sta cu o geantă în mână de mai bine de un ceas, fără să fi reuşit a pune ceva în ea.

— Lucruri vechi, coniţă, zicea posac şi nerăbdător.

Intr'un târziu, cu multă ostenceală, au putut totuşi strânge două geamantane, trei gentuliţe şi vreo patru legături de mână. Cutiile de pălării au rămas pentru a doua zi, precum şi nelipsitele pacheţele. Nicolae s'a urnit obosit spre casă şi coana Coraliţa a luat-o nu peste mult şi dânsa pe urma lui. Avea de gând să doarmă la cumnată-sa. Şi-a înfăşurat şalul pe după grumazi, şi-a aruncat pe umeri vechea pelerină, a apucat umbrela în mâna stângă, cu dreapta şi-a îndesat pălăria pe ceafă şi a eşit bâţâind din cap, cum îi era obiceiul, ţanţoşă şi importantă, fixând cu ochii mici în dreapta şi în stânga pe trecători, înconjurând supărată gropile trotuarelor şi criticând cu asprime pe copiii desmăţaţi, cari nu i se fereau din calc.

— Ce educaţie!... Ce educaţie!...

La Şosea, când a ajuns, era frântă, de cât se frământase. Şi cum se întâmpla totdeauna când se obosea, a pufnit, nemulţumită de mai multe lucruri deodată. Mai întâi nu i-a plăcut că Patridi o încărca tocmai în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr-1901-1932

în un vagon cu actorii. O ştia pe Miţa şi i se părea necuviincios din partea grecului că o pune pe aceeaşi treaptă cu amanta lui. Căci era sigură că are s'o întâlnească în tren. Dar se gândea şi la revederile din Iaşi. Nu-şi mai văzuse cunoştinţele de o groază de vreme. Toţi o vor primi rece, fiindcă i-a uitat. Şi pe bună dreptate! Nu se ducea decât acum, la strâmtoare, când avea nevoie. Acum e bun şi târgul nostru al Iaşilor, au să-i zică, fără ca ea să aibă putinţa unei replici. E bun chiar şi pentru ingraţi. Şi pe urmă călătoria, fără alte buclucuri! Să te duci tu...

— Auzi, Smărăndiţo, dar dacă n'aş mai pleca, a zis, aşa, într'o doară, uitându-se chiorîş la cumnată-sa.

Coana Smărăndiţa nu i-a răspuns, ci s'a uitat numai lung şi mustrător la dânsa. Apoi au mâncat şi au plecat fiecare să se culce, ca să se poată scula a doua zi mai de dimineaţă. Maria era neliniştită şi ar fi dorit să stea mai mult de vorbă. Ceeace auzise la spital o chinuia. Dar n'a îndrăznit. S'a urcat şi ea în odăiţa ei, îndoită în suflet şi plină de presimţiri rele.

Oraşul întreg era cuprins de o adâncă tulburare. Coraliţa auzia bubuitul tunurilor, vedea aeroplanele sburându-i deasupra capului, înţelegea spaima tuturora, dar nu simţia pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mejdia în marginile ei adevărate. Toate i se păreau mai mult o înscenare fantastică, o vastă escrocherie, pentru ca negustorii să scumpească alimentele, pentruca birjarii să fie şi mai obraznici, ori pentru ca oamenii politici de seama lui Patridi să se găsească în treabă. Orice umbră de gând serios asupra unei viitoare căderi a Bucureştilor în mâinile duşmanilor, o refuza cu îndărătnicie. Orgoliul ei de boieroaică cu ţâfnă nu primea o astfel de eventualitate. Şi dacă nu ar fi fost Andrei într'o continuă luptă cu moartea, poate că ar fi trecut războiul peste ea, fără să creadă că s'a putut întâmpla ceva deosebit. Aşa i se părea ei, că dacă ar fi fost la cârma ţării un om cu autoritate, unul care să ştie porunci în lege, lucrurile s'ar fi îndreptat ca prin farmec. Adorabilele ei discuţii politice se rezumau în câteva cuvinte: — puneţi un conservator în frunte şi să vedeţi atunci, ce are să fie!...

A doua zi, când s'a urcat cu greutate în vagonul actorilor, toţi s'au uitat urît la dânsa. Dar nici ea nu le-a rămas datoare cu nimic. Niculae a baricadat-o cu geamantane şi cu pachete. Cutiile de pălării abia le-a putut agăţa undeva. De acolo, ca dintr'o cetate, se uita coana Coraliţa sfidătoare împrejur, răspândind din priviri o ploaie de ace mititele muiate în dispreţ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cine-o mai fi şi bufniţa asta bătrână, a zis unul.

— Uită-te la ea cum se spârneşte, a adăogat altul.

Şi au râs cu toţii. Comicul s'a sculat dela locul lui şi s'a făcut că se uită pe fereastră, numai ca s'o vadă mai de aproape.

— A, i-aţi văzut pălăria? Ian, priviţi ce mai varză! O s'o mâncăm pe drum.

— Lăsaţi femeia în pace, domnilor, biata Xantippă, a zis al patrulea.

Coana Coraliţa fierbea. Nu auzea răutăţile puţin bine crescuţilor istrioni, dar înţelegea că vorbeau despre ea. Vagonul era de clasa a treia, fără compartimente, astfel încât acolo trebuia să rămână cu ei până la Iaşi. Blestema deci în gând şi o căuta din ochi, prin colţuri, pe Miţa. O cunoştea din vedere. I-o arătaseră nişte prietene odată, întâmplător, la cofetărie. Ar fi dorit s'o pocnească pe amanta lui Patridi numai cu vre-o două-trei ochiade şi o tusă seacă, adusă din guşă, aşa cum ştia dumneaei, scurt, tăios şi definitiv. Căci dacă n'ar fi fost Miţa, nici dânsa n'ar fi ajuns printre astfel de oameni. Ar fi voit s'o pedepsească pe ea cel puţin, dacă nu putea pe altcineva. Se uita şi n'o găsea. Şi-a scos şi lorgneta şi a cercetat, bâţâind supărată din cap, dar nu i-a dat de urmă. Când colo, târziu de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tot, iacă şi Miţa. Era tocmai pe banca din faţă. N'o văzuse de mânie. Dar Miţa nici grije nu-i avea coanei Coraliţa. Infăşurată în manta, cu gulerul ridicat, somnoroasă şi desăvârşit absentă, Miţa torcea în de ea, ca o pisică burzuluită ce-şi rememorează într'un colţ liniştit escapadele nocturne.

Trenul nu mai plecca. Lumea se aşezase de mult prin vagoane şi locomotiva tot mai puſăia adăstând, fără să dea vreun semn de mişcare. Exasperată, coana Coraliţa a început să privească pe fereastră, bătând cu degetele într'o geantă, ca într'un pian nevăzut, ritmul unui vals din vechime. Funcţionarii gării veneau şi se duceau grăbiţi ca totdeauna. Vreo câţiva soldaţi, cu baioneta pe puşcă, umblau agale. N'a venit grecul la gară, îşi zicea coana Coraliţa. Atât i-ar mai fi trebuit! Să-l mai văd şi pe Patridi cu metresa la braţ. Te pomeneşti, că i-ar fi şi prezentat-o! Mai ştii? Lumea de astăzi! Te poţi aştepta la toate!...

N'a venit Patridi, dar a venit Cernomorskii. După păţania din ziua trecută, Miţa i-a scris şi el s'a dus să-i spună la revedere. Ii intrase în sânge — era vorba lui obişnuită — această romăncă, cu toate că numai o noapte o văzuse de aproape. Când începea imaginaţia să-i joace cazaciocul împrejurul unei femei, atunci era semn că i-a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

intrat în sânge. Şi n'o mai părăsea uşor. Ar fi fost în stare să facă chiar şi cele mai mari prostii. Toţi tătarii din el începeau să se uite cruciş, să-şi pipăe prăselele hangerelor dela brâu şi s'o ia razna peste orice bariere, chiuind şi hăulind, în mijlocul saloanelor ca şi în pustiurile stepei, bezmetici şi sălbăticiţi.

Coana Coraliţa, când l-a văzut, s'a bucurat şi i-a făcut semn. El a privit-o distrat şi s'a apropiat căutând în mod vădit pe altcineva.

— Ce bine-mi pare că te văd. Pe cine cauţi?

— Căutam un prieten, a zis Cernomorskii politicos. Miţa nici nu s'a mişcat. El a desluşit-o mai întâiu. A râs satisfăcut şi a bătut cu degetul în geam. Coana Coraliţa, surprinsă, a stat o clipă înmărmurită, apoi s'a retras apoplectică din fereastră.

— Asta-i soacra Miţii, a zis un actor care urmărise scena.

— Vă cunoaşteţi? a întrebat Cernomorskii.

— Nu-u-u-u, nu aveam până acum onoarea, a răspuns coana Coraliţa pe un ton gutural aproape de nerecunoscut.

— Imi daţi voie...

— Sunt încântată, a zis coana Coraliţa din vârful limbii, apelpisită de un zâmbet acru.

Un şuer prelung i-a acoperit însă ultima graţiozitate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cernomorskii nu auzea şi s'a apropiat mai mult de vagon, ducându-şi mâna la ureche.

— Cum spuneţi?

— Spun că-mi pare bine că plecăm odată, a zis tare coana Coraliţa, crezând că şuerul anunţa plecarea trenului.

Dar nici această nouă politeţă nu a pătruns până la Cernomorskii. Şuerele s'au înteţit, întretăiate de fluerături ascuţite. Funcţionarii gării s'au pornit pe o alergătură nebună. Soldaţii se uitau îngroziţi în toate părţile. Călătorii au năvălit speriaţi la geamuri. Ţipete de spaimă au început să se audă.

— Ce e? Ce e?

— Aeroplanele... Sunt deasupra gării... Bombardament... a răspuns cineva în gura mare, trecând în goană spre eşire.

Coana Coraliţa a îngheţat. O bubuitură groaznică, urmată de zgomot de oţel sfărâmat şi de ţiuituri de sticle sparte, a asurzit-o. Apoi, altele şi altele, vre-o douăzeci, în răstimpuri înfiorătoare, au trăznit năstrusnice deasupra gării.

Miţa, sguduită de plâns, a prins să sughiţe, sfâşiindu-şi haina cu mâinile. Cernomorskii, înfipt în faţa vagonului, cu ţigara în gură, distrat, surâdea şi încrunta din când în când din sprâncene. Era palid, alb ca varul, dar nu s'a mişcat. Doar Crucea Sfân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tului Gheorghe dacă i se sălta arare pe piept, cum răsufla adânc.

O femeie a fost lovită de o schijă. S'a rostogolit pe cimentul peronului, scăpându-şi copilul din braţe. Avea un băieţel de vre-o trei ani, blond, cu ochii albaştri şi grăsuliu. A murit femeia aşa cum a căzut, întinzând mâinile după băiat, ca într'o supremă chemare de mamă. Copilul, plângând, fără să fi păţit ceva, dela vreo doi paşi, de unde era, s'a târât deabuşile spre mamă-sa, s'a umplut pe mâini şi pe picioare de sângele ei, apoi a şezut lângă ea, ştergându-se cu acelaş sânge peste obrajii bucălaţi de plod nevinovat.

Alţii, răniţi, gemeau, trăgându-se pe lângă pereţi.

Au urmat apoi câteva minute de tăcere. Aeroplanele, îndepărtându-se, lumea nu îndrăznea încă să se mişte. Numai locomotivele suflau greu pufnind mânioase, ca nişte monştri neînvinşi. Şi în urmă forfoteala dela început şi-a reluat cursul. Furnicarul gării a prins din nou să mişune, cu acelaş sârg ca mai înainte, de par'că nu s'ar fi întâmplat nimic. Funcţionarii s'au pornit pe urlete, iar soldaţii şi-au măsurat mai departe paşii prin mulţime. Morţii şi răniţii au fost daţi repede laoparte. Pe urmele dezastrului a reînceput să calce viaţa cu putere, cerându-şi neînduplecată drepturile ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Linia pe care era trenul de Iaşi n'a fost stricată. Locomotiva s'a urnit deci cu uşurinţă, îndată ce s'au făcut obişnuitele forme de control. Coana Coraliţa, când s'a trezit, căci leşinase, trecea de Chitila. Miţa o freca cu apă de colonia pe tâmple şi-i da să miroasă.

— Uf, unde mă găsesc?

— Lăsaţi doamnă, că am scăpat, i-a răspuns Miţa.

— Cum?

Când a văzut-o pe amanta lui Patridi, a lui Cernomorskii şi desigur şi a altora, era să leşine coana Coraliţa a doua oară.

— Lasă-mă, lasă-mă...

Nu mai ştia bine de ce leşinase, din pricină că o văzuse cu rusul, ori din pricina aeroplanelor. Şi acum să se găsească în braţele ei?

— Liniştiţi-vă doamnă, o mângâia Miţa, stropind-o mereu cu apă de colonia.

Şi coana Coraliţa s'a muiat. Cam târziu, dar totuşi a priceput halul în care se găsea. Două lacrimi mari i s'au rostogolit pe obraz. Bunătatea «demimondenei» a mişcat-o adânc.

— Iţi mulţumesc, domnişoară, îţi mulţumesc...

— N'ai pentruce, doamnă, n'ai pentruce, îi răspundea Miţa afectuoasă.

Actorii, desmeticiţi din spaima ce-i cuprin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sese, au prins repede instantaneul din faţa lor.

— Se poate glumi?— a întrebat unul într'o doară.

— Stai, să mă uit pe cer, a zis comicul.

Toţi au scos capetele pe fereastră, iscodind orizonturile. S'au uitat lung în toate părţile şi au oftat uşuraţi.

— Fie, că straşnică frică mâncarăm, băieţi.

— Ce crezi, frate, te joci cu bombele?

— Ăsta nu-i război de comedianţi, mă, să baţi într'un fund de butoi şi să zici că dă cu tunul. Ăsta vine cam cu moarte, ori ce zici Wallenstein. Pe vremea lui Schiller cum era?

Coana Coraliţa a simţit nevoia să fie drăguţă cu Miţa. Pe dumneaei n'o părăsea politeţa nici în momentele cele mai grele. De aceea era femeie de lume.

— Dar contele ce s'a ales? a întrebat între două oftaturi.

— A stat până a trecut bombardamentul, a răspuns Miţa, m'a rugat să am grije de dumneavoastră şi a plecat.

— Ce băiat cumsecade...

Trenul nu-şi luase viteza obişnuită. Părea că-şi pipăie calea la fiecare învârtitură de roată, nedumerit încă de ce-l poate aştepta. Aşa cum mergea, hălăduia însă din ce în ce mai mult, îndepărtându-se de Capitală. Dea-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lungul câmpului plângea toamna, stropind cu lacrimi sufletele călătorilor.

Miţa a oftat şi ea.

— De ce oftezi, a întrebat-o coana Coraliţa.

— Aşa, oftez şi eu, a răspuns Miţa.

— Dar de ce, a întrebat coana Coraliţa din nou, cuprinsă în mod subit de o mare simpatie pentru «demimondena» nesuferită. Atât de tânără şi atât de frumoasă! Se poate să oftezi?

Şi Miţa şi-a început povestea de totdeauna, cu tatăl ei, colonelul, cu locotenentul mizerabil care a înşelat-o, cu teatrul unde nu primeşte roluri de seamă...

I-a spus-o şi coanei Coraliţa, cum obişnuia s'o spună oricui voia s'o asculte. Coana Coraliţa a ascultat-o şi dânsa, înduioşându-se peste măsură şi cerând mereu detalii.

— Se poate, fetiţo, aşa ceva?

Şi trenul mergea mai departe. Nici una nici alta din cele două tovarăşe de drum nu-şi mai aduceau aminte de omul cu biletele pentru calea ferată, de Patridi, care rămăsese la Bucureşti cu mizeriile lui şi care, oricum, el le întâlnise. Abia coana Coraliţa, într'un târziu, dacă s'a gândit.

— Al dracului grec, dar bună bucăţică şi-a ales. E drept că n'o merită...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

III

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Andrei veghia în tranşeele închipuite pe malul Argeşului. După mai multe marşuri şi contra marşuri regimentul s'a aşezat însfârşit cu o ţintă bine lămurită. A doua zi avea să atace pentru a sparge frontul duşman. Năvala asupra Bucureştilor trebuia înfrântă şi armatele străine trebuiau să fie aruncate, parte peste Dunăre, parte peste munţi, prefăcând astfel râul lui Negru-Vodă într'o a doua Marnă.

Tunurile băteau de zece ceasuri fără întrerupere. Pe ici pe colo, dealungul liniilor, se auzeau din când în când răpăituri scurte de puşti şi mitraliere, însemnând mici încăerări nervoase, pipăeli localnice, cari se curmau însă repede. Marea lovitură numai se anunţa.

Insera. Soarele în asfinţit atârna ca un uriaş jertfelnic la marginea zării. Din rugul lui aprins se ridica spre ceruri fumul tuturor jertfelor de pe pământ. Sufletele milioanelor de morţi, purificate în focul luptelor, ardeau în el, năzuind cu vâlvătăi pătimaşe către înalturile creştinătăţii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Piperea picotea de mult alături de Retezeanu. O lovitură de obuz mai apropiată l-a scuturat din toropeală. A căscat ochii mari şi s'a uitat lung înaintea lui, scoţând nasul din tranşee.

— Ştiţi ce, domnule locotenent, a zis zâmbind, dacă ne-o plezni vre-o bucătură de mămăligă de aia nemţească, drept la Dumnezeu ajungem. Poarta raiului e deschisă. Ian uitaţi-vă puţin ce frumuseţe. Nici nu-i aşa departe. Inchidem ochii şi o luăm binişor peste Argeş, aşa, rara-rara, să nu ne obosim, trecem dincolo de inamic şi ciocpoc la Sfântul Petre; bună seara, Prea Sfinte, lasă-ne şi pe noi...

— Frumos apus, a zis Andrei aprinzându-şi o ţigare.

— N'am ce zice, a răspuns Piperea uitându-se încă odată.

N'a apucat să se uite însă bine a doua oară şi a început să râdă.

— Uite, buturuga dracului. Ei, aşa ceva n'am mai văzut! Uitaţi-vă puţin, domnule locotenent. Zău, că face.

Retezeanu s'a ridicat silnic.

— Ce e?

— Vedeţi colea, la marginea satului, dincoace de Argeş, lângă bordeiul acela?

— ...?

Retezeanu nu se putea dumiri. S'a uitat şi el lung.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Zi că-i om şi dă-l dracului, domnule locotenent.

— Bietul bătrân...

Era un ţăran care ieşise din bordeiul lui şi se uita cu mâna pe deasupra ochilor, când în dreapta, când în stânga. Nu mai rămăsese nimeni în sat. Şi pisicile au fugit. El însă n'a plecat. Poate că nici nu avea unde să plece. Peste capul lui gurile de oţel ale tunurilor urlau marele coloquiu al morţii, gloanţele şfichiuiau aerul prin preajmă-i, muşcau din pământ ori şuerau zănatice, fără ca el să-şi tulbure liniştea.

Era bătrân, uscăţiv şi înalt. N'avea pălărie. Un păr cărunt, lung şi încâlcit, îi încununa craniul osos, potrivit cu îndârjire pe grumazii aplecaţi şi întretăiaţi în dreptul beregatei de un puternic măr al lui Adam.

Răsărea moşneagul între cele două fronturi, pe malul Argeşului, ca un stejar sur, arhisecular, surd în faţa întâmplărilor zgomotoase din jurul lui şi nepăsător în faţa viitorului. Cum nu se clintea din loc, părea că are rădăcini sfredelite până în măruntaele pământului, vârtoase şi pline de sevă.

Retezeanu l-a privit cu admiraţie şi cu milă. Umbra lui noduroasă îi spunea multe. Lua proporţii de simbol. Era icoana vie a rasei, cu protestări telurice împotriva istoriei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ăsta sunteţi voi, Pipereo, a zis înghiţindu-şi restul gândurilor.

Piperea n'a priceput nimic.

Seara s'a coborît grăbită. Tunurile au obosit. Aproape nici n'a băgat de seamă Retezeanu şi noaptea s'a închegat grea deasupra pământului. Deodată cu întunerecul a început să apese din văzduhuri şi liniştea chinuitoare, prevestitoare de atac. Amândouă taberele se pregăteau pentru a doua zi.

Compania a noua trebuia să trimită o patrulă. Andrei şi-a ales oamenii. Năgăilă era şi el printre ei. Piperea de data aceasta n'a îndrăznit să-i găsească altă slujbă pe lângă Retezeanu, ca să-l scape de primejdie. Năgăilă a înţeles şi n'a mai stăruit.

— Atunci ţine punga, a zis, şi nu-ţi uita de ce ţi-am spus.

— Iar, măi băiete?

— Iar.

— Nu te-ai mai săturat?

— Dar moartea s'a săturat?

De câte ori se găsea în faţa unei întreprinderi mai grele Năgăilă avea aceleaşi griji. Nevasta şi copiii îi năvăleau în minte chinuindu-l. Se încrunta şi îşi ducea mâna la frunte şi la pungă. Ce mă fac, îşi zicea. Căuta să se dea laoparte. Dacă nu putea, ofta odată din adâncul inimii şi se apropia de Piperea, întinzându-i banii, pe cari îi scotea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu greutate de sub tunică. Apoi îşi mărturisea, ca un om în agonie, ultimele dorinţi. Ce să se întâmple cu casa, cu pământul şi cu toată averea lui. Băiatul cel mai mare să rămână stăpân pe uneltele de plugărit. Fetiţa să moştenească prisaca şi grădina din jur. O întreagă litanie pe care o ştia Piperea pe de rost.

— Bine, mă, dar de ce mi te spovedeşti aşa? Sunt eu fără de moarte? Am să ajung eu să-i pot duce nevestii tale toate prostiile cu cari mă încarci?

Năgăilă zâmbea trist totdeauna, când îi spunea Piperea aceste vorbe. Avea el credinţa că dacă va scăpa teafăr din război unul din ei doi, atunci acela are să fie Piperea. Il recunoştea mai deştept şi de aceea credea că va scăpa.

— Lasă-mă, Pipereo, ascultă-mă pe mine...

Piperea se supăra.

— Fugi de-aci, prostule, nu-ţi mai cobi a rău. Dumnezeu ne ia la el pe noi ăştia pârliţii, nu pe chiaburi ca tine. Ce să facă cu voi? Voi aveţi ce mânca aici pe pământ.

Năgăilă nu mai răspundea de obicei, ci rămânea cu gândurile lui şi pleca.

Aşa şi acum.

Patrula comandată de un sergent a pornit. Oamenii s'au căţărat repede peste parapetul din faţa tranşeelor şi au luat-o spre

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ăsta sunteți voi, Piperco, a zis înghițindu-și restul gândurilor.

Piperea n'a priceput nimic.

Seara s'a coborît grăbită. Tunurile au obosit. Aproape nici n'a băgat de seamă Retezeanu și noaptea s'a închegat grea deasupra pământului. Deodată cu întunerecul a început să apese din văzduhuri și liniștea chinuitoare, prevestitoare de atac. Amândouă taberele se pregăteau pentru a doua zi.

Compania a noua trebuia să trimită o patrulă. Andrei și-a ales oamenii. Năgăilă era și el printre ei. Piperea de data aceasta n'a îndrăznit să-i găsească altă slujbă pe lângă Retezeanu, ca să-l scape de primejdie. Năgăilă a înțeles și n'a mai stăruit.

— Atunci ține punga, a zis, și nu-ți uita de ce ți-am spus.

— Iar, măi băiete?

— Iar.

— Nu te-ai mai săturat?

— Dar moartea s'a săturat?

De câte ori se găsea în fața unei întreprinderi mai grele Năgăilă avea aceleași griji. Nevasta și copiii îi năvăleau în minte chinuindu-l. Se încrunta și își ducea mâna la frunte și la pungă. Ce mă fac, își zicea. Căuta să se dea laoparte. Dacă nu putea, ofta odată din adâncul inimii și se apropia de Piperea, întinzându-i banii, pe cari îi scotea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu greutate de sub tunică. Apoi își mărturisea, ca un om în agonie, ultimele dorinți. Ce să se întâmple cu casa, cu pământul și cu toată averea lui. Băiatul cel mai mare să rămână stăpân pe uneltele de plugărit. Fetița să moștenească prisaca și grădina din jur. O întreagă litanie pe care o știa Piperea pe de rost.

— Bine, mă, dar de ce mi te spovedești așa? Sunt eu fără de moarte? Am să ajung eu să-i pot duce nevestii tale toate prostiile cu cari mă încarci?

Năgăilă zâmbea trist totdeauna, când îi spunea Piperea aceste vorbe. Avea el credința că dacă va scăpa teafăr din război unul din ei doi, atunci acela are să fie Piperea. Il recunoștea mai deștept și de aceea credea că va scăpa.

— Lasă-mă, Pipereo, ascultă-mă pe mine...

Piperea se supăra.

— Fugi de-aci, prostule, nu-ți mai cobi a rău. Dumnezeu ne ia la el pe noi ăștia pârliții, nu pe chiaburi ca tine. Ce să facă cu voi? Voi aveți ce mânca aici pe pământ.

Năgăilă nu mai răspundea de obicei, ci rămânea cu gândurile lui și pleca.

Așa și acum.

Patrula comandată de un sergent a pornit. Oamenii s'au cățărat repede peste parapetul din fața tranșeelor și au luat-o spre

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-0833

Argeş, târându-se pe brânci. Un reflector a zbucnit pe întreagă vale puternică lumină albă. Năgăilă a împietrit unde era, între nişte bălării. O clipă, cum stătea cu nasul în pământ, a zărit drept înaintea ochilor două fire de iarbă răsucite în formă de cruce. Tot sufletul i s'a legat de ele, iar reflectorul şi-a închis ochiul înspăimântat de balaur nevăzut. Sergentul a sâsâit încetişor. Patrula s'a târât mai departe. Năgăilă a murmurat câteva ocinaşe în barbă, apoi s'a pierdut şi el în noapte.

— Ce sgaibă de om bogat, şi-a zis Piperea, gândindu-se la el.

Băieţii au răsuflat oarecum uşuraţi. Ştiindu-i pe alţii înaintea lor se simţeau mai siguri. Nu că i-ar fi putut apăra, dar moartea, până să ajungă la tranşee, mai avea prilejul să facă câteva popasuri.

Cei mai mulţi au adormit, unii cu capetele la picioarele celorlalţi. Se înşiruiau sgârciţi ca nişte zale numărate dintr'un lung lanţ de carne ce se întindea, cu încolăciri de şarpe cuminte şi simţitor, din Carpaţi până în Dunăre.

Retezeanu, ca de atâtea ori în nopţile de război, petrecând ceasuri rezumative, se gândea. Incordările nervoase din faţa morţii îi priiau. Toată setea lui de a se cunoaşte, îi era potolită în aceste încordări, cu o largă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

măsură de sbucium. Colţuri nebănuite ale fiinţei i se desveleau fără de veste, la lumina câte unei clipe.

El şi le însemna. Şi avea atâta pasiune rece, când le însemna! Par'că era un inchizitor al propriului său suflet, ori un comentator nemilos, de fiecare pagină, al propriei sale cărţi.

Ultima şedere la Bucureşti l-a înăsprit. Distanţa morală dintre el şi ai săi s'a precizat neiertătoare. Mamă-sa, mătuşile, unchii, verii, femeile şi bărbaţii împreună, întreagă aşa zisa societate, toţi şi toate mâncaseră din el cu guri haine, ca lupii lui Münchausen din calul înhămat la sanie: — l-au mâncat până ce s'au substituit ei bietei mârţoage. Aşa şi aceştia. Ii simţea în goană cum îi poartă în spate, cum îl sfâşie fiecare din partea din care îl putea ajunge; din inimă, din creer, din muşchi şi din măduvă. Il mâncau şi nu-l puteau isprăvi.

Toţi beţivii din lume, îşi zicea, trebuie să fic spirite de elită. Ei fug în alcool, fug de cele ce-i înconjoară într'o sinucidere lentă. Alcoolul acesta era pentru el războiul: — băutură concentrată, prea puţin gustată la Bucureşti, unde se bea mai ales ţuică şi turburel.

O nestăvilită dorinţă de moarte îi aprindea sângele, i-l zbiciuia, pentru a-i găsi o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1938

rană, ca să-l scurgă prin ea şi să-l răcorească pe roua unei pajişti româneşti. Dorinţa aceasta nu i-a priceput-o nimeni. Mamă-sa nu i-o putea pricepe. N'ar fi fost firesc ca să i-o priceapă. Dar ceilalţi?

S'a gândit la Ana. Ea ar fi avut inteligenţa ca să-l poată înţelege. Intâlnirea lor i-ar fi putut vorbi îndeajuns. Ce stranie întâlnire! De câte ori şi-o aducea aminte, îl înfiora ghiaţa de atunci şi se întreba din ce izvoare îşi trăgea puterea de a se spiritualiza. Vorba lui Cernomorskii. Ajunsese un fel de sfânt. Şi cum? De ce? Poate oboseala unei familii care se stingea în el? Totdeauna a măsurat budhismul cu paloarea unui chip de hindus degenerat, de pe ale cărui buze livide zâmbeşte Nirvana trist şi fără de ţintă. Prin saloanele Capitalei a întâlnit de multe ori capete de aceste de hinduşi, bruni cu sângele împuţinat, bieţi soli întârziaţi ai unei forţe istovite. Să fi fost şi el un astfel de specimen?

O împuşcătură a răsunat prelung dinspre satul din faţă. O altă împuşcătură i-a răspuns, apoi altele şi altele, dese şi violente. Reflectorul duşman s'a uitat o clipă peste tranşeele româneşti. Băieţii s'au mişcat somnoroşi, strângându-şi armele în mâini. Nu era însă nimic deosebit. Patrula ce plecase a trebuit să întâlnească ceva în cale, a vă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zut, ce a văzut şi s'a retras repede, căci după câteva minute nu s'a mai auzit nimic.

Retezeanu şi-a continuat gândurile.

A răsărit luna. Stelele mulţumite au clipit şirete din ochi. Din cerul senin şi albastru ca o uriaşe micşunea cădeau luminile blânde ale unei triste ironii străbătătoare din taina infinitului. De ce toate aceste, se întreba par'că, privind asupra pământului, sfinxul destinului.

Argeşul se vedea şerpuind argintiu în vale. Andrei, aplecat peste tranşec, i-a urmărit apele săltăreţe. Era o mare deosebire între acest râu coborîtor din Carpaţi, viu şi curat şi între smoala curgătoare a dulcei Dâmboviţe. Se strângeau în el lacrimile călătoare din plânsul milenar al munţilor...

Pe Argeş în jos,
Pe un mal frumos,
Negru Vodă trece...

Balada meşterului Manole cânta din unde. Cadenţa ei svâcnea cu bobotiri scurte în mintea lui Retezeanu. Ce tragică poveste! Versul popular, crud şi desordonat, se rostogolea pătimaş, cu minunate străluciri de armonii interioare

...Nouă meşteri mari
Calfe şi zidari,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi Manole zece,
Care-i şi întrece...

Manole-i artistul. El închipue în forme eterne, îşi zicea Retezeanu, cea dintâi cugetare românească străbătută de farmecul artei, ca ea să fie «loc de mânăstire şi de pomenire». Şi cu câtă trudă!

Ziua ce zidea,
Noaptea se surpa...

Până ce în sfârşit a prins ideia, frumoasa femee, pe care o băgă în zid. Era nevasta lui, era floarea inimii lui, era tot ce a putut el strânge în suflet mai frumos din lanurile de grâu ale pământului românesc, din parfumul poenilor verzi, din noaptea codrilor cărunţi şi din seninătăţile fără de margini ale cerului dunărean, era toată simţirea lui de poet.

A prins-o şi a băgat-o în zid.

Pân'la glesnişoare
Pân'la pulpişoare,
Pân'la costişoare,
Pân'la ţâţişoare,
Pân'la buzişoare...

Chinuit:

Tremura lucrând,
Lucra tremurând...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi a isprăvit. Arta a triumfat. Lăcaşul de închinare s'a ridicat. Gândirea românească rebelă strigă însă şi astăzi peste veacuri din zidurile mânăstirii Argeşului:

Manole, Manole,
Meştere Manole,
Zidul rău mă strânge,
Trupuşoru-mi frânge.

Nu-i place simetria. Liniile terminate o înspăimântă. Formele bine definite o dor. Fuge de orânduială. Urăşte dalta cizelatoare şi nu vrea să ştie de starea pe loc a eternităţii.

Aşa îşi zicea Andrei, privind cursul grăbit al Argeşului.

— Stai! Cine-i?

Patrula se întorcea. Sergentul a dat parola şi a sărit în tranşee. Ceilalţi s'au rostogolit buluc după el. Năgăilă lipsea. La marginea satului, după cum se putuse desluşi din împuşcături, au dat peste o patrulă duşmană mai puternică. S'au hârţuit puţin şi s'au întors, fără să fi putut afla ceva mai de seamă.

— Pe Năgăilă l-am pierdut, săracul, a zis sergentul.

— Nu crez, nu moare ăla, i-a răspuns Piperea.

Retezeanu a chemat pe sergent la el, ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să-l descoase, când, deodată, niște sforăituri înfundate l-au făcut să privească afară din tranșee.

— Cine-i, a strigat peste parapet.

I se părea că sforăe un om.

— Eu, eu, nu trage, a răspuns cineva.

— Parola, a stăruit Retezeanu.

— N'o mai știu. Nu trage. Mai sunt cu unul.

— Ăsta-i Năgăilă, domnule locotenent, a zis sergentul.

Și era într'adevăr el. Piperea a râs.

— N'am spus eu? Ăsta să moară?

Năgăilă s'a arătat mustăcios deasupra tranșeelor și s'a prăvălit ca un snop peste ceilalți, trăgând după el un soldat german. Il ținea legat de grumazi cu o sfoară de cort. Se umpluse de noroi din creștet până în tălpi, cum s'a târît atâta cale pe brânci și germanul, mai mult mort decât viu, sugrumat, strănuta înecându-se.

Retezeanu a dat ordin să-l deslege. Năgăilă și-a povestit pățania.

— Să trăiți, domnule locotenent, m'am răznit de ceștealalți. Era noapte și orbecăiam prin porumbiștea din marginea satului. Când s'au pornit împușcăturile, m'am lipit la pământ. N'am tras. Când s'au potolit, mi-am ridicat capul. Ăsta era nas în nas cu mine. A eșit luna dintr'un nor și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

m'am pomenit deodată că se sgâcşte la mine. S'o fi rătăcit şi el la fel? Nu ştiu. Am pus mâna pe armă. A pus şi el. Am stat o vreme aşa, uitându-ne ca proştii unul la altul. Să trag? Să nu trag? M'am gândit că vor fi şi alţii de ai lui prin împrejurimi, ne aud şi mă fac ferfeliţă. Pe semne că şi el tot aşa dădea cu părerea. Ne holbam împotrivă-ne, de să ne iese ochii din cap. Nu-l slăbeam eu şi nu mă slăbea nici el din priviri. Luna s'a arătat mai tare. Atunci l-am văzut că tremura. Il clănţăneau dinţii în gură. Zic, acuma-i de mine. Cum ţineam puşca în mâini, m'am înteţit puţin din genunchi şi m'am întins. Era numai la doi paşi de mine. M'am făcut întâi că-l înţep şi l-am pleznit apoi din dungă cu tesacul peste tesacul lui. I-a sărit arma cât colea din mâini. M'am repezit la el, m'am lăsat greu ca ursul şi l-am luat de grumazi. Nici mâc n'a mai putut zice. El mă prinsese de tunică. Mi-a rupt-o. Şi l-am dovedit. Incet, încet, s'a muiat, s'a slăbănogit, i-au căzut mâinile de pe mine, şi a început să horcăie. Atunci l-am legat de gât şi am pornit târîş cu el. I-am făcut un sbilţ. Cu cât se împotrivea mai tare, cu atât îl sugrumam mai rău. L-am adus ca pe un viţel în patru labe.

Prizonierul ofta adânc pe când povestea Năgăilă. Işi freca obrajii umflaţi. Retezeanu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu știa nemțește. A adus pe Grünberg, ca să-i tălmăcească el mărturisirile.

Era din Hanovra germanul și făcea parte dintr'un regiment de infanterie și dintr'o divizie ce nu fuseseră încă identificate.

— O armată nouă? a întrebat Retezeanu.

— Da, a răspuns prizonierul.

— Nu face parte nici din armata de Transilvania, nici din armata de Dunăre?

Harry Grünberg a înregistrat conversația cu toate simțurile.

— Nu, a răspuns hotărît germanul.

— Atunci duceți-l imediat la colonel, a zis Retezeanu.

Năgăilă și Grünberg au plecat cu el.

— Du-te de-ți ia decorația, măi Ghiță, a șoptit Piperea bătându-l pe Năgăilă pe umeri, du-te, mortule...

Andrei a rămas pe gânduri. Băieții toți și-au văzut mai departe de somn.

* * *

Colonelul Vasilescu își avea bordeiul la spatele regimentului, la aripa dreaptă, nu departe de compania a noua. Toată ziua a oblicit terenul din față, dând lămuriri comandanților de batalioane pentru a doua zi. Nu se îndoia că prima lovitură pe care o va da în zori de zi, va avea succes. Soldații erau însă prea obosiți. Și cum era re-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gimentul lui, era întreagă divizia. Dar, ce? Intreaga armată, își zicea, clătinând cu amărăciune din cap. Știrea prizonierului l-a tulburat, deci, adânc. A trimis pe Grünberg după Retezeanu și a pus mâna pe telefon, sunând divizia.

— Allo, allo!... Cine? Da, locotenent colonel Vasilescu... Dă-mi pe domnul general... Cum zici?... Trezește-l. O știre importantă.

Retezeanu a sosit în toiul conversației. Vasilescu striga agitat în telefon:

— Am înțeles... Eu nu mă sperii... Domnule colonel, sunteți șeful statului major al diviziei... Credeam că e mai bine să vorbesc cu generalul... Mi-am făcut datoria... N'am cum s'o controlez... V'am trimis prizonierul... Atâta știu și eu.

Și a trântit supărat aparatul.

— Domnii dela divizie, a zis întunecat către Andrei, ăștia nu vor să înțeleagă decât ordinele pe care le primesc. Par'că ar trăi în lună.

A întins harta pe genunchi.

— Te-am chemat ca să-mi spui amănunte asupra poveștii cu prizonierul. Dacă ceeace spune el e adevărat, atunci situația e grea. Uită-te aici! Manevra noastră numai atunci ar avea oarecari sorți de izbândă, dacă nu am avea nimic deosebit împotrivă-ne la centru. In cazul că din Oltenia nu vine nici

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o forță dușmană, poate că izbutim să împiedicăm împreunarea armatei de nord cu armata de sud. Pe unii i-am arunca peste munți, după cum ți-am mai spus, pe alții peste Dunăre. Dar dacă există o a treia armată inamică, fie cât de mică, care ne izbește ponciș în obraz, suntem pierduți. Las'că și așa e greu. Nu avem linii ferate îndeajuns, pentru concentrări repezi și soldații sunt obosiți peste măsură.

Retezeanu asculta, uitându-se pe hartă. Judecata colonelului era clară.

— Noi de-aci, a zis dumirit, noi nu mai putem însă schimba soarta bătăliei. E adevărat că știrea prizonierului e încă neverificată. Restul patrulei nu ne-a putut aduce nimic. S'au retras în fața altei patrule mai puternice.

Vasilescu a stat câteva clipe pe gânduri, privind vag înaintea lui.

— De, ce să-ți spun, concepția acestei lupte nu-i românească. Să mă iertați. Accla care a ticluit-o, nu și-a putut da seama că Bucureștii sunt una și Parisul alta, că Argeșul e o apă și Marna alta. Nu cunosc capitala Franței, dar îmi închipui că are rădăcini adânci în poporul francez. Aici poate că Mache Ploeșteanu, dacă ar fi generalisim peste o armată de mahalagii, poate că el ar fi găsit formula salvatoare. Luptele noas-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tre istorice s'au dat, fie pentru a păstra Dunărea, fie pentru a păstra munţii. Bucureştii sunt o noutate antipatică. Ce să păstrăm în ei? Iartă-mă, că-ţi vorbesc aşa. N'aş vrea să te descurajez.

Retezeanu a zâmbit. Cine ar fi putut să-i dea sau să-i ia din curaj? Starea sufletcască a colonelului l-a mişcat.

— Nu, domnule colonel, a zis, plecându-şi capul într'o parte cu blândeţe.

Vasilescu s'a încruntat.

— Afară de dumneata şi de alţii vre-o câţiva, ţăranii ăştia cari mor pe aici, urăsc Bucureştii. Din Bucureşti li se trag lor toate belelele, toate birurile şi toate nedreptăţile. De altfel Bucureştii, aşa cum sunt astăzi, i-ai putea împătura, cum împătur eu harta aceasta, mutându-i unde îţi vine la socoteală. De ce vor fi stând tocmai unde sunt? Cetate suspendată în aer, fără prieteni şi fără temelie...

A zis şi i-a întins mâna lui Retezeanu.

— Eu, i-a răspuns Andrei stând la îndoială, căutând cuvintele şi gângăvind puţin, eu nu iubesc Bucureştii. Sunt ca şi dumneata.

— Dar pentru aceia, mâine ne vom face datoria, nu-i aşa?

— Ca totdeauna, domnule colonel.

— Ei bine, atunci la revedere.

Vasilescu era un bun soldat. Niciodată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu şi-ar fi îngăduit să stea de vorbă în acest fel cu unul mai mic în grad decât el. Lui Retezeanu, după toate câte s'au întâmplat între ei, a început însă a-i acorda un respect pe deasupra galoanelor şi împotriva obiceiurilor militărești. Era poate prima oară în viaţă când se apropia de un om, părăsit de spiritul îngust de corp, la care ţinea totuş atât de mult, ca la singura lui raţiune de a fi. Nu-l putuse suferi pe Andrei. Ura în el mlădiţa boierească. Gheţurile lui îl înverşunau. Bunele lui maniere îl plezneau peste obraz. Dispreţul lui de moarte îi părea că face parte din dispreţul pe care îl nutrea faţă de toată lumea din jur.

O luptă surdă s'a dat între ei doi dela începutul războiului, de când soarta i-a înfrăţit. Aşa îşi închipuia el, cel puţin. O luptă crâncenă. Pe cei cari călcau hotarele ţării nu-i cunoştea. Pe Retezeanu îl vedea însă bine şi îl ştia. Toate poveştile cu haiduci i se trezeau în minte, când îl privea şi o sete aprinsă îl apuca de coşul pieptului, când se gândea la el. De-ar muri, ciocoiul, şi-a zis de multe ori în gând, roşind de ruşine şi de plăcere.

Aşa i se părea, că pentru toate înfrângerile lui, nu putea fi răspunzător altcineva, de cât acest pui de pasăre răpitoare, el şi rudele lui răsfirate prin toată ţara. De multe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ori simţea în vine fioruri năstrușnice de uriaş. Sănătăţi arhiseculare trosneau în muşchii lui de fier. Ca un alt Novac din poveste, s'ar fi repezit asupra duşmanilor, sfărâmându-le capetele, mii şi mii, într'un Caraiman de leşuri. Şi dacă nu o făcea, era că ghiara lui Retezeanu îl strângea de inimă. Aşa credea el. O ghiară năpraznică de oţel drăcesc. Năpastă peste puterile lui. Piază rea deasupra capului lui.

... La crucea de iatagane,
De te-aş prinde caţaoane,
Să-ţi dau foc la fustanele,
Să scape ţara de ele,
De rele şi de belele...

Frânturi de versuri populare îi gâlgâiau adesea în memorie, ca nişte izvoare răzleţe de păcură aprinsă.

A venit apoi întâlnirea din spital, care l-a mai muiat. Rănit fiind, se părea că, luându-i-se sânge, s'ar mai fi descongestionat. Deodată cu picăturile roşii ce s'au scurs din el, se strecurase şi o parte din veninul lui strămoşesc. Se mai înbunase. Păstra însă, cu toate aceste, o sfială oarecare în atitudinea faţă de Andrei. Astăzi i-a vorbit pentru prima oară cu mai multă sinceritate.

— Şi-am spus şi o prostie, şi-a zis în gând, cum îşi cântărea conversaţia ce avusese. Nu-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1933

adevărat că n'am apărat niciodată Bucureştii în trecut. Aci sunt Călugărenii. Noi dăm aceeaşi luptă, ca acum trei sute de ani, cu un alt Sinan în faţă. Dar oare, cu acecaşi izbândă? Altceva erau Bucureştii de atunci şi altceva sunt cei de astăzi.

Cumpăna judecăţii ce-şi făcuse, s'a clătinat puţin. O dâră de lumină i s'a furişat în suflet şi a început să nădăjduiască.

— Dar dacă s'ar întâmpla vre-o minune?...

Retezeanu s'a întors frământat spre compania lui. Mărturisirile colonelului l-au tulburat. Vorbele lui aspre i-au străpuns inima. O milă nesfârşită l-a cuprins, gândindu-se la Capitala pe care o lăsase în urmă, cu bisericile ei mititele, înălţate ca nişte braţe prea scurte pentru un cer prea înalt, cu întinderea ei fără rost, plăcintită pe un şes golaş, cu străzile ei întortochiate, murdare şi strâmbe, cu casele ei disproporţionate, pretenţioase şi fără stil.

Era adevărat ce spunea Vasilescu. Cine să o apere? El? Grünberg? Ţăranii aceştia?

Mache i s'a înfăţişat şi lui în închipuire, ca şi colonelului, rezumativ în aceste clipe hotărîtoare. Desigur că numai acest om avea căderea de a vorbi în istorie în numele Bucureştilor. El şi semenii lui.

Retezeanu a condensat dintr'o ochire în figura lui Mache pe toţi câţi i-a văzut el bălă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bănindu-se la suprafaţa societăţii româneşti. Firește, că nici unul din cei cunoscuţi nu avea chipul leit al lui Mache. Unii purtau cu demnitate aspectul de lorzi englezi, având privirile reci, gesturile măsurate și plastroanele impecabile. Erau printre ei și apariţii teutonice, cu scăfârlii bolovănoase, cu mers ţeapăn, cu o strâmbătură cinică în colţul gurii și cu vorba brutală. Alţii, volubili și sprintenei, comprehensivi și entuziaști, dădeau stăruitor din aripi, ca să se înţeleagă că sub jachetă le cântă de dimineaţa până seara cocoșul galic. Și se găseau chiar și personagii senioriale, aproape medievale, înfășurate în toga unei îngâmfări nonșalante, ale căror cuvinte puţine și voit șterse, cădeau totdeauna greu și definitive, ca din adâncul veacurilor.

Toţi acești oameni, își zicea el, dacă i-ai lua într'o zi sau într'o noapte, bunăoară, în pielea goală și i-ai pune alături de Mache, în faţa unei situaţiuni elementare, ar fi la fel cu el. Repede și-ar lepăda mutrele de împrumut, desvelindu-și cu mare ruşine îndeletnicirile strămoșești.

Pe șanţul de comunicaţie, plin de murdărie, a mers cu grije. Prin tranșee s'a strecurat uşor, ca să nu-și trezească soldaţii, până ce-a ajuns la locul lui.

— Ce' zici, Grünberg, l-a întrebat pe furier,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1900-1932

care nu dormea, ce zici, un vânzător de pepeni, de aceia cari stau pe rogojină la margine de oraş, poate conduce o ţară?

— Nu înţeleg, domnule locotenent, a răspuns Grünberg nedumerit.

— Dar un negustor de mărunţişuri? a întrebat din nou Retezeanu.

— Nu înţeleg, domnule locotenent, a repetat Grünberg şi mai nedumerit.

— Nici eu, a murmurat Retezeanu, înfăşurându-se în blană.

Piperea a tuşit uşor, ca să dea semn că e treaz. Nu închisese un ochiu. Neliniştea tuturora l-a biruit. Lupta ce avea să înceapă a doua zi îi abătea închipuirea asupra unei nenorociri, pe care o presimţea cu stăruinţă de când a plecat din Bucureşti.

Trecuse de miezul nopţii.

— E cam frig, domnule locotenent, a zis, întinzând blana în jurul picioarelor lui Retezeanu.

— Mulţumesc, Pipereo. Văd că mă dădăceşti bine. Se vede că iar te temi de ziua de mâine.

Acesta era obiceiul lui. Când se apropiau primejdiile cele mari, se îngrijea de stăpânul lui cu o infinită delicateţă, lăsându-şi mâna prelung asupra lui, de câte ori avea prilejul, ca într'un fel de mângâiere blândă, neîndrăznind să-şi mărturisească nici sie-şi sen-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

timentele părinteşti ce nutrea în astfel de clipe pentru Retezeanu.

— Eu mă iau după domnul furier, să trăiţi. Dacă nu doarme dumnealui şi dacă-şi roade mereu mustaţa, svârcolindu-se, ştiu că nu-i a bine.

Vorbea şi potrivea neîndemânatec mantaua, strivind ca totdeauna într'o glumă gravele gânduri ce-l munceau.

Grünberg s'a aşezat într'o rână şi s'a apărat.

— E adevărat că nu prea pot dormi.

— Mâine are să fie greu de tot, a răspuns Retezeanu şi a căscat, întorcându-se pe cealaltă parte.

Gândurile îl urmăreau, vârtejindu-i-se în cap, ca într'o morişcă furioasă. Căldura simpatică a lui Piperea l-a pătruns şi l-a dus cu gândul la Vasilescu. Un alt ţăran, acesta. Şi-a adus aminte de mamă-sa, când a văzut-o în curtea cazarmei, la Bucureşti. De pe faţa ei muncită de suferinţi se desprindea un alt temperament lăsat moştenire colonelului, decât acela al ordonanţei. Vasilescu, masiv şi energic, era un luptător. El reprezenta voinţa. Piperea, puţintel şi ironic, înfăţişa mai mult renunţarea. Desigur, că între ei doi era însă mai multă asemănare, decât între mandarinii dela Bucureşti şi restul ţării. Dar mai multă legătură sufle-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901...

tească era între el şi Vasilescu, decât între el şi spuma pestriţă prin care a trebuit să înoate de când a venit în ţară. In orice caz, fineţea lui Piperea, imaginaţia lui plină de nuanţe nebănuite, bunul lui simţ subliniat totdeauna de un scepticism blând şi onestitatea absolută a spiritului de observaţie de care era călăuzit, îl îndemnau să-l respecte.

Se gândea că aşa trebuia să fi fost boierii vechi. Tot ţărani vor fi fost şi aceşti bătrâni de cari i se vorbea atât de des în familie. Vremea nouă i-a îmbrăcat, fără îndoială, într'o haină ridicolă. Li s'a făcut şi lor o mutră. Dar ţărani au trebuit să fie şi ei, ţărani cumsecade, simpli, fără carte, fără conştiinţa unei misiuni în lume, proprietari de moşii întinse şi neexploatate, hărţuiţi de vremuri şi români prin izolare, prin neparticipare la viaţa universală.

O undă de amărăciune l-a cuprins. Pe aici nu s'a cioplit încă chipul distinct al poporului. Nu văzuse un român în înţelesul occidental al cuvântului. Figura reprezentativă nu i s'a arătat. Neapărat, că dac'ar fi fost, ar fi înregistrat-o, fie pe tron, unde se găsea un străin, fie în fruntea ţării, unde se aflau europenii unei operete balcanice. Dar dac'ar fi fost această figură reprezentativă, s'ar fi găsit şi un şef războinic, care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să dea măsura rasei în faţa celorlalte popoare.

O clipă s'a gândit la el şi a râs sarcastic.

Incă odată apoi s'a cercetat cu îndrăzneală şi cu cruzime. Işi da seama de inutilitatea lui şi de adânca-i goliciune a sufletului. Numai dorinţa de a muri îi mai împrumuta puterea de a făptui şi de a se mişca din loc în loc. Infiorat de tot ce simţea şi de tot ce gândea, s'a uitat cu ochi mari în bezna nopţii, s'a uitat lung şi desnădăjduit. Intunericul flutura deasupra lui ca un zăbranic mortuar.

— Ah, de-aşi avea o credinţă, a murmurat cu glasul înecat de lacrimi.

* * *

Mache a tresărit cel dintâiu din companie, din regiment, din divizie şi poate că din toată armata, când a răsunat prima lovitură de tun a doua zi dimineaţa, la ora patru şi jumătate. Un rictus îi desghioca gura, ţinându-i buzele întredeschise. Absent şi palid, urmărea un gând pe care nu-l avea, dar care bâzâia totuşi în jurul căpăţânei lui uluite de împrejurări. Dealungul inteligenţii, ca pe-o şosea îngustă, se precipitau nebune vehicule de impresii disparate, într'o goană fără rost. Aci strigau din ele aspre cuvinte de comandă, aci se auzeau cântece fioroase de război. Intr'unul zbura Miţa, cu sânii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca două faruri galopante, cu părul despletit şi cu braţele în vânt, ca două blesteme.

Toată noaptea a petrecut-o într'un fel de jumătate somn nervos, cu visuri năstruşnice şi cu viziuni de Apocalips. Nimic precis nu i-a apăsat sufletul. Simţea însă cu toată intensitatea oarba protestare a cărnii, răscoala zguduitoare a muşchilor ameninţaţi. Clar-obscurul dimineţii i-a sporit nevroza. Sub privirile moi ale celor dintâi raze de lumină oleşit şi fiert, avea iluzia că pluteşte fără mădejde între vis şi viaţă. Grozavul bubuit al tunurilor pornite să bată cu înverşunare aărea că loveşte zadarnic în poarta conştiinţii lui, zăvorâtă cu şapte lacăte uriaş.

Incetul cu încetul realitatea şi-a făcut însă drum în spre el. Viguroasă, clară, albă şi neiertătoare, ziua, asemeni unei femei coapte îndrăgită de un adolescent, l-a cuprins în braţe, i-a deschis ochii limpezi şi l-a îndrumat să-şi facă datoria de fiinţă vie, menită acţiunii.

In faţa zilei, Mache s'a refăcut cu obişnuita-i poză şi cu obişnuita-i cochetărie. Şi-a pus în cap, ca totdeauna, chivăra carnavalescă a eroului de romanţă bulevardieră, a dat drumul cu ifos flaşnetei sentimentale, a schiţat larg un gest de cuceritor irezistibil şi şi-a umflat cu tărie pieptul bărbăţiei lui prea puţin evidente.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Acum, băieți, a sosit ziua cea mare, a strigat plutonului de țărani sobri.

Privirile liniștite ale băieților, drepte și supuse cu blândețe destinului, n'au dat însă nici un răspuns chemării lui.

— Acum, ori niciodată, a strigat din nou.

Plutonul, nepriceput și surd, a tăcut și de data aceasta. Unii dintre soldați mâncau, unii își potriveau hainele, alții se uitau gânditori înaintea ochilor.

— Acum, să dăm dovezi la lume, ca Mircea, ca Ștefan, că suntem pui de lei. Umbra lui Mihai Viteazul străjuie deasupra noastră. Ați înțeles, tâmpiților?

— Am înțeles, trăiți domnule sublocotenent, murmurară câțiva din apropiere.

— N'ați înțeles nimic, dobitocilor, a răspuns el, muşcându-şi buzele.

De multe ori a simțit nemărginita prăpastie dintre el și soldați. Totdeauna a căutat să o umple cu discursuri și n'a reuşit. Bădărani și grei ca plumbul, țărănoii, cum le zicea el, nu se apropiau, nu puteau să se apropie de elanul lui gascon. Toate cântecele pe cari i-a învățat, toate marşurile sprintene cu armoniile lor uşoare, se prelingeau ca boabele rotunde pe fața lor unsuroasă și impasibilă. Și cât de mult ar fi dorit să meargă la atac, cântând în ritmul inimii lui, iar nu târându-se nătâng, ca urşii pe cari-i conducea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Până acum muţenia lor îl supăra şi-i lăsa apoi în plata Domnului, aruncându-le printre dinţi câte o înjurătură: — n'aude, n'avede, n'a greul pământului!... Un zid mare s'a aşezat între ei şi el, o perdea de fier între sufletul lor şi al lui. O clipă a avut iluzia că se găseşte singur, pe un câmp deschis, pradă necunoscutului. L-au trecut fiorii. Repede şi-a dus mâna la revolver, ca şi cum cineva, un tâlhar, din umbră, s'ar arunca asupra lui să-l strângă de gât. Ori se găsea într'o pădure? S'a mişcat vre-o frunză? A trosnit vre-o creangă uscată?

Ii era frică. Un tremur rece i-a îngheţat sângele 'n vine. Şi s'a făcut mic, mic de tot, cât un purice. S'a zgulit şi s'a chircit.

In vremea aceasta pe deasupra capului lui tirul artileriei s'a înteţit. Tunurile, ca nişte voinici din poveste, într'un formidabil joc sângeros, îşi aruncau de pe un mal pe celălalt al Argeşului mingi de foc.

Atât de mare îi fusese surescitarea, încât nici nu băgase de seamă. Un obuz duşman, drept în buza tranşeei, la vre-o douăzeci de metri de el, a trăznit, amestecând una cu pământul doi soldaţi şi rănind patru. Lovitura i-a fost binefăcătoare. L-a readus iarăşi în echilibru. S'a frecat la ochi şi s'a îndreptat din şale.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Care sunt ăia, măi, a întrebat.

— Vasile Oproiu şi Neagu, morţi, Alecu Trandaburu, Ghiţă Nanea, Pârvulescu şi Trandafirescu, răniţi, i s'a răspuns deodată din mai multe părţi.

— Ingropaţi morţii.

— Să trăiţi.

Brancardierii se şi prezentaseră. Gemetele nu mai impresionau. Răniţii, scoşi fiind din tranşee, fiecare soldat şi-a reluat locul de mai înainte. Dealtfel nici n'ar prea fi avut vreme cineva să se gândească la vecin. Linia fusese bine încadrată. Obuzele se spărgeau la câţiva metri în faţă şi în spate. Se burdușea pământul sub isbituri şi fulgerele lor luminau drăceşte.

Multă vreme nu se mai putea menţine, deci, poziţia luată de regiment. Ori înainte, ori înapoi, oamenii trebuiau să se mişte.

Colonelul aştepta cu înfrigurare ora nouă. Toţi comandanţii de batalioane şi toţi comandanţii de companii, la fel. Atunci era hotărît atacul.

Retezeanu, la opt şi jumătate, şi-a făcut inspecţia cuvenită. A trecut pe rând, pe la toţi comandanţii de plutoane, revizuindu-le liniştit moralul şi soldaţii. Plutonierul major, în care avea multă încredere, se găsea la aripa stângă. Mache conducea aripa dreaptă. El s'a fixat la centru, cu Piperea şi cu Grün-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rom1901-1932

berg. Primul gând i-a fost să-l asiste în această zi pe Mache. Dar a renunțat. Prea era serioasă clipa și prea ar fi introdus ironie în ea. Nu se îndoia că veselul sublocotenent avea cea mai cumplită stare sufletească. Nu se îndoia, de asemenea, că-și va face datoria. A-l întovărăși într'o împrejurare când ochiul critic, chiar dacă ar vedea un lucru frumos, trebue să-și refuze spectacolul, i se părea o necuviință.

Mache îl primise, ca nealtădată, fără multe vorbe. Din ascuțit ce era, se ascuțise par'că și mai mult. Intins, ca o săgeată, abia aștepta să se descarce. Svelt și oțelit, avea priviri rotite de pisică sălbatică. Și era cu adevărat frumos. Doar lui Grünberg i-a șoptit ceva la ureche. S'a descheiat la bluză și și-a scos portofelul.

— Ține-le și trimite-le, dacă... știi, tu, tu ești ovrei și nu mori...

Grünberg a protestat.

— Domnule sublocotenent!..

— Niște scrisori, nu-i nimic de capul lor, dar țin să le trimiți.

Grünberg a protestat din nou. Nu-l atingea insulta, cât îl mișca duioșia momentului. De aceea a protestat. Voia să spună că nu poate admite posibilitatea morții lui Mache, care a înțeles.

— Ei, ași! Astăzi e greu, coane Grünberg.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Retezeanu a privit scena, gândindu-se la profunda ei semnificare.

— Amoruri, neică, amoruri, fleacuri tinereşti, a încheiat Mache, plescăind din limbă.

Grünberg s'a uitat lung la Retezeanu, întrebător şi plin de biblică milă în suflet.

— De ce i le dai tocmai lui?— a întrebat Retezeanu.

Mache a ridicat din umeri, a zâmbit şi n'a dat nici un răspuns. Pe obraz i-a trecut fugară o undă de roşeaţă, apoi a redevenit grav, cum nu mai fusese niciodată.

Retezeanu n'a mai stăruit, şi a plecat, zicându-şi că orice om îşi are clipa lui tragică în viaţă. Un erou de comedie chiar, se poate ridica, fie şi numai odată, dar tot se poate ridica, pe scările sombre ale tragediei. Încărcat de ridicol, curgând după el zdrenţele hainelor lui sfâşiate de râsul mulţimii, omul, strâmbându-se, poate totuşi atinge o coardă măreaţă, care să răsune prelung în conştiinţa universală. Şi acesta-i farmecul omului, acest multiplu cor al sufletului!...

De mult nu mai simţise Andrei o astfel de emoţie. Gustul amar al frământărilor lui cotidiane i-a pierit. Oarecum împăcat şi bun, a privit în jur, cuprinzând în lumea ochilor lui tot peisajul ţării.

— Să-l salvăm pe Mache şi pe Piperea, pe toţi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ora nouă a bătut în inima lui ca o chemare blândă, ca o prietenă înţelegătoare.

Focul artileriei îşi ajunsese culmea. Trăznetele obuzelor se alungau unele pe altele, făcându-şi loc tot mai înghesuite, tot mai învierşunate, tot mai aprige. Intreagă linia regimentului era muşcată, pământul era sfârticat şi nervii oamenilor zbiciuiţi.

Colonelul Vasilescu, cu ceasul în mână, s'a sculat exact în clipa când s'a ridicat întreg regimentul. Intunecat şi dârz a tuşit odată ţărăneşte, i-a făcut semn aghiotantului şi a pornit. Dintr'o ochire a înţeles că elanul atacului era suficient. Pisălogeala tunurilor nu biruise pe nimeni. Sprinteni, ca nişte svârlugi, miile de soldaţi au părăsit tranşeele, precipitându-se în copci spre Argeş. Pâlcuri, pâlcuri năvăleau, se aşterneau pământului, trăgeau, iar se sculau şi iar înaintau.

Mache, liniştit şi hotărît, mergea în fruntea plutonului. Luase arma unui rănit şi ochia alături cu soldaţii.

— Trageţi, atâta putea spune la fiecare popas.

Retezeanu îşi purta compania cu o voinţă îndărătnică, ce se comunica mută din om în om. Piperea se ţinea după el, ofta de câte ori se trântea jos şi îşi strângea curelele raniţii. Grünberg, cu părul vâlvoi, legat de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Andrei cu un fir nevăzut, alerga în urma lui, atras ca o fantastică păpuşe.

Tunurile şi-au contenit focul. In schimb răpăitul mitralierelor şi al armelor s'a pripit. Din ce în ce mai mult gloanţele vâjâiau dintr'o parte şi din alta, tocând cu furie grozava toacă a morţii. Unii, răniţi, cădeau svârcolindu-se, alţii, morţi, se lungeau pe iarbă, roşind cu toţii pete mari de sânge în jurul lor. Avântul regimentului însă nu scădea. Pe ici pe colo cădea câte un ofiţer, valul în partea aceia se clătina de o scurtă incertitudine, apoi îşi relua cursul.

Colonelul, din urmă, nu avea altceva de făcut, decât să se ţie de unitatea, care, mişcându-se după ordinele lui, călca nebuneşte spre ţinta ce-i fixase. O vână fioroasă, gata să crape, îi despica fruntea îngustă, cioplită ca o straşină deasupra ochilor.

Argeşul a fost trecut cu repeziciune. Bolborosea apa, fierbând sub ploaia de gloanţe. Bolboroseau răniţii, înecându-se în micile valuri săltăreţe. Pe alocuri dungi trandafirii însemnau locul unde se amesteca potolit fierbinţeala sângelui cu înţelepciunea rece şi curgătoare a râului.

Mache a fost cel dintâi care a trecut malul. Deabuşile, cu chipiul pe ceafă, se târa pe pajişte. O clipă s'a oprit, aşteptând roirea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/muzeul-001-1032

plutonului în urma lui. Retezeanu, mai în stânga, se opintea şi el.

Sub geana colnicului ce se făcea în faţă s'au oprit cu toţii câteva momente, păziţi de burueni şi de nişte tufe de arin. Tranşcele duşmane nu erau mai departe de două sute de paşi. Colonelul înţelegea că după cum va apărea regimentul în faţa tranşeelor, aşa se va decide lupta. Deaceea a pornit el înainte, strigând odată din rărunchi, ura, ca un taur rănit. Un alt formidabil ura, i-a răspuns. Toate batalioanele, în pas alergător, au năpădit după el.

Din dreapta şi din stânga, două grupuri de mitraliere, bine aşezate, scuipau isterice, vărsau din ele gloanţe. Din faţă, din tranşee, capete plecate pe paturi de armă ochiau cu îndărătnicie şi cu spaimă. Toată povestea n'a ţinut însă mai mult de zece minute — zece veşnicii.

Retezeanu, abia a făcut câţiva paşi şi a căzut peste doi răniţi încăeraţi în spasmurile morţii. A alunecat şi s'a umplut de sânge din creştet până în picioare. Cum s'a răstogolit, a dat cu gura în ţărână. A încercat să se şteargă cu mâna. Un fior l-a străbătut în tot corpul. Işi năclăise buzele de sânge. Gustul sărat al lichidului roşu i-a împăenjenit ochii. S'a sculat şi a mai făcut câţiva paşi. Un glonte, venit din faţă, l-a isbit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

însă în piept. S'a închinat odată înainte, făcând o profundă mătanie, s'a bălăbănit puțin, căutând să se țină pe picioare, apoi s'a prăvălit cât era de lung pe spate.

— Vai, a chiotit Piperea, aruncându-se asupra lui și acoperindu-l cu corpul, domnule locotenent...

Andrei n'avea cum să răspundă. Două fire de sânge au început să i se prelingă prin colțurile gurii. Alte două i se scurgeau pe nări. Din piept și din spate îi gâlgâiau șiroaie.

— Domnule locotenent, a sbierat din nou Piperea, căutând cu mâinile unde era rana.

— La piept, la piept, a strigat Grünberg, alergând și el spre ei înebunit de groază.

Retezeanu nu-și pierduse încă cunoștința, dar nu putea să-și miște limba în gură, nici mâinile, nici picioarele. A deschis ochii mari și s'a uitat adânc în ochii lui Piperea.

— Moare, moare...

— Nu moare, a urlat Grünberg, desfăcându-i tunica.

Impușcăturile au început să fie mai desordonate. Gâfâind regimentul înainta, rărit, dar neînvins. Mache, cu ochii strălucitori, mergea mereu în frunte. Adică, nu mai mergea. A mers până aproape de tranșee, când un glonte dintr'o mitralieră i-a frânt șira spinării. Ținându-se cu o mână de rana

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/muzeu/1932

dintâiu, a căzut la pământ, lungindu-i-se un braţ dealungul capului, ca un semn ce arăta spre duşman. Ultima tresărire a conştiinţei i s'a scurs prin acest braţ arătător. Intr'o clipă, cea din urmă, pe care a trăit-o cât o mie de ani, a avut iluzia fericită că aleargă într'o goană nebună spre gloria scumpilor lui Bucureşti. El murise şi tot mai alerga, strigând în gura mare.

— Acum ori niciodată, ca Mircea, ca Ştefan...

Impuşcăturile s'au rărit. Intr'un anumit moment au încetat aproape de tot, pentru ca mai în urmă să reînceapă cu înverşunare. Regimentul s'a apucat de curăţirea tranşeelor şi de urmărirea fugarilor. O parte, cei mai puţini, s'au împrăştiat prin tranşee. Năgăilă, printre aceştia, era cel mai aprig. Unde întâlnea o umbră de rezistenţă, lovea cu baioneta şi sfărâma cu patul puştii. Purcezând cu repezeală a pus mâna şi pe o mitralieră. Un gemăt surd se ridica de acolo, din învălmăşeala de sub pământ, icnete crâncene şi lovituri în plină carne.

Vasilescu, satisfăcut, a stat puţin şi s'a gândit. A răsuflat uşurat ca după o muncă grea şi bine răsplătită, apoi, prin oamenii de legătură, şi-a împărţit noile ordine. Mitralierele au fost puse în bătaie pe urmele celor ce se retrăgeau. După aceia, copleşit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de ură şi împintenat de instinct, a pornit la atacul liniei a doua de tranşee, pe care a spart-o cu mult mai multă uşurinţă. Soldaţii, îmbătaţi de sânge şi de succes, îl urmau fără şovăire. El, crud şi persistent, simţea cum ia proporţii, simţea cum i se desmorţesc muşchii, cum i se lăţeşte pieptul şi cum i se îngroaşe grumazii. Ca un zimbru furios trăgea după el, răsbătând neîncetat, toţi vulcanii de simţire ai oamenilor puşi sub comanda sa.

Trupele de acoperire ce a mai întâlnit în faţă, le-a împrăştiat dintr'o lovitură. Spărsese frontul. Atât de repede şi atât de uşor îşi isprăvise operaţia, încât, găsindu-se fără duşman înainte, într'o anume clipă, s'a oprit zăpăcit, speriat de el însuşi, de ceeace făcuse şi de necunoscut.

Retezeanu, rămas înapoi, în grija lui Piperea, căci Grünberg plecase după brancardieri, a închis ochii încet.

— Domnule locotenent, a îndrăznit să-l cheme Piperea încă odată, bocindu-se ca în ţintirim.

Nici o fibră nu i s'a mişcat. Alb ca varul, zăcea întins, într'o caldă toropeală. Şi vedea în interior. Vedea ceva foarte ciudat. Suviţele de sânge ce curgeau din el, par'că-l împleteau ca în nişte funii groase. Il legau. Il ferecau de pământ. Nici o durere nu avea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dimpotrivă. Simţea în trup o nesfârşită blândeţe, o pace de apostol, care i se răspândea prin vine în locul tulburătoarelor picături roşii. Cu cât îl strângeau mai mult funiile, cu atât se lipea mai mult de pământ. Sufletul se făcea că i se schimbase într'un serafim ce bătea din aripi deasupra lui şi cânta un cântec vesel şi trist în aceeaş vreme, ne mai auzit, ne mai cântat.

Apoi i s'a părut că totul se preface. Nu erau funii suviţele lui de sânge. Erau rădăcini. Şi creşteau aceste rădăcini cu o repeziciune fantastică. Alergau nebune spre fundul pământului, multiplicându-se şi îngroşându-se. Iar din ele, din el, se ridica un stejar imens de două mii de ani, care umbrea cu crengile lui vaste Carpaţii şi ţărmurile mării. Semăna oare acest stejar cu bătrânul pe care-l văzuse pe malul Argeşului? Nu-şi putea da bine seama.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

IV

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aproape două mii de prizonieri, muniţii, arme, mitraliere şi câteva tunuri, au căzut pradă ostenelilor regimentului. Vasilescu a înregistrat totul în grabă şi a pus mâna pe telefon, îndată ce s'a făcut legătura cu divizia. Înţelegea că va fi contra-atacat în scurtă vreme şi cerea instrucţii. Apoi şi-a cântărit pierderile. Erau grele. Mulţi morţi şi mulţi răniţi. Moartea lui Mache l-a înduioşat.

— Nici nu putea muri mai frumos. Aci trebuia să moară, în preajma Capitalei. Lupta era, în definitiv, a lui, a zis îngândurat.

Pentru Retezeanu a dat ordin special, ca să fie transportat cu o căruţă spre Bucureşti. L-a chemat pe Piperea, care împleticindu-se, sughiţând, a povestit ce se întâmplase.

— Trăiţi, domnule colonel, eu cred că moare, a zis Piperea, moare de bună seamă.

— Să vedem. Asta-i soarta noastră a tuturor, a răspuns colonelul, încruntându-se. Du-l repede la Bucureşti. Poate că scapă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/anul-1901-1932

Şi-a adus aminte de convorbirea ce-o avuseră în presară. I-a alungat amintirea, cu un gest nervos al mâinii

— Du-l, măi băete, du-l repede de aici. Ce mai stai? In loc să te boceşti, mai bine ţi-ai vedea de treabă. Ce, eşti babă?

Bănuiala ce-i trezise prizonierul îl strângea de inimă. Reuşise să dea o lovitură de măciucă. Fi-va însă suficientă pentru bătălia cea mare? Peste tot, putea-va restul armatei să-l urmeze? Avea-va plămânii atât de largi, pentru un răsuflet atât de lung?

Nu putea să se dumirească. S'a cufundat în sine, pentru câteva clipe, ca într'o fântână adâncă, cercând să scoată apa vie a înţelepciunii. Dar găleata era goală. Bărăganul minţii i-a rămas deşert. Doar pe ici pe colo, probabilităţile, ca o fata morgana, schimbau de feţe, când surâzătoare, când crunte şi ameninţătoare.

— Hai, cară-te, i-a strigat lui Piperea.

I s'a părut că nasul fin de câine păţit al soldatului i-a dibuit îndoielile.

Piperea a şters-o chelălăind, spre stăpânul lui.

Retezeanu fusese pansat de un doctor cu un pansament gros, peste piept. Doi brancardieri îl aşezaseră pe brancardă. Răsufla cu greutate şi privea aiurit în jur.

— Haideţi, băieţi, repede, să-l punem în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tr'o căruţă. Descărcăm bagajele dintr'una şi-l ducem la Bucureşti. Domol, mă, nu vă învârtiţi ca cu carul cu boi. Ordin dela domnul colonel, a strigat Piperea din depărtare.

Grünberg, desfigurat, cu lacrimile în ochi, i-a prins tremurând mâna lui Retezeanu şi i-a strâns-o lung.

— Domnule locotenent, domnule Retezeanu, ai fost norocul meu. Simt că nu voi putea supravieţui despărţirea. Nu am de ce. Nu am cum...

Şi a izbucnit în hohote de plâns.

Andrei a închis ochii.

— Nu-l mai supăra, a strigat Piperea poruncitor, haideţi brancardieri, domol, domol, călcaţi ca oamenii.

Brancardierii au ridicat frumuşel brancarda şi au pornit cu paşi legănaţi. Piperea îi ţinea din urmă, cu ochii aţintiţi asupra lui Retezeanu, îndemnându-i, arătându-le drumul, cu vorbe îndesate, scurte. Luase comanda tristului convoi, mândru de însărcinarea ce i se dase.

Grünberg, pironit locului, s'a uitat multă vreme, până ce s'a pierdut în zare, în urma singurului om pe care s'a învăţat să-l stimeze în război. Il şi iubea. Cutremurat, a tresărit înfricoşat, când nu l-a mai văzut. S'a gândit la scutul ce-i fusese, de când a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

început campania, la înalta lui concepţie asupra vieţii, la scârba ce avea de lucrurile meschine, la dispreţul ce simţea pentru tot ce-l înconjura, la eleganţa lui boierească şi intelectuală, la toată nobleţa personalităţii lui superioare.

— Ziceam că n'am pentru ce să mă bat, şi-a spus, ziceam că nimic nu-mi justifică războiul. El singur, cu sufletul lui, face cât o ţară...

Apoi a pornit desnădăjduit spre companie.

Presupunerea lui Vasilescu era logică. Abia au răsuflat oamenii şi tunurile duşmane au reînceput să bată, de data aceasta cu o intensitate necunoscută. Tunuri de câmp şi tunuri cu tragere lungă, de toate calibrele, s'au năpustit asupra regimentului într'o năvală de distrugere metodică. Ploaia de obuze se plimba groaznică dela un capăt la altul al batalioanelor biruitoare. Două aeroplane au trecut stăruitoare prin văzduh, cercetând obraznice poziţiile ocupate, coborîndu-se jos de tot, pentru a putea îndruma aruncarea cât mai sigură a sămânţei de moarte. Un balon captiv, la orizont, se uita şi el, holbând un ochi de ciclop asupra malurilor Argeşului.

Vasilescu a ordonat retranşarea. Lucrul mergea însă foarte greu. Soldaţii săpau neliniştiţi şanţurile de apărare şi nu prea pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cepeau întorsătura luptei. Dacă ar fi trebuit să meargă înainte, oricum şi oriunde, s'ar fi dus fără şovăire. Starea pe loc le era însă penibilă. Nici el nu o înţelegea. Dar aşa primise poruncă dela divizie. Nu i se putea trimite nici o întărire şi nici mai departe nu avea voie să înainteze. Avea senzaţia stupidă că-l ferecaseră în lanţuri şi cineva îi trăgea palme şi-l scuipa în obraz.

Ce vor fi făcut ceilalţi?

In stânga, regimentul vecin, din pricina mlaştinilor ce avea în faţă, nu putuse înainta prea mult. In dreapta, atacul s'a dat cu aceiaşi forţă, ca şi al lui.

— Nimeni nu se mişcă de pe poziţii, a răspuns la telefon, întrebat fiind asupra situaţiei.

Era adevărat. Băieţii, ţintuiţi de voinţa lui dârză, se agăţau de pământ cu cea din urmă nădejde de scăpare. Se lipeau de scoarţa neagră a ţării, se înveleau cu ea şi nu se mişcau. O tragică putere, ce se manifesta prin colonelul lor, îi lega de glie o putere de dincolo de moarte, venită de peste veacuri, din strămoşi, puterea oarbă a unei tradiţii întunecate, puterea îndrumătoare a unei istorii anonime, fără strălucire şi fără o specială justificare.

Vasilescu simţea adânc fatalitatea clipei. Cu fălcile încleştate şi cu pumnii strânşi,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

icnind în sec, îndura mucenicia inacţiunii. Toată fierea părinţilor lui, condamnaţi să rabde şi să tacă de două mii de ani, îl oţelea în această supremă încordare. Abia făcuse câţiva paşi spre biruinţă şi a trebuit să se oprească. Şi-a sugrumat chiotul triumfător. Şi-a înghiţit răcnetul de bestie flămândă de libertate. S'a aşternut din nou pe brânci, pentru a aştepta cine ştie cât, un ceas, o lună, un an sau poate alţi două mii de ani. Avea în sânge aşteptările.

Focul artileriei creştea. In multe părţi, tranşeele abia scormonite în grabă, au fost adâncite de loviturile de obuz. In alte părţi au fost astupate cu trupuri cu tot. Pe alocuri capete, braţe şi picioare răzleţe, îşi împreunau sângele, storcând ultimele picături, pentru a potoli setea aceleiaşi ţărâni.

Vasilescu nici nu clipea din ochi. Ii părea că lupta nici nu se mai da împotriva lui şi a oamenilor lui, ci împotriva pământului de care se înlănţuise regimentul. Fiecare cot din acest pământ era scurmat cu ură înviersunată, sfărâmat în bucăţi, pleznit cu bici de foc şi bătut pentru credinţa lui nestrămutată către aceia cari l-au arat şi l-au semănat până acum.

In stânga, totuşi, linia s'a clătinat puţin. Aghiotantul îngrozit i-a arătat lui Vasilescu.

— Cum? Se poate?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Priviţi, domnule colonel.

O seamă de soldaţi, frânţi, ca nişte berbeci înebuniţi, se retrăgeau în salturi dezordonate. Vasilescu a sărit ars în sus, şi-a scos revolverul, a alergat turbat la ei şi le-a tăiat calea.

Erau vre-o două zeci. Spaima morţii le împrumuta înfăţişare de spectre. Tremurau din toată carnea. Plângeau, dârdâind, scuturaţi de friguri. Smoliţi de sudoarea amestecată cu praf şi fum, se uitau din nişte ochi mari şi albi, din cari le curgeau privirile în râuri împrăştiate.

Fără să zică o vorbă, fără un gest, Vasilescu a tras de mai multe ori asupra lor. Doi s'au întins cu capul în iarbă, uşuraţi par'că de o sarcină prea grea. S'au culcat. Obosiţi, ceilalţi, tot aşa cum au plecat înapoi, s'au întors. El s'a uitat cu fioroasă îndârjire la ei. Abia s'au aşezat însă în tranşee şi două obuze au căzut, ca două peceţi ale destinului, peste capetele lor. Le-a văzut bine.

— Ah, a ţipat printre dinţi, muşcându-şi până la sânge mâna în care ţinea revolverul.

Şi a plecat în fugă spre aghiotantul lui. Răsufla greu. Nările, însângerate, i se sbăteau sub năvala respiraţiei. Livid, s'a lăsat în genunchi, apoi s'a trântit ca un buştean,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la pământ. A rămas câtăva vreme aşa, prostit. O săgeată dureroasă i-a străbătut tot corpul. S'a sculat, s'a uitat pe furiş, ca un tâlhar, la aghiotant şi şi-a făcut două cruci.

— Doamne, a murmurat.

Cruzimea cu care se înfrăţea de obicei în luptă, fără de veste, l-a părăsit, fugind din el, ca o mare vinovată. L-a lăsat moale, asemenea unei haine din care a ieşit trupul. O mână nevăzută s'a apucat să-i toarne prin cap şi prin inimă laptele blând şi bun al fatalismluui. S'a făcut dintr'odată alb în sufletul lui întunecat. Un alb biblic, nesfârşit. A dat din umeri şi sbârcindu-se în obraz, ca mamă-sa, ca o babă din Ialomiţa, a schiţat un zâmbet trist.

— Ce să-i faci? N'ai ce-i face...

Acesta era obiceiul, la morţi, în satul lui. Seara, după ce îşi isprăveau muncile, veneau vecinii, rudele şi prietenii, ca să-l mai vadă odată pe cel ce se ducea pentru totdeauna. Işi scoteau pălăriile din curte, se opreau o clipă în pragul uşii, zâmbeau în dreapta, zâmbeau în stânga şi se mai uitau odată în jur.

— Ce să-i faci? întrebau dumiriţi.

— N'ai ce-i face, răspundeau cei din casă tot atât de dumiriţi.

Işi aducea bine aminte din copilărie. Aripa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ușoară a amintirii l-a mângâiat pe frunte. Ca o lumânare la căpătâiul mortului, conștiința a început să-i pâlpâie, desfăcându-se încetul cu încetul de coșmarul faptei ce făcuse el, dincolo de poruncile ei.

— Doamne, a murmurat din nou și s'a închinat iarăși.

Apoi, trăgându-și izvoarele forței din alte stânci ale sufletului, s'a așezat iar pe brânci, pentru a aștepta mai departe. Placid și inepuizabil, răbda înainte, mânat de un strămoșesc îndemn implacabil. Fluidul lui se împrăștiase cu repeziciune în tot regimentul. Aceeași blândă resemnare s'a comunicat dintr'odată din om în om, dela un capăt la celălalt. Mieluseii puternicului Dumnezeu, a tot stăpânitor în Carpați, își întindeau gâturile blajini, spre pierzania ce venea de sus. Tunurile dușmane puteau să urle mânioase, împroșcând cu oțele aprinse, căci ei nu se mișcau din loc. Pitiți prin tranșee, cu trupurile înfipte în pământ și cu sufletele alungate în cer, ei își împliniau datoria. Moartea, oricâți ar fi desființat, nu-i putea scoate din negura nemuririi lor, care n'a fost scrisă în cartea lumii până acum și n'o știu decât arhanghelii pravoslavnici, în zilele când se uită din Bizanțul lor, hieratici și neînvinși, peste Dunăre și Carpați.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Umbrele serii au început să se lase tot mai mult din spre munți. Veneau prelingându-se bezmetice, oarbe. Un instinct binefăcător le împingea par'că stăruitor spre Argeș.

Până târziu în noapte s'a prelungit focul năpraznic al artileriei. Când a pleznit ultimul obuz, în tăcerea ce i-a urmat, mii de oftaturi grele s'au înălțat în văzduh, într'o cadență domoală, ca băşicile de săpun ale unei nădejdi zadarnice.

— Ce fuse asta, măi vere? se întrebau unii.

— Ne-au împuținat azi de tot, frate, răspundeau alții.

Năgăilă, negru ca tăciunile şi răguşit, a scuipat într'o dungă.

— Mi-e foame.

— Dar mie?

— Dar mie?

Au fost trimise în toate părțile patrulele reglementare şi liniştea s'a lăsat uşoară, cu pipăiri de vis, în vasta catedrală a lumii, care primeşte deopotrivă în ea pe toți. S'au mai iscat zgomote în unele părți, câteva focuri de armă, câteva încăerări răzlețe, dar toate s'au pierdut fără urmă în noapte.

Vasilescu şi-a făcut datoria de şef, până la capăt. A scris raportul cuvenit la divizie. A luat măsurile de pază. Şi-a îngrijit soldații. A evacuat răniții. A pus să îngroape

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

morţii. Intreagă meseria şi-a împlinit-o, căci ceasornicul voinţii îi mergea încă înainte, fără greş. Numai sufletul sfâşiat în zdrenţe nu şi-l putea încă aduna. Cutropit de oboseală, zdrobit, s'a întins să se culce, dând ordin aghiotantului să vegheze. S'a zgulit sub manta, strângându-şi cu grije toate membrele răşchirate, cari par'că-i erau străine unele de altele, a închis ochii şi s'a rugat.

— Tatăl nostru, carele eşti în ceruri... fie voia ta... şi ne iartă nouă greşalele noastre...

Buzele i se mişcau uscate în murmurul rugăciunii. Duhul pornea însă aprins din fundul inimii lui ţărăneşti, ridicându-se curat spre ceruri, ca fumul de tămâie al jertfei bine primite.

— Şi nu ne duce pre noi în ispită...

Aghiotantul s'a uitat la el cu mirare. Niciodată nu şi-a închipuit că mistreţul, cum fusese botezat colonelul de camarazi, s'ar fi putut ruga vreodată. A crezut că visează.

— Domnule colonel, i-a zis încet.

Dar n'a primit nici un răspuns. Vasilescu nu adormise încă de tot. Un ţiuit sfâşietor, venit de undeva din subconştientul lui frământat, i s'a aşezat la cea din urmă poartă a cunoştinţii, ca un greer mic şi negru ce creştea fantastic din necunoscut. A tresărit, înfiorat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu... Nu...

Apoi a adormit greu. Același somn îl dormeau și cei mai mulți soldați. Numai Grünberg nu putea închide ochii. Gândurile lui se ridicau în spirale apocaliptice prin bezna nopții, încurcându-se într'un caier fără de sfârșit. Orfan pe câmpul morții, nu pricepea, se întreba mereu și nu pricepea de ce n'a murit. Stanțe ironice, crude, din Heine îi jucau în memorie, înfrățite cu blesteme din testamentul vechiu, într'o horă nebună, ce încerca mereu să se ridice spre Jahve cel bătrân, și nu putea. Raționalismul lui pripit la școala cărților noi îl oprea. Nu-l lăsa să se apropie de cartea proorocilor. Sgura necredinții îi înegrea cerul gurii și-i turna venin peste orice avânt. O clipă i-a trecut pe dinainte năluca tatălui său. Lacrimi mari i-au umezit ochii. Apoi s'a scuturat cu desgust. Se făcea că bătrânul anticar ducea în spate munți de cărți.

— Ah, cărțile, cărțile, el mi le-a pus în mână...

Nu mai avea ce face cu ele.

Târziu după miezul nopții, aproape de dimineață, un foșnet s'a pornit din tranșee, o veste care i-a trezit pe toți, scuturându-i din umezeala tomnatică ce li se înfipsese în oase. Telefonul a sbârnâit la capul colonelului. Cavaleria dușmană se strecurase în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spatele diviziei din vecini. Vasilescu, foarte puţin surprins de ştirea ce i s'a dat, s'a sculat şi a ordonat retragerea.

— Da, am înţeles, i-a răspuns sec şefului de stat major al diviziei.

Era întremat. Obişnuita mutră posacă şi-a recâştigat drepturile asupra lui. Nervii i s'au refăcut. Acelaş fiu de clăcaş, dârz şi fără odihnă, s'a renăscut în el. Dispreţul pentru flecăria bucureşteană i-a sporit încă odată amărăciunea. Şi-a zis din nou, aproape satisfăcut, că toată încercarea de a apăra curvele şi samsarii Capitalei, a fost o prostie de fanfaroni, o maimuţăreală a franţuziţilor cari ţineau cu orice preţ să-şi aibă Marna lor.

— Ei, acu, aci e Marna, mare şi lată. O izidă de sânge şi o decepţie mai mult...

Cum se retrăgea printre mormanele de morţi, un zâmbet îngălbenit i-a pocit obrazul.

— A, de sigur, aceştia toţi nu visau altceva, decât să moară aci pentru buna lor cetate, pentru neprihănita lor stăpână.

Bolovani de ură îl izbeau în piept. Trecând Argeşul prin apă, tot sângele i s'a urcat la tâmple, ducându-i în creer întreagă conştiinţa sacrificiului inutil.

Regimentul îşi făcea calea întoarsă, prea puţin hărţuit. Ariergarda se purta bine. Băieţii, cu focul zilei trecute în minte, disciplinaţi, părăseau plini de groază vatra mă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/anul-1931-1932

celului la care luaseră parte. Numai Grünberg a mai avut un gând în clipa aceia pentru Mache, care rămânea în urmă, cu faţa spre apus, ca o sentinelă fără rost, într'un mormânt singuratic. Şi-a dus mâna cu gingăşie la scrisorile ce-i dăduse. Le avea în buzunar.

— Tu eşti ovrei şi nu mori...

Şi-a adus aminte de vorbele lui Mache.

— Da, Ahasver nu moare.

* * *

Piperea năzuia spre Bucureşti. A luat-o cu căruţa peste câmp, cum a putut mai bine şi cum a putut mai repede, până ce a dat în şosea. Retezeanu era întins pe paie în brancardă, cu faţa în sus, acoperit cu mantaua. Căluşeii, cuminţi, trecuseră peste şanţuri şi peste răzoare, fără multă greutate, lin, cu paşii lor mărunţi.

— Ho-ho, dragii mei, ho-ho, îi îndemna Piperea, ţineţi-vă băieţii tatii.

In şosea însă abia a putut răzbi. Inoptase şi treceau chesoane fără de număr, trupe, care cu răniţi, automobile, tunuri, unele peste altele, într'o învălmăşeală nebănuită de el. Işi închipuia că, ajungând la drumul mare, va putea merge la trap. Când colo, aci înainta mai anevoie. Tot la o sută de paşi se oprea. Sudălmi înfundate se auzeau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în dreapta şi în stânga, plesnete de bici în cai şi în oameni, ghionturi şi rugăminţi.

— Măi, ăla de colo, fă-te la dreapta, n'auzi, mă dobitocule...

Un sfârc de harapnic l-a ajuns peste ceafă. Era al unui plutonier care îşi făcea drum cu o trăsură încărcată.

— Aoleo, stai că trec.

A luat caii de gură şi s'a ferit cât a putut. N'a băgat bine de seamă şi a vârât căruţa în şanţ. A avut noroc că şanţul era aproape înfundat. Retezeanu totuş, sguduit, a gemut şi a scuipat de câteva ori sânge. Ingrozit, Piperea s'a aplecat asupra lui.

— Domnule locotenent...

— Apă, a zis Retezeanu.

Era primul cuvânt ce-l rostise după ce a fost rănit.

— Vai de mama mea, a oftat Piperea.

Şi-a scos bidonul şi i l-a dus cu grije la gură. Retezeanu a înghiţit de două ori, în silă. Era stătută apa.

— Mulţumesc.

Un ceas au stat acolo. Valul pestriţ al şoselei se sporea şi se înteţea. Pe alocuri, prin mulţime, se strecurau şi ţărani fugari, femei, copii, cu vitele după ei şi cu ţoalele după cap.

Un convoi de prizonieri a umplut şoseaua.

— Acum e de mine, şi-a zis Piperea.

Cluj • Biblioteca Universitară • ROMÂNIA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mod...1932

A dat bice cailor şi s'a icuit într'o mare de căşti.

— Stai, măi, ce te bagi între oameni, i-a strigat cineva.

— Ei, asta-i...

N'a mai ţinut socoteală de nimeni. Prizonierii s'au uitat curioşi la el. Unii i-au spus câteva vorbe.

— Nu pricep nimic, mocofanilor, le-a răspuns.

Erau tot vlăjgani spătoşi. I-a măsurat la rândul lui şi el, de sus până jos. A dat dumirit din cap. Le înţelegea puterea. Se gândea cât de grea era lupta cu astfel de oameni. Unul dintre ei ţinea pasul alături de cai. Bietele animale, prinse cu sfori înodate în fel şi chip de căruţă, păreau nişte căţei pe lângă dulăii ce păşeau în preajma lor.

— Haide, hai, băieţi.

I-a fost milă de cai. L-a cuprins şi oarecare sfială. Bocancii ţintuiţi cu cuie ai prizonierilor tropăiau pe pietrişul şoselei, izbind greu, mai avan decât copitele potcovite. Dar şi paşii! Ce paşi? Buestrul lui firav, n'avea cum se măsura cu aruncătura picioarelor lor lungi.

S'a aruncat în căruţă. Ţinea hăţurile în mână şi se răzima de loitre. Un gând glumeţ i-a trecut prin cap.

— Aştia, şi-a zis, numai cu Năgăilă se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pot lua la trântă. Sunt tot chiaburi ca şi el, bine mâncaţi, bine băuţi, cu pogoane multe la spate şi cu gospodării chivernisite. Te pui cu chiaburii!...

Nu ştia ce s'a ales de Năgăilă. A scăpat? N'a scăpat? Prostul trebuia să aibă noroc. Da, dar până la sfârşit? Şi când va fi sfârşitul? Stanca de asemenea i-a răsărit în minte, aşa cum o văzuse cea din urmă oară la Bucureşti. Apoi căsuţa lui din marginea satului.

— Of, of, of, vai de zilele noastre, a murmurat.

Ar fi fumat bucuros o ţigară şi nu avea. A scuipat în schimb de două ori, lung şi cu necaz, printre dinţi, şi-a tras chipiul pe ochi şi a smâncit din hăţuri.

Retezeanu era copleşit de febră. Ii ardeau obrajii şi îi svâcneau tâmplele cu putere. Toate le simţea în jur cu o supra sensibilitate chinuitoare. Uneori pluteau pe deasupra lui viziuni macabre. Alteori cădea uşor într'o dulce neexistenţă. Imaginile i se alungau unele pe altele în închipuire, în schimbări repezi, ca norii pe un cer înviforat. Pe deasupra tuturor nălucirilor, sgomotul paşilor convoiului de prizonieri, i se înfigea însă în creer cu o cadenţă de ciocane. Nu-l mai putea suferi. A atins cu piciorul pe Piperea, întinzându-se ca să-l poată ajunge.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Scoate-mă dintre ăştia.

Piperea a priceput greu. Promiscuitatea cu nişte oameni cari hălăduiau alături de el în drum, ori cine ar fi fost ei, nu-l tulbura. Se bucura chiar că-l apără de alte care, de alte învălmăşeli şi de alte ghionturi. A întrebat de câteva ori, cerând lămuriri pe cari Retezeanu nu avea cum să i le dea şi a umflat din umeri. Dar totuşi a plesnit caii cu biciul. Căruţa a scârţâit din toate încheeturile, roatele s'au învârtit mai iute, caii cocoşaţi puţin de opinteală, s'au săltat în trap, pentru ca după câţiva paşi să-şi reia mersul domol.

— E greu, domnule locotenent, a zis Piperea, e greu.

Retezeanu a oftat enervat. I se părea că, inversându-se rolurile, prizonierii îl duceau pe el într'un sălbatec marş triumfal, ca pe un mort întins pe catafalc. El nu-i vedea, cum era întins în brancardă. Dacă le-ar fi zărit feţele lungite de foame şi de oboseală, poate că şi-ar fi schimbat părerea.

Un automobil i-a ajuns din spate. Piperea a drăcuit în gura mare. Nu putea suferi, ca orice ţăran, maşinile. Le detesta viteza, stropitul şi praful. Ori unde le vedea, îşi făcea cruce ca de ucigă-l toaca, arunca o înjurătură şi se trăgea la o parte cu grije. Dar acum? Deodată cu automobilul s'a înfundat din nou

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şoseaua. Noi îmbrânceli, noi strigăte. Caii s'au priponit pe loc. A trebuit să se dea jos. Un ofiţer, ridicat în picioare lângă şofer, a dat ordin comandantului convoiului să treacă pe alături de drum.

— Ce, nu puteţi merge şi pe acolo? Opriţi circulaţia, domnule...

— Circulaţia tat-tu, i-a trimis Piperea din urmă.

Convoiul a trecut însă repede la dreapta şi i-a făcut loc şi lui. A sărit deci numaidecât în căruţă, a dat bice cailor şi a pornit-o pe urma automobilului, de data aceasta la trap, o lungă bucată de vreme.

Retezeanu, zguduit, frământat în brancardă, simţea săgeţi de durere în plămâni. Nu zicea nimic. Câte o piatră ridica mai întâi partea dinainte a căruţii, pe urmă cea dinapoi, aruncându-l când în dreapta, când în stânga brancardei. I s'a deschis rana din nou şi sângele îi curgea pe alături de pansament. Ochii i s'au împăenjinit. Şi-a strâns buzele, căutând să-şi oprească răsuflarea.

— Nu, nu vreau să mor, şi-a zis în gând.

Oricât de mult l'ar fi durut sdruncinarea, n'ar fi oprit pentru nimic în lume pe Piperea ca să-şi ţină trapul, de altfel destul de bleg, al cailor.

— Nu, nu aici, îşi zicea îmbărbătându-se.

Pe măsură ce-l părăseau puterile simţea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cum i se strecoară pe o portiţă necunoscută a sufletului energia unei voinţi pe care nu o mai avusese.

— Nu vreau, nu vreau, îşi repeta cu încăpăţânare.

Noaptea i se părea că-l învăluie ca o pecingine. Mizeria căruţei care-l ducea şi singurătatea morală în care se găsea, îl umileau şi îl împintenau în aceeaşi vreme. Fălcile i s'au încleştat. Fruntea i s'a răcit. Două cercuri de fier îi ferecau pleoapele. Se uita în beznă şi voia aproape în mod fizic. Avea iluzia că el cu voinţa lui împingea caii şi căruţa, că el alcargă dealungul şoselei, în goană fantastică.

Piperea se uita din când în când înapoi, da dumerit din cap, caşicând ar fi înţeles gândurile stăpânului său şi îndemna caii din hăţuri şi din bici. Se molipsise şi el de sbuciumul lui Retezeanu. L-a cuprins dintr'odată spaima, închipuindu-şi că locotenentul ar putea muri în drum. A pipăit lada pe care şedea. Nu cumva să o piardă. Era a lui Retezeanu. Putea să dea de vre-o belea. Colonelul nu avea obiceiul să glumească.

Au mers aşa, până ce s'au poticnit de un nou val de oameni. Erau ţărani, bătrâni, femei şi copii. Unii în căruţe, alţii pe jos.

— Staţi, măi oameni buni, le-a zis Piperea, să trec eu înainte, că duc un rănit.

Tăcuţi, s'au dat toţi la o parte, fără să-şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întoarcă măcar capul. Prostiţi de spaimă se grăbeau spre Bucureşti, cu ce putuseră prinde în grabă de prin case. Câte o văcuţă slabă, legată de căruţă, întindea gâtul şi căuta să se ţină de mersul cailor. Un bătrân, cu o nuia într'o mână şi cu o sfoară în cealaltă, la capătul căreia guiţa un purcel, mergea de sârg pe marginea drumului. Copiii dormeau în căruţe, unii peste alţii, somnul adânc al unei oboseli peste puterile lor. Numai o femee, cu un ţol în spate şi un sugaci în braţe, s'a apropiat de Piperea. S'a uitat lung la el să vadă dacă nu-l cunoaşte, apoi a privit peste loitre la Retezeanu. S'a cutremurat de groază.

— Vai, vai, a oftat, Doamne fereşte!

— Vezi-ţi de treabă, i-a strigat Piperea.

— Doamne, Isuse Cristoase, Sfântă Maică Precistă şi Duhule Sfinte, a zis femeia, închinându-se de mai multe ori.

Retezeanu îşi muncea în nervi aceeaşi supremă încordare. Nu-şi da seama bine, nu pricepea încă lămurit noua lui stare sufletească, dar o simţea pe dedesubtul conştiinţei, cum se ridică în el tumultoasă. El care dorise moartea de atâtea ori, voia acum să trăiască. Ultimele sfărâmături ale negrului pesimism în care îşi zidise sufletul de doi ani de zile se duceau par'că sălbătăcite pe vadul sângelui ce se scursese şi se scurgea din el, iar deasupra, peste ruinele trecutului, striga viaţa cântecul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

desrobitor al unei noutăți, informă deocamdată și fără de țintă, dar plină de vigoare. Ca un isvor de munte ce țâșnește nestăpânit pe mai multe părți din aceeași stâncă, bolborosind o limbă nouă, gângurind-o uneori ca copiii, gâlgâind-o alteori ca bărbații, așa țâșneau din trupul lui lovit, din creerul lui înfierbântat și din inima lui grăbită să bată, un sentiment puternic, nou și cuceritor. Alergase până acum, orb și îndurerat, spre prăpastie. Când a ajuns însă la marginea ei, îngrozit, adunându-și cele din urmă puteri, căuta să se oprească. Gura largă și înspăimântătoare a neființei se deschidea flămândă în fața lui. Era aci. El o dorise. Și acum nu o mai vrea.

— Nu, nu vreau, continua să-și zică.

Piperea, credincios și supus pornirii năvalnice a lui Andrei, atât cât puteau căluții să biruie, ținea trapul cadențat, deși drumul era tot mai anevoios.

Apropierea Bucureștilor transforma spaima mută din preajma frontului în panică zgomotoasă. Lumea se grămădea pe șosea și unde putea se revărsa pe alături, precipitându-se spre Capitală, cu furia nădejdilor din urmă. Amestecul pestriț al fugarilor, sugrumat pe alocuri, la gâtul strâmt al câte unui pod, aluneca penibil, până ce se revărsa în larg cu o nouă dezordine murmurătoare. Spasmul teroarei sughița în mulțime, cutremurând mă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

runtaele fiecăruia în parte. Inşii adunaţi de nenorocire, fără nici o alegere, într'o massă amorfă, îşi căutau de drum, ca atomii răsvrătiţi ai aceluiaş corp, hapsâni şi fioroşi în apărarea unor nevoi, ce nu aveau ochi ca să vadă nici în stânga, nici în dreapta. Deasupra tuturora se ridica din noapte pumnul de fier al unei ameninţări care creştea mereu, necunoscută şi năpraznică.

Bucureştii s'au arătat în zarea brumoasă de toamnă tremurând zguliţi în depărtare, cu fumurile coşurilor ridicate ezitând spre cer, cu acoperişurile caselor pleoştite, pitiţi pământului şi sgribuliţi.

Au mai făcut câţiva chilometri şi au ajuns.

— In sfârşit, a răsuflat Piperea, trecând pe lângă cele dintâi case.

Retezeanu năduşea sub blană. Boabele de sudoare şi boabele de brumă îi frigeau obrazul. Părul i se lipea de frunte şi de tâmple în şuviţe umede. Se retrăsese în el atât de departe, încât nici nu l-a auzit pe Piperea.

— Domnule locotenent, am ajuns.

N'a răspuns nimic. Piperea, îngrijat, a sărit din căruţă, a oprit caii şi s'a uitat la Retezeanu.

— Domnule locotenent, credeam că... dormiţi...

Minţea. A crezut că a murit. Era atât de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

palid şi se trăsesc la obraz peste noapte atât de mult, încât Piperea a îngheţat.

Mai mulţi mahalagii şi mahalagioaice s'au strâns repede în jur.

— De unde veniţi?

— Sărăcuţul de el!

— Apă, a strigat Piperea.

O bătrână a venit fugind cu o cupă, a clătit-o bine la cişmea şi i-a întins-o. Altă femeie, tânără, legată cu tulpan galben în jurul capului, oacheşă şi subţire, neîndemânatecă, tremurând din mâini, i-a ridicat capul lui Retezeanu, ajutându-l ca să bea. S'a uitat cu ochii înlăcrămaţi la el.

— E tânăr, a zis uitându-se speriată la ceilalţi, e ofiţer.

Piperea a dat să plece mai departe, dar n'a putut. Se adunaseră prea mulţi. Până ce nu le-a răspuns tuturora, n'a avut cum să se mişte. Pe scurt a trebuit să le spună, că vine de pe Argeş, că n'a văzut turci şi că luptele sunt mari.

— Şi vin spre Bucureşti?

— Vin, le-a zis Piperea, îndesat, trăgându-şi chipiul pe ceafă.

— Aoleo, aoleo, s'au văitat cu toţii în cor.

El nu credea. Mai mult s'a lăudat, ca să-şi dea ifose. Ai lui izbândiseră şi toată noaptea a înjurat în gând pe fugarii întâlniţi în drum.

Maidanele erau populate toate cu căruţe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dela ţară. Prin dreptul hanurilor, pe la cârciumi şi prin curţile mai largi, era plin de lume. Forfotea mahalaua zumzuind ca un roiu de albine. Numai animalele stau cuminţi, unele rumegând, altele, obosite, abia dând din coadă. Intr'un colţ de stradă doi ţărani băteau amarnic pe unul. Nu peste mult au sărit şi alţii de printre căruţe. S'a încins o chelfăneală zdravănă, pentru nişte furături întâmplate noaptea.

— Pieptănaţi-vă, fire-aţi ai dracului, le-a strigat Piperea, acu că-i dimineaţă.

Interiorul oraşului era cu mult mai potolit. Străzile ferite erau aproape moarte. Din când în când zbârnâia câte un automobil.

— Dorm boierii, şi-a zis Piperea.

Nu-şi da seama că boierii nu stau pe acolo. Cei mai mulţi plecaseră de altfel în Moldova. Cei cari rămăseseră nu dormeau de loc, ci închişi după ferestrele cu storurile lăsate, se frământau şi ei deopotrivă cu mahalagiii şi ţăranii împotmoliţi la periferie.

Trecuse prin Calea Văcăreştilor care era pustie. Toate prăvăliile erau închise, arătând oarecum spatele străzii şi evenimentelor. Cufundat în tăcere, cartierul evreesc, al evreilor cei mici, se retrăgea în fulguirea tristei dimineţi, căutând par'că să se ascundă sub ceaţa tomnatecă, dedesubtul primejdiei ce stăpânea în aer. O pace nervoasă de Ghetto îşi holba

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
ochii din fiecare fereastră cu obloanele trase. A trecut apoi prin Lipscani, spre Calea Victoriei. In dreptul palatului regal s'a uitat stăruitor la drapelul ţării. Fâlfâia liniştit în bătaia vântului uşor.

— Doarme şi Vodă, a apucat să-şi zică.

Un camion a tras însă la scară. S'a uitat bine şi a văzut că pe brancarde au fost scoşi din palat câţiva răniţi. Nedumerit, s'a întrebat ce s'a putut petrece şi pe aici. Pe asfalt mergea căruţa mai uşor. Nici nu şi-a dat seama când s'a găsit în piaţa din faţa şoselei Kiseleff. Aci era mai multă mişcare. Automobile şi căruţe multe, venind din toate străzile, se îndrumau spre Şosea. Indemnându-şi mereu căluţii, ferindu-se cu grije de maşini, a luat-o şi el drept înainte, aţă spre casa lui Retezeanu, după cum i se poruncise.

Coana Smărăndiţa era sculată, deci şi Maria şi Niculae. Tot aşa de dimineaţă se sculaseră şi eri şi alaltăeri. Nu ştiau, ce să mai facă. Lumea fugea la Iaşi. Unii răspândeau veşti bune. Alţii se grăbeau să le desmintă. Impachetaseră şi despachetaseră de câteva ori. Niculae, din curte, a văzut cel dintâi căruţa ce se oprise în faţa casei. A eşit la poartă presimţind ceva rău, s'a uitat la Piperea şi a înţeles repede. S'a întunecat.

— Săraca coniţa, i-a fost prima vorbă.

Nătâng, s'a întors apoi plângând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Coniță, conașul Andrei a sosit.

Coana Smărăndița a țipat și a căzut într'un fotoliu.

Maria, albă ca marmora, a încremenit unde era.

Retezeanu, mușcându-și buzele, i-a făcut semn lui Piperea.

— Ajută-mă, i-a zis.

Și-a adunat cele din urmă puteri și s'a ridicat în brancardă. Piperea l-a cuprins în brațe ca pe un copil și l-a dat jos. Nu putea călca singur. S'a agățat de grumazul lui Piperea și așa a intrat la mamă-sa, căznindu-se să fluture pe buze un zâmbet, ce nu i se putea strânge însă de loc de pe obrazul ofilit.

* * *

Patridi s'a plimbat rând pe rând prin toate odăile. S'a uitat la mobile, a cercetat de aproape tablourile, a încuiat dulapurile și a închis toate ferestrele. Pleca. Ultimele trenuri evacuau răniții și ce mai rămăsese din funcționarii superiori. Destinul și-a spus cuvântul. Bucureștii trebuiau să cadă cel mult în două zile. La ora douăsprezece se îmbarca și el cu spitalul ce conducea. Ana părăsise Capitala înainte cu douăzeci și patru de ceasuri. S'a dus cu Anne-Marie, cu Sorocenii, cu niște francezi și cu niște ruși. Lassarde și Cernomorskii îi găsiseră un loc într'un tren al ni-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

siunilor străine. S'a dus fără o vorbă bună, aspră şi neînduplecată. Nu i-a dat nici o lămurire, unde se va aşeza. Şi-a strâns bijuteriile într'o geantă, a umplut două cufere cu haine şi a lăsat casa fără să se uite înapoi.

El se despărţea mai greu. Înţelegea că în clipa aceea se închee un capitol din viaţa lui. Stăruia deci, prelungindu-şi emoţia. Se gândea ce se va alege de casa în care a petrecut atâţia ani. Când se va întoarce în ea? Şi cum? In catastrofa generală se amestecau şi frânturi din propria lui ruină. Şi-a adus aminte de vremea, când zidea. Era altfel de om atunci. Venea dimineţile să se uite, cum se înalţă schelele tot mai mult, cum cresc zidurile sub mâna spornică a meşterilor. Seva vieţii îl străbătea din creştet până în tălpi şi îl împingea înainte cu putere. Un cinism aprig de om care se ridica, îi da îndrăzneală şi-i împrumuta supleţa cuvenită împrejurărilor. Ce mult era de atunci! Mult şi nu prea.

Primele picături de otravă ale declinului vârstei lucrau în el de câţiva ani. Acum le simţea amărăciunea tot mai pronunţată. O vagă slăbiciune i se anunţa ca un cântec de departe ce venea spre el. Fusese lamentabil în luptă cu Ana. S'a descoperit întreg în bătaia dispreţului ei. Işi mărturisise iubirea înfrântă şi batjocorită. Savoarea lămuririi lor îi mai rămăsese încă în simţiri. Domol, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

paşii tărăgănaţi, a mai trecut odată prin odăile întunecoase. Capul balcanic i se apleca înainte, nasul coroiat îi atingea triunghiul gurii şi mustăţile burzuluite. Adulmeca parfumul nevestei plecate, cum adulmecă sălbătăciunea urmele prăzii care i-a scăpat.

— Ei, să plecăm, a zis.

A lăsat toate în grija servitorilor, s'a urcat în automobil şi a plecat la spital, ca să vadă cum se executaseră ordinele ce a dat. Nu puteau rămâne pe loc de cât răniţii grav. Ceilalţi trebuiau învagonaţi în gara Băneasa. Impreună cu ajutorul a mai trecut odată în revistă sălile, a strâns laolaltă pe toate surorile de caritate şi le-a explicat verde, cum avea obiceiul, ce datorii aveau în faţa năvălitorilor. Multă treabă nu era. S'a retras deci în birou. Cineva a bătut la uşe.

— Un om vrea să vă vorbească, i-a spus servitorul.

— Să poftească.

— Ce-i băiete?

Niculae şi-a şters lacrimile.

— Coniţa vă roagă să veniţi până la noi. A sosit conaşul. E împuşcat în piept.

— Cine?

— Conaşul, cine să fie. Conaşul Andrei.

Patridi nu pricepea. S'a sculat de pe scaun.

— Cum zici?

Niculae, enervat, a repetat sughiţând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Conașul Andrei. A sosit acum. E împușcat în piept. M'a trimis conița.

— Așa? El? Am înțeles. Domnul Retezeanu...

Nici un mușchiu al obrazului nu i-a tresărit. Știrea era atât de neașteptată și întâmplarea atât de extraordinară, în cât a înregistrat, totul cum se înregistrează un fapt normal.

— Iaca vin, a zis.

S'a dus liniștit în sala de operație de unde și-a luat trusa cu pansamente, și-a aprins o țigară și s'a îndreptat spre ușe.

— Haidem, băiete.

S'a așezat în automobil. Inainte de a porni însă motorul, l-a mai întrebat încă odată pe Niculae.

— Zici, că domnul Retezeanu. Atunci la Șosea șofeur. Abia când a pornit mașina, a început să cuprindă realitatea. Vestea părea că-l cloroformizase, halucinându-l. Da. In gură îi penetra gust acru de cloroform. Vedea chiar perfida culoare verde. Gândurile i s'au ghemuit unele peste altele, fantastice, tot mai nebune. Nu avea ce alege din ele. S'a lăsat dus de vârtejul automobilului și de-o ciudată senzație, care-l asalta biruitoare, îmbibându-l de toate perversiunile. Se supunea blând acestei senzații, cu umor, terorizat și revoltat în aceeași vreme. Nu trecuseră multe zile, de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

când i-a aruncat Ana sfidarea, de când se năruise asupra lui, ca un munte, imaginea lui Andrei şi acum iată-l aci, Ana plecată, iar el cu trusa în mână, pe cale să-l tămăduiască.

A intrat în odaie grăbit, ca totdeauna când căuta bolnavi, preocupat şi cu obişnuita gravitate de circumstanţă. S'a îndreptat senin spre amantul nevestei sale, rostind câteva cuvinte şterse, apoi s'a apucat de lucru. L-a desbrăcat frumuşel, i-a desfăcut pansamentul şi l-a cercetat. Mii de svonuri îi bâzâiau în urechi, ca nişte gândaci îndrăciţi, gâdilându-i fantezia înfierbântată. Din când în când se apăra cu mâinile şi-şi scutura capul, aruncându-l pe spate.

Coana Smărăndiţa, sdrobită, asista din depărtare, în fundul odăii, cu mâinile în poală, neputincioasă, mai bătrână de cât oricând, cu ochii mari deschişi, fără lacrimi. Maria, ca venită de pe altă lume, lunatecă, uşoară, reţinută, se învăluia cu pasiune în giulgiul durerii. Niculae se mişca de colo până colo, târându-şi cu greutate picioarele bătrâne. Piperea, la uşe, cu capul plecat, se uita în vag.

Toţi aşteptau cuvântul lui. Isprăvise. I-a spălat rana şi în spate şi în piept, i-a pus tampoane de gaz muiate în apă oxigenată şi l-a înfăşat din nou. Nu putea încă vorbi. Cuvintele se strângeau, călătorind din mari depărtări, până să-i ajungă la gură. O clipă a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index1901-1982

stat nemişcat, şi-a supt mustăţile, s'a încruntat, apoi s'a repezit cu urechea la inimă. A râs căpreşte, falş.

—He-he, bate bine. Cam tare, dar bate bine.

Figura Anei i-a trecut în goană pe dinainte. A tresărit. Pe urmă, revenindu-şi, i-a luat temperatura. Ii ţinea termometrul subsuoară şi-l măsura din priviri, avid, cercetându-i toate trăsăturile feţei, ca pentru întâia oară, apoi, deodată, fără de veste, s'a luminat la faţă, ca după o îmbucurătoare descoperire. Bătând tacticos din picior şi-a spus părerea, lungind vorbele, plescăind din buze şi adâncindu-şi glasul.

— Două coaste frânte. Omoplatul drept, cred, puţin atins. Nici o primejdie. O rană onorabilă.

Coana Smărăndiţa s'a apropiat.

— Crezi, doctore? Nu-i nici o primejdie?

— Este, dar mică, scumpă doamnă. A pierdut desigur sânge mult. E puţin cam slăbit. N'ar fi bine să răcească. Incolo cred că se reface în scurtă vreme. Rănile în piept, fie că ni le pricinuiesc gloanţele duşmane sau săgeţile lui Amor, se vindecă repede. Aceasta e caracteristica lor. Sunt impresionante, dar nu sunt prea primejdioase. Nu-i aşa, domnişoară? Trebue că le ştii dela spital.

Maria a fărâmat două lacrimi între pleoape. Nu i-a răspuns nici un cuvânt.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Coana Smărăndiţa a stăruit.

— Crezi într'adevăr, doctore, că nu-i nici o primejdie mare?

Patridi a privit oblic asupra lui Retezeanu. Avea în ochi un amestec de şiretenie, de ghiduşie, de pasiune rău ascunsă, de durere şi de ură. Aluzia ce făcuse îl privea mai mult pe el însuşi. Era în ea plăcerea câinească de a se martiriza cu şfichiuri de autoironie. Era şi o îndrăzneală limitată. Un fel de pantomimă a jocului cu focul. O agresiune oprită în preajma descărcării.

— Nu, scumpă doamnă, a răspuns întorcându-se curtenitor spre coana Smărăndiţa, nu e o primejdie mare.

Şarpele aceleaşi simţiri l-a muşcat apoi din nou de limbă. A continuat, deci, pe tonul apucat, de data aceasta mai puţin deghizat, mai străveziu.

— Nu. Fiul dumneavoastră va pleca încă astăzi spre Iaşi. Il veţi duce imediat la gară şi-l veţi aşeza într'un vagon de răniţi. Am chiar şi eu un tren la Băneasa, care pleacă la ora douăsprezece. Va fi îngrijit bine în capitala Moldovei. Se va face sănătos nu peste mult şi are să fie un erou interesant. Toate cucoanele îl vor iubi şi dumneavoastră veţi fi fericită.

Retezeanu a tăcut dela început până la sfârşit. Febra şi chinurile morale îl doborî-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

seră. A suportat cu o egală resemnare și pansarea și sporovăiala bărbatului Anei. Răsufla adânc și îndrepta, când spre unul când spre altul din cei de față, priviri împăienjenite de suferință.

— Ce bun ești, ce bun ești, domnule Patridi, a exclamat coana Smărăndița înviorată.

— Vă rog, vă rog. Sunteți prea amabilă.

— Nu zău, ai fost cu adevărat o fericire pentru mine. Altfel nu știu ce m'aș fi făcut. Și zici la Băneasa? Să plecăm imediat. Auzi Niculae? Scoate pachetele. Mario, dragă fetițo! Ce bine că n'am plecat până acum. Imi spunea mie cineva, ca să mai stau.

Patridi, modest și umilit, s'a retras. Și-a luat într'o mână trusa, iar cu cealaltă i-a făcut semn lui Andrei.

— La revedere, dragă domnule Retezeanu. Sărut mâinile, scumpă doamnă.

— La revedere, i-a răspuns Andrei, pierdut.

— La revedere, dragă doctore. Iți mulțumesc. Iți spun drept că providența te-a păstrat pentru noi până astăzi. Și când mă gândesc, ce groază îmi era că ai plecat!...

Coana Smărăndița nu știa cum să-i fie mai recunoscătoare.

L-a petrecut până în antreu unde l-a mai reținut puțin, întrebându-l încă odată, plină de griji, dacă într'adevăr nu era primejdia mare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Patridi a asigurat-o cât, a putut mai mult şi a eşit alergând pe poartă. Trecuse de marginea răbdării. Se schimonosise, ca un clown. Totul era strâmbătură în el. Nu mai putea. Stors şi lăbărţat, ca o pungă goală, s'a trântit în maşină. I se părea că juca într'un film de cinematograf. Populaţia dela periferii ar fi avut cum să se înduioşeze de soarta lui. Urît şi îmbătrânit, copil săltat din regiunile joase ale societăţii, cu nevasta frumoasă pe care o avea, înşelat şi părăsit, a stat la căpătâiul amantului ei, ca să-l doftorească, după ce ştia tot şi i se mărturisise tot. Pentru ca spectacolul să-şi păstreze genul, l-a mai complectat în închipuire. A văzut-o pe Ana la Iaşi în jurul patului lui Retezeanu. I-a văzut împreună, el în convalescenţă, ea fericită, mângâiaţi de o rază de soare caldă şi iertătoare.

— Ce melodramă stupidă, şi-a zis, ce rol idiot!

Coana Smărăndiţa s'a întors grăbită la Andrei. S'a uitat din uşe la el. I s'a părut că doarme. Incet, călcând în vârful picioarelor s'a apropiat, l-a contemplat lung, a suflat de câteva ori pe deasupra lui, cum obişnuia când era mic, ca să alunge duhurile rele şi a plâns potolit, bătrâneşte, fără gemete şi fără sughiţuri. Nu ştia ce se amesteca mai mult în lacrimile ei, bucuria de a-l fi regăsit, sau durerea de a-l fi văzut rănit. Era şi multă mân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932
drie în ele. Mai presus de toate, în boaba lor rotundă şi caldă, coana Smărăndiţa punea însă întreagă bunătatea şi întreagă iertarea inimii ei. In sfârşit, acum îşi recâştiga drepturile de mamă asupra lui. Un sentiment adânc şi bun i-a străbătut fiinţa. Târziu, e adevărat, dar totuşi destul de la vreme, ca să-i poată mângâia singurătatea sfârşitului, copilul îi revenea în braţe, sfărâmat de patimile lui tinereşti, obosit şi bolnav, acoperit de praf şi de gloria îndemnurilor lui curate, copilul ei, pe care era aproape să-l piardă. Un semn de mustrare i s'a întipărit pe faţă, ca pe vremurile când era mic, când nu asculta, când alerga prin curte, se lovea şi plângea.

— Puiul mamei, a murmurat obidită.

Andrei a deschis ochii şi s'a uitat înduioşat la ea. I-a întins mâna tremurând.

— Mamă, i-a şoptit.

Coana Smărăndiţa s'a aplecat în genunchi lângă pat, i-a prins mâna între ale ei, i-a mângâiat-o lung şi i-a strâns-o blând.

— Dragă Andrei, i-a zis cu dulceaţă, lasă că ai să te faci bine. Plecăm la Iaşi imediat. Te îngrijesc eu şi doctorii. Peste câteva luni te vei face iar tu, Andrei cel vechi, ori mai bine zis, cel nou, neascultătorule, încăpăţânatul mamii.

Maria a intrat în odaie. A deschis uşa încet şi s'a oprit. Icoana ce i se zugrăvea în faţă a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ţintuit-o locului. Obrazul îi era alb ca coaja de mesteacăn şi tremura suspendată în aer, cum se ţinea în vârful picioarelor, ca o creangă mlădiată de vânt.

— Da, da, a continuat coana Smărăndiţa sculându-se, vom merge la Iaşi. Mă duc să pregătesc pachetele. Stai tu, Mario, până mă întorc.

Şi a ieşit purtată de o vioiciune intempestivă.

Nicolae şi Piperea făceau bagajele. Vorbeau. Intre două haine pe cari le împacheta, Nicolae se oprea dumerit, argumentându-i lui Piperea.

— Am spus eu. Nu te poţi bate cu împăraţii. Degeaba, oricum ai întoarce-o. Impărăţia-i împărăţie şi gata.

Piperea asculta şi se încrunta.

— O fi, măi nene. Te pomeneşti...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

V

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Trenul mergea spre Galaţi. Linia Ploeştilor nu mai era sigură. Un tren lung, fără de sfârşit, plin cu răniţi. Se oprea prin gări cu ceasurile. De multe ori sughiţa undeva în mijlocul câmpului şi sta şucrând prosteşte, a pagubă, ca un om zăpăcit, carc nu ştie încotro să mai apuce.

Coana Smărăndiţa, cu ajutorul lui Patridi, se instalase singură într'un vagon de marfă, cu Andrei, cu Maria, cu Nicolae şi cu Piperea. Işi adusese de acasă tot ce a putut căra la gară. Nici un obiect preţios nu uitase. Cufere peste cufere şi legături peste legături ocupau jumătate din vagon.

Andrei zăcea întins pe două saltele.

Era a doua noapte, de când călătoreau. Peste zi lăsaseră o poartă deschisă. Au putut vedea prin ea toată grozăvia retragerii, un fel de nouă migraţiune a popoarelor. Drumurile erau tixite de care, de trupe şi de fugari. Trenurile gemeau, tescuite.

Nicolae şi Piperea, ci mai ales, înregistrau ce se petrecea afară. Se minunau, se indignau, se închinau şi-şi duceau mâinile la gură, a pomină. Coana Smărăndiţa abia din când în

Muzeul Digital al Romanului Românesc

când prindea câte ceva din tragedia ce se scurgea sgomotos pe alături de ea. Era cu mult prea scufundată în propria-i nenorocire. De când s'a urcat în tren a simţit cum îi adie peste cap mâna aspră, a soartei. Urnindu-se locomotiva din gara bucureşteană, greoaie, cu sgomote de oţel, icnind de câteva ori pentru a-şi putea lua avânt, s'a clătinat pe lada pe care şedea şi i-a venit ameţeală. Necunoscutul s'a deschis deodată pentru slabele ei puteri de femee bătrână, prea crud, prea ameninţător.

Cât despre Maria, ea nu mai era a ei. Şedea alături de Andrei şi-l veghia. Orice mişcare ar fi făcut, cât de mică, cât de neînsemnată, ea i-o prindea cu ochii, ca în două receptacole nebănuit de sensibile. Aproape că-i număra răsufletele. O boabă de sudoare dacă i se ivea pe frunte, i-o ştergea cu gingăşii infinite. Gemetele lui îi deschideau răni în inimă. Cuvintele rare de mulţumire o învăluiau toată, ridicându-i sângele la cap, ca o mângâiere trupească. Nici un ochi n'a închis dela plecare şi şedea mai departe lângă el, inepuizabilă, albă, pură, îngerească, cu desăvârşire spiritualizată. Dragostea întreagă şi-o revărsa asupra lui ca pe un val de ir ceresc oblojit cu mâini de heruvim. Tot ce mai rămăsese omenesc în ea, era plăcerea nemărginită, pătimaşe, păcătoasă, de a-l avea pe Andrei singur

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lângă ea, fără altă femee. Cânta încet această plăcere, pe care nu şi-o putea interzice, cânta mereu în ea, ca o fântână veselă, pururea murmurătoare şi răcoritoare de suflet.

Retezeanu n'a suferit mult în noaptea dintâi. Peste zi a aţipit de câteva ori. După amiază a fost neliniştit. Uruitul trenului, strigătele de prin gări şi febra îl enervau. Spre seară s'a aprins tot. Temperatura i s'a urcat peste patruzeci de grade. Ii ţiuiau urechile, privirile n'aveau cum să-şi fixeze un punct hotărît şi limba i se usca în gură. Nu-şi putea stăpâni gândurile. Se frământa, încercându-şi puterea voinţei. A căutat mai întâi să numere, crezând că astfel îşi va introduce ordinea în creer: — unu, doi, trei, patru, cinci... Nu mergea. Cadenţa numărătoarei îl sfârşea cu monotonia ei. Atunci a început să-şi rememoreze amintirile. S'a dus cu gândul la Paris. S'a oprit la Notre Dame, cea mai scumpă aducere aminte a lui. Şi-a refăcut, întrebuinţând toată disciplina mintală de care mai era capabil, şi-a refăcut frontonul catedralei. Colonadele se înălţau printre dantele de piatră, întinzându-se subţiri şi molatice, ca nişte femei. N'aveau braţe, dar fiecare în parte reprezenta o chemare voluptoasă, aproape lascivă. O chimeră a sburat de pe acoperiş, dându-i târcoale, apoi altele, mai multe, tot mai multe...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu s'a mai putut înfrânge. Domol, slăbit treptat, cu fiecare învârtitură de roate a vagonului, s'a lăsat dus de vâlvătaia focului ce-l mistuia. A început să aiureze.

Se făcea că o veche prietenă dela Fontainebleau l-a întâlnit şi nu voia să-l mai recunoască. Nu voia să-l sărute. Furios, a ţipat.

— Angèle, sărută-mă, Angèle...

Coana Smărăndiţa, înspăimântată, i-a trecut un prosop ud peste frunte. Dar nu l-a potolit. Işi frângea mâinile şi plângea.

— Andrei, maică, ascultă-mă! Linişteşte-te

El se sbătea din ce în ce mai agitat.

— Ce să mă fac? Trebue să fie vre-o amintire dela Paris. Afurisită să fie, se lamenta coana Smărăndiţa. Fetiţo, ce să mă fac?

Maria a stat o clipă îndoită. O lumină intensă i-a străbătut mintea. S'a retras puţin înapoi. Căuta să-şi oprească pornirea. Apoi, hotărîtă, s'a aplecat asupra lui şi strângându-şi în buze toată castitatea, cu ochii închişi, înfiorată, l-a sărutat pe obraz.

— Scumpa mea copilă, a oftat coana Smărăndiţa, îmbrăţişând-o.

Andrei, ca prin farmec, s'a liniştit. S'a uitat lung la Maria, i-a prins mâna şi i-a strâns-o cu căldură.

SFARŞITUL TOMULUI I

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

TIPARUL
ATELIERELE
GRAFICE
CVLTVRA
NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI
1 9 3 0

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ"

„Biblioteca Portativă"

Au apărut

Ion Barbu	*Joc secund (versuri)* Operă premiată de Soc. Scriitorilor Români	Lei 80
Ion Minulescu	*Cetiți-le noaptea*	Lei 90
D. Iacobescu	*Quasi (poesii)*	Lei 80
Principesa M. Bibescu	*Două portrete (Ferdinand al României și Anatole France)*	Lei 70
A. A. Philippide	*Stânci Fulgerate (poeme)*	Lei 75
Octavian Goga	*Precursori*	Lei 100
D. I. Suchianu	*Puncte de vedere*	Lei 80
Ion Minulescu	*Strofe pentru toată lumea*	Lei 80
B. Fundoianu	*Priveliști (poeme)*	Lei 75
G. Ibrăileanu	*Privind viața*	Lei 60
M. Ralea	*Memorial (Note de drum din Spania)*	Lei 80
Teodor Scorțescu	*Popi (1922)*	Lei 70

Sub tipar

N. D. Cocea	*Vinul de viață lungă*
Henriette Yvonne Stahl	*Mătușa Matilda*
Ion Vinea	*Paradisul suspinelor*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932